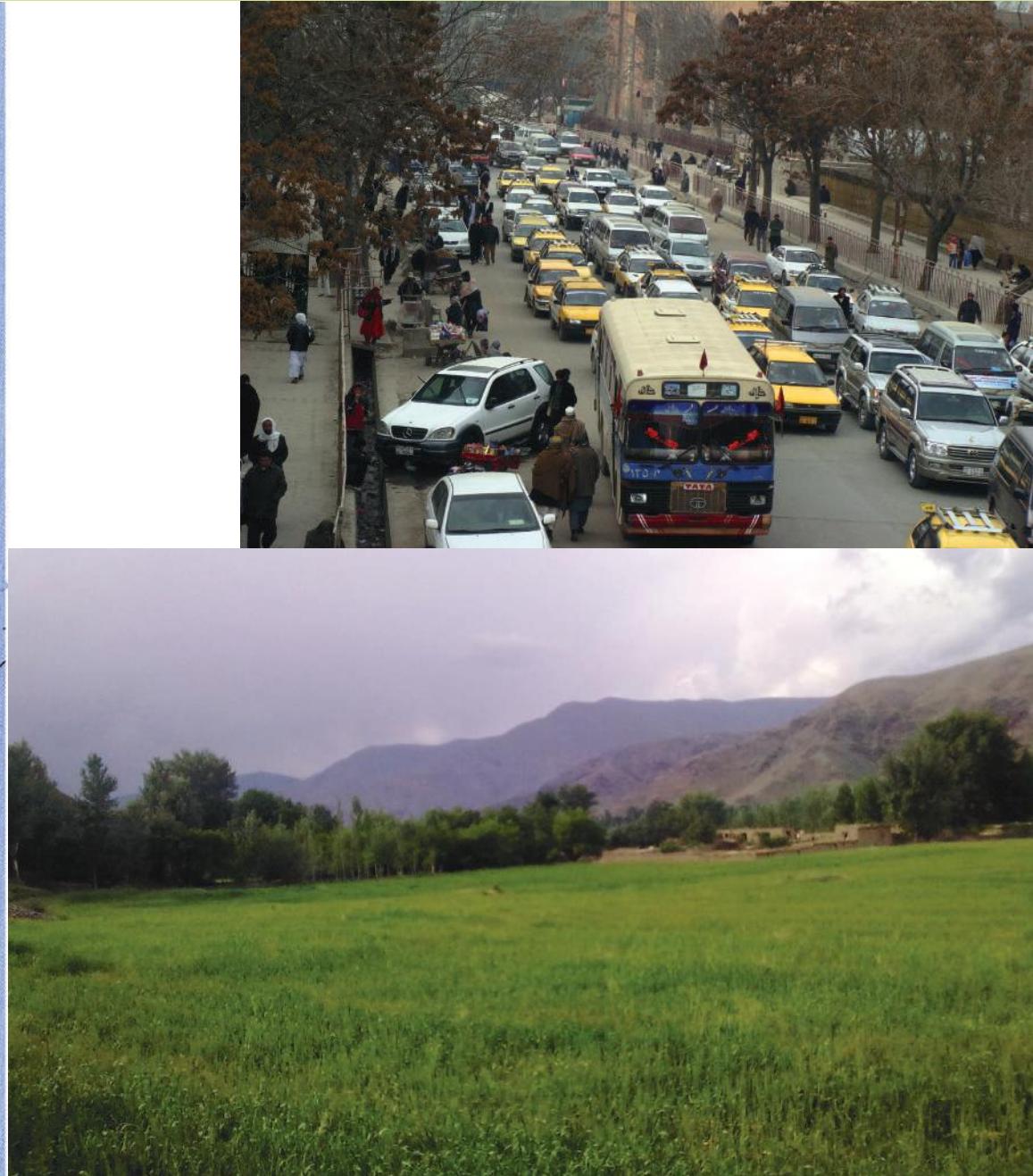

د پوهني وزارت

جغرافيه

دولسم ټولکي

ملي سرود

دا عزت د هر افغان دی
هر بچی یې قهرمان دی
د بلوخو د ازبکو
د ترکمنو د تاجکو
پامیریان، نورستانیان
هم ايماق، هم پشه ٻان
لکه لم پرشنه آسمان
لکه زره وي جاویدان
وايو الله اکبر وايو الله اکبر

دا وطن افغانستان دی
کور د سولې کور د توري
دا وطن د ټولو کور دی
د پښتون او هزاره وو
ورسره عرب، گوجردی
براھوي دی، ټزلباش دی
دا هيوا د به تل حلپري
په سينه کې د آسيا به
نوم د حق مودی رهبر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

جغرافیه

دولسم ټولکی

۱۳۹۸ هـ. ش

الف

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: جغرافیه

مؤلفین: د تعلیمي نصاب د جغرافیې څانګې د درسي کتابونو علمي او مسلکي غړي

ادیت کوونکۍ: د پښتو زېږي د ادیت د څانګې علمي او مسلکي غړي

ټولګۍ: دولسم

د متن ژبه: پښتو

انکشاف ورکوونکۍ: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تأليف لوی ریاست

څپروونکۍ: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوی ریاست

د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسی

د چاپ خای: کابل

چاپ خونه:

برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ او وېشن حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې يې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو سره قانوني چلنډکېږي.

د پوهنې د وزیر پیغام

اقرأ باسم ربک

دلوي او بسونکي خدای ﷺ شکر په خای کوو، چې مور ته يې ژوند رابنلي، او د لوسټ او ليک له نعمت خخه يې برخمن کړي يو، او د الله تعالی پر وروستي پیغمبر محمد مصطفى ﷺ چې الهي لومنې پیغام ورته «الوستل» و، درود وايو.

خنګه چې ۱۳۹۷ هجري لمريز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، نو د گران هباد بسوونيز روزنيز نظام به د ژورو بدلونونو شاهد وي. بسونکي، زده کوونکي، کتاب، بسونځۍ، اداره او د والدينو شوراګانې د هباد د پوهنې نظام شپږګونې بنستيز عناصر بلل کيري، چې د هباد د بسونې او روزنې په پراختيا او پرمختيا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتا به مقام، د هباد په بسوونيز روزنيز نظام کې د ودي او پراختيا په لوري بنستيزو بدلونونو ته ژمن دي.

له همدي امله، د بسوونيز روزنيز نصاب اصلاح او پراختيا، د پوهنې وزارت مهم لوړي توب دي. همدارنګه، په بسوونځيو، مدرسو او تولو دولتي او خصوصي بسوونيزو روزنيزو تأسیساتو کې، د درسي كتابونو محظوا، ګيفيت او توزيع ته پاملننه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې خای لري. مور په دي باوريو، چې د باکيفيته درسي كتابونو له شتون پرته، د بسوونې او روزنې اساسی اهدافو ته رسپدلي نه شو.

پورتنيو موخو ته د رسپد او د اغښناک بسوونيز روزنيز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توګه، د هباد له تولو زړه سواندو بسوونکو، استادانو او مسلکي مدیرانو خخه په درناوي هيله کوم، چې د هباد بچيانو ته دي د درسي كتابونو په تدریس، او د محظوا په لېردولو کې، هېڅ ډول هڅه او هاند ونه سپمي، او د یوه فعال او په ديني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زيار او کوبښن وکړي. د ژمني په نوي کولو او د مسؤولیت په درک سره، هره ورڅه په دي نيت لوسټ پیل کړي، چې د نن ورڅې گران زده کوونکي به سبا د یوه پرمختالي افغانستان معماران، او د تولنې متمدن او ګټور غړي وي.

همدا راز، له خوررو زده کوونکو خخه، چې د هباد ارزښتاکه پانګه ده، غونښته لرم، چې له هر فرucht خخه ګهه پورته کړي، او د زده کړي په پروسه کې د خيرکو او فعلو ګډونوالو په توګه، او بسوونکو ته په درناوي سره، له تدریس خخه بنه او اغښناکه استفاده وکړي.

په پاي کې د بسوونې او روزنې له تولو پوهانو او د بسوونيز نصاب له مسلکي همکارانو خخه، چې د دي کتاب په لیکلو او چمتو کولو کې يې نه ستري ګډونکي هلي خلې کړي دي، مننه کوم، او د لوي خدای ﷺ له دربار خخه دوى ته په دي سپیڅخي او انسان جوړونکي هڅخي کې بری غواړم.

د معاري او پرمختالي بسوونيز روزنيز نظام او د داسې ودان افغانستان په هيله چې وکړي يې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزیر
دكتور محمد ميرويس بلخني

لړیک

مخونه

سر لیکونه

لومړۍ خپرکي سرحدونه او اداري تشكيلات

لومړۍ لوست- ۱-۱	د افغانستان خلور خواوي او موقعیت	۱
دویم لوست- ۲-۱	شمالی سرحدونه	۵
دریم لوست- ۳-۱	شمال ختيئ سرحدونه	۹
خلورم لوست- ۴-۱	ختيئ او جنوبی سرحدونه	۱۳
پنځم لوست- ۵-۱	لوپیدیخ سرحدونه	۱۷
شپرم لوست- ۶-۱	اداري تشكيلات	۲۱

دویم خپرکي

اوموم لوست- ۱-۲	د هېواد په پرمختیا کې د نفوسو اهمیت	۲۵
اتم لوست- ۲-۲	احصایه او د نفوسو جغرافیايو وېش	۲۷
نهم لوست- ۳-۲	د نفوسو وده او منځنی عمر	۲۹
لسم لوست- ۴-۲	د نفوسو خرنګوالي او په هېواد کې قومي جورښت	۳۳
یوولسم لوست- ۵-۲	داخلي او خارجي مهاجرتونه او نفوسو څای پر څای کيدل	۳۷

دریم خپرکي

دولسم لوست- ۱-۳	دین	۴۱
ديارلسم لوست- ۲-۳	ژبه	۴۵

خلورم خپرکي

خوارلسم لوست- ۱-۴	د مواصلاتو اهمیت	۴۹
پنځلسم لوست - ۲-۴	حمل او نقل(لېرد رالېرد)	۵۳
شپارلسم لوست - الف	خو دوله ترانسپورتی وسایل پېښې؟	۵۷
اوولسم لوست - ب	د افغانستان د لویو لاړو په هکله خه پو هېږئ؟	۶۱
اتلسم لوست - ۳-۴	د هوایي ترانسپورت په هکله خه پوهېږئ؟	۶۷
نو لسم لوست - د هېواد هوایي شرکتونه او ډگرونه		۶۹
شلم لوست - ۴-۴	الف - د اړیکې اهمیت	۷۳
یوویشتمن لوست - ب	- پست په افغانستان کې	۷۷
دوه ویشتمن لوست - تېلېفون او مبایل		۸۱
درویشتمن لوست - انټرنېټ، ايميل او فکس		۸۵

پنځم خپرکي - نفووس او نزاد

خلورویشتمن لوست - ۵-۱	د نفوسو وېش او ګټوالی	۸۹
پنځه ویشم لوست - ۵-۲	په نړۍ کې د نفوسو د زیاتولي او لړوالي ستونزې	۹۵
شپږویشتمن لوست - ۵-۳	د نړۍ په ځینو هېوادونو کې د فعالو اقتصادی نفوسو د لړوالي ستونزې	۱۰۱
اووه ویشتمن لوست - ۵-۴	مهاجرتونه او د هغوا لاملونه	۱۰۵
انه ویشتمن لوست - ۵-۵	نړیوال مهاجرتونه او د هغوا پایلې	۱۰۹

لېلک

مخونه

سر لیکونه

- نېھه ويشت مlost ٤-٥ - الف توکمونه (ئزادونه) ١١٣
 دېرشم lost ب - د توکمونو جغرافيايي وېش ١١٧

شپرم خېركى

- يو دېرشم lost ٦-١ دنرى دمهمو دینونو په هككىلە خە پوهېرى ؟ ١٢٣
 دوه دېرشم lost الف - د اسلام سېيخلى دين ١٢٥
 درې دېرشم lost ب - د مسيحىت دين په هككىلە خە پوهېرى ؟ ١٢٩
 خلودېرشم lost ج - تائۇيىزم او شنتويىزم د آيتونو په هككىلە خە پوهېرى ؟ ١٣٣
 پنځه دېرشم lost د - بودايى او هندوئيزم آيتونو په هككىلە خە پوهېرى ؟ ١٣٥
 شپرم دېرشم lost ٦-٢ دنرى مهمې زېب ١٣٧
 اوھ دېرشم lost الف - عربي زېب ١٤١
 اته دېرشم lost ب - انگلېسيي زېب ١٤٥
 نه دېرشم lost ج - لاتيني زېب (فرانسوی ، اسپانوی او پرتگالى) ١٤٩
 خلوبېنتم lost د - جرمى زېب ١٥٣
 يو خلوبېنتم lost ه - چينايى ، جياباني او اندونيزيانى زبوبه باره کې خە پوهېرى ؟ ١٥٧
 دوه خلوبېنتم lost و - بالتىك ، ليتونى او سلاوى زېب ١٥٩
 درې خلوبېنتم lost ز - هندى او اردو زېب ١٦١

اوم خېركى

- څلور خلوبېنتم lost ٧-١ - اريکې او نېبواله کېدنه ١٦٣
 پنځه خلوبېنتم lost: د اريکوڈ غوره وسیلو ډولونه ١٦٥
 شپرم خلوبېنتم lost الف - پُست Post په نړۍ کې ١٦٧
 اووه خلوبېنتم lost ب - په نړۍ کې تېلېفون او موبایل ١٦٩
 اته خلوبېنتم lost ج - فکس به نړۍ کې ١٧١
 نېھه خلوبېنتم lost د - انټرنېت او ايمل ١٧٣
 پنځوسم lost ٧-٢ - د سپورمکيو شبکه ١٧٧

اټم خېركى

- د ژوندانه د چاپېریال نېبوالي ستونزي ١٨١
 يو پنځوسم lost ٨-١ - د سون موادو لوگى او غازونه ١٨١
 دوه پنځوسم lost الف - د حمل و نقل (وېرلۇر، راۋىلۇ او لېرىد رالېرىد) وسیلې ١٨٥
 درې پنځوسم lost ب - د ژوند په چاپېریال باندې د کارخانو آغېزې ١٨٧
 څلور پنځوسم lost ٨-٢ - د صنعتي موادو پاتې شونې ١٩١
 پنځه پنځوسم lost ٨-٣ - د اوزون د طېقى د نېي کېدلو خطرونه ١٩٥
 شپرم پنځوسم lost د اوزون د طېقى زيانمن کېدل ١٩٩
 اوھه پنځوسم lost ٨-٤ د خنگلۇنو پېرىكۈل ٢٠٣
 اصطلاحات ٢٠٦

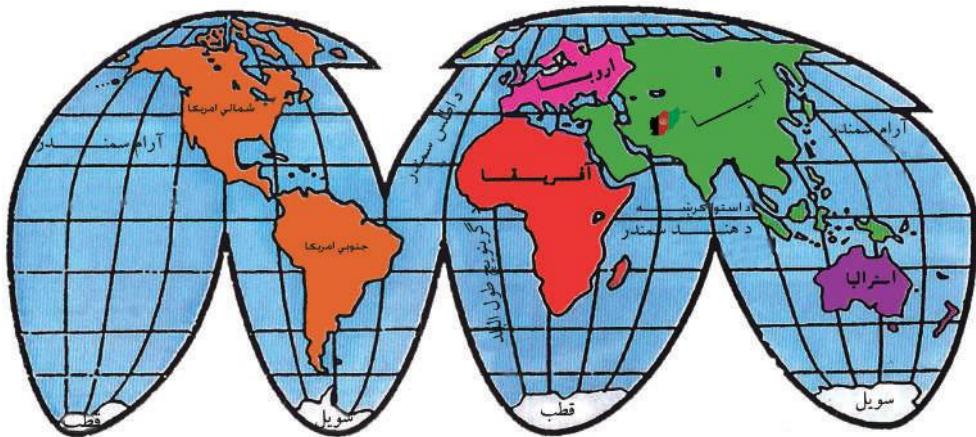
۱- خلورخواوی او موقعیت

د افغانستان د موقعیت او خلورخواوو په هکله شه پوهیرئی؟

د آسیا د لوپی وچې دولس هېوادونه د افغانستان په ګډون په وچې پوري تړلي دي. افغانستان د طبیعی خانګړتیاوو له مخې د آسیا په جنوب کې یو غرنۍ هېواد دي. افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ په درلودلو سره د آسیا لرغونی هېواد ګنل کېږي. افغانستان په شمالی نیمه کره کې د شمالی عرض البلدونو د ۲۹ درجو، ۲۲ دقیقو او ۵۳ ثانیو او ۳۸ درجو، ۲۹ دقیقو او ۲۸ ثانیو او ختیخه نیمه کره کې د ختیخ طول البلدونو ۶۰ درجو، ۲۸ دقیقو او ۴۱ ثانیو او ۷۴ درجو، ۵۱ دقیقو او ۴۷ ثانیو تر منځ موقعیت لري. د افغانستان مساحت ۶۵۲ کیلومتره مربع دي. مساحت یې له هر یوه اروپاپی هېواد خخه زیات دي. افغانستان د مساحت له مخې په آسیا کې دولسم هېواد دي.^۱ د افغانستان نفوس په ۱۳۹۷ لمریز کال کې ۳۰ میلیونه تنه اټکل شوي دي. د افغانستان اعظمي او بد والی له ختیخې نقطې یعنې دیولی له درې خخه تر لويدېڅې نقطې یعنې ذوالفار پورې ۱۲۰۰ کیلو متراه او سورې په شمال کې له خمام خخه په جنوب کې د چګکایي تر غرونونو پورې ۹۱۲ کیلو متراه دي. د هند سمندر ته د افغانستان نړدي فاصله د هلمند د ولایت د کشتگان

۱- روسیه، چین، هند، سعودی عربستان، ایران، منگولیا، قزاقستان، اندونیزیا، پاکستان، ترکیه، میانمار او افغانستان.

د افغانستان موقعیت په نړۍ کې

غز د مزاری د کوتل له جنوب لويدېخ خخه د عرب د سمندرگي تر ډپر نبردي ساحل پوري تقریباً ۳۹۰ کیلومتره ده. افغانستان په شمال کې د منځنی آسیا له تاجکستان، ازبکستان او ترکمنستان، په لويدېخ کې له ایران او په ختيغ او جنوب کې پاکستان سره پوله لري.

د افغانستان ختيغ او جنوي سرحدونه د ډیورنډ د تپل شوې کربنې په واسطه چې د پښتنو قبایلوله منځ خخه تپریږي، په نښه شوي دي. د افغانستان خلکو هغه په رسميت نه ده پېژندلې^(۱). افغانستان په شمال ختيغ کې تقریباً ۹۲ کیلومترو په واتن د چین سنکيانګ ولايت سره پوله لري.

افغانستان د پامير په برخه کې خه نا خه تر ۲۴ کیلو مترو پوري سور لري چې تاجکستان له

۱- د افغانستان او برтанوي هند ترمنځ طبیعی سرحد د سند سیند او د بلوچستان جنوبي سواحل وو. خود انګليسانو دسيسو او د ګندمک او ډیورنډ د معاهدي په تپلود افغانستان له خاوری خخه یوه برخه بېله شوه او د افغانستان سرحد د واخان د کلیک کوتل خخه تر بلوچستان او ملک سیاه تر غرونوپوري وتاکل شو. چې د هغې له مخې د چمن، پښن، وزیرستان، کرمې، پاره چنار، پېږدو، باجور، سوات او چترال سیمې له افغانستان خخه بېلې شوې او د هغه وخت برтанوي هند په دولت پوري وټول شوې چې د پاکستان له منځنه راتلو وروسته یې پاکستان ته پېښودې، چې د افغانانو لپاره د منلو ورنه دي.

کشمیر خخه جلاکوي. افغانستان د جغرافيايي موقعیت له مخې د منځنی آسیا په لاره کې پروت دی. د دې سيمې موقعیت د سیاست او اقتصاد له پلوه ډپر مهم دی. څکه چې افغانستان، ایران، هند، پاکستان د درېو حوزو او د منځنی آسیا هپوادونه سره یوځای کوي. د منځنی آسیا هپوادونه هم سمندر ته لاره نه لري. له همدي امله یې سوداګري د آسیا د لوې وچې له سویلي هپوادونو سره د افغانستان له لارې کېږي. همدغې موضوع د افغانستان موقعیت ته زیات ارزښت وربخښلی دی.

• • • • • په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو و وېشل شي. هره ډله دې د لاندې موضوعاتو په باره کې یوه له بلې سره بحث وکړي. د هرې ډلي یوتن به خپله موضوع په ټولګي کې تشریح کړي.

- افغانستان د ځمکې د کري په کومه برخه کې پروت دی. د طول البلد او عرض البلد له مخې معلومات وړاندې کړئ.
- د افغانستان نقشه رسم کړئ. اعظمي اوبد والي او سورې د سيمو له مخې په نقشه کې وښیئ.
- د افغانستان نقشه رسم کړئ. له سمندر سره د افغانستان ډپر نژدي واتېن د سيمو له نومونو او فاصلو سره بيان کړئ.
- د افغانستان خلورخواوي بيان کړئ.

پوښتني:

۱- د افغانستان طبیعی خرنگوالی بیان کړئ؟

۲- د پنځو د اسې هېوادونو نومونه واخلي چې له افغانستان خخه دېر مساحت لري.

۳- زموده هېواد له سمندر خخه خومره واتېن لري؟

۴- یوازې د افغانستان د شاوخوا د طول البلدونو او عرض البلدونو درجې ووایء.

۵- د افغانستان مساحت خومره دي؟

۶- د افغانستان خلکو د ډیورنډ کربنه په رسمیت ولې نه ده پېژندلې.

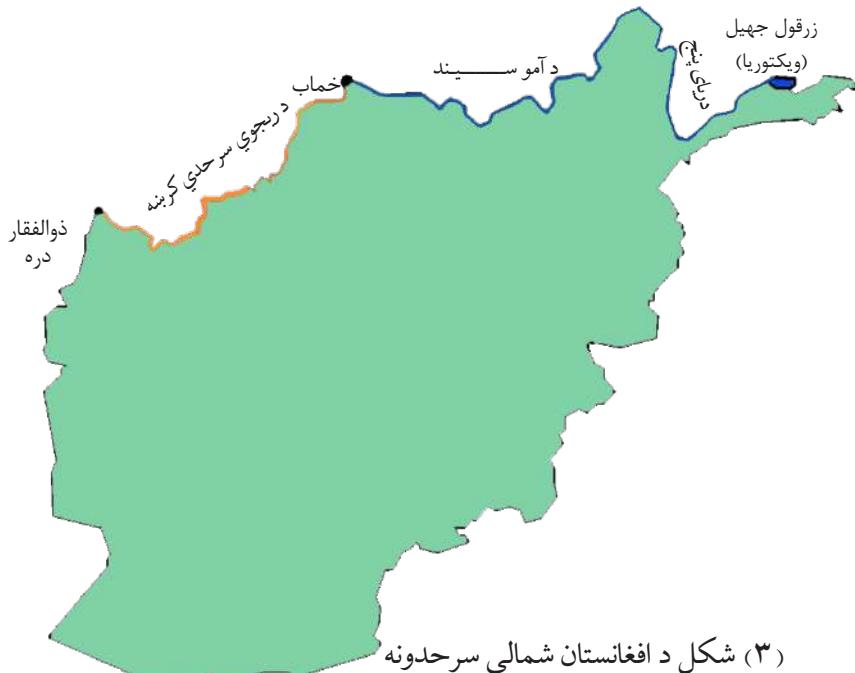
له ټولکې خخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ. د یولې دره، ذوالفقار دره، پامیر، خماب او د افغانستان ګاونديان په نقشه کې وبنيئ.

۱-۲ شمالي سرحدونه

الف: د امير شير علي خان سرحدی کربنه.

د امير شير علي خان سرحدی کربنه

(۳) شکل د افغانستان شمالي سرحدونه

د افغانستان کوم سرحد د پنج او آموسیند په واسطه تاکل شوي دي؟

په ۱۹ پېرى کې د انگليسانو او تزاري روسيې د پرمختګ د سياست له مخې د دې خاورې زياته او مهمه برخه د افغانستان له بدن خخه جلا شوه. پخوا به د افغانستان شمالي سرحدونه د افغانستان د محلې حکومتونو او د مرکزي آسيا د هپوادونو له خانانو او یا د افغانستان د مرکزي حکومتونو او د ماوراءالنهر د اميرانو ترمنځ تاکل کېدل. خو کله چې په ۱۹ پېرى کې تزاري روسيې په مرکزي آسيا کې په فتوحاتو پېل وکړ، د دې لپاره چې انگليستان خپلې استعماري ګټې د هند په شمال کې وساتي، نود روسانو له نيت خخه په وپره کې شول او ويې غوبنتل، چې د روسانو د ډيرغل په وړاندې زر تر زره خنډونه رامنځته کړي. په لوړۍ پړاو کې یې امير شير علي خان و هڅاوه چې له تزاري روسيې سره

امیر شیر علی خان

خپل سرحدونه و تاکي. د دواړو دولتونو ترمنځ خبری پېل شوې. د انګليسانو د بهرنيو چارو وزیر لارډ گريనویل Lord Granville او د روسيې د بهرنيو چارو وزیر پرنس گورچکوف Prince Gorchakov د افغانستان او تزارۍ روسيې د سرحدونو د تثبيت لپاره و تاکل شول. په پای کې په ۱۸۷۳ ميلادي کال، چې د ۱۲۵۱ لمريز کال سره سمون لري، د افغانستان شمالي سرحدونه له زرقول خخه تر خماب پوري چې د پنج او آمو سيندونو مسیر دی د امير شير علي خان د سرحدی کربنې په نوم تثبيت شول.

د هغه تړون له مخې چې د ۱۳۲۵ لمريز کال د غږګولي د مياشتې پر ۲۲ مه نېټه، چې د ۱۹۴۶ ميلادي کال د جون له مياشتې سره سمون لري، د وخت د شوروی اتحاد د بهرنيو چارو وزیر مولوتوف او په مسکو کې د افغانستان سفير (سلطان محمد خان شير زوي) په واسطه لاسلیک شو، پړیکړه وشهو چې د آمو سيند منځنۍ کربنه د سرحد په توګه و پېژندل شي او د درقد تاپو چې تقریباً ۴۲۲ کيلومتره مربع مساحت لري او د تخار ولايت په شمال کې پرته ده، د افغانستان د خاورې برخه و ګنل شي. په ۱۳۴۲ لمريز کال کې، چې له ۱۹۴۶ ميلادي کال سره سمون خوري، د پنج او آمو سيندونو له اویو خخه د ګټې اخيستنې تړون لاسلیک شو.

ب- د ریجوي سرحدی کربنه:

کله چې امير عبدالرحمن خان واک ته ورسپده، وې پتيله چې پاتې شمالي سرحدونه تثبيت کړي. نو د تزارۍ روسيې او برتأنيي ترمنځ دوهم خل خبرې پيل شوې. پربکړه وشهو چې د دربوو هېوادونو افغانستان، برتأنيې او روسيې پلاوې دې د ۱۸۸۴ ميلادي کال په نومبر کې سرخس ته حاضر شي. د روسيې هيأت ټاکلي خای ته په خپل وخت حاضر نه شو. برعکس، د روسيې عسکرو په منځنۍ آسياکې خپلو یرغلونو ته دوام ورکړ، پنجدې ته نېژدې شول او د خاتون له پل خخه يې، چې د هرېرود د سيند له پاسه دې، د نظامي اوې په توګه کار اخیست. د جنرال غوث الدین خان په مشری، د افغاني پوهيانو چې شمېر يې دوه زرو تنوته رسیده او د پنجدې د ساتني له پاره هلته اوسيدل د روسيې له قوي سره چې د علي خانوف تر مشری لاندې وه، نښته وشهو. افغاني پوهيانو، چې

شمېر يې لبر او په محاربوي تجهيزاتو هم سمبال نه وو، له پنجدې خخه دفاع ونه شوه کولای. پنځده او آق تې په ۱۸۸۵ ميلادي کال، چې له ۱۲۶۳ لمريز کال سره سمون خوري، تزارۍ روسانو اشغال کړه. له دې واقعي وروسته د انگلستان د هغه وخت د ملکې، ويکتوريا، له وېږي خخه ډک تلګرام دوهم الکساندر تزارۍ روسيې ته د دې سبب شو چې روسي عسکرو له زيات پرمختګ خخه صرف نظر وکړ. یوڅل یا د تزارۍ روسيې او انگلستان د استازو ترمنځ په لندن کې سرحدی مذکوري پيل شوې چې د افغانستان شمال لويدیع سرحدونه د تزارۍ روسيې سره وټاکل شي. بېلاپلو هيائونو په مذکرو پيل وکړ، چې په ۱۸۸۷ ميلادي کال، چې له ۱۲۶۵ لمريز کال سره سمون خوري، شپر فقره يېز پروټوكول یې لاسليک کړ او شمال لويدیع سرحد چې د ریجوي کربنه Riage Way په نوم يادېږي د نقشي پرمخ تثبيت کړ. دغه سرحدی کربنه وروسته د انگریزانو د استازۍ د چارلس پت Charles pate او د تزارۍ روسيې داستازۍ کپتان کامروف Capitan kamerove پواسطه د خلورو کلونو په موده کې د دوالفار له درې خخه ترخماپ پورې په یوې قوسی کربنې تثبيت شوه چې ۳۰ کيلومتره د مرغاب د سيند او نورې د پېلرونو پواسطه په نښه شوې.

امير عبدالرحمن خان

په تولگي کې فعالیت:

زده کونکی په مناسبو ډلو و بشل کېږي. هره ډله له لاندниو موضوعګانو خخه پريوې موضوع په خپلو کې بحث کوي. د هرې ډلې یو نفر خپله موضوع د تولگي په مخ کې بيانو.

• د افغانستان نقشه رسم او د امير شير علي خان سرحدی کربنه په کې په نښه کړئ او د هغې په باب معلومات ورکړئ.

• د افغانستان نقشه رسم کړئ؛ دریجوي سرحدی کربنه په کې وښی او د هغې په باب معلومات ورکړئ.

پونستې:

۱ - د افغانستان شمالی سرحدونه خرنګه وټاکل شول؟

۲ - انګلیسان د تاری روسيې له نیت او فتوحاتو خخه، چې په مرکزي آسیا کې په ترسره کړل، ولې په وبره کې و؟

۳ - په اوسيني وخت کې کوم هپوادونه کولی شي د پنج او آموله سیندونو خخه په ګلهه ګته و اخلي.

۴ - روسانو پنځده به خه ډول اشغال کړه؟

۵ - روسانو په افغانستان کې زیات پرمختګ ته ولې دوام ورنه کړ؟

۶ - دریجوي سرحدی کربنه له کومې سیمې خخه ترکومې پورې اوږدہ شوې ده؟

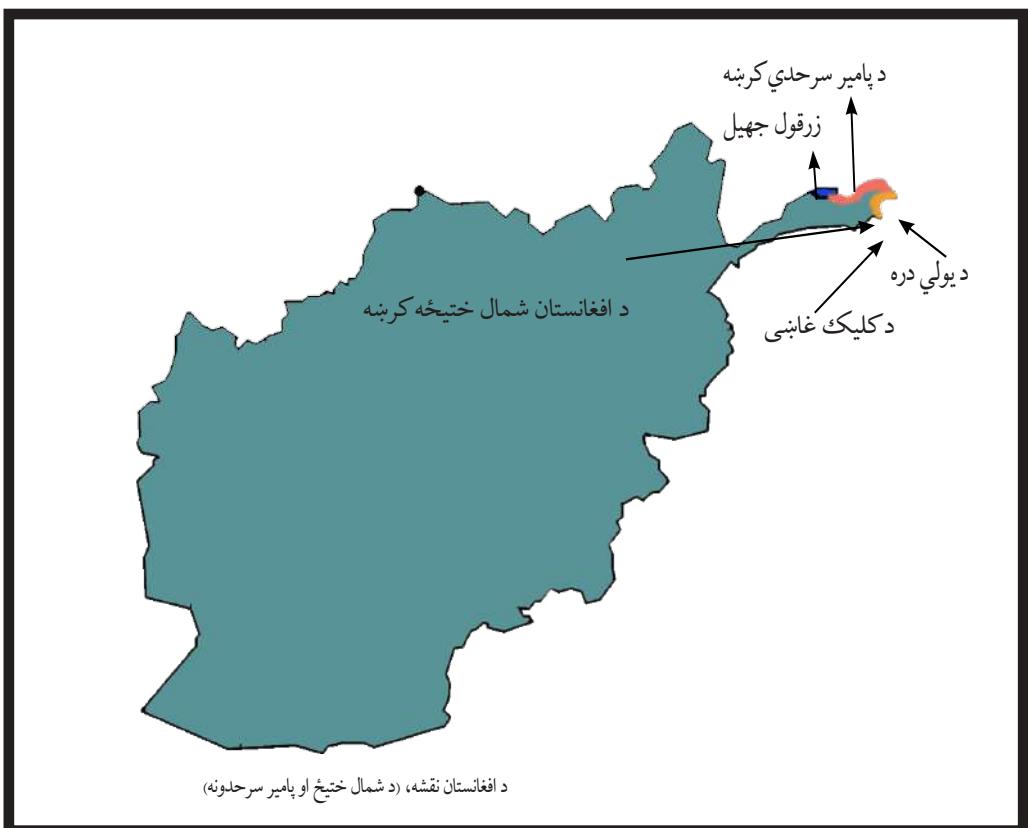
له تولگي خخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او په هغې کې د زرقول (ويکټوريا) جهيل، خماب، ذوالفار، د امير شير علي خان او د دریجوي سرحدی کربنه وښی او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې په خپلو تولګیوالو ته وښی.

۱- ۳-شمال ختيئح سرحدونه

د افغانستان په شمال ختيئح کې دوي سرحدی کربنې شته. د پامير سرحدی کربنه د افغانستان او تاجكستان ترمنځ او شمال ختيئح سرحد د افغانستان او چېن ترمنځ په نښه شوېدی. د پامير او واخان لوړه سطحه، چې د سمندر له سطې خخه 6000 متره لوروالی لري، د سیند سیند او آمو سیند د خانګو ترمنځ بېلډونکې ساحه ده. دغه دواړه سیندونه د همدې سيمې له دایمي کنګلونو خخه سرچينه اخلي. له همدې امله، د پامير لوړه سطحه د نړۍ د بام په نامه شهرت لري. دغه کم سوره افغاني ساحه د هغې وخت د تزاري روسيې، چېن او برтанوي هند ترمنځ پرته وه. په دې ساحه کې د سرحدونو تثبيت له دېږي مودې خخه د بحث لاندې وو.

د ۱۸۷۳ - ۱۸۸۷ ميلادي کلونو ترمنځ، کله چې د افغانستان شمالی سرحدونه تبیتیدل، د شمال ختيحو سرحدونو په هکله هم خبرې وشوي. خو خرنګه چې د آمو د سيند سرچينه خرگنده نه وه معلومه، نو په دې برخه کې څه ستونزې وي. څکه چې خينوفکر کاوه چې د آمو سيند د زرقول له جهيل خخه سرچينه اخيسټي د او خينو ويل چې د آمو سرچښه د اقسوا به دې چې د چقمقتن له جهيل خخه یې سرچينه اخيسټي ده. له همدې امله، پدې برخه کې د افغانستان د سرحد پاکنه او رسمول ضروري وه.

د امير عبدالرحمن خان د دورې په وروستيو کلونو کې په ۱۸۹۵ ميلادي کال کې، چې د ۱۲۷۴ لمريز کال سره سمون لري، د درپوو هپوادونو استازۍ چې له افغانستان خخه غلام Major محى الدين خان د هغه وخت د قطعن او بدخشان د ولایت حکمران، مجر جرلو Fifroshuikoisky Gerlow د انگلیسانو د هيأت مشر او فيفروشوایکوسکي روسيې د هيأت مشر وو، د کوچني او لوی پا مير په سيمه کې یې په مذاكري پېل وکر. دغه مذاكري نه مياشتې اوږدي شوي. په پاي کې، د پامير سرحد په ختيح کې د چېن ترسرحده پورې د افغانستان او تزارۍ روسيې ترمنځ وپاکل شو. د انگلیسانو ئينې سياستمدارانو د خپلوا لاندې شوېو ساحو او د تزارۍ روسيې ترمنځ له یوې حايلې ساحې سره مينه درلوده. د پامير او واخان په ساحه کې د انگلیس او روسيې امپراطورۍ یوه له بلې سره نښتې وه. د دې لپاره چې د هغوي ترمنځ یوه حايله ساحه راشي، نو واخان یې بې پوبنتې افغانستان ته ورکړ.

د پامير سرحدې کربنه د زرقول د جهيل له ختيح خخه په ختيح کې د یولي تر درې پوري اوږده ده. د روسيې دولت د ۱۸۹۶ ميلادي کال د مارچ په مياشت کې دغه کربنه ومنله. په دې ډول، واخان افغانستان ته د یونپيوال ترون له مخې ورکړل شو. د همدې کال په اکټوبر کې امير عبدالرحمن خان درواز ونیو. روسانو د آمو هغه خواکې روشنان او شغنان، چې د افغاني قوي له خوا خالي شوي وه، د بخارا اميرته وسپارل.

په ۱۹۴۹ ميلادي کال کې د چين د ولسي جمهوريت له تأسیس خخه وروسته سرحدی مذاکري يوخل بيا د محمد ظاهر شاه د پاچاهي په دوره کې د افغانستان د دولت او د چين د ولسي جمهوريت ترمنځ پېل شوي. په ۱۳۳۶ لمريز کال کې، چې له ۱۹۵۷ ميلادي کال سره سمون لري، موافقه وشهو چې د دواړو هېوادونو ترمنځ دې سرحدونه وټاکل شي او د څمکې پرمخ دې تثبت شي. نو شمال ختيغ سرحد چې دیولی له درې خخه د یوقوس په بنې د کليک تر غابسي پوري، چې د واخجیر غابسي په جنوب ختيغ کې پروت دی، د افغانی پامير او د چين د سنکيانګ ولايت ترمنځ د ۱۳۴۳ لمريز کال د زمري په میاشت کې په فني ډول د پیلرونو په نصبولو علامه گذاري او تثبت شو.

په ټولګي کې فعالیت:

- زده کوونکي پر ډلو ووېشئ. هره ډله دې په خپلو کې پر لاندې موضوعاتو بحث وکړي. یوتن د ډلي په استازتوب خپله موضوع ټولګيowitzه تshireح کړي.
- د پامير د لورې سطحې او د هغې د مخکنيو او اوسينيو حدودو په باره کې بحث وکړي.
- د پامير سرحدی کربنه خرنګه وټاکل شوه؟
- د حايل ساحې هدف خه و؟
- د پامير د ساحې نقشه رسم، شمال ختيغې سرحدی کربنې ورباندې رسم او په باره کې یې معلومات ورباندې کړي.

پوښتني:

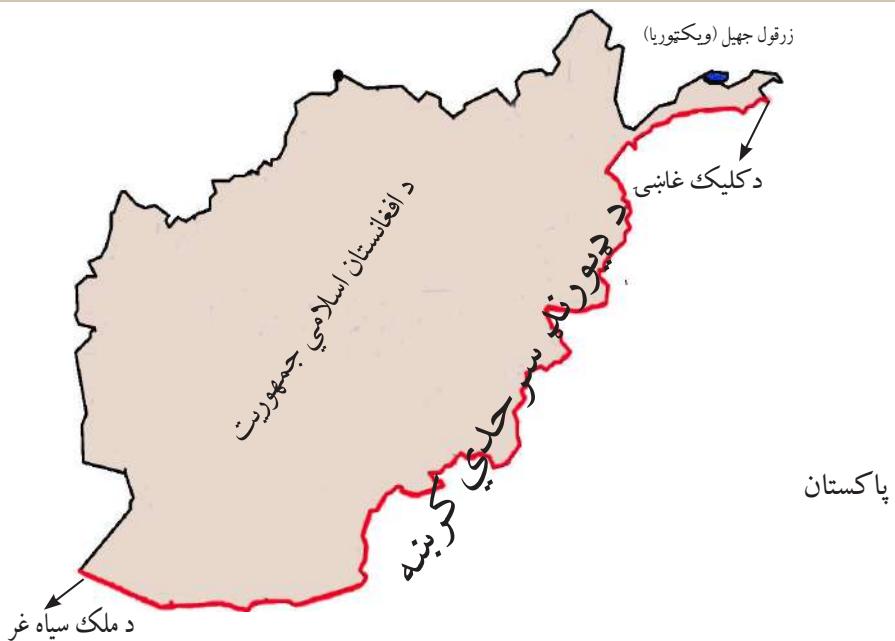
- ۱- په ۱۹ پېړي کې د پامير او واخان د سیمې حدود بیان کړئ.
- ۲- د پامير او واخان د سیمې اوستني حدود شرحه کړئ.
- ۳- د پامير سرحدی کربنه د کومو هېوادونو ترمنځ تېره شوې ده؟
- ۴- د آمو سیند له کوم خای خخه سرچينه اخلي؟
- ۵- له کومو هېوادونو خخه کومو کسانو د پامير د سرحدی کربنې د ټاکلو په پرېکړه کې برخه درلوده؟
- ۶- شمال ختيغ سرحد د کومو هېوادونو ترمنځ دی او څومره اوږدوالي لري؟

له ټولګي خخه بهر فعالیت:

د افغانستان د پامير او واخان د سیمې نقشه رسم کړئ او د ویکتوریا او چقمقتین جهیلونه، د یولي دره، د کلیک او واخجیر غابني او د پامير او شمال ختيغ سرحدونه په کې وښیئ؟

۱-۴ ختیئ او جنوبی سرحدونه

د احمد شاه بابا له واکمنی خخه د محمدزیانو د واکمنی تر لومړی وخت پوري افغانستان په ختیئ او جنوب کې تر کشمیر، لاهور، پنجاب، پېښور، اسماعیل خان دېږي، غازی خان دېږي، شکارپور، سند، ملتان او په پای کې عرب سمندر ګي پوري پراخ و. خود سدوزې او محمدزې او روپو ترمنځ خپلمنځ نفاو او د سدوزیانو او محمدزیانو ترمنځ سیالیو کې څینې نوموري سیمې د وخت په تېږیدو سره د انگلیسانو لاس ته ورغلې او د انگلیسانو له لاس لاندې سیمو او زمود د هېواد ترمنځ سیمه کې سرحد نه و.

انگلیسانو زیاته قوه په ۱۸۹۳ میلادي کال کې د افغانستان په لوري راولپنڈه او امير عبدالرحمن خان ته یې ياد داشت واستاوه چې د جنرال رابرت سیاسي هيأت له یوې عسکري فرقې سره په جلال آباد کې ومنی. امير عبدالرحمن خان په قهر شو او خپلو سلو زرو عسکرو ته یې د تیارسی امر وکړ او د جهاد د اعلانولو اراده یې وکړه. خوکله چې انگلیسانو دغه مقاومت ولید، له خپلو پېړکړو خخه تېر شول او په دې قانع شول چې، خپل پنځلس کسيز سیاسي هيأت د مارتمير ډیورنډه په مشري کابل ته را واستوي.

د ډیورنډ کابل ته راغی او د ډیورنډ تړون، چې مواد یې مخکې د انګلیسانو له خوا ترتیب شوي وو، امير عبدالرحمن خان ته وړاندې کړ. د ۱۸۹۳ میلادي کال د نومبر پر ۱۲ نېټه، چې د ۱۳۱ قمری کال د جمادی الاول د دوهمنې نیټې سره سمون لري، امير عبدالرحمن خان د خپلو دولتي اړاکینو له مشورې پرته د چهلستون مانۍ کې تړون لاسلیک کړ او یو لوی تاریخي مسؤولیت یې پر غاره واخیست. د دې تړون په پای کې د ډیورنډ سرحدی ګربنه د واخان د پامیر د غره د واخجیر کوتل له سویل ختیغ د کلیک له کوتل خخه د ملک سیاه تر غره پورې د هېواد په جنوب لويدیخه زاویه کې وټاکل شوه. چمن، پښین، وزیرستان، کرمه، پاره چنار، اپریدی، باجور، سوات او چترال د افغانستان له خاورې خخه جلا شول او د هغه وخت برتانوي هند پورې وټرل شول. د برتانوي هند د هیأت د رئیس پرپکړه وکړه، چې د هغې له مخې د پنج د اویو په شمال کې د روشن او شغنان سیمې او د آمو د سیند پاسنۍ برخه چې د ګورچکوف او ګرینویل د ۱۸۷۳ میلادي کال د پرپکړو له مخې د افغانستان په واک کې وي، بېرته دې تزاری روسيې ته وسپارل شي او د هغې په مقابل کې دې واخان او آسمار د افغانستان د خاورې برخه شي. د ډیورنډ پرپکړه چې د کاغذپر مخ لیکل شوې وه د ځمکې پر مخ نه وه ټاکل شوې، د ستونزو او اختلافونو باعث شوه. دغه پرپکړه د افغانستان د خلکو لپاره د منلو ورنه وه. ځکه چې له یوې خوا دغه پرپکړه د ځمکې پر مخ په عملی توګه د تطبیق ورنه وه او غونبتل یې چې یوبل هیأت دغه تړون له سره وڅېږي.

خو متاسفانه د وروستیو هیائونو مشاهدات او نظریات هم یو طرفه او غیر عادلانه وو. کله چې د افغانستان حکومت د موضوع په حقیقت پوه شو او له بلې خوا د ډیورنډ سرحدی ګربنې د دې سیمې قومونه او قبېلې چې له موب سره ګډ، دین، زیه، فرهنگ، ثقافت، رسم او رواجونه او نور بشري مشترکات لري، پر دوه برخو ووبشل او حاکمي ستراتیژیکې نقطې هم د برтанوي هند په برخه شوې.

د ډیورنډ د تړون له لاسلیک خخه وروسته په ټولو قبایلی سیمو، په تېره بیا د وزیرو او مسودو

په قبیلو کې پرله پسې شورشونه پېل شول. هغوي له امیر عبدالرحمن خان خخه غوبنتل چې له انگلیسانو خخه یې وزغوري او په افغانستان پوري یې وترې؛ خو امیر په دې برخه کې کوم اقدام ونکړ.

انگلیسانو په زور او ظلم، نه یوازې قبایلو ته قناعت ورنکړی شو، بلکې زیاتې ستونزې یې رامنځته کړي. انگلیسانو له امیر عبدالرحمن خان سره د بنو دوستانه اړیکو لپاره په کال کې ۱۲ لکه روښه امیرته ورکولې. د تړون له لاسليک خخه وروسته یې شپږ لکه روښه نورې هم ورباندې زیاتې کړي.

د افغانستان له خپلواکۍ (۱۹۱۹ ميلادي کال) خخه وروسته بیا هم د ډیورنید د سرحد مسأله ناحله پاتې شوه. په ۱۹۴۷ ميلادي کال کې د پاکستان له جوړېدو سره، دغه موضوع بیاهم ناحله او بې پرېکړې پاتې شوه.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر ډلو ووپشن شي. هره ډله دې په پخپلو کې له لاندنسیو موضوع عکانو خخه پريوې بحث وکړي. د خپل بحث پايلې دې خپل ټولګيوالو ته وراندې کړي.

• د احمد شاه بابا له دورې خخه د محمد زيانو د دورې تر پېل پورې د افغانستان د هغو سيمو نومونه واخلی چې اوس د افغانستان له خاورې خخه جلا شوي دي.

• د ډیورنډ د سرحدی کربنې د تاکلو جريان خه ډول و؟

• د افغانستان نقشه رسم کړئ او د ډیورنډ سرحدی کربنې، چترال، بلوچستان او د ملک سیاه غر په کې په نښه کړئ.

پوښتني:

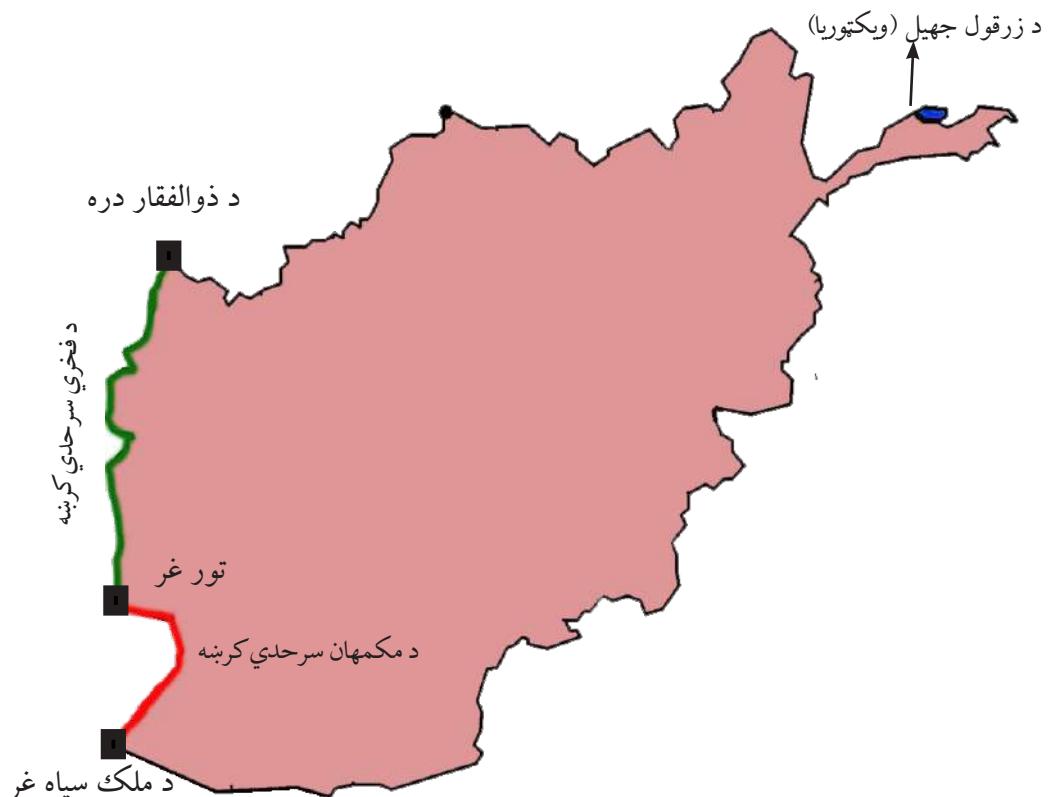
- ۱- د ډیورنډ سرحدی کربنه پر کومه نېټه کې لاسليک شوه؟
- ۲- د ډیورنډ تړون د چاله خوا ليکل شوي وه؟
- ۳- انګليسانو د ډیورنډ تړون په خه ډول په امير عبدالرحمن خان تحميل کړ؟
- ۴- زموږ هبود د دې تړون په لاسليک کې خه بهه غوره کړه؟
- ۵- د افغانستان ولس د ډیورنډ د سرحدی کربنې پرېکړه ولې نه مني؟
- ۶- د ډیورنډ کربنې د دواړو غارو خلک خه فرهنگي ورته والي لري؟
- ۷- انګليسانو امير عبدالرحمن خان ته خومره پيسې ورکولې او ولې؟

له ټولګي خخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ؛ د امير شيرعلى خان، پامير، شمال ختيغ او ډیورنډ کربنې پکې وښي او د جغرافي په راتلونکي ساعت کې یې ټولګي ته راوري.

۱- ۵ لویدېخ سرحدونه

د لویدېخو سرحدونو په باره کې خه پوهېږي؟

زموږ د هېواد په لویدېخ کې د افغانستان او ایران تر منځه دو ه سرحدی کربنې شته، چې د مکمهان او فخری سرحدی کرښو په نومونو یادېږي چې هره یوه یې په تفصیل سره لولو.

الف: د مکمهان سرحدی کربنه:

د سیستان سیمه چې د هېواد په جنوب لویدېخ کې ده، د تاریخ په بېلاپلو دورو کې، کله به د افغانستان او کله به هم د ایران د ادارې لاندې وه.

د احمد شاه بابا له واکمنی خخه (په ۱۷۴۷ ميلادي کال کې چې له ۱۱۲۵ هجري لمريز کال سره سمون لري) د ۱۹ پېړی تر نيمایي پورې سیستان د افغانستان د خاورې برخه وه.

- د امير شيرعلي خان د واکمنی په وخت کې د سریندې د قبيلي مشر علي خان د ایران د دولت تابعیت ومانه او خان یې له خپلې قبيلي سره د ایران دولت ته تسليم کړ. له هغې خخه وروسته

د افغانستان او ایران په منځ کې سرحدی مشکلات را پورته شول، نو لازم وګنل شول چې د افغانستان او ایران ترمنځ سرحد وټاکل شي.

د افغانستان او ایران حکومتونو د سرحدی مشکلاتو له کبله ونشو کړای چې کومې پربکړي ته ورسپږي.

نو د هند له وايسرا سره ېپه تماس ونيو او د افغانستان او ایران د سرحدی ستونزو د حل لپاره ېپه د حکمیت غوبښنه وکړه. د هند وايسرا فريډ ریک گولډسمیت Sir Fridric goldsmith د سیستان د ناحیي لپاره د حکم په توګه و تاکه چې د افغانستان او ایران ترمنځ د منځګړي په توګه کار وکړي او موضوع فیصله کړي. ګولډ سميٽ د انګليسي هیأت رئيس د افغاني او ايراني هیائونو له مشرانو سره دوه کاله د سیستان په سرحدونو کې په خپرخونه بونځت شو او په ۱۸۷۳ ميلادي کال کې ېپه، چې له ۱۲۵۲ لمريز هجري کال سره سمون لري پربکړه وکړه چې:

د سیستان حوزه د هلمند د سیند په وروستی برخه کې پر دوو برخو و وېشل شوه. هغه سيمې چې د نادعلي د سیند په لويدېڅ کې دي، د خاص سیستان او ختيئې سيمې ېپه د ماوراء سیستان په نومونو ونومولي. خاص سیستان په ایران او ماوراء سیستان په افغانستان پوري و تړل شو.

په ۱۲۷۴ لمريز هجري کال کې د هلمند سیند له اصلي مسیر خخه، چې د نادعلي سیند دي او د افغانستان او ایران تر منځ سرحد و، منحرف شو او د اوبيو یوه زياته اندازه له بلې لاري چې د پریان د سیند په نوم يادېږي او د نادعلي د سیند په لويدېڅ کې دي د هلمند هامون ته ورتويېږي.

خرنګه چې د ګولډسمیت په وخت کې سرحدی کربنه د څمکې پرمخ په نښه شوې نه وه، د هلمند د سیند د مسیر تغییر د دوهم خل لپاره د افغانستان او ایران د خلکو ترمنځ ستونزه رامنځته کړه. څکه چې د افغانستان حکومت د نادعلي او هلمند د سیند مسیر اصلي لاره ګنهله او د ایران دولت د هلمند د سیند د مسیر تغییر پخچله ګټه په پام کې نیولی و.

بیا له انګليسانو خخه مرسته و غوبښل شوه. د انګلستان حکومت مکمهان Macmahan له پنځلس زره انګليسي او هندي افسرانو سره د دي کار لپاره مؤظف کړل. د درپواړو هپوادونو افغانستان، ایران او انګلستان هیائونه د خپرخونه په ټولو و سایلو سمبال وو. هغوي دوه کاله او درې میاشتې له ۱۹۰۵ - ۱۹۰۵ ميلادي کال پوري، چې د ۱۲۸۰ - ۱۲۸۲ هجري لمريز کلونو سره سمون لري،

د امیر حبیب الله د حکومت په دوره کې خپنې او مطالعه وکړه او سرحدی کربنه یې د ملک سیاه له غره خخه تر سیاه کوه پورې، چې د مک مهان د کربنې په نوم یادېږي، تثیت کړه.

کله چې د افغانستان حکومت د هلمند او ارغنداب پرمختیایی پروژه پیل کړه، د ایران دولت د ملګرو ملتونو د امنیت شورا ته د اویو د کموالی په هکله ګیله وکړه.

په پای کې د امریکا متحدو ایالتونو پدې برخه کې د منځګړیوب هیله وکړه. د افغانی، ایرانی او امریکایی استازو ترمنځ په واشنگتن کې خبری پیل شوې. د امریکا متحدو ایالتونو وړاندیز وکړ چې یو فني کمیسیون دې وټاکل شي چې نومورې موضوع په سیمه کې وڅړی او خپله پربکړه دې دواړو هېوادونوته واورووي.

فني متخصصان د امریکا د متحدو ایالتونو، کانادا اوچېلي له پوهنتونو خخه وټاکل شول. هغوي د هلمند د وادي انکشاֆي پروژه وکتله. د ګولډیسمت او مک مهان تاریخي اسناد یې وکتل او په پای کې یې وویل: د هلمند د وادي پروژه د سېلابونو د کنټرول او د کال په اوېدو کې د هلمند د سیند د جریان د تنظیم لپاره جوړه شوې ده او د سیند اووه یې نه دې کمې کړي، بلکې په ټول کال کې یې په یوه ټاکلې اندازه ساتي.

د ایران سهم باید د کال په اوېدو کې د اویو د جریان د توپیر له مخې د هرې میاشتې لپاره وټاکل شي. د افغانستان دولت په ۱۳۲۱ هجري لمريز کال کې د درې کسيز کمیسیون رېورتی ومانه او د ایران د هغه وخت له شاهي دولت سره یې د خبرو د پیل لپاره چمتووالی وښود.

ب: د فخری سرحدی کربنه:

له سیاه کوه خخه د ذوالفقار تر درې پورې چې زمود د هېواد په شمال لويدېخ کې ده، خوڅلې د افغانستان او ایران ترمنځ سرحد وټاکل شو. خو په دې برخه کې کومه غوڅه پربکړه ونشو. دواړو دولتونو په ۱۳۱۳ هجري لمريز کال کې د ترکې په دولت خخه د منځګړیوب غوبښنه وکړه. د ترکې دولت جنرال فخر الدین التایي د سرحدی اختلافونو د حل لپاره وټاکه. جنرال فخر الدین التایي له ډېرې خپنې او مطالعې خخه وروسته خپله پربکړه د افغانستان او ایران دولتونو ته واو روله.

په دې ترتیب، د افغانستان لويدېخ سرحد، چې د فخری د کربنې په نوم یادېږي، د سیاه کوه له سیمې خخه د ذوالفقار تر درې پورې د شمال په استقامت تثیت او وټاکل شو. له سیاه کوه خخه تر اسلام قلعه

پوري سرحدي کربنه د خمکې پرمخ او له اسلام قلعه خخه د ذوالفقار تر درې پوري د هريرو سيند د افغانستان او ايران ترمنځ سرحدي کربنه جوړوي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي پر ډلو وبشل کېږي. هره ډله پر لاندې یوه موضوع پخپلو کې بحث کوي او پایلې يې توګيوا لو ته وړاندې کوي.

- د سیستان د سیمې خرنګوالي په هکله معلومات.
- د افغانستان او ايران د دولتونو د سرحدی کربنو د ټاکلو په هکله ولې د هند له وايسراي خخه د مرستې غوبښته وکړه او د ګولډ سمت د کار پایله خرنګه شوه؟
- له اصلي مسیر خخه د نادعلي درود انحراف شه ستونزې رامنځته کړي او موضوع په شه ډول حل شوه؟

- د ایران دولت د ملګرو ملتونو د امنیت شورا ته ولې ګیله وکړه او پایله يې خه شوه؟
- د فخری سرحدی کربنه خرنګه وټاکل شوه؟

پوښتني:

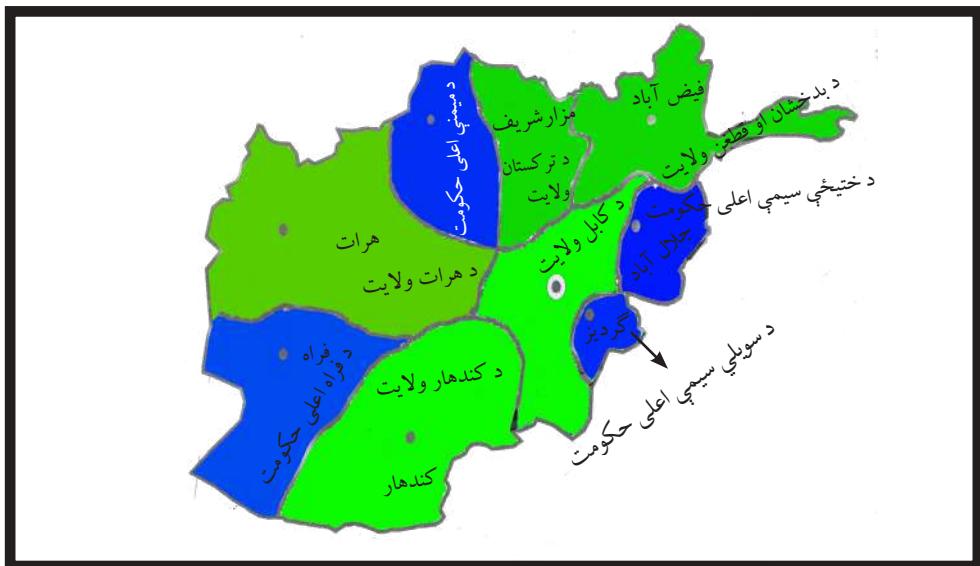
- ۱ - د افغانستان او ايران ترمنځ د سیستان د سیمې په سر اختلاف ولې راپورته شو؟
- ۲ - د سیستان د حوزې په باره کې معلومات ورکړئ.
- ۳ - د مک مهان سرحدی کربنه د کومو سیمو ترمنځ ده؟
- ۴ - د فخری سرحدی کربنه د () او () سیمو ترمنځ د.

له ټولګي خخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او د مکمهان او فخری کربنې پکې وښیء.

۱-۶ اداري تشكیلات

د امير امان الله خان په وخت کې د افغانستان ملکي و بش

د غازی امان الله خان په دوره کې افغانستان پر پنځو ولايتونو او خلورو اعلى حکومتونو و بشل شوی و. د افغانستان ولايتونه کابل، کندھار، هرات، ترکستان، قطغون او بدخشان او اعلى حکومتونه یې د ختیئچي سیمې اعلى حکومت، د سوبلي سیمې اعلى حکومت، د مینې اعلى حکومت او د فراه اعلى حکومت وو.

له ۱۳۴۳ لمریزکال خخه مخکې د ځینو ولايتونو ساحې دومره پراخې وي چې د هغه اداره د طبیعی خښونو لکه: غرونه، پراخې او سوڅونکې دښې، تنګې او صعب العبوره درې او د هغه وخت د لېږد او رالېږد د وسایلو له کبله زیاتې ستونزې رامنځته کړې وي. د دولت د کارکوونکو مصروفیت دومره زیات و چې په ډېر مشکل سره د خلکو عريفو او شکایتونو ته غور نیول کیده.

عرفاني او تولنيزو موضوعاګانو ته کم پام کېده. نو په ۱۳۴۳ لمریزکال کې د لومړي خل لپاره د اساسی قانون د تطبیق او د ولسوالۍ د تعیم لپاره د هپواد په اداري تشكیلاتو کې اساسی تغییرات راغل او افغانستان پر ۲۹ اداري واحدونو یا ولايتونو و بشل شو.

هر ولايت د والي په واسطه، چې له مرکز سره مستقیمي اړیکې لري، اداره کنټرول کېده. د هر ولايت اداري او قضائي چارې پېخل وار د خلکو د ارامي او آسانیاوو لپاره په کوچنيو اداري واحدونو و بشل شوې. هر ولايت پر ولسواليو او کليو و بشل شوې. علاقه دارۍ اوسل له منځه تللي او په ولسواليو بدلي شوي دي. د هري ولسوالي په سرکې ولسوال دي. د ولسواليو اداره له ولايت او د ولايت اداره له مرکز سره اړیکې لري. د اجرائي قوي نور غري د وزارتونو له خوا تاکل کېږي او خچلي دندې په ولايت کې د والي د نظر لاندې او په ولسواليو کې د ولسوال تر نظر لاندې سرهه روسي.

والی د قانوني کارونو د ترسره کولو په برخه کې د محلې اړګانونو ریاست او جمهوري ریاست ته مسؤوليت لري او څواب واي.

په ۱۳۷۰ لمریزکال کې د هېواد په اداري وېش کې ۳۲ ولايتونه، ۹۴ بناري ساچې او ۲۹۴ ولسوالۍ او ۳۳، ۵۰۰ اصلې او فرعې کلې شامل وو. له ۱۳۸۵ لمریزکال خخه وروسته دوې ولسوالۍ، چې یوه پنځيشير او بله یې دایکندي وه، د ولايتونو کچې ته لوړې شوې.

په دې وروستيو کلونو کې د افغانستان اسلامي جمهوریت په ۳۴ ولايتونو او ۳۶۴ ولسوالۍ او خو موقعتو ولسوالیو وېشل شوی دي. د افغانستان تر ټولو لوی بنار د کابل او د هېواد پلازمېنه ده. لاندېني جدول د هېواد ولايتونه او د ولايتونو مرکز ونه بنېي:

شمېرہ	د ولايت نوم	د ولايت مرکز	د ولايت مساحت په کيلو متراه مربع
۱	کابل	د کابل بنار	۴۵۲۳/۵۸
۲	قندهار	د کندهار بنار	۵۴۸۴۴/۵
۳	هرات	د هرات بنار	۵۵۸۶۸/۵۳
۴	بلخ	د مزارشریف بنار	۲۰۷۹۷/۶۳
۵	ښگهار	د جلال آباد بنار	۷۶۴۱/۰۵
۶	پکتیا	د ګردیز بنار	۵۵۸۳/۱۵
۷	غزنی	د غزنی بنار	۲۲۴۶۰/۵۳
۸	پروان	د چارکارو بنار	۵۷۱۵/۰۵
۹	هلمند	د لښکرگاه بنار	۵۸۳۰۵/۰۷
۱۰	بغلان	د پلخمری بنار	۱۸۲۵۵/۲۴
۱۱	فاریاب	د میمنې بنار	۲۰۷۹۷/۶۳
۱۲	نیمروز	د زرنج بنار	۴۲۴۰۹/۵۳
۱۳	بدخshan	د فیض آباد بنار	۴۴۸۳۵/۹۱

۱۱۲۹۱/۵۲	د شبرغان بنار	جوزجان	۱۴
۱۸۰۲۹/۱۶	د بامیانو بنار	بامیان	۱۵
۱۷۴۷۱/۸۰	د قلات بنار	زابل	۱۶
۳۶۶۵۷/۴۲	د پروز کوه (چغچران) بنار	غور	۱۷
۲۰۷۹۴/۰۱	د قلعه نو بنار	بادغیس	۱۸
۱۳۴۳۷/۸۱	د ایک بنار	سمنگان	۱۹
۱۲۴۵۷/۸۲	د تالقان بنار	تخار	۲۰
۸۰۸۰/۸۶	د کندز بنار	کندز	۲۱
۳۹۷۷/۰۸۷	د مهترلام بنار	لغمان	۲۲
۴۹۳۳۹/۱۱	د فراه بنار	فراه	۲۳
۱۹۵۱۵/۸۶	د شرنې بنار	پکتیکا	۲۴
۴۹۲۵/۹۰	د اسعد آباد بنار	کونړونه	۲۵
۴۵۶۸	د پل علم بنار	لوگر	۲۶
۱۰۳۴۸/۳۲	میدان بنار	میدان وردګ	۲۷
۱۹۰۸	د محمود راقی بنار	کابیسا	۲۸
۹۲۶۶/۷۴	د پارون بنار	نورستان	۲۹
۴۲۳۵/۲۶	د متون بنار	خوست	۳۰
۱۶۳۸۵/۵۷	د سرپل بنار	سرپل	۳۱
۱۱۴۷۳/۶۷	د ترین کوت بنار	ارزگان	۳۲
۳۷۷۱/۶۲	د بازارک بنار	بنجشیر	۳۳
۱۷۵۰۱/۳۶	د نیلی بنار	دایکندي	۳۴

په ټولگي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر ډلو ووبشل شي. هره ډله دي د لاندниو موضوعاتو په باره کې په چلوا کې بحث وکړي.
يوتن دي د دلې په استازیتوب خپله موضوع ټولگیو الوته شرحه کړي.

- د امني دورې اداري تشکيلات:
- په ۱۳۴۳ هجري لمريز کال کې په اداري تشکيلاتو کې بدلون ولې راغې.
- د ولايتونو او ولسواليو اداره خه دول ده؟
- د هېواد د ولايتونو، ولسواليو او کليو شمېر خومره دي؟ وروستني ولسوالي، چې د ولايت سطحي ته لورې شوې دي، نومونه يې واخلۍ.

پونستي:

- ۱ - د غازی امان الله خان د دورې د ولايتونو نومونه واخلۍ.
- ۲ - د غازی امان الله خان د دورې اعلى حکومتونه کوم دي؟
- ۳ - کوم ولايتونه د هېواد په شمال کې دي.
- ۴ - د افغانستان د مرکзи ولایتونو نومونه واخلۍ.
- ۵ - د کابل، بلخ، ننګرهار، او هرات ولايتونو د مرکزونو نومونه واخلۍ.
- ۶ - د هېواد لويدېڅ ولايتونه په نقشه کې وښيئ.

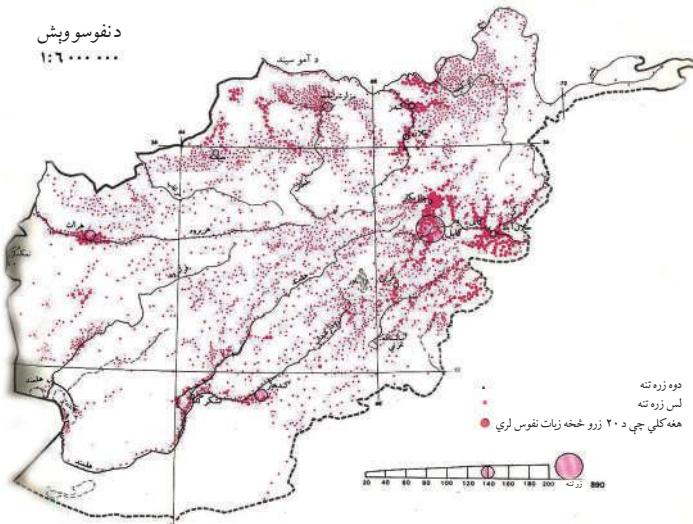

له ټولگي خخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او په هغې کې د هېواد د لویو ولايتونو او بنارونو موقعیت و تاکی.

دوهم خپرکي

۱-۲ د هبواو د پرمختیا کې د نفوسو اهمیت.

د هبواو د پرمختیا کې د نفوسو اهمیت:

نفوس د هبواو پولو اوسيونکو ته وايي چې د بېلډونو له مخې په بېلاپلو ځایونو کې استوګن او ځای پرخای شوي دي. د نفوسو شمېر په ځینو ځایونو کې لبر او په ځینو ځایونو کې ډېر دي. نو د نفوسو تناسب د استوګنې پرسيمه باندې د اهمیت وړ دي.

د نفوسو د ګنوالي له پاره باید د یوې سیمې نفوس د هغې پر مساحت ووېشو. د افغانستان نفوس په ۷۹۰ لمریز کال کې ۳۰ میلیونه ته اټکل شوي دي چې په ټول هبواو د کې ژوند کوي. او سنی نفوس په ټول هبواو کې یو ډول نه دي، بلکې اقلیمي، د Ҳمکې د جورښت شرایط او نور اقتصادي، بشري او سیاسي لاملونه د نفوسو په ساحوي تويریکې اغېز لري.

همدارنگه، پورتنيو لاملونو ته په پام سره په حاصلخېزو سیمو، لکه: ننګرهار، لوگر، کاپیسا، لغمان، او پروان کې زیات نفوس ځای پرخای شوي دي. په داسې حال کې چې د بکوا او مارګو په سوڅونکو دښتو کې د نفوسو شمېر ډېر لبر دي.

په هبواو کې پرمختیا پلاتونه د نفوسو د زیاتوالی له مخې په پام کې نیول شوي دي. د افغانستان نفوس په صنعتي مرکزونو، اقلیمي سیمو، بنارونو او ګلیو کې په مختلفو اندازو ځای پر ځای شوي دي. د خلکو د ژوندانه لپاره د کرنې په پرمختیا او د لومنیو توکو د تولید پر بنا ۸۰ سلنې خلک په ګلیو او ۲۰ سلنې نور په بنارونو کې ژوند کوي. په دي وروستیو ګلونو کې د وخت په تېریدو او د سیاسي بدلونونو پر اساس د نفوسو ګه ګونه په کابل، جلال آباد، مزار شریف، هرات او ځینې نورو بنارونو کې زیاته شوې ۵۰.

- د اقتصادي او صنعتي لاملونو له کبله د هپواد ځينې وګري په صنعتي مرکزونو کې ژوند کوي؛ لکه د پلخمری د نساجي فابريکې د بغلان د قند فابريکې او داسي نورو کارخانو په شاوخواکې استوګن دي.
- کرنيزې پروژې لکه د هليې او غازې آباد فارمونه، د هلممند، ناد علي او داسي نورې پروژې د زياتو نفوسو د خای پرڅای کېلنې لامل شوي دي.
- د کرنيزو څمکو د خپرولو لپاره د سيندونو شتون د کرنيزو ګلې د پرمختګ سبب شوي. همدارنګه، سوداګریز بندرونه لکه تورخم، اسلام کلا، حیرتان، سپین بولدک او داسي نور د ډېرو نفوسو د خای پرڅای کېلنې سبب شوي دي.
- لنه دا چې د سوځونکو شګو او یا غرنیو لوړو برخو په پرتله په هوارو او مناسبو اقلیمي سیمو کې د نفوسو د مېشتہ کېلنې مینه ډېره وي.

په تولگي کې فعالیت:

- زده کوونکي دې پر ډلو ووبشل شي. هره ډله دې پر لاندي یوه موضوع بحث وکړي او پایلې دې په تولگي کې شرحه کړي.
- ۱ - په سیاسی لحاظ د نفوسو ګنوالي.
 - ۲ - په اقتصادي لحاظ د نفوسو ګنوالي.
 - ۳ - په طبیعی لحاظ د نفوسو ګنوالي.

پوښتني:

- ۱ - نفوس تعريف کړئ.
- ۲ - لاندینې ولايتونه ډېرگن نفوسه دي.
- الف: کابل، کاپيسا، ننګرهار، لوګر، او پروان
- ب: تخار، کونړ او لغمان
- ج: لوګر، میدان وردک او غزنی
- د: دایکندي، خوست، او پکتیا.
- ۳ - آيا اقلیم او بنه خاوره د نفوسو په ګنوالي کې اغېز لري؟
- ۴ - په سوځونکو دبنتو کې د نفوسو ګنوالي خه ډول دي؟ د دغې موضوع پېلګه وواياست.

له تولگي خخه بهر فعالیت:

د نفوسو د وېش او ګنوالي لاملونه کوم دي؟ نومونه يې واخلئ.

۲-۲ احصایه اوډ نفوسو جغرافیایی و پېش

د خپل استوګنځی په باره کې فکر وکړئ او وواياست چې نفوس یې ولې زيات شوي دي؟ افغانستان له ډپرو پخوا دورو خڅه د خلکو د استوګنې خای و او بېلاپلو قبیلو ته یې د غرونو په شنو لمنو، د ويالو او سیندونو په غارو کې خای ورکړي دي او د افغانستان په تاريخ کې یې د لرغونی آريابي، مدنیت بنست اينښي دي چې تاریخي جغرافیه د دې حقیقت بنکارندویه ده.

د دې هپواد تاریخي لرغوتوب، د نفوسو استقرار چې د لويو مد نیتونو او د تاریخي بشارونو د تأسیس له مخې لکه بلخ پیل کېږي، تقریباً له ۸۰-۸۵ سلنه نفوس یې په کرنه او د هغې په اړوندو کارونو بوخت دي. تر اوسه هم کرنه د نفوسو د تمرکز او پېش ستر لاملونه ګنل کېږي. له همدې امله د فزیکي چاپيریا ل جوربشت، د اقلیم ډول، هایدروگرافی خانګړتیاوو، د انساني نفوسو د تمرکز او استوګنې لپاره په بېلاپلو تناسبونو شرایط برابر کړي دي. زموږ په هپواد کې هم د نړۍ د نورو سیمو په شان، سیمې په بېلاپلو تناسبونو رامنځته شوي دي. زموږ په هپواد کې د نړۍ د نورو سیمو په خیر، درې، وادۍ، جلګې او د سیندونو غارو د خلکو د بېلاپلو ډلود استوګنې لپاره وړ چاپيریا ل رامنځته کړي دي او د کرنې او ژوندانه له پاره یې مساعدې برخې جورې کړي دي چې د کرنې، صنعت، مالداري او د صنعتي فعالیت د پر اختياله لپاره ګټوري دي. د استوګنې نا مناسبې سیمې یې د استوګنې په سیمو بدله کېږي دي. په هپواد کې د نفوسو تمرکز په هغو سیمو کې چې لوروالي یې له ۲۵۰۰ مترو خڅه زيات دي، محدود دي خو هغه سیمې چې مساعد اقلیم، بهه خاوره او ډېرې اویه لري، زيات خلک پکې استوګن دي. په همدې ډول، هغه سیمې چې له ۱۰۰۰ مترو خڅه زيات لوروالي لري په ټول هپواد کې پراخې او هوارې سیمې دي چې د نفوسو د خای پر خای کېډنې لپاره یې بهه شرایط برابر کړي دي پرته له صحرایي سیمو خڅه. د دې سیمو زيات نفوس په کرنه او مالداري او نورو تجاري او صنعتي چارو بوخت دي.

د افغانستان اداري واحدونه خرګندوي چې د کرنې له مخې زيات اهمیت لري او زيات نفوس په څانته جلب کړي دي او د نورو سیمو په تناسب یې ګن نفوسه سیمې جورې کړي دي. په همدې ډول یې په پورتنيو نقطو کې تجاري، اقتصادي او صنعتي لوی بشارونه او داسې نورې سیمې جورې کړي دي چې د زیات نفوسو په تمرکز کې اغېز لري.

صنایع او د فابریکو جورپول، عرفانی او فرهنگي مرکزونه، اداري، نظامي او توریستي واحدونه هم د نفوسو د راپولیدو او تمرکز لامل شوي دي چې کولی شو د کابل، ننګرهار، کاپيسا او نورو ولايتونو خڅه یې يادونه وکړو.

دا ويو شتون د نفوسو په ګهونه اړي کې ډېر اغېز لري. که د سیندونو، د چېښو او کاريزونو غارې وګورو، دغو سیمو د نورو سیمو په نسبت زيات نفوس څانته جلب کړي دي. په تېره بیا د سیندونو، کاريزونو او چېښو منځني او وروستني برخې د نفوسو په تمرکز کې له ډپرو پخوا کلونو خڅه لویه برخه درلوده.

د نفوسو ګنوالي په دي نقطو کې خرگنده ترستركو کېږي. د مثال په ډول: د لوگر، پنجشیر، الیشنگ، الینګار، کونړ، هریرود سیندونه او مرستیالان يې، د هلمند د سیند ساحل او مرستیالان يې لکه ترنک، ارغستان او ارغنداب، د مرغاب سیند او مرستیالان يې، د کندز سیند، فراه رود، خاشرود او ادرسکن او د آمو د سیند کین ساحل د افغانستان ډېري ګن نفوسه سیمې دي.

په تولګي کې فعالیت:

زده کوونکي پر د لو وپشنل کېږي. هره ډله د لاندي پونشنو په باره کې فکر کوي او نتیجه يې د ډلو استازی نورو ته تشریح کوي.
د کومو دلیلونو له مخې د نفوسو ګنوالي په یوه ځانګړې سیمه کې زیات وي؟ په قناعت بخښونکو د لیلونو یو له بل سره بحث وکړئ.

پونشنی:

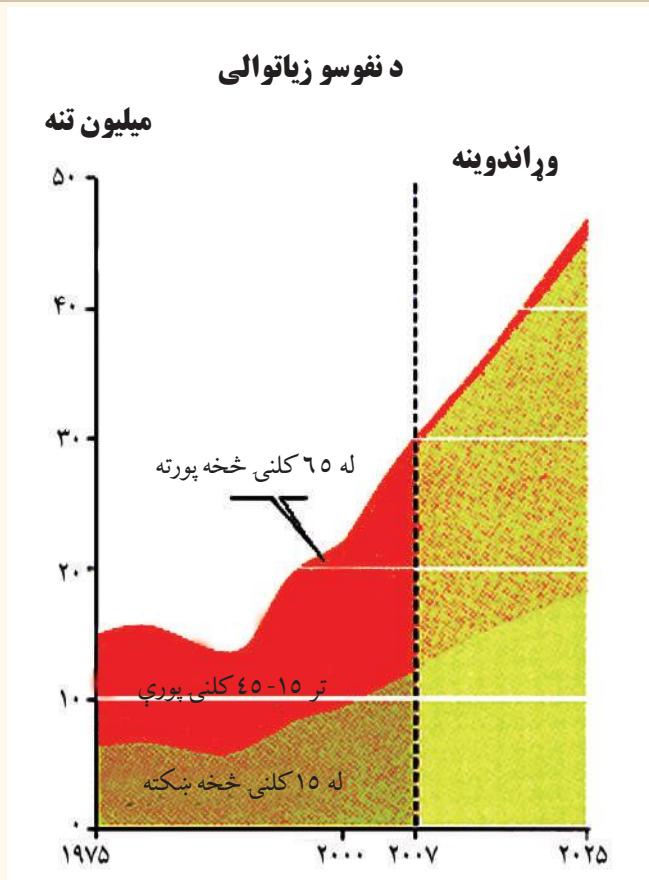
۱. د هغو سیندونو نومونه واخلئ چې د نفوسو ګنوالي باعث کېږي.
۲. د هلمند سیند لاندې اهمیت لري:
 - الف: اقتصادي، کربنیز، صنعتي او تولیدي
 - ب: اقتصادي او انرژي
 - ج: اقتصادي او شخصي
۳. هغه سیمې چې له ۲۵۰۰ مترو خخه زیات لوروالی لري د نفوسو ځای پر ځای کیدنه په کې خرنګه ده؟
۴. د هپواد د اوسيدونکو په ژوندانه کې د کاربزونو اهمیت بیان کړئ.

له تولګي خخه بهر فعالیت:

کوم جغرافیا ی شرایط د بنارونو د جورپدو او د نفوسو ګنوالي سبب شوي دي؟
په کتابچو کې د څواب له لیکلوا وروسته يې نورو ته تشریح کړئ.

۳-۲ د نفوسو وده او منځنی عمر

پوهېږي چې د نفوسو وده او منځنی عمر زموږ په ګران هېواد کې خومره دي؟

د نفوسو نسبی وده د یوه هېواد د خلکو زیاتوالی ته ویل کېږي. د خلکو د شمېر او د نفوسو د نسبی ودې په باره کې بنستیز ارقام او خېړنه اساسی اړتیا ګڼل کېږي. په دې ډول کولی شو چې د ديموګرافۍ له مخي چې د نفوسو وده، مرینه (نارینه او بشئینه) او نور ارقام هر وخت د خېړونکو او مؤسسانو په واک کې ورکړو. په مخ پر ودې هېوادونو کې د نفوسو وده د ټولنیزو، مذهبی او اقتصادي مقرراتو تابع .5.

- افغانستان هم د هغې دلي یو هېواد دي.

له همدي امله، په افغانستان کې د نفوسو منځنی او عادي و د ۲۰۰۳ سلننه محاسبه شوي ده. له دې

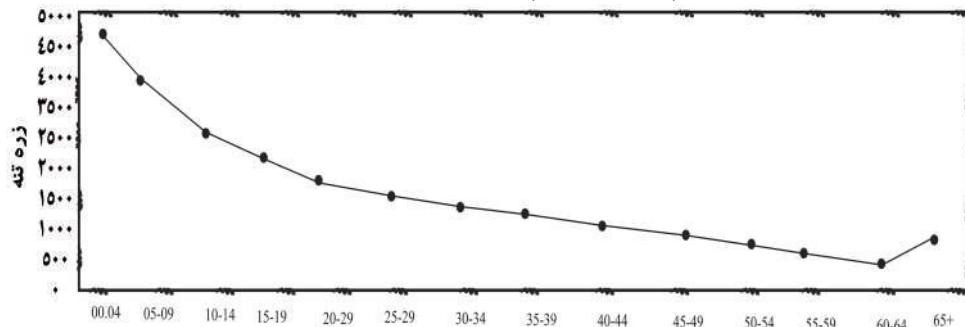
سره سره چې دقیقه احصائیه نشته. د افغانستان د نفوسو په هکله اټکلې ارقام په رسمي ډول د لوړې
څل له پاره په ۱۳۱۵ لمریز کال کې خپاره شول. د افغانستان ټول نفوس هغه وخت لس میلیونه او
اویا زره بندول شوی دي.

د پلان وزارت د ۱۳۲۹ د لمریز کال د احصائیې له مخې د ټول هېواد نفوس ۱۲ میلیونه اټکل کري
دي. د همدی کلونو د نفوسو وده پر اټکل ولاړه ده.

بشپړه سرشمېرنه د ۱۳۵۸ د لمریز کال د جوزا د میاشتې پر ۲۵ نېټه پیل او د چنګابن د میاشتې پر ۱۴
نېټه پای ته ورسیده. له دې سره سره چې دقیقه احصائیه واختستل شوه، خو بیا هم وې نه شوکولی
چې د هېواد د ټولو سیمو احصائیه واخلي. د ۱۳۵۸ د لمریز کال د احصائیې له مخې د افغانستان ټول
نفوس ۱۵.۹ میلیونه تنه اټکل شوی چې ۱۳.۴ میلیونه تنه یې دایمی استوګن او ۲.۵۶ میلیونه تنه
نور یې کوچبان وو چې د ټول نفوس ۱۵.۴ سلنې په بنارونو او ۸۴.۶ سلنې په کلیو کې ژوند کاوه.
په دې کال کې په کلیو یا بنارونو کې مېشت نفوس، چې ټولې کورنۍ ۱، ۲ میلیونه وې، په منځنې ډول
د هرې کورنۍ غړي ۶ تنه ثبت شول.

په داسې حال کې چې د هېواد نفوس په ۱۳۸۸ هـ ش کال کې ۲۶ میلیونه تنه وو؛ په ۱۳۹۷ هـ
ش. کال کې ۳۰ میلیونه تنه اټکل شوی دي.

په ۱۳۸۶ کال کې، د عمر له مخې د نفوسو د گروپونو بپلواли

اضافي معلومات

له ۱۳۴۰ خخه تر ۱۳۷۰ لمریز کلونو پوري د نفوسو د زیاتوالی معلوماتي جدول.

د ودي سلنډ	کال	گنه
۳,۱	۱۳۴۰	۱
۳	۱۳۴۸	۲
۲,۸	۱۳۵۰	۳
۲,۶	۱۳۵۹	۴
۱,۹	۱۳۷۰	۵
۲,۰۳	۱۳۸۶	۶

په تولګي کې فعالیت:

زده کونکي دې پر ډلو ووبشل شي. هره چله دې د نفوسو د اهمیت په باره کې بحث وکړي او د هېواد

د پرمختیا په باره کې دې د هغه اغېز پخپلوا کې سره شريک کړي.

پوښتني:

۱- د مخ پر ودي هپوادونو د نفوسو وده خرنګه ده؟

۲- د نفوسو وده خه ارزیست لري؟

۳- د افغانستان د نفوسو احصائيه اټکلې ده که واقعي؟

۴- په کومو هپوادونو کې د نفوسو کنټرول مجاز نه دی؟

له ټولگي خخه بهر فعالیت:

زموږ په هپواد کې د نفوسو وده د کومو لاملونو تابع ده؟ کله چې مو د لیلونه په کتابچه کې ولیکل، بله ورځ پرې په ټولگي کې بحث وکړئ.

د نفوسوخرنگوالي او په هپواد کې قومي جوربست

په افغانستان کې د نفوسوخرنگوالي، د لاندانيو مطالبو له مخې مطالعه او ارزولي شو.

- د عمر له مخې.

- د جنس له مخې.

د نفوسوخرنگوالي د ټولنيزو او اقتصادي خدمتونو (کرنې، کانونو او داسې نورو) له مخې مطالعه کېږي.

د ۱۳۵۸ لمریز کال راهېسې د هپواد په سطحه کومه سر شمېرنه نه ده شوي. له همدي امله په افغانستان کې د نفوسو د وېش، ترکیب د ودې د اندازې او اقتصادي او ټولنيزو څانګړتیاوه په هکله مستند احصائيوي معلومات نشه. خو په ۱۳۸۳ لمریز کال کې د نفوسو د خرنگوالي لوړپتوب د جنس (نارينه او بنځینه) له مخې مطالعه شو.

- په ۱۳۸۳ لمریز کال کې د جنس له مخې د نفوسو د خرنگوالي لوړپتوب احساس شو.
د اتمې لسيزې په پيل کې بنځینه وو ته پام وشو، چې د هغوي فعاله ونډه اخيستنه په تولو برخو کې خرګنده بنکاري. اوس د پام وړ شمېرنځې په شورا (ولسي او مشرانو جرګه) کې دنده ترسره کوي.
په همدي ډول، د بنځوونډه په دولتي ادارو، په تېره بیا د پوهنې او اقتصاد په بېلاښلو سکتورونو کې زیاته شوي ۵۵.

- مخ پر ودې هپوادونو په ډله کې زمور د هپواد د نفوسو وده (د زېړلدنې شخه تر ۱۵ کلنۍ پوري)
۴۴,۶ سلنې، د (۱۶ خخه تر ۶۰ کلنۍ پوري) ۵۲.۹ ۶۵ کلنۍ او د ۲.۶ سلنې اټکل شوي ۵۵.

په هپواد کې اقتصادي فعاله نفوس تر (۱۵ - ۶۵) کلنۍ پوري دی چې د ۸۰ سلنې یې د کرنې او مالداري په برخه کې او پاتې نورې په صنایعو، کانونو او ټولنيزو خدمتونو کې بوخت دي او له ۶۵ کلنۍ شخه پورته غیر فعال اقتصادي نفوس تشکيلوي.

۱- د حقوق بشر سازمان د کوچنيوالي عمر د مشغوليت له پلوه ۱۸ کلنۍ غوره کړي دي.

په افغانستان کې د جنس له پلوه د نفوسو خرنګوالي:

کلیوالی نفوس	ښاری نفوس	کال		
نارینه	ښخچي	نارینه	ښخچي	
نه ۹۱۲۷۴۰۰	نه ۸۷۵۲۳۰۰	نه ۲۶۵۶۲۰۰	نه ۲۵۰۳۰۹۰	۱۳۸۸
نه ۱۷۸۷۹۷۰۰		نه ۵۱۵۹۲۰۰		
د لوست د وروستني برخې د اضافي معلومات تر سرليک لاندې جدول کې د عمر له پلوه د نفوسو		د ترکيب خرنګوالي بنه کتلى شی.		

د لوست د وروستني برخې د اضافي معلومات تر سرليک لاندې جدول کې د عمر له پلوه د نفوسو
د ترکيب خرنګوالي بنه کتلى شی.

په هپواد کې قومي جوړښت او د قومونو جغرافيائي وېش:

- په افغانستان کې د مېشتتو قومونو جغرافيائي وېش په خه ډول دي؟
د افغانستان اوسيدونکي د تاريخي دودونو او د اساسي قانون پر اساس ټول افغانان دي. خو د بشري
جغرافيي له مخې زموږ په هپواد کې بېلاپل قومونه ژوندکوي چې د هغوه په اړه لندې یادونه کوو.
په دې خاوره کې پښتنانه د تاريخي اسنادو له مخې د اريایانو ډېر پخوانۍ توکم بلل کېږي. هغه ژبه چې
پرې خبرې کوي، د پښتو په نوم یا ډېري او د نورو اريایي ژيو به خېر ډه.
د یونان وتلي مؤرخ هيرودت پښنانه د پک تویس او د دوى سيمې د بكتيس په نوم یاد کړې دي.
پښنانه په ټول افغانستان کې استوګن دي، خو زيات یې په ختيغ کابل او د کابل په ګاونډیو ولايتونو، په
جنوبي، جنوب ختيغ، ختيغ او جنوب لويدېڅ کې ژوندکوي. په شمالي ولايتونو کې هم ګن شمبر
اوسيېري.
- تاجکان د پښتو په خېر د دې سيمې د اريایانو ډېر پخوانۍ قوم دي، چې په ټول هپواد کې شته
خو زيات قومونه یې د هپواد په شمال کې له بدخشان خخه تر هرات او د هندوکش په جنوب کې له
پروان خخه تر کابل پوري ژوندکوي او دري ژبه خبرې کوي.
- ازبكان او ترکمنان د دې هپواد پخوانۍ اوسيدونکي دي او د هپواد په شمال او شمال لويدېڅ کې
ژوندکوي. ازبك قرغز، قزاق او ترکمن په تركي او ازبکي ژيو خبرې کوي.
- هزاره ګان هم زموږ د هپواد پخوانۍ اوسيدونکي دي چې په هزاره ګي لهجه په دري ژبه خبرې
کوي. په باميانو او مرکزي لوړو سطحونو کې اوسيېري.
- نورستانيان هم یو اريایي قوم دي او د دې هپواد اوسيدونکي دي. د نورستانيانو د اوسيدو سيمه
نورستان او ژبه یې نورستاني ده. یو بل قوم چې اريایي نژاد لري، پشه یان دي چې په کونړ، کاپيسا او

لغمان کې ژوندکوي. ژبه يې ختيئه اريايي رينه لري.
 • بل قوم چې اريايي نژاد لري، بلوخ دي چې د کندهاريه جنوب او چخانسور کې ژوندکوي. ژبه يې بلوخي ده په پښتو او دري هم خبرې کوي.
 په همدي ترتیب، زموږ په ګران هپواد کې ځینې قزل باش، عرب او سیدان هم ژوندکوي. په همدي ډول، ځینې هندوان او سکان هم په کابل، ننگرهار، کندهار، ګردېز، خوست او غزنۍ کې ژوندکوي چې د دې هپواد او سیدونکي دی. د یادولو وړ د چې ځینې نور قومونه هم شته چې پوره مطالعه او څېرنه غواړي.

په ټولګي کې فعالیت:

د نفوسو خرنګوالی خه مفهوم لري؟ هره ډله به په دې هکله بحث وکړي. د ډلي استازی دې هم ټولګيالوته ووایي چې په هپواد کې د میشتو قومونو په هکله بحث وکړي او خپل معلومات له نورو سره شريک کړي.

پوښتنې:

۱. هغه قومونه چې په افغانستان کې ژوندکوي، نومونه يې واخليء.
۲. د اضافي معلوماتو د جدول له مخې د په کار بوختو نفوسو سلنې پيدا کړئ
۳. د کوم عمر خلکو ته فعاله اقتصادي نفوس ويل کېږي؟

له ټولګي خخه بهر فعالیت:

په افغانستان کې د استوګن قومونو په باره کې، له بېلاپلوا سرچېښو خخه په ګټې اخیستې سره یوه لنډه مقاله ولیکې.

اضافي معلومات

(١٣٨٦-٢٠٠٧-٢٠٠٨)

تول دايمي استوگن نفوس

عمر (په کال)	سلنه	تول نفوس (تنه)	بنجئينه (تنې)	ناريئه (تنه)
	١٠٠	٢٣٠٣٨٩٠٠	١١٢٥٥٣٠٠	١١٧٨٣٦٠٠
٠٤-٠٠	٢٠	٤٥١٤٥٦٢	٢٣٢١٨٧١	٢١٩٢٦٩١
٠٩-٠٥	١٥	٣٤٤٥٦٧٩	١٦٩٤٩٦٢	١٧٥٠٧١٧
١٤-١٠	١١	٢٦٥٣١٤٣	١٢٥٣٦٨٧	١٣٩٩٤٥٦
١٩-١٥	٩	٢١٦٥٨٨١	١٠١٧٤٤٤	١١٤٨٤٣٧
٢٤-٢٠	٨	١٨٦٠٨٩٨	٩٠٤٧١٢	٩٥٦١٨٦
٢٩-٢٥	٧	١٥٤٠٦٩٣	٧٧٩٧٢١	٧٦٠٩٧٢
٣٤-٣٠	٥	١٢٨٧٢٢٣	٦٧٦٨٠٥	٦١٠٤١٨
٣٩-٣٥	٥	١١٣٤٦٨٤	٥٩٥٢٧١	٥٣٩٤١٣
٤٤-٤٠	٤	٩٨١٢٧٧	٤٨٦٥٣٤	٤٩٤٧٤٣
٤٩-٤٥	٤	٨٥٢٦٨٢	٤٠٢٤٦١	٤٥٠٢٢١
٥٤-٥٠	٣	٧٢٠٦١٣	٣٢٣٩٢٥	٣٩٦٦٨٨
٥٩-٥٥	٣	٥٨٠١٧٤	٢٥١٦٢٦	٣٢٨٥٤٨
٦٤-٦٠	٢	٤٤٧١٦٤	١٩٠٩٠٦	٢٥٦٢٥٨
٦٥-٦٥ کلن او له هغه شخه پورته	٤	٨٥٤٢٢٧	٣٥٥٣٧٥	٤٩٨٨٥٢

نوبت: د کوچیانو ١,٥ ميليونه نفوس پکې شامل نه دي.

۵- کورنۍ او بهرنۍ لېډ او د نفوسو خای پر خای کېدل

د هغه مهاجرتونو د انګېزو په هکله معلومات لرئ چې زموږ له هېواده شوي دي؟

په هېواد کې دنه او له هېواد خخه بهره ته مهاجرتونه د سیاسی او ټولنیزو ستونزو، تاریخي او د

طبیعی پېښو د اغېزو له مخې کېږي چې انګېزې يې په لاندې ډول دي:

- **سیاسی لېډ:** سیاسی لېډیدنه هغه وخت کېږي چې فکري او عقیدتي ازادي موجوده نه

وی؛ د بېلګې په توګه، له ۱۳۵۷ لمریزکال خخه وروسته د روس د تهاجم او تپري له امله د

افغانانو ډېر لوی مهاجرتونه، چې په نړۍ کې ساری نه لري، نورو هېوادونو او لویو وچوته شوي

دي، چې شمیر يې له پنځه میلیونو خخه زیات دي.

• اقتصادي مهاجرتونه:

د کليو او د کوچنيو او لوبيو بشارونو خلک لوبيو صنعتي بشارونو ته د کار او دندو د موندلو او د شتمنيو د ترلاسه کولو او خوندي ژوند لپاره مهاجرت کوي. پورتنيو لاملونوته په پام سره د کليو خلک بشارونو، لکه: کابل، کندهار، هرات، مزار شريف او نورو صنعتي بشارونو ته مهاجرت کوي چې دغه کار لا تر او سه دواه لري.

• تاریخي مهاجرتونه:

په دېرو پخوانيو وختونو کې اريابان له بلخ (بحدی) خخه شاوخوا سيمو ته تر هند او فارس پوري مهاجر شول. او وروسته یونانيانو، کوشانيانو او مسلمانانو یو پر بل پسي مهاجرت وکړ.

• هغه مهاجرتونه چې د طبیعي پېښو او وچکاليو په سبب رامنځته کېږي، مثلاً په ۱۳۴۹ لمريز کال کې د وچکالي له امله زموږ هپوادوال د خپلو کورونو پړېښو دلو ته اړشول چې د بادغيس، ارزگان او هزاره جاتو لوره سطحه په دې ډله کې راخې.

• موسمي مهاجرتونه د تودو او سړو سيمو تر منځ کېږي؛ يعني مهاجر په اوږي کې د خارو یو د روزني او همدارنګه د کرنې لپاره ګاونديو سيمو ته مهاجرت کوي. د هپواد کوچيان ېې بشه مثال دي.

• د مهاجرت اغېزې:

مهاجرتونو په افغانی مهاجر و مثبتې او منفي اغېزې کړې دي.
۱- د فعال اقتصادي نفوس له لاسه ورکول.

۲- د مغزاونو تېښته (د پوهانو او ماہرو خلکو مهاجرت).

۳- منفي اغېزې لکه: په HIV او د پوستکي په ناروغيو اخته کيدل.

۴- باندانيو هېوادونو ته د سرمایې لېردول.

۵- د انساني حقوقو تر پښو لاندي کېدل.

مثبتی اغېزې لاندی دی:

۱- د خپل فرهنگ لېردول او د نورو له فرهنگ سره بلدتیا.

۲- د خپلې ژې رواجول او د نورو له ژبو سره بلدتیا.

۳- د نوې تکنالوژي سره بلدتیا.

په ټولګي کې فعالیت:

ز ده کوونکي دې پر ډلو ووپشل شي او هره چله دي د لاندې پوښتنو په باره کې بحث وکړي او د هرې ډلي استازۍ دې خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

۱. پر سیاسي مهاجرت او د هغه پر انګ sezه بحث وکړئ.

۲. زموږ هېوادوالو لویو او صنعتي بنارونوته ولې مهاجرت کړي؟

۳- آیا تاریخي مهاجرتونه زموږ په هېواد کې شوي دي؟

پوښتنې:

۱- زموږ د ګران هېواد او سیدونکي له کلیو خخه بنارونوته ولې مهاجرتونه کوي.

۲- د مهاجرت منفي او مثبتی اغېزې بیان کړئ؟

۳- آیا زموږ هېوادوال او س هم نورو هېوادونو ته مهاجرت کوي؟ ولې؟

له ټولکي خخه بهر فعالیت:

زمور هپواد وال نورو هپوادونوته ولې مهاجر کېږي؟ په دې باره کې یوه مقاله ولیکي او د جغرافيې په را تلونکي ساعت کې، بې ټولکيوالوته وړاندې کړئ.

درېم خپرگی

دین او ڏبې

۱۳ دین

د کعبې معظمې د خونې انځور

د افغانستان زیاتره خلک د کوم دین او مذهب پیروان دي؟

انسانان له خپلوا عقیدو سره ژوند کوي. زموږ خلک هم له ډپرو پخوا وختونو راهیسې د بېلاړې
دینونو پیروان وو. زموږ نېکونو اريایانو نوو سيمو ته له کوچېدو مخکې ساده آئين درلوهه.
دويي د طبعت هغه عناصر چې پر ژوندانه یې اغېز درلوهه، مقدس ګټل. د افغانستان خلک،
له دي سره سره چې په ختيئح کې د ويدي او برهمني زړې عقیدې پیروان وو، د هېواد په
شمال لويدېڅ کې زردشتی آئين رواج درلوهه. خوکله چې له ميلاد خخه مخکې ۲۰۶ کال

کې اشوكا د بودایي آئين د تبیلغ او خپرولو له پاره ملا و ترله چې د هغه تاریخ نه زرکاله و روسته هم دي عقیدې او آئين د هېواد په ختیع او شمال کې بشپړ رواج و موندہ، چې د فکر، هنر او فرهنگ له پلوه یې د دي خلکو په ژوندانه ژوره اغېزه در لوده. بودایي آئين د اشوكا د نفوذ او سلطې په واسط د هندوکش له جنوب خخه ترکندهاره پورې خپورشو.

د اسلام د مقدس دین په ظهور سره بېلا بېل دینونه لکه: زردشتی، بودایي او لېر خه آسمانی دینونه، لکه یهودیت، مسیحیت په خراسان (افغانستان) کې پېروان او پلویان در لودل. خود اوسپی دین چې په ټول افغانستان کې عام رواج ولري، وجود نه در لوده. د هغه وخت خراسان يا اوسنی افغانستان د اسلام مقدس دین د منلو له پاره چمتو و. د حضرت عثمان (رض) په واکمنی کې، له ۲۵ هجري کال خخه و روسته د اسلامي فتوحاتو لمن افغانستان ته هم راورسپده. احنف بن قيس د هرات بنار ونيوه او خلک یې د اسلام په دین مشرف کړل. درېم خلیفه حضرت عثمان (رض) عبدالله بن عامر د لښکر مشر و تاکه. عبدالله بن عامر اسلامي امپراطوری ترختیع پورې وغزوله. هغه سرخس، فاریاب، تالقان، کندهار او غزنی فتح او اسلام یې هلته خپور کړ. کابل یې یو کال محاصره کړ او په مشکل سره یې فتح کړ. د وخت په تېرېدو سره د افغانستان تولې سیمې د اسلام په دین مشرف شوې. یوازې کافرستان، چې وروسته په نورستان یاد شو، پخوانی دین تر ډېرې مودې پورې وساته چې په ۱۹ م پېړۍ کې د امير عبدالرحمن خان په دوره کې د اسلام په دین مشرف شول. د افغانستان د اسلامي جمهوري د دولت رسمي دین اسلام دی. د نورو دینونو پیروان، د خپلو دیني مراسمو په ترسره کولو کې د قانون له احکامو سره سم آز اد دي. په افغانستان کې هېڅ قانون نه شی کولی چې د اسلام د مقدس دین د معتقداتو او احکامو مخالف وي.

په اوسنی وخت کې د افغانستان خلک ۹۹.۶ سلنې د اسلام د مقدس دین پیروان دي.

ځینې هندوان او سکان په کابل، جلال آباد، کندهار، چاریکارو، گردیز او نوروښارونوکې او سپرې چې اکثر یې سوداګر دي.

د افغانستان مطلق اکثریت خلک د حنفي مذهب پیروان دي او د تشیع مذهب پیروان هم لري. د افغانستان اهل تشیع په جعفری او اسماعلیه مذهبونو وېشل شوي دي.

• • • • • په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي پر ډلو وېشل کېږي او هره ډله دي پر لاندې یوه موضوع بحث وکړي او د بحث نتیجه دي په ټولګي کې شرحه کړي.

- آریايانو کوم اين درلود؟
- بودایي آئين خه وخت او چېرته خپور شو؟
- د اسلام دين په افغانستان کې خه ډول خپور شو؟

پوښتنی:

لاندې سمي او غلطې پوښتنې يوه له بلې خخه بېلې کړئ:

۱. آريابانو د طبیعت هغه عناصر، چې په ژوندانه کې یې اغېزناک وو، مقدس ګڼل.
۲. د افغانستان ټول خلک د یو مذهب یعنې اسلام پیرو دي.
۳. کومو خلکو په افغانستان کې د اسلام په خپرولوکې نقش درلوه؟
۴. په اوستي وخت کې د افغانستان خلک د کومو دینونو او مذهبونو پیروان دي؟

له ټولکي خخه بهر فعالیت:

د ټولنو په هوسابنې کې د اسلام د مقدس دین د بنېگنو په اړوند خو کربنې ولیکۍ او تولګیوالوته یې ولولې.

په افغانستان کې له دېرسو خخه زیاتې ژې شته چې د هېواد په بېلاړلو سیمو کې خلک په بېلاړلو لهجو پرې خبرې کوي.

د افغانستان د ژیو اهمیت، لکه: د نړۍ د نورو ژیو په شان د ويونکو په شمېر پوري اړه لري. د مثال په ډول، پښتو او دري د هېواد په پراخه ساحه کې عمومیت لري او خلک ورباندي خبرې کوي او د افغانستان تقریباً ټول خلک پرې پوهېږي؛ خو په اورمرې او عربي یوازې په خو محدودو کليو کې خبرې کېږي.

اندو اروپایي ژې په دوو اريايی (ارياني) او هندی ډلو وېشل کېږي. اريايی ژې په عمومي ډول د هېواد په جنوب لويدېڅ، شمال لويدېڅ او شمال ختيئ کې زیاته رواج لري او مشهورې

ژپی يې پښتو، دري، بلوچي، اور مردي او پاميري غلچه يې يعني غرني ژپي دي. په هندي ژبو کې گوريتي، کلشه يې، تيرايي، سندۍ او پنجابي شاملې دي. رويدا ژپي چې د آريايي هندي گروپ ترمنځ يوه خانګه ده چې ڪتي، بشکلي، وابگلي، پرسيني، اشکوني، پشه يې، پراچې اونورستانې په کې شاملې دي چې په عمومي ډول د نورستان او د هغه د شاوخوا خلک پرې خبرې کوي.

د افغانستان نوري ژپي ترکي او مغولي دي چې د وه لري په کې شاملې دي. يوه لري هغه ژپي دي چې په مرکزي آسيا پوري اړه لري لکه ازبيکي، قزافي او قرغزي. دوهمه لپي يې په جنوب لويدېڅ پوري اړه لري چې ترکمني او آذری احتمالکوي.

۳. ڈژبو جغرافيايي وېش:

د افغانستان ژپي چې خلک پرې خبرې کوي، دا دي:

- **پښتو:** هغه کسان چې په پښتو خبرې کوي، تقریبا په ټول هپواد کې استوګن دي. خو زیاتره پښتنه د افغانستان په ختیخو، جنوبي او جنوب ختیخو سیمو کې استوګنه لري. د ازې ډېږي لهجې لري چې مشرقي او کندهاري لهجې يې يو له بل خخه بنې پېژندل کېږي.
- **دوي:** د هپواد ډېره پخوانۍ ژبه ده. د هپواد زيات خلک په مختلفو لهجو له دې ژپي سره خه نا خه په ټول هپواد کې بلدیت لري.

• **بلوخي:** د هلمند، گودزېږي، صابري هامون او د هپواد د لويدېڅ سرحدونو ځينې خلک پرې خبرې کوي.

• **ازبکي:** د هپواد په شمالې ولايتونو کې ځينې خلک پرې خبرې کوي.

• **ترکمني:** د هپواد په شمال او شمال لويدېڅ کې د هرات تر ولايته پوري ځينې خلک پرې خبرې کوي.

• **پراچې:** د نجراب په يوه دره کې، چې د تګاب له اله سای سره نښتې ده، ځينې خلک پرې خبرې کوي.

• **منجي** ژبه د بدخشان په منجان، واخي په واخان، سريگي د واخان په شمال، سنگلیچې د

- منجان په ختيئ او د بدخشان د زيباک په جنوب، زيباکي ژبه د بدخشان په زيباک، اشکاشمي د بدخشان په اشکاشم، شغني د بدخشان په اشکاشم او شغنان، رو شاني او اشرى د بدخشان په لويدېخ او د پنج د سيند په غاره کې او قرغزي ژبه په کوچني پاميرکې مرو جې دي.
- ڪته وايگلي، شکوني او پاروني په نورستان کې، کورباتي ژبه په ختيئ نورستان، پشه يي ژبه په نورستان او د لغمان په درو، تگاب، نجراب، کوهستان، کاپيسا او پغمان کې، تيراهي د خيبر په لويدېخ او ډکه او جتي د جتانو ژبه ده.
 - په سندی، لهندا او پنجابي اهل هنود خبرې کوي.
 - اوړمرۍ په لوګر، براھوي د چخانسور د سورابک په شاوخوا سيموکې رواج لري. مغلی او آذري ژبې او س له منځه تللي دي. خو قزاقې د بلخ د ولايت په ځينو سيموکې شته. په پښتو او دري ژبه د افغانستان اکثریت خلک خبرې کوي او د دولت رسمي ژبې دي. په هغو سيموکې چې اکثریت خلک ېې له ازبکي، ترکمني، پشه يي، نورستاني، بلوچې گوجري او يا پاميري ژيو خخه په یوه ژبه خبرې کوي، هله پر پښتو او درې سربېره سيمه یيزه ژبه د درېمې رسمي ژبې په توګه دي.

په تولگي کې فعالیت:

- زده کوونکي پر ډلو ووپشل شي. هره ډله دي پر لاندي یوه موضوع پخپلوکې بحث وکړي. یو تن دي د خپلې ډلې په استازیتوب، موضوع په تولگي کې شرحه کړي.
- د افغانستان خلک په کومو ژيو خبرې کوي. کومې ژبې د کوم دليل له مخې رسمي دي؟
 - اندو اروپائي ژبې پر خوبرخو وپشل شوې دي؟ د هر گروپ مشهورې ژبې له سيمو سره واضح کړئ.
 - در ویدا، ترکي او مغولي ژيو په باره کې معلومات ورکړئ

• بلوخان، ازیکان ترکمنان د افغانستان په کومه سیمه کې ژوند کوي؟

پوښتني:

۱. د افغانستان هندوان په (او) ، () په خبرې کوي.
۲. پشه يې ژبه د هپواد په کومو سیمو کې رواج لري؟
۳. اوسم کومې ژې له منځه تللي دي او ویونکي نه لري؟
۴. پښتو او درې ولې رسمي ژې دي؟
۵. کومې ژې په کوم دليل د درېمو رسمي ژبو حیثیت لري؟

له ټولکي خخه بهر فعالیت:

د افغانستان مهمې ژې په یوه جدول کې په ترتیب ولیکي.

۱،۴- د مواصلاتو اهمیت:

په پورتنی انځور کې کومه لویه لار وینئ؟

مواصلاتي لاري د یوې ټولنې او هېواد د اقتصادي، ټولنیز، سیاسي، فرهنگي او اداري پرمختګ بنستې ګډل کېږي. ټولې اقتصادي اړتیاوې (کرنیزې، صنعتي او تجارتی)، ټولنیزه، فرهنگي او سیاسي وده د مواصلاتي کربنو له ترقى او پرمختګ پرته امکان نه لري. د یوې هوسا ټولنې اقتصادي او صنعتي پرمختیا د مواصلاتي کربنو او نقلیه وسیلو په پرمختګ او ترقى پوري اړه لري.

مخ پر ودې هبادونه چې د اقتصادي او صنعتي پرمختګ لوړني پړاوونه وهی، تر ټولو لوړې
باید موصلاتي او ترانسپورتي شرایط برابر کړي، چې تولیدي او تجاري وسائل او کسب او کار ود
وکړي. افغانستان د مخ پر ودې هبادونو په ډله کې په وچې پوري تړلی او غزنی هباد دی. سیندونه
ېږي هم د زيات خور او سپلابي رژيم په درلودلو د بېړيو د چلولو لپاره برابر نه دی. نو د ځمکنیو
موصلاتي او هوایي سکټورونو وده د هباد بنسټېره اړتیا ده. له منظمي موصلاتي شبکې پرته هر
اړخېزه اقتصادي او ټولنیزه وده ممکنه نه ده. موصلاتي لارې بنارونه او سیمې سره نښلوي. اومه او
د انرژي تولیدوونکي مواد صنعتي مرکزونو او صنعتي او کرنیز محصولات بازارونو او استهلاکي
مرکزونو ته لېرد وي.

په دې برخه کې پانګه اچونه د یوه هباد د اقتصاد بنسټ جوړوي، چې په ټول هباد کې
د اقتصادي، سیاسي، فرهنگي او اقتصادي پلان جوړونې د ودې او پراختیا سبب کېږي.

د موصلاتو د اقتصادي اهمیت په هکله لنډ ویلى شو چې:

- له منظمو ترانسپورتي لارو خخه د ګټې اخېستني په سبب بازار کې د کالیو بیه کمېږي.

- د سون د موادو په لګښت کمېږي او د سوداګرۍ مالونه د وخت له ضایع کېدلو پرته بازارنو ته
لېردوں کېږي.

- بېلابېل قومونه د یو او بل له دود او دستور خخه خبرېږي. د هباد ملي یووالی تأمينېږي، چې
ورسره په ستونزو اخته سیمو ته په چټکې مرستې استول کېږي.

- د ترانسپورتي لارو په نشتولي کې پر دې سرېږره چې پورتنی موخي لاس ته نه راخې؛ بلکې
د فرهنگ او بنوونې او روزنې د وروسته والي لامل هم کېږي.

زمور په هباد کې په تېرو وختونو کې د پورتنیو ستونزو په درک سره پخپلوا پنځه کلنوا پلانونو کې
ډېره پرمختیابي بودجه، د موټرو د سرکونو د جوړولو لپاره بېله شوې وه. له درې لسيزو خخه په
زياته اوږده تېل شوې داخلي جګړه کې ټولې موصلاتي شبکې وڃاري شوې او د هغويما جوړولو

ته اړتیا پېښه شو. له همدي امله، د موقت حکومت له تشکیل خخه وروسته د توکیو - جاپان په کنفرانس کې د هېواد د لویو لارو جورپولو او پراختیا ته د اقتصادي زیرینا په توګه د لومړیتوب حق ورکړل شو. اوس د حلقوي لوې لارې ^{۸۰} سلنډ جوړه شوې او له بندرونو سره نېبلول شوې ده. په همدي چول، یوله بل سره د ولايتونو او له مرکز سره د ولسوالیو نېبلول دوام لري.

له بلې خوا، په پام کې دی چې ترانزيتې کربنې د شمال او لويدې گاونډيانو سره فعالې شي او زموږ د هېواد د سوداګرۍ اړیکې به په منطقه کې پراخې شي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو کې تنظیمېږي. یوه ډله دې د موصلاتو اهمیت د هېواد د اقتصادي زیرینا په توګه او دوهمه ډله د هېواد په اقتصادي او ټولینزې ودې کې د موصلاتو برخه باندې بحث وکړي. د ډلي یو غړي د زده کوونکو د فعالیت پایلې، ټولګیوالو ته وړاندې کوي. په پای کې بنوونکي د ډلي د فعالیت پایلې د خپلو معلوماتو په ورزیاتولو را ټولوی.

پوښتني:

لنډه حوالب ورکړئ:

۱- زموږ په هېواد کې څمکنی او هوايې ترانسپورت د مواصلات له نورو بروخوڅخه ولې بشه وده کړې ده؟

۲- په تېرو پنځه کلنو پلاتونو کې زیات پام ولې د مواصلاتو ودې ته شوی و؟
 ۳- د توکیو - جاپان د همکاریو په کنفرانس کې زیات پام د هېواد د لوبولا رو بیا جوړولو ته ورآړول شوی و.

له ټولګي خخه بهر فعالیت:

د هېواد د اقتصادي ودې له مخي د څمکنیو مواصلاتو اهمیت په خوکرښوکې وليکي او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې يې په ټولګي کې و لویه.

۲،۴ - ټمکنی حمل او نقل

پوهېږئ چې موټر کله زموږ هېواد ته وارد شو؟

د حمل و نقل د یو منظم مواسلاتي سیستم شتون (صنایعو په ګلیون) د ټولنیز او اقتصادي پرمختیا بنست جوروی او په هېواد کې د ټولنیز، اقتصادي یووالی درامنځته کیدو سبب کېږي او د خدماتي مواد او اطلاعاتو د لېرد لپاره اسانټیاوې برابروي. په ملي سویه سوداګرۍ پرمختګ کوي او له هغې سره یوځای د پرسونل استخدام او عواید هم زیتابېږي. د ژوند کچه هم لورېږي. د ډې ډول زیرناوو شتون په افغانستان کې، د ټمکې جغرافیاې جوړښت ته په پام سره، چې په ځانګړو او جلا سیمو وېشل کېږي، فوق العاده ارزښت لري. په تېره بیا د صنایعو پراختیا، چې له هغې پرته صنعتي مؤسسو ته اومه مواد او انرژي تولیدوونکي مواد او د هغو تولیدات استهلاکي سیمو ته انتقالیدی نه شي.

د منځنی آسیا په جنوب کې د افغانستان د جغرافیاې موقعیت ته په پام سره د تاریخ له ډېرې پخوا دورې څخه د اورډې مودې لپاره د ختيغ او لويدېخ او د شمال او سویل تر منځ د سوداګرۍ اړیکو په تامين کې ډېر اهمیت لري. د ډې تجارتی او فرهنگي اړیکو دوام د هېواد د ژوندانه د کچې په لورولو کې د اقتصاد او فرهنگ له پلوه ډېر مهم رول لوېوي. له میلاد څخه مخکې په خلورمه پېړۍ کې د ډېرڅي یرغل په پای کې د یونان او هند تر منځ سوداګرېزې اړیکې د افغانستان له لاري تامين شوي وي. په لوړۍ میلادی کال کې د یونان د باختري پاچاهانو په وخت کې افغانستان د سوداګرېزو اړیکو په تامين

کې لوپ مقام درلو ده؛ بلخ د هغې لاري د نښلیدو خای گنډ کېده.
په همدي ډول، د وربىسمو او درملولاره (د کوشانيانو د امپراطوری په دوره کې) له دې هپواد
څخه تېرېله. له همدي امله، د بلخ بشار د لويدېخ (اروپايی) او ختيئ (د چينائي او هندی) کاليو
د تبادلي مرکز و.

د امير عبدالرحمن خان د حکومت په وخت کې د نوو کاروان سرایونو ابادولو او په هپواد کې
دننه د سوداګرۍ د محصول لغوه کېدلو د سوداګرۍ او اقتصاد لپاره زمينه برابره کړه. انګليسانو
له کراچي څخه تر کوتې او چمن پوري د اوسيپني کربنه و غخوله. خود هپواد خارجي تجارت ته
پام و نه شو.

تر ۱۹۳۰ م کال پوري، چې د ۱۳۰۸ لمریز کال سره سمون لري، ټول مسافرتونه پلي وو او ورل
او راول د حیواناتو په مرسته ترسره کېدل. له هغې څخه وروسته په حمل و نقل کې له عصری
وسایلو څخه گتې اخېستې چټکه وده وکړه.

په ۱۹۰۹ م کال کې د امير حبيب الله خان په دوره کې د لومړي خل لپاره موټرونډ د دملر له کمپني
څخه په ممبېي (بمبېي) کې ويپرېدل شول او په کابل کې په کار واچول شول. (۵۷) تنه کارگران
هم بمبيي ته واستول شول چې د موټرو تخنيکي کارونه زده کړي. د موټرو شرکت د در باريانو له
خوا جور شو. د یادونې وړ د چې بايسکل مخکې افغانستان ته وارد شوي و.

د کاروانونو د تګ او رانګ لاري ترميم شوي. د موټرو لپاره نوي سړکونه د کابل - جلال آباد،
جلال آباد - لغمان ، کابل - جبل السراج، کابل - لوګر او کابل - غزنې ترمنځ جور شول. د ټول
هپواد په بشارونو کې کاروان سرایونه د سراجیه ریاطونو په نوم په خلکو ودان شول. د دوه ریاطونو
تر منځ واتېن شپر کروه (تقریباً ۱۸ کیلومتره) و. پر دې سر بېره، د سیندو له پاسه عصری پلونه
د موټرو د تګ او رانګ لپاره جور شول.

په امانیه دوره کې او له هغې څخه وروسته څمکنيو مواصلاحتو ته زيات پام وشو. د سړکونو جورول
او د مواصلاحتي کربنو پر مختیابو لازمي امر وګنډ شو. خرنګه چې افغانستان په وچې پوري تېلى
هپواد دی او سمندر ته لاره نه لري. نو په هپواد کې د نننيو او بهرننيو اړیکو د تامين لپاره له څمکني
او په دوهم پړاو کې له هوایي ټرانسپورت څخه اغښناکه طریقه نه شته.

د څمکنيو ټرانسپورتی لارو د جورپولو او پراختيا په وړاندې زیاتې ستونزې دی چې څینې یې په

گوته کوو.

- د هېواد طبیعی جورپشت او غرنی بنه.

- د غرنیو او دښتی سیمو بېل اقلیمونه.

- د عصری وسایلو، فنی پرسونل او پوره پانګې نشتوالی.

تاسې پو هېبرئ زمود د هېواد $\frac{1}{3}$ برخه غرنی ده. دغه غرونه له شمال ختيئ خخه د جنوب لويدېخ په لوري ديوه طبیعی دپوال په توګه پراته دي او هېواد يې په دوه شمالي او جنوبي برخو وېشلي دي. زياتره کوتلونه يې له 300 مترو خخه زيات لوروالي لري او دکال په زياته موده کې په واورو پټه وي او د تگ او راتگ په وړاندې خنډګرخې. زياتې درې يې له شمال خخه جنوب ته، چې سور پې لږ دي، د سیندونو په اوږدو کې پرتې دي چې د تگ او راتگ په وړاندې ستونزې جورووي. په همدي ډول، غرنی سيمې او پراخه شګلنې دښتې هم د ځمکني ترانسپورت د پراختيا په وړاندې ستونزې جورووي، چې زياتې پانګې، عصری وسایلو او فنی پرسونل ته اړتیا لري.

د هېواد د سیندونو مسیرونونو، له دې سره سره چې د کاروانې لويو لارو په غڅولو کې اغېزناکه مرسته کړي ده. خود ځمکني ترانسپورت په غڅولو او پر مختګ کې يې ستونزې را منځته کړي دي. د دې تر خنګ چې ځينو ځایونو کې درې دومره تنګې دي، چې یوازې د سیند د بهيدو لاره يې جوره کړي ده، لکه: ماھيپر، درونټه، سالنګ او داسې نور، چې په ځينو ځایونو کې د غرونو د تورېلو او د تونل د کيندلو اړتیا پېښېږي. سیندونه هم کېږري او تاو را تاوېري او سرکونه بايد خو څله د سیند له پاسه تېرشي. پر دې سر بېره بېشمارة پلونه او استنادي ديوالونه بايد د واوري د بنوييدو په وړاندې جور شي. له همدي امله د دې ستونزې د حل لپاره زيات وخت، پوره پانګې او فنی پرسونل ته اړتیا ده.

له دې ټولو ستونزو سره ځمکني ترانسپورت له ټولو نورو ترانسپورتونو خخه اړین او ګټور دي. د اوسيپې د کربنې د پرمختګ په وړاندې پاسني ياد شوي ځایونه د پام وړ دي، چې د هغوله مخې زمود په هېواد کې د اوسيپې کربنې نه وې جورې شوې. خو په پام کې ده چې د ګاونډیو هېوادونو (ایکو او سارک) په مرسته دغه ستونزه په را تلونکي کې حل شي.

په تولگې کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلوکې تنظيم شي. هره ډله دې په هېواد کې د اقتصادي او ټولنیزې زیر بنا په توګه د مواصلاتو په رول په خپلوكې بحث وکړي او د خپلوبخونو پایلې دې یو زده کوونکي ټولګېوالو ته بیان کړي او بشاغلی بنوونکي دی د بحث پایله، له خپلومعلوماتو سره یو خای را ټوله کړي.

پوښتنې:

لنډه جواب وواياست:

- ۱- د خپل هېواد د ځمکني ټرانسپورت د پرمختګ په وراندي ستري ستونزې په لنډه توضیح کړئ.
- ۲- په هېواد کې ولې ځمکني ټرانسپورت له نورو ټرانسپورتني ډولونو خخه زیاته پراختیا موندلې ده؟
- ۳- د هېواد په اقتصادي پرمختګ کې د ځمکني ټرانسپورت اهمیت توضیح کړئ.

لاندنې نیمکړې جملې بشپړې کړئ:

- ۱- موږ لومړۍ خل لپاره د..... حکومت په دوره کې هېواد ته وارد شو؟
 - ۲- د لومړۍ خل لپاره د افغانستان له لاري د هند او یونان تر منځ د د حکومت په وخت کې تامین شوي وی.
- سم څوایونه د (س) او غلط څوایونه د (ن) په توري په نښه کړي:
- ۱- ایا زموږ د هېواد جغرافیاې موقعیت د ختيغ او لويدېغ تر منځ د تجارتی اړیکو په تامین کې ډېر اهمیت لري؟
 - ۲- ایا د موږ لپاره د سرکونوجوړول د امير عبدالرحمن خان د حکومت په وخت کې پیل شول؟

له تولگې خخه بهر فعالیت:

د هېواد د اقتصادي، ټولنیزې او فرهنگي پراختیا په هکله د ځمکني ټرانسپورت اهمیت په خوکربنوکې ولیکې او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې ټولګېوالو ته ولولې.

الف: خو ډوله ترانسپورتی وسائل پېژنی؟

پورتنيو انځورونو ته په غور وګوري؛ دغه وسائل د ترانسپورت په کوم ډول پوري اړه لري؟

د څمکني ترانسپورت اصطلاح هغو وسیلو ته ویل کېږي چې د څمکې د و چې برخې له پاسه حرکت کوي، لکه د بار ورپو حیوانات، بایسیکل، موټر سایکل، موټر (لاري، بسونه، میني بسونه، ګندي موټرونه) او اورګاډي له ټولو ډولونو سره.

د دغه وسیلو په اختراع سره د سیمو او هېوادونو تر منځ واپن لنډېږي. هغه واپتونه چې کاروونونو په اونیو کې وهل، اوسم د دې وسیلو په مرسته خو ساعتونو ته را لنده شوي دي. همدارنګه، له دې وسیلو خڅه په ګټې اخېستنې درانه تجارتی مالونه، چې پخواړي د لېږدې د توان نه وو، اوسم په اسانۍ سره لېږدول کېږي.

بایسکل د ترانسپورت ډېرہ ګټوره وسیله ده. په میلیونونو انسانان ورڅخه ګته اخلي. آن تر دې چې په ځینو هېوادونو کې بې د بایسکل د چلولو لپاره څانګړې واپونه او جادې هم جورې کړي دي. د لوړې څل لپاره بایسکل یوانګلیسي پوه کنت دوسواك په ۱۷۹۰ م کال کې اختراع کړ، چې دوه څرخونه او یو چوکاتې پې درلود. اوسم په نړۍ کې په سلګونو ډوله بایسکلونه جورېږي چې نه یوازې ترانسپورتی وسیله ده، بلکه: د سپورت لپاره هم ګټور دي. د سون مواد نه لګوی او د استوګنې چاپېږیال نه ککړوي. د چین د خلکو د څمکني ترانسپورت زیاته برخه په تېره بیا په بنارونو کې بایسکل جورووي.

زمور هېواد ته بایسکل له موټر خڅه مخکې د امېر حبیب الله خان د حکومت په وخت کې وارد شو. اوسم په زرگونونه خلک ورڅخه ګته اخلي.

بله وسیله چې له موټر سره ورته ده، خودکوچنی ماشین په مرسته چې لږ تېل مصروفی فعالیت کوي، د موټر سایکل په نوم یادېږي. خرنګه چې د تېلو لګښت یې لږ دی نو زیاته گټه ورڅه اخېستل کېږي. زموږ په هېواد کې یې استعمال له بايسیکل خڅه وروسته دېر دی.

د ۱۸ م. پېړۍ په دوهمه نیمایی کې د بخار ماشین په کشف سره، سمنځتن د انتقالولویوه وسیله جوره کړه چې د بخار په واسطه یې حرکت کاوه چې دغه لوړنۍ جوړ شوی موټر ګډل کېږي. په انګلستان کې زیاتې انتقالاتي وسیله جورې شوې، خود ډبرو سکرو د لګولو له امله یې زیات لوګی کاوه او د تخنیکي نیمګړتیاوا له مخې یې زیات ټکروننه کول.

د ۱۹ م پېړۍ په دوهمه نیمایی کې داسې موټر اختراع شو چې په نفتو پې حرکت کاوه. زموږ په هېواد کې کله چې مستر دین د برتابوی هند د خارجه چارو وزارت سکرتري په ۱۹۰۴ زیردیز کال په ډسمبر کې کابل ته سفر کاوه، د نورو سوغاتونو تر خنګ یې یوه عراده موټر هم امير حبیب الله خان ته ډالی کړ، چې ۷۰۰ سټرلنګ پونډه ارزښت یې درلوده. په هغه موټر کې د تېلو پر څای لرګي سوځیدل او ماشین ته یې حرکت ورکاوه.

اوسم زموږ هېواد ته بېلاپل ډول موټرونې وارد شوې دي، لکه: (بارورونکي موټرونې)، د طبیعي ګاز او تېلو ټانکرونه، کوچنۍ او لوی بسوونه او ګنډي موټرونې چې د نړۍ د ډبرو عصری کمپنيو خڅه پېرودل کېږي.

دا اوسپنې کربنې د مالونو د ورلوا او راولو ډېرې پخوانې وسیله ده چې د بخار د ماشین په واسطه په کار اچول شوې او د اوسپنې کربنې ورته غخیرې او نن سباد ځمکني حمل و نقل ډېرې ستړه وسیله ده.

په ۱۳۰۵ لمريز کال کې د شاه امان الله خان په دوره کې، کله چې د دارالامان عصری بنار جوړول پېل شول، د خلکو او تعمیراتي مالونو د انتقال لپاره یو کوچنۍ او رګاډي د اوسپنې کربنې سره هم هېواد ته وارد شو چې دا کربنې د شاه دو شمشيره له زیارت خڅه د دارالامان تر مانۍ پوري غخیدلې و د دغه او رګاډي د بخار یو انجن او خو ډېرې درلودې او هره ورڅ به یې خلک او کالي په دې کربنې انتقالول. تراوسه ېې نښې د کابل په موزیم کې شته. دغې کربنې له ۷-۸ کیلومترو پوري او بدروالی در لوده او تر ۱۳۰۷ لمريز کال پوري فعاله وه. د شاه امان الله خان له سقوط خڅه وروسته، د هغه وخت حکومتونو د اوسپنې کربنې له جوړولو او غڅولو سره مينه بنکاره نه کړه.

ديادونې وړ ده چې په هېواد کې له د ملي بس خڅه پرته تولې ترانسپورتې تصدیګانې منحل اعلان شوې. دا تصدی د زرو خڅه د زیاتو بسوونو په درلودلو د کابل بنار په دنه او د هېواد په ولايتونو کې فعالیت کوي او په پام کې ده چې د بربننا یې بسوونو پروژه چې د کابل بنار په داخلې جګړو کې پنګه شوې دوهم خلی احیا کړي. بربننا یې بسوونه پردي سرپېړه چې لږ لګښت لري، د ژوند چاپېریاں هم نه ککړو.

سرپېړه

اضافي معلومات (د مطالعې لپاره):^۵

حُمکنی ترانسپورت په خانگې چول د وسایطو واردولو د یادونې وړ پر مختگ کړي دی. په ۱۳۸۵ لمریز کال کې د ټولو ثبت شوو موټرو شمېر ۶۰۶۹۴۴ عرادو ته رسپله. دا شمېر په ۱۳۸۶ لمریز کال کې ۸۷۳۷۰۱ عرادو ته لور شو چې ۱۴۳ سلنه دېروالی رابني. شخصي او تکسي موټر دېر زیاتوالی بشکاره کوي او همدارنګه د لاريو شمېر ۱۱۷۴۶ خخه ۱۳۵۴۴۶ او د بسونو شمېر له ۴۸۵۱۳ خخه ۵۸۰۴۹ عرادو ته لور شوي.

حُمکنی ترانسپورت

خصوصيات	د مقیاس واحد	لمریز کال کې	لمریز کال کې	لمریز کال کې
ټول موټرونډ	۴۸۶۱۴۱	۶۰۶۹۴۴	۸۷۳۷۰۱	۱۳۸۶
دولتي سکتور	۲۸۵۱۰	۳۰۲۵۱	۳۳۳۰۶	
خصوصي سکټور	۴۵۷۶۳۱	۵۷۶۶۹۳	۸۴۰۳۹۲	
لاري	۱۰۰۸۸۳	۱۱۷۴۶۰	۱۳۵۴۴۶	
دولتي سکټور	۱۱۳۴۱	۱۱۹۰۸	۱۲۹۱۵	
دخصوصي سکټور	۸۹۵۴۲	۱۰۵۵۵۲	۱۲۲۵۳۱	
بسونډ	۴۱۷۱۳	۴۸۵۱۳	۸۰۴۹	
دولتي بسوونډ	۳۳۶۸	۳۵۸۶	۴۲۱۳	
گړندي موټرونډ	۲۶۲۷۰	۳۱۴۱۶۵	۵۱۷۶۰۱	
دولتي سکټور	۱۲۵۷۹	۱۳۲۲۳	۱۴۵۰۱	
موټريسيکلونډ	۶۴۸۱۷	۱۰۸۲۸۲	۱۲۷۹۵۹	
دولتي سکټور	۱۲۲۲	۱۵۲۱	۱۶۷۷	
په هپواد کې د بهرنډيو اتباعو و سايط	۱۲۶۶۸	۱۳۲۹۶	۲۵۷۹۴	

۱۳۸۶ لمریز کال د مرکزي احصائي د ادارې د کلنۍ احصائي ۲۰۵ مخ.

په تولگي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو ووبشل شي او ټولې ډلي دې په ټولنه کې د ځمکني ترانسپورت په اهمیت بحث وکړي او همدارنګه د ژوندانه په چاپېریال باندې د هغه بې ساري زیاتوالی اغږې دی روښانه کړي او د ډلي یو غړي دې د بحثو نو پایله ټولګیوالو ته بیان کړي.

پوښتنې:

لنډه یې خواب کړئ:

۱- د ځمکني ترانسپورت د وسایلود ډولونو نومونه واخلي.

۲- د ترانسپورتي وسیلو اختراع کومې اسانتياوې رامنځته کړي دي؟

لاندنې نيمګړې جملې بشپړي کړئ:

الف: د بايسکل مخترع دی.

ب: زموږ هېواد ته موټر د برتابوی هند د بهرينيو چارو د سکرټير سفر په وخت کې کابل ته راورل شو.

سم خواب په نښه کړئ:

الف: بايسکل د انتقال ګټوره وسیله ده چې د ژوندانه چاپېریال نه ککروي.

ب: پخوانۍ ټولې ترانسپورتي تصدی منحل شوي دي.

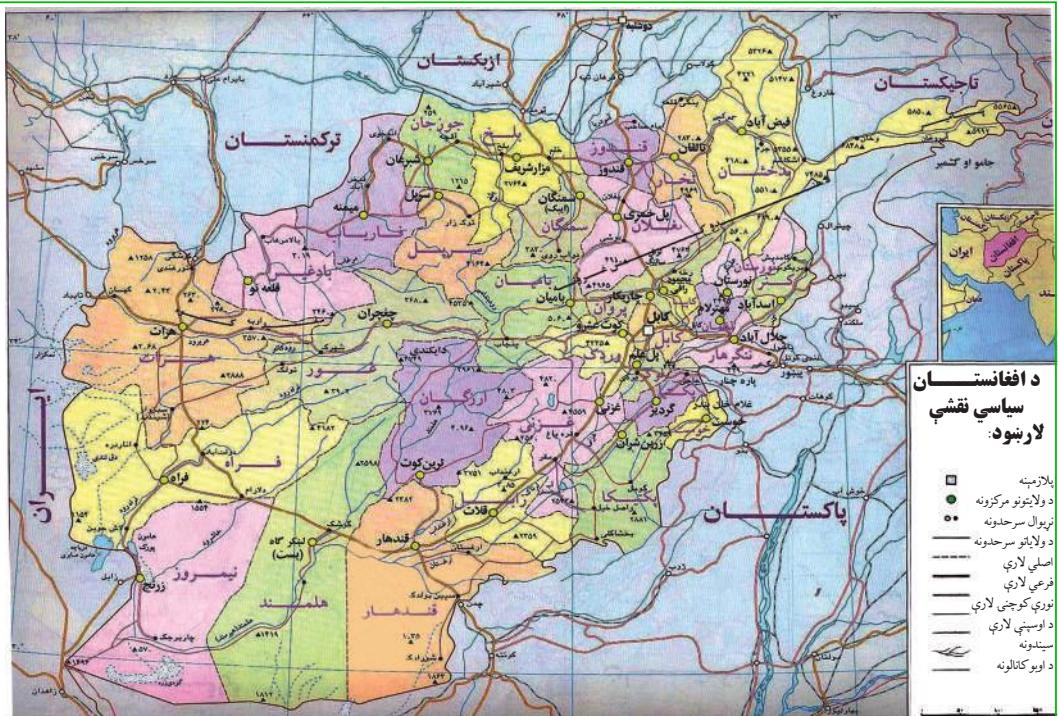
ج: د اوسيپني کربنه د غازې امان اله خان د پاچاهي په دوره کې افغانستان ته وارد شوي ده.

له تولگي خخه بهر فعالیت:

زمور په هېواد کې د ځمکني ترانسپورت (د اوسيپني کربنه) د ستري وسيلي د اهمیت په هکله تبصره ولیکې او د جغرافيې په راتلونکې ساعت کې یې ټولګیوالو ته بیان کړئ.

ب: د افغانستان د لویو لارو په هکله خه پوهېږي؟

لوې لارې په یوه هپواد کې، د بدن لپاره د وینې د شریانونو معنا لري. هغه هپوادونه چې په هغوا کې لوې لارې لارې پر مختللي دي، په واقعیت کې په هغه هپواد کې ټولنیزه او اقتصادي وده په تېه دريدلې او د اقتصادي خرخ بېلې برخې، لکه: صنعتي تولیدات، کرنیز محصولات، عرضه او تقاضا، په بازار کې پېرودل او پلورل، مسافرتونه او ګرځښنه له یوه ځایه خخه بل خای ته تلل او راتلل په بشپړ ډول له ستونزوسره مخامنځ کېږي. هپواد او اوونده ټولنه په بشپړ ډول په فرهنگي او اقتصادي انزوا کې واقع کېږي.

ددې لپاره چې زموږ هپواد د اقتصاد او ټولنیز فعالیت له امله ارزښت ناك خوئښت ولري، باید په هپواد کې دننه د ټولو ولايتونو، ولسواليو او کليو ترمنځ او له هپواد خخه د باندي له ګاوښيو هپوادونو سره سیاسي او اقتصادي همېشني تماسونه ټینګ کړو، نو اړين برېښي چې مواصلاتي برخې ته یې څانګړې پام وشي.

د غازی امان الله خان او محمد ظاهر خان د پاچاهي په دوره کې، په تېره بیا د محمد داود خان د صدارت په دوره کې ډېره هڅه وشهو چې هپواد له اقتصادي او ټولنیزې انزوا خخه وړغوري. په

ټولو پنځه کلنوا پلانونو کې د لویو لارو جورولو ته، د اقتصادي زیربنا په توګه، خانګرۍ پام وشو. په پنځه کلن لوړۍ پلان (۱۳۳۰ - ۱۳۳۵ لمریز کال)، دوهم پلان (۱۳۳۵ - ۱۳۴۰) او درېم پلان (۱۳۴۱ - ۱۳۴۵) کالوکې د پرمختیابی بودجې ۵۰ سلنه په لویو لارو ولګبده او له ۲۵۰۰ کیلومترو خخه زیات قیر شوي او کانګرتی سرکونه جور شول.

خو په داخلې جګرو کې دغه ټولې جادې تر یوې اندازې پوري ویجارې شوې چې ترمیم غواړي. د پخوانیو لویو لارو پراختیا او د نوو لویو لارو جورول، د دولت اساسی اړتیاوې دي. خرنګه چې خصوصی سکټور په دې برخه کې له پانګې اچونې سره مینه نه لري. د لویو لارو ترمیم او جورول د دولت په غاره دي.
لوې لارې پر دوه برخو وېشل کېږي:

۱- حلقوی لوې لارې چې په هغو باندې ترافیک له یوې نقطې پیل او له یو دوراني حرکت خخه د نامنظمې داپرې یا بیضوی ته ورته دايرې په بنه، د پیل له نقطې سره نښلي. لکه د کابل - مزار شریف - شېرغان - میمنې - بادغیس - هرات - کندھار - غزنې او کابل حلقوی سرک.
۲- بېلې او پرې شوې لارې چې له حلقوی لویو لارو خخه جلا شوي دي لکه د کابل - خوست او داسې نورې لارې.

د هېواد مهمې لوې لارې دا دي:
د هېواد شمالې لویه لاره:

د مرکزی او شمالې او لایتونو د سوداګرۍ او مواصلاتو په برخه کې، دغه لویه لاره ستړه برخه لري.
د دې پروژې گټې دي:

۱- د دې لوې لارې په جوړیدو سره مرکزی او لایتونه مستقیماً له شمالې او لایتونو سره وښلولو شول. دغه لویه لاره د بنکارۍ درې له لارې خخه چې ۴۰ کاله یې د هېواد شمالې سیمې د مرکزی او جنوبي سیمو سره نښلولې، ۲۰۰ کیلومتره لنډه ده. په پای کې پرانسپورتې لګښتونه او د موټرو استهلاک کمېږي او په لړ وخت کې حاصلات سوداګریزو مرکزونوته وړل کېږي.

۲- د هېواد د شمالې سیمو تو لیدې محصولات په جنوب کې لګښتی مرکزونو ته او صادراتي مالونه د هېواد شمالې بندرونو ته په ډېر لړ وخت کې وړل کېږي.

۳- خینې فابریکې لکه: د بغلان د بوري کارخانه، د غوري او ګلهار د سمنتو کارخانې، د پاخمرې او جبل السراج د نساجی کارخانې او داسې نورې د دې لوې لارې په اړدو کې دي. د هغو تولیدات

د وخت له ضایع کېدو پرته د خرڅلارو بازارونو ته او همدارنګه اومه مواد او د اړتیا وړ نور مواد یې له همدي لاري خخه انتقالېږي.

د کابل - تورخم لویه لار:

دغه لویه لار له نورو ټرانزيتي لویو لارو خخه خانګري اهمیت لري. دغه لویه لار د تورخم له لاري له پېښور سره نښتې ده. له هغې خخه وروسته د اوسبېني دکربنې او قير شوي لوېي لاري په واسطه د کراچۍ له بندر سره او د هغې له لاري د هند د سمندر او بود نړيوالي لاري سره نښلي. له هغې خخه په ګټې اخيستنې زموږ د هبود د سوداګرۍ ټول مالونه هند او د آسيا، اروپا او امریکا نورو هبودونو ته صادرېږي. د نړۍ له هبودونو خخه وارداتي مالونه د ټرانزيت له حق خخه په ګټې اخيستنې سره، زموږ هبود ته واردېږي.

دغه لویه لار د فرعی قيرشوو لویو لارو په واسطه له کنټر، لغمان او نورستان ولايتونو او د ننګرهار له ولسواليو سره نښتې ده.

د دي لوېي لاري په اوږدو کې د برېښنا بندونه او د ننګرهار د کانال پروژه جوړه شوې ده، چې د هغې په بشپړيلو کې یې ستر رول لویولی دی. په همدي ډول، د نومورو ولايتونو تولیدي او کرنیز محصولات کابل او نورو استهلاکي مرکزونو ته انتقالېږي چې په پاي کې د نومورو ولايتونو د اقتصادي پرمختګ سبب کېږي.

کابل - کندھار لویه لار:

د ټرانزيتي فعالیت له مخې دغه لویه لار د هبود دلویو لارو په ډله کې لوړۍ مقام لري. خکه چې د کابل - کندھار لویه لار د کندھار - سپین بولدک له لاري د چمن د اوسبېني کربنې په واسطه د کراچې او ګوادر (د عرب د سمندر ګې پر غاره پروت دی) له بندرونو سره نښلوي. همدارنګه، د کندھار - هرات د لوېي لاري په واسطه د تورغوندۍ د بندر په واسطه د ترکمنستان له جمهوریت سره، په هرات کې د اسلام کلا د بندر، په فراه کې د ابو نصر فراهې بندر او د نیمروز د ولایت د لارام - زرنج لوېي لاري په واسطه له ایران سره او د هغې لاري د اوسبېني دکربنې په واسطه د ایران د چابهار له بندر سره د عرب د سمندر ګې نړیوالو او بوده لاره پیداکوي. د دي بندر له لاري نه یوازې افغانی مالونه، بلکې د مرکزې آسیا د هبودونو مالونه هم وارد او صادرېږي.

د کابل - کندھار لویه لار خو ولايتونه، چې تاریخي او تجارتی خایونه لري، یو له بل سره نښلوي.

د کندهار - هرات - تورغندوی (پخوانی، قره تپه) لویه لار:

دغه لویه لاره د چېره عصری له کانکریتی جوړه شوې وه. خواوس د بیارغونې په پایله کې قیرشوې ده. زموږ هېواد ترکمنستان سره نښلوی. په همدي ډول، د لويې ټخو ولايتوونو د مرکزونو د نښلولو له مخې اهمیت لري، چې کندهار او هرات په مستقیم ډول او فراه، نیمروز او هلمند په غیر مستقم ډول سره نښلوی.

هرات - اسلام قلعه لویه لار:

د دې لوې لاري او بردوالي ۱۲۴ کيلومتره دی او د هرات بنار د اسلام قلعه له بندر سره، چې له ايران سره د افغانستان په سرحد کې دی، نښلوی. دغه لویه لار له ايران، تركيې او نورو اروپا يې هېوادونو سره په سوداګرۍ کې زیات اهمیت لري.

د پلخمری - شېرخان - فارياب لویه لار:

دغه لویه لار د سوداګرۍ او اقتصاد له پلوه ځانګړۍ اهمیت لري او د هېواد د حلقوي لوې لاري برخه د چې د هېواد شمالي ولايتونه لکه: بغلان، سمنگان، بلخ، جوزجان او فارياب يوله بل سره نښلوی او د بادغيس د ولایت له لاري د هرات له ولایت سره نښلي. له هرات سره د هغې په نښلولو دغه حلقوي لویه لار بشپړري. له هغې خخه د جلاشو لویو لارو په واسطه د حیرتان، کلفت او د انداخوی د آقينې له بندرونو سره هم نښلي.

د کابل - خوست لویه لار:

له دېرو کلونو راهيسي د دوهمي درجي لوې لاري په نامه ياديده. خوکله چې د خوست د غلام خان له بندر سره وصل شوه او له هغې لاري د کرمې ايجنسى سره ونبته، ځانګړۍ اقتصادي او سوداګرizer اهمیت یې پیداکړ. د هېواد جنوبی ولايتونه، لکه: لوګر، پکتيا او خوست یې له کابل سره ونبسلو.

د کندز - بدخسان لویه لاره:

د هېواد مهم حاصل خیزه، کرنیز او صنعتي ولايتونه لکه: کندز، تخار او بدخسان یو له بل سره نښلوی. همدارنګه، د هېواد د شمالي لوې لاري په واسطه له حلقوي لوې لاري سره ونبتي. په همدي ډول، د کندز شېرخان بندر له لاري له تاجکستان سره نښلي.

د هېواد د لویو لارو جوړول پردي سرپېره چې د هېواد د بېلابېلو سيمو تر منځ اقتصادي او تجارتې اړیکې، جوروي، بلکې د هغوله لاري د جنوبی او مرکزي آسيا د هېوادونو تر منځ دوستانه اړیکو

کې هم مهمه برخه لري. چې د همدې موقعیت له مخې د افغانستان تاریخي اهمیت يو خل بیا د جنوب ختیئې او مرکزی آسيا او مدیترانې د حوزې په نسلولو کې خرگند وي.

د مطالعې لپاره اضافي معلومات

شماره	لویه لار	اوړدوالې په کیلومتر
۱	کابل - کندز	۳۳۷
۲	کندز - شېر خان بندر	۶۳
۳	پلخمری - شېرغان	۳۶۰
۴	شېرغان - میمنه	۱۷۹
۵	کابل - تورخم	۲۳۲
۶	کابل - جلال آباد	۱۴۸
۷	جلال آباد - اسعد آباد	۹۰
۸	سرخکان - مهتر لام	۱۸
۹	کابل - کندهار	۴۸۳
۱۰	کندهار - سپین بولدک	۱۰۱
۱۱	کندهار - هرات - تور غنډۍ	۶۷۹
۱۲	هرات - اسلام کلا	۱۲۴
۱۳	کندهار - هرات	۵۶۷
۱۴	کابل - ګردیز	۱۲۲
۱۵	ګردیز - خوست	۱۱۴
۱۶	کندز - تخار	۷۰
۱۷	تخار - بدخشنان	۱۶۹

په تولگي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو ووپشل شي او هره ډله دې د هېواد په مواصلاتي نقشه کې دیوی لوېي لاري نګلوری وټاکي، چې کوم ولايتونه سره نښلوي، لکه: د کابل - کندھار - هرات، پلخمری - هرات، کابل - تورخم او داسي نور. هره ډله دې د فعالیت پایله خپلو تولگېوالو ته بیان کړي. بناغلی بنوونکي دې د ډلي د فعالیت پایله له خپلو معلوماتو سره یو خای را ټولېي کړي.

پوبنتني:

لنډ څواب ورکړئ:

- ۱- د منځمهالي ادارې له جوړېدو وروسته د لویو لارو پراختیا ته ولې څانګړي پام وشو؟
- ۲- د هېواد په اقتصادي پرمختګ کې د لویو لارو اهمیت توضیح کړئ.
- ۳- د هېواد کومې ترازنيتې لاري د عرب سمندرګي له نړيوالو اویو سره نښتې دې؟
لاندې نیمګړي جملې په خپلو کتابچو کې بشپړې کړئ.
- ۴- د هېواد لوېي لاري په دوو سترو برخو..... او..... وېشل شوې دې.
- ۵- د شمال حلقوي لویه لار د، او بندرونو له لاري له تاجکستان، ازبکستان او ترکمنستان سره نښتې ده.
- ۶- زموږ د هېواد د، او لویو لارو له په وسیله له ایران له هېواد سره نښتې دې.

له تولگي خخه بهر فعالیت:

د افغانستان نقشه رسم کړئ او په هغې کې د هېواد حلقوي لویه لار وکابدئ او د جغرافيې د مضمون په را تلونکي ساعت کې یې خپلو تولگېوالو ته وښئ.

۳،۴ د هوایی ترانسپورت په هکله خه پوهېږي؟

هوایی ترانسپورت د هېواد دلپری پرتو سیمو او نړۍ په نړدې کولو کې ارزښتناکه رول لویوی. خو دغه ترانسپورت د نورو ترانسپورټونو په پرتله د انرژیکي موادو د ډېر لګښت له کبله په لوره بیه تمامېږي. خو سیاسی، تجارتی او نظامي اړیکې په چېټکې تینګوی. له همدي امله، هر هېواد د خپل ملي او اقتصادي شرایطو له مخې د ډې سکټور ودې ته ډېر پام نه کوي.

لکه چې پوهېرو افغانستان غزنی هېواد دی. هنډوکش، بابا غر او فیروز کوه د یوه طبیعي حايل په توګه هېواد په دوو شمالی او جنوبی برخو وېشلي دي. پر دې سر بېره، زموږ هېواد په وچې پوري ترلى دي. د لویو لاروغڅول د خلکو اړتیا ته خواب نه شي ویلى. له همدي امله، د هوایي حمل و نقل اهمیت زیات او د پام ور دی. دغه هېواد له یوې خوا سمندر ته لارنه لري او له بله پلوه د غرونو په واسطه په کوچنيو او بېلو جغرافیاکي سیمو و یشل شوی دي، چې دغه ډول طبیعي شرایط ټولنیز او آن سیاسی ستونزې لري. د همدي اصل له مخې، د اړتیا ور زیاتره مواد په مناسب وخت په هېواد کې دنه او بهر کې مصرف کوونکو ته په تاکلې وخت نه رسپري.

زمور هېواد د هوا نوردي فعالیت او له الټکو خخه د مسافرو او تجارتی مالونو په وړلو او راولپو کې ډېر لرغونتوب نه لري . د هوا نوردي د فعالیت پیل په ۱۳۰۶ لمریز کال د غازی امان الله خان د پاچاهی په دورې پوري مربوط ګڼل کېږي چې د لومړي حل لپاره یوې کوچنی روسي الټکې په میاشت کې دوہ خله د کابل او ترمذ ترمنځ الونې پیل کړې .

په ۱۳۱۷ لمریز کال کې د جرمني د لوفت انزا د کمپنۍ یوه درې ماشینه الټکه له برلين خخه هرات او کابل او له کابل خخه جاپان ته الولته.

په هېواد کې د آريانا افغان هوایی شرکت لوړنۍ هوایی شرکت دی چې، د مسافرو او تجارتی مالونو د

حمل و نقل په منظور په ۱۳۱۷ لمریز کال کې جوړ او فعالیت پیل کړ. خرنګه چې پوره تأسيسات او امکانات یې نه درلودل، نو د هېواد اړتیاوو ته یې خواب نه شوویلی. نویه ۱۳۳۵ لمریز کال کې د ملکي ہوانوردي ریاست جوړ شو. د هېغې په جوړپدلو سره په افغانستان کې د ہوانوردي د پراختیا او پر مختنگ لپاره زمينه برابره شوه. د ہوانوردي ریاست په کندھار، مزارشريف، هرات او جلال اباد کې د هوایي ډګرونو په جوړولو لاس پوري وکړ. بهرنۍ هوایي نمایندګي هم د افغانستان له هوایي ډګرونو خخه ګته اخلي. له هوایي ټرانسپورت خخه د مسافرو او هغو مالونو او کالیو د انتقال لپاره ګته اخپستل کېږي چې حجم یې لږ او ارزښت یې زیات وي.

په تولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر مناسبولو ووپشل شي او هره ډله دې د هوایي ټرانسپورت د پرمختنگ پر اهمیت او اړتیا بحث وکړي او پایلې دې د ډله یو غږي تولګيواوته وړاندې کړي.

پوښتني:

سمې جملې د (س) په توري او ناسمې جملې د (ن) په توري په نښه کړئ.

۱ - هوایي ټرانسپورت د نورو ټرانسپورتونو په پرتله ډېره انژري لګوي.

۲ - د ملکي ہوانوردي ریاست په جوړپدلو سره د ہوانوردي د پراختیا لپاره وخت برابر شو. لاندې نیمګړې جملې بشپړې کړي.

۱ - د هېواد د ملکي ہوانوردي فعالیت د.....پاچاهي په دوره کې په ۱۳۰۶ لمریز کال کې پیل شو.

۲ - د هېواد لوړنې داخلې شرکت د.....په نوم په ۱۳۳۳ لمریز کال فعالیت پیل کړ. لنډ خواب ورکړئ.

۱ - له هوایي ټرانسپورت خخه د کومو مالونو د انتقال لپاره ګته اخپستل کېږي؟

۲ - د هوایي ټرانسپورت د پراختیا لاملونه بيان کړئ؟

له تولګي خخه بهر فعالیت:

د هوایي ټرانسپورت د اړتیا او پراختیا په باره کې مقاله ولیکۍ او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلوا تولګيواوته وړاندې کړي.

الف - د هېواد هوایي شرکتونه او د ډګرونه

د حامد کرزی د نړیوال هوایي ډګر یوه برخه

ملکي هوایي ریاست په ۱۳۳۵ المریزکال کې جوړ شو. په هغه وخت کې یې د هوا پېژندنې او هوانوردي په نوم دوہ سترې مؤسسي دلودلې چې د نړۍ د ملکي هوانوردي د مؤسسي غږتوب یې هم درلود چې د هغوله مالي او معنوي مرستو خخه یې په ټولو برخوکې گته اخېستله. د هوایي ډګرونو جوړول او خارل، د مخابرو دستګاوو او د هوانو ردی د وسیلو او میقرولوژي Meteorology د ستیشنونو نصبول، د ټولو تشبیثاتو او د هوایي لپرد را لپرد د مؤسسو تنظیم او اداره، د ملکي هوانوردي اړوند د ټولو مقرراتو او اصولنامو اجراءکولو او په پای کې په نومورو خانګوکې د اپتیا وړ فني پرسونل روزنه، د دې ریاست سترې دندې ګنډ کیدي.

د کابل د نړیوال ډګر جوړول:

دادې ډګر د جوړولو کار په ۱۳۳۹ المریزکال کې پیل شو، او په ۱۳۴۱ المریزکال کې پای ته ورسیده چې د کورنیو او بهرنیو الوتکو د ګټې اخېستنې وړ ډګر خید. پر دې سرپېره دغه ډګر یو عصری ټرمینل چې په ټولو وسایلو سمبال دي، لکه: مخابره، هوپېژندنې، هوایي ترافیک، د ګډک خانګې، تعلیمي مرکز، تاخنیکي ورکشاپونه او داسې نور هم لري. دغه ډګر په وروستيو کلونوکې نور هم پراخ شو. په ۳۸۸ المریزکال کې د جاپان د هېواد په مرسته ددې ډګر په لويدېجه برخه کې نوي ټرمینل، چې په نوو وسایلو او ملحقاتو سمبال دي، هم جوړ شو.

په نورو ولايتونو کې د هوایي ډگرونو د جورولو پلان هم عملی شو. په لومړي پړ او کې د کندهار، هرات، کندز او جلال اباد د ډگرونو جورپېدل پیل شول.

د کندهار هوایي ډګر د کندهار د بنار جنوب ختيغ ته په ^۸ کيلو متري کې د سپين بولدک په لاره کې په یوه پراخه ساحه کې جور شوی. دغه هوایي ډګر د کابل د نړیوال هوایي ډګر په شان د هر ډول الوتکو د ګټې اخښتنې لپاره مناسب دي. دا ډګر په ابتدائي او محلی ډول په ^{۳۳۰} ۱۳۳۰ المریز کال کې د ګټې اخښتنې وړ شوی و.

د کندهار هوایي ډګر په ټولو عصری تأسیساتو، لکه: هو ټل، ټرمینل، مخابراتي وسایلو او داسې نورو سمبال دي.

لنډه ويلى شو چې په ^{۱۳۸۸} ۱۳۸۸ المریز کال کې تقریباً ۷ هوایي ډگرونه وو. چې له هغې ډلي خڅه د کابل، چې په ^{۲۰۱۴} م. کال کې د حامد کرزی په نامه ونومول شو، د کندهار (د احمد شاه بابا) د مزار شریف (د جلال الدین بلخی) او هرات هوایي نړیوال ډگرونه لومړي درجه پر مختللي تأسیسات او د الوتکو د منډي قير شوې لاري لري.

جلال آباد او کندز هوایي ډگرونه د لړ ډظرفيت له کبله په دوهمه درجه کې دي. ټرمینل او د الوتکو د منډي قير شوې لاري لري. نور ^۱ هوایي ډگرونه درېمه درجه او ^۷ نور خلورمه درجه کې راخي چې ټرمینل او د الوتکو د منډي خامې لاري لري. په هغو سربېره، پنځمه درجه هوایي ډگرونه هم په هېواد کې شته.

د یادونې وړ د چې کوم عواید د نړیوالو ډگرونو له مقررې سره سم د بهرنیو الوتکو له الونو خڅه په ^{۱۳۸۸} المریز کال کې د دولت خزانې ته تحويل شوې دي، دا دي:

۱- د هري بهرنی الوتکي له ټول وزن خڅه، د یوپن (^{۵۰۰}) افغانی دولت عوایدو ته تحويل شوې دي.
۲- د هري بهرنی الوتکي له الونې خڅه ترافیکي کې خدمتونه (^{۷۵۰۰}) افغانی اخښتل شوې دي.
۳- هره بهرنی الوتکه چې له خلورو ساعتونو خڅه زیاته په هوایي ډګر کې تم شوې، د درولو کرایه (پارکنګ پکس) ور خڅه اخښتل شوې دي.

۴- هره بهرنی الوتکه چې په ترانزيتی توګه زموږ د هېواد له فضا خڅه تېږۍ، (^{۲۰۰۰۰}) افغانی او یا د هېي معادل ^{۴۰۰} امریکایي ډالره ور خڅه اخښتل شوې دي.

ب- د هېواد هوایي شرکتونه:

۱- آريانا افغان هوایي شرکت لومړي دولتي شرکت دي چې په ^{۱۳۳۳} المریز کال کې بې د مسافرو او د سوداګرۍ د مالونو په حمل و نقل کې رسميًّا فعالیت پیل کړي. لوړنې پانګه بې درې

سوه زره امریکایی ډالر و چې په هغې کې ۵۱ سلنہ دولت ونډه او ۴۹ سلنہ د انډیمان شرکت ونډه وه.

د ډی شرکت لومړنی الوتنې د DC-3 الوتكې په مرسته، چې د ۲۸ مسافرو ظرفیت یې در لود، له کابل خخه د کندھار، هرات او مزار شریف بنارونو ته کېدلې.

دوه کاله وروسته د انډیمان لوی شرکت دیان امریکن په شرکت کې مددغم شو او کله چې ۴ - DC-6 په نوم دوه الوتكې وېپروردل شوې، د آريانا شرکت نړیوالو هوایي ډګرونو ته لارپیدا کړه. د آريانا افغان هوایي شرکت لومړنی بهرنی الوتنې له کابل خخه بحرین ته وه، چې د ۱۳۳۴ لمريز کال د غوايي په میاشت کې له ۲۸ مسافرو سره وشهو.

آريانا افغان هوایي شرکت له ډی سره سره چې په درې لسيزو داخلی جګرو کې ډېر مالي، اقتصادي او کادري تاوانونه ولیدل، بیا هم ۴ - ۲۱ AN الوتكه او ۷۷۷ - B خلور الوتكې ۳۰۰ - Airbus یوه الوتكه او ۳۱۰ - Airbus نوي مادل دوه الوتكې لري چې هره ورخ له پلان سره سه هرات، کندھار، مزارشريف، جلال آباد، زرنج، لښکرگاه، بادغيس، فيض آباد، کنڈ او مېمنې ته الوتنې کوي.

په همدي ډول، آريانا افغان هوایي شرکت د نړۍ ۱۷ لويو بنارونو ته هم الوتنې لري او د پراختیا په حال کې دی. د نړۍ هغه بنارونه چې آريانا ورته الوتنې لري ډهلي، امرتسر، تهران، مشهد، اسلام آباد، دوشنبې، ارومچې، باکو، مسکو، دوبې، شارجه، استانبول، انقره، رياض، جده، کويت او فرانکفورت دي.

آريانا افغان هوایي شرکت پر خپلو الوتنو سربېره، داخلی خصوصي شرکتونو او بهرنیو هوایي شرکتونو ته لکه: انډین اير لاین، د آسمان هوایي شرکت، د آذر بایجان هوایي شرکت، د عرب متحدو آماراتو او د پاکستان هوایي شرکت ته هم لازم څمکنې خدمات برابروي او د بار ورونکو لويو الوتكو (کارګو) بارول او تخلیه کول او نور لازم خدمتونه په چېټکي سره رسوي.

۲ - هوایي خصوصي شرکتونه صافي ايروريز، پامير او کام اير دي چې د فعالیت جواز یې له پانګې خخه د افغانستان د ملاتړ له ادارې خخه تر لاسه کړي دي او د خپلو الوتكو په مرسته کورنيو او بهرنیو کربنکو کې په خدمت بوخت دي. پر عوایدلو باندې د ماليتو د قانون له مخې ۱۰ سلنہ داخلی عواید او دوه سلنہ بهرنی عواید پر هغه ټکس سربېره چې د هوانوردي وزارت او آريانا افغان هوایي شرکت ته ورکوي، د دولت خزانې ته یې هم تحويلوي. خو اوس یوازې د کام اير هوایي خصوصي شرکت فعالیت لري.

په تولگي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو ووبېشل شي. هره ډله دې د هوایي ډګرونو پر اهمیت او اقتصادي ارزښت باندې په خپلو کې بحث وکري او پايلې دې ټولگیوالو ته وواي.

پونستني:

سم څواب د (س) په توري او ناسم څواب د (ن) په توري په نښه کړئ.

۱- د ملکي هوا نوردي ریاست په ۱۳۳۵ لمریز کال کې جوړ شوي دی.

۲- د کندھار هوایي ډګر له ۱۳۳۰ لمریز کال راهېسى د ګتې اخېستني وړ دی.

لاندې نيمګرې جملې بشپړې کړئ:

۱ - د هېواد نېيوال هوایي ډګرونه.....او دی.

۲ - له هغه بهرنیو الوتكو څخه، چې په تهرانزیتی ډول د افغانستان له فضا څخه تېږږي، له هري الونې څخه.....افغانۍ عواید لاس ته رائحي.

لنډ څواب ورکړئ:

۱- د بهرنیو شرکتونو د الوتكو له الونتو څخه خومره عواید د دولت خزانې ته تحويلېږي؟

۲ - د هېواد په کومو ولايتونو کې دوهمه درجه ملکي هوایي ډګرونه جوړ شوي دي؟

له تولگي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې په هېواد کې د هوایي ډګرونو د جوړولو د اړتیا په هکله، د ځمکې جوړښت او جغرافيائي موقعیت ته په پام سره په سیمه ییزه او نېيواله سطحه تبصره وکري او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې دې بیان کړي.

۴،۴ - اړیکې Communication

الف: د اړیکو اهمیت:

اړیکې مخابراتو (د افکارو د راکړې ورکړې او د پیغامونو استولو او اخیستلو) او ټرانسپورتیشن ته وايی چې د تېرولوستونو د مواصلاتو په برخه کې ور څخه یادونه شوې ده. مخابرات Tele Communication د خلکو ترمنځ د لیکنو، غربونو، عکسونو يا د دواړو په واسطه د افکارو، احساساتو او اطلاعاتو راکړې ورکړې معنا لري. په بل عبارت، مخابرات د خبر، احوال، تجارتی، صنعتی، رسمي، شخصي پیغامو او معلوماتو د وړاندې کولو او رسولو وسیله ده چې له یوې سیمې څخه بلې سیمې ته کېږي او دنه بهر بېلابېلې سیمې سره نښلوې. د اړیکو ټینګولو لپاره له بېلابېلو ډولونو او وسیلو څخه ګته اخېستل کېږي، لکه: اخبار، رadio، ټلگراف، تیلفون، ټلویزیون، پُست، فکس او

انټرنیت. دغه ټول له لپرې واټن خخه د اړیکو چټکې وسیلې دی. په او سنی نړۍ کې غږ او عکس د الکټرونیکی بهير په توګه د سیم، راډیو او تلویزیونی څو په واسطه د فضا له لارې او نوری څې د نوری فایبر په واسطه سره نښی. راډیویی او نوری څې په یوه ثانیه کې د ۳۰۰۰۰ کیلو مترو په سرعت حرکت کوي او د الکټرونیکی نښو لپرد هم په همدي اندازه دی.

د مخابراتو د اهمیت په هکله د یادونې وړ د چې د اړیکو دې برخې ته د ټولنې د اعصابو اصطلاح ورکړ شوې ده. ځکه چې په ټولنه کې د افکارو د انتقال او راکړې ورکړې بنه وسیله ده. په هغو ټولنو او هپوادونو کې چې مخابرات یې بنه فعال دي، معنایې دا ده چې د ټولنې اعصاب یې بنه کارکوي او ټولنه هم بنه پر مخ تللې ده.

مخابراتي لوړنې وسیله د ټلگراف اختراع ده چې د مورس د نښو د اختراع له مخې د برېښنا د جريان په واسطه د سیم په اوږدو کې لپول کېده. نن ورڅ عکسونه، غړونه، تلویزیونی عکسونه د سپورډکيو، راډيو او نوری فایبر له لارې له خو ثانیو خخه په لړه موده کې د نړۍ ګرد چاپېره مخابره کېږي.

مصنوعي سپورډکيو د مخابراتو او اړیکو په برخه کې ډېر لوی انقلاب راوستي دي، چې د ټیلفون او مبایل، تلویزیون او انټرنېټ د ټکنالوژۍ د پراختیا سبب شوی دي. پر دې سرېږه، مصنوعي سپورډکي له ځمکې خخه په بېلاړل لوړوالي عکسونه اخلي او خپلوا ځمکنيو مرکزونو ته یې انتقالوي چې د هغو له مخې بېلاړل تصویرونه او جغرافیائي نقشې جوړېږي.

اوسم زموږ په هپواد کې هم د مخابراتو وزارت ملي او نړیواله ګيت وې Gate -way د کابل د بنار د مهتاب کلا په ساحه کې جوړه کړي ده. د ځمکني تم ځای او مصنوعي سپورډکي په واسطه فعالیت کوي. یو لوی دیش او مخابراتي او تخنیکي پرمختللى

سیستم لري. له دې گیت وې خخه په ملي او نړیواله کچه ګټه اخښتل کېدی شي. او س دولتي ارتباطات او مخباراتي شرکتونه د تېلفوونی، فکس، تلویزیونی او انټرنیټي اړیکو لپاره له هغې خخه ګټه اخلي او د هېواد ۳۶۴ ولسوالی او ادارې د همدې گیت وې په مرسته له نړۍ سره نښتې دي. همدارنګه، د مخباراتو خصوصي شرکتونو د نړیوالو فعالیتونو لپاره د خپلواکه ګیټو د ګټې اخښتنې اجازه هم ورکړ شوې ده. د نوري فایبر په مرسته د ځمکې له لارې د هېواد مخباراتي اړیکې له نړۍ سره را منځ ته شوي دی چې د مخباراتو د مصنوعی سپورمکیو په پرتله خورا ارزانه تمامېږي.

پہ تولگی کی فعالیت:

زده کوونکی دې په مناسبو دلو ووبشل شي او هره دله دې په اوسنې نړۍ کې د اړیکو پر اهمیت پخبلو کې خبرې وکړي او د بحث پایله دې د ډېلي یو غږي خپلو ټولګیو والو ته وړاندې کړي. بنوونکی دې د فعالیت په پای کې وړاندې شوي معلومات را تول او لنډیز یې زده کوونکو ته وواني.

د جملو تشن خاپونه ډک کرئ:

- ١- ارتباطات او احتوا کوی.

۲- د نوري او راډيوسي خپو سرعت په يوه ثانیه کې کيلومتره دی.

۳- لومنۍ اختراع شوې مخباراتې وسېله ۰۰۰۰۰۰۰ دی.

لنه څواب ورکړئ:

۴- مخبارات تعريف کړئ.

۵- مصنوعي سپورمکی کوم مخباراتي خدمتونه ترسره کولی شي.

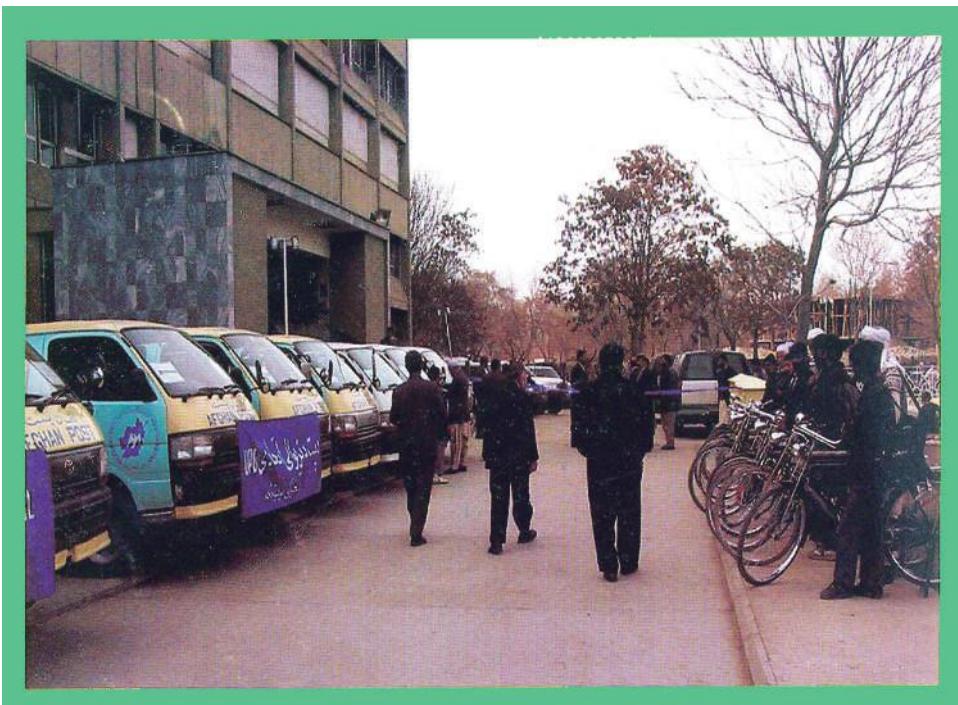
له ټولګي خخه بهر فعالیت:

له مخباراتي و سيلو خخه د ګټې اخپستنې خرنګوالې تر سر لیک لاندې يو مطلب ولیکئ او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

ب. پُست Post په افغانستان کې

پوهېږئ چې د مخابراتو د وزارت د پُست ریاست کوم خدمتونه ترسره کوي؟

پورتني انځور ته وګورئ او ووایاست چې د موټرو او بایسیکلونو سپرلی کومې چارې ترسره کوي؟

د افغانستان پُستي کارونو د لوړۍ خل لپاره په ۱۸۷۰ م. کال کې د امير شېرعلي خان په دوره کې رواج وموند. په هغه وخت کې یوه پُسته خانه په مرکز کې د کابل په بالا حصاري کې د (چاپار خانې) په نوم او په لویو ولایتونو کې په ابتدائي دول جوړې شوې. د یو مثقال او دو همراه په وزن دولتي مكتوبونه او شخصي ليکونه یې په راجسته شوي دول د پُسته خانې په مرکز کې منل. پُستي ټکټونه د شاهي او ثناړ او د هېڅي وخت په مروجوسکو په بیه، په سپین کاغذ په کمزوري رنګ چاپ او د مكتوبونو او ليکونو له پاسه نصبول. د هغه وخت مشهور پُستي ټکټونه د زمرې د سر په نامه یادېدل او له نصبولو خڅه مخکې یې یو کنج غوڅیده. د پُستې د انتقال

لپاره له يو مرکز خخه بل مرکز ته ټاکلی وخت په پام کې نه ونيول شوي. انتقالات د پُستې د ټاکلی حد تابع وو.

هغه دولتي مكتوبونه چې د فوري کلمه ور باندي ليکل شوي وه. فوق العاده پُسته گنډل کېده. د پُسته بردار په نوم يادیده. دغه پُسته پر اس سپاره استونکي له خوا چې د چاپار په نوم يادیده، اصلی ځای ته لېردول کېده.

د مكتوبونو وېش د مستخدمانو له خواکېده چې د ليک رسونکي په نوم يادېدل. که کوم دولتي مكتوب به بهرنې هېواد ته استول کېده، د هغه استونه د ځانګړي قاصد له خوا ترسره کېده.

پورتنيو اجراتو تر ۱۸۷۸ م کال پوري دوام در لود. له ۸۹۲ م کال خخه وروسته، د امير عبدالرحمن خان د واکمني په دوره کې، د پُستې منظم کارونه رامنځته شول. په ۱۹۰۷ م کال، د امير حبيب الله خان په دوره کې، پُستي کارونه بنه پرمخ ولاړل. پُسته خانې او پُستي کربنې زياتې شوي. د دولتي مكتوبونو لپاره ځانګړي ټکتونه چاپ شول. په دې وخت کې د پُستې د فترونه د ډاکخانو په نوم يادېدل. یوه ډاکخانه په پېښور کې هم جوړه شوي وه. پُستي کارونه په امانې په دوره کې ډېر پراخت شول او د داخله وزارت په چوکاټ کې د پُست او ټلګراف عمومي مدیریت جوړ شو.

په ۱۹۲۵ م کال کې د کابل او مشرقي تر منځ د لوړۍ څل لپاره د پُستې د حمل او نقل لپاره له موږ خخه ګټه واخېستل شوه او د راکړي ورکړي یو دفتر په تورخم کې هم جوړ شو. نور دفترونه په اسلام کلا، د ایران په طیبات، د مزارشريف په تاشګندر، سپین بولدک او تور غونډۍ کې جوړ شول.

افغانستان په ۱۹۲۸ م کال کې د نړۍ د پُستي اتحادي غړیتوب حاصل کړ او د پُست اداره د پېپلوماتیکو لارو د نړۍ د پُستي کنوانسیون د حکمونو ترسره کولو ته ژمنه شوه. پُستي سیستم مخ په سمون شو.

په ۱۳۴۴ لمریز کال کې د مخابراتو ریاست وزارت شو، د پُست د انتقال لپاره پُستی سرویس موټرونه له کابل خخه د تورخم او کندهار په لوري په کار واچول شول.
د افغانستان په پُسته کې پُستی قلمونه، لکه: مکتوبونه، پُست کارتونه، کوچنی بستې، چاپ شوي مواد، د رندو پانې او پارسلونه شامل دي. د دې قلمونو تبادله د ځمکې او هواله لاري، پر دننیو خدماتو سربېره، په نړيواله کچه د آريانا افغان هوايی شرکت له خوا ترسره کېږي.

په تولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دي پر مناسبو ډلو ووبشل شي او هره ډله دي د پُستې د سترو، سترو خدمتونو په اړه په خپلو کې بحث وکړي. د بحث پایلې دي د ډلي يو غړي تولګيوالو ته تشریح کړي. بناغلی سوونکي دي د بحث پایله د خپلو معلوماتو په ورزیاتولو راټوله کړي.

پونتنی:

لندې خواب وواياست:

۱- پُستي کارونه د لوړي خل لپاره د کوم پاچا په وخت کې مروج شول؟

۲- په پُستي خدمتونو کې کومې برخې شاملې دي؟

لاندې نيمګرې جملې بشپړې کړئ:

۱- د امير شيرعلي خان د حکومت په وخت کې د کابل په بالا حصارکې پُسته خانه د
په نوم جوره شوه.

۲- د امير شيرعلي خان د حکومت په وخت کې بیېنې پُسته د اس په سپرلى، چې د
په نوم یادیده، لېږدول کېده.

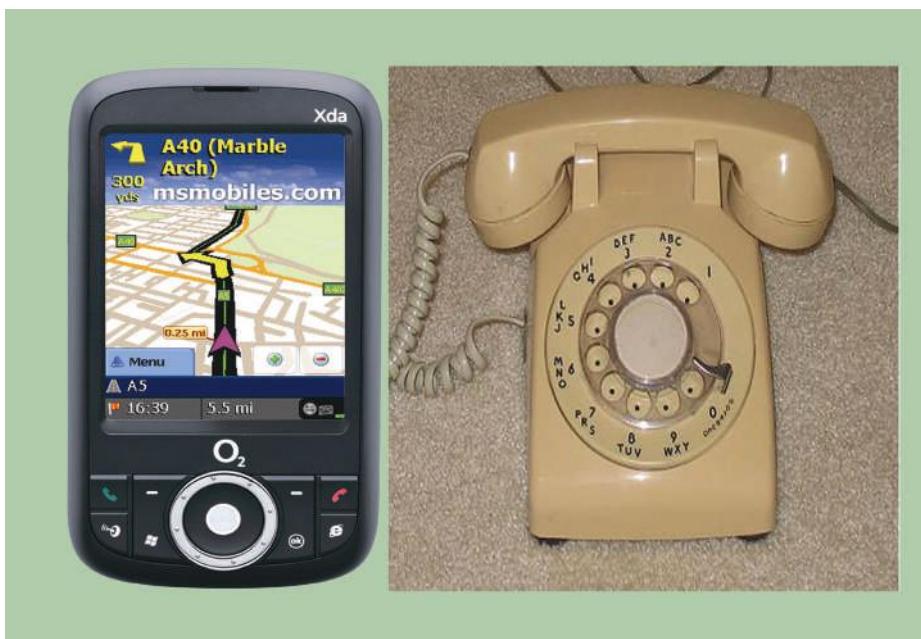
۳- د امير حبيب الله خان د حکومت په دوره کې پُستي دفتر د
په نوم یادیده.

له تولگي خخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د یو پارسل دپاسه لازمي لارښونې ولیکي، چې د پُستې له لاري په یو اروپائي
هېواد کې مطلوب تن هې مصؤون ډول ورسپري.

ج - تېلغون او مبایل

تېلغون دasicي وسیله د چې غې لېرې او نژدې سیمو ته انتقالوی.

په لسمې پېړې کې د ارتباطاتو او رسنیو په برخه کې زیاتې اختراعگانې را منځته شوي. لکه: عکاسي، سینما، چاپ او دasicي نور، چې د خلکو په ژوند کې يې ستر بدلون راووست. خو ډېره مهمه اختراع تېلغون او تېلگراف وو. چې د چتک تفاهم اړیکه يې له لېرې سیموسره را منځته کړه. تېلغون له دوو کلمو خڅه جوړ شوي دي. *Tele* د ویلو او *phone* د غېر په معنا دي.

د هېواد د تېلغون لومړنی دستګاه د مسي سیمي لین په واسطه د امير حبیب الله خان او د هغه د ورور نصراله خان د استوګنې په خای کې د یو کيلو متر په اوردوالي فعالیت کاوه او بل لین يې د امير تر استوګنځي او د هغه وخت تر قوماندانۍ پوري او درېم لین يې د اړگ له دروازې خڅه د بابر تر بن پوري غځیدلی و.

زمور په هېواد کې د تېلغون لومړنی بتري لرونکي سوچبورډ، چې د ۲۵ لینونو ظرفیت يې درلوده، د امير حبیب الله خان د واکمنی په دوره کې د اړگ په شمالی خلی (برج) کې جوړشو.

د غازی امان الله خان د پاچاهی په دوره کې په ۱۲۹۸ المريز کال کې يو ۵۰ لينه سوچبورډ د شاه

دو شمشيره د پُسته خانې په ودانۍ کې نصب شو او تېلفونی اړیکېي د مرکز او نورو بناړونو تر منځ جورې شوي. په همدي چول د هېواد پلازمينه د ټلګراف په مرسته د لویو نړیوالو مرکزونو تر منځ وټپل شوه.

په لوړې سر کې په دولتي دایرو کې له تېلفون خخه ګهه اخښته رواج شوه. وروسته، انفرادي اشخاصو هم وکولی شول چې د ولايت له مرکز خخه یو بل سره خبرې وکړي او شخصي او تجاري پیغامونه سره ولېږي را ولېږي.

له تېلفون خخه ګهه اخښته د سیمي لین د غڅښې او د لویو لارو په اوږدو کې د پایو په نصبولو سره ممکن شوه. لوړني تېلفون ځانګړي انډل درلوډه چې د هغه په مرسته به له سویچبورډ (د خپرولو له مرکز) سره او له هغه ځایه به د سویچبورډ د مسؤولو کسانو (اپريتونو) په مرسته مطلوب ارتباط را منځته کېلده.

په ۱۳۲۲ لمریز کال کې د ۵۰۰۰ لینونو اتمات لوړني دستگاه د المان د زیمنس له کمپنی خخه وېبروډل شوه او په کابل کې په کار واچول شوه. لوړني تېلفونی مخابره د کابل او پاریس تر منځ تینګه شوه. په همدي ډول، د پاریس د ترانزيتی مرکزونو د افغانستان تېلفونی مخابره د نړۍ له نورو هېوادونو سره تینګوله.

په ۱۳۴۰ لمریز کال کې د مخابري ترانزيت له ډهلي، لنډن او مسکو سره هم تینګ شو. وروسته، تېلفون په پرمختللي چول د انالوگ او دیجیټل په بنه تبدیل شو. د دې تېلفونی مرکزونو ولايتي او نړیوالې اړیکې د ستلايت (مصنوعي سپورډمکي) له لارې تینګيرې.

موبایل:

موبایل په ۱۹۸۰ م. کال کې د ارتباط د وسیله په توګه و پېژندل شو او په ۱۹۸۳ م. کال کې د امريکا د متحدو ایالتونو په شیکاګو کې د ټولو د ګټې اخښتنې لپاره وړاندې شو. موبایل په کمزورو لنډو څو کارکوي، چې پیغام د انټن اوپي ته مخابره کوي او یا یې اخلي. ګټه اخښتونکی کولی شي له هر ځای خخه تېلفون وکړي او یا پیغام تر لاسه کړي.

زمور په هېواد کې په وروستيو دېرش کلنو جګرو کې ټولې مخابراتي شبکې تر یوې اندازې او یا په بشپر ډول ویجارې شوې او تر دې چې په وروستيو کلونو کې خلکو د نړیوالې مخابري لپاره ګاوندیو هېوادونو ته سفرکاوه. د افغانستان غرنې جورېښت ته په پام سره او د یو زیات شمېر مهاجرو شتون

په باندې نيو هېوادونو کې، د ارتباطاتو د جورولو په منظور لوېي خصوصي کمپني، لکه: افغان يیسم او روشن په ۱۳۸۲ لمریز کال کې، MTN په ۱۳۸۴ لمریز کال او اتصالات او افغان تیلې کام په ۱۳۸۵ لمریز کال کې فعالیت پیل کړ. نن په ټول هېواد کې په سلګونو زره گډون وال لري، چې کولی شي په ټول هېواد کې د اړوندو انتېنونو او له هېواد خخه د باندې د ارتباطي سپورډمکيو په مرسته

خچلي تېلفوني اړیکې جوري کړي. زموږ د هېواد تېلفوني کود ۹۳ ۰۰ ۹۳ دی. د دې کوډ په مرسته، له بهرنیو هېوادونو خخه په هېواد کې دنه تېلفوني اړیکې تینګیدلی شي. له تېلفون خخه په ګټه اخښته اقتصادي او تجارتی اړتیاوې او د خلکو ورځنۍ ستونزې ډېږي چټکې او لې وخت کې حل کېږي. دا د خلکو ترمنځ د تفاهم ډېره چټکه او ارزانه وسیله ګڼل کېږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووپشل شي اوهره ډله دې د تېلفون د اهمیت په هکله پڅلوا کې بحث وکړي او پایلې دې د ډلې یو غړي ټولګیوالو ته وړاندې کړي. بناغلی بشونکي دی د بحث پایلې را ټولې کړي.

پونتنی:

لنډ څواب ووایاست:

- ۱- ټپلふون په سوداګرۍ کې خه ارزښت لري؟ توضیح یې کړئ.
لاندې نیمگړې جملې بشپړې کړئ:
- ۲- زموږ په هېواد کې لومړی خل ټپلふون..... د حکومت په وخت کې استعمال شو.
- ۳- زموږ په هېواد کې د موبایل لوبي کمپنۍ او..... دي.
سم څواب (س) په توری او ناسم څواب (ن) په توری په نښه کړئ.
- ۴- په ۱۹ م: پېړی کې د اړیکو په برخه کې با ارزښته اختراع ټپلふون او ټلگراف دی.
- ۵- زموږ په هېواد کې له ټپلふون خخه لومړی خل د غازی امان الله خان د پاچاهي په دوره کې ګټه
واخېستل شوه.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

په ورځني ژوند کې د ټپلふون د اهمیت په هکله یو خوکربنې ولیکې او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې ټولګیو الوته وراندې کړئ.

د: انټرنېټ، ایمیل او فکس Internet, E-mail and Fax

له انټرنېټ خدماتو خخه گته خنګه اخښتلي شو؟

له انټرنېټ خخه گته اخښتنه، د انټرنېټي شبکې، کمپیوټر او له هغې خخه د گټې اخښتني په طرقې پوهېدل اړین دي. انټرنېټ په ۱۹۶۷ م. کال کې رامنځته شو، د انټرنېټ د رامنځته کولو فکر د امریکا د متحدو ایالتونو د دفاع له وزارت خخه پیل شو. په هغه وخت کې له انټرنېټ خخه د اطلاعاتو د تبادلې د باوري سیستم په توګه گته اخښتل کېده. وروسته، انټرنېټ د علمي زده کړو د سرچېنۍ او د خورسنيو له یوڅای کیدو خخه را منځته شو. د ۱۳۶۹ لمریز کالونو په لسېزه کې په ټوله نړۍ کې په میلیونونو رسنیو د انټرنېټ له نړیوالې شبکې سره وښتې. انټرنېټ هغه وسیله ده چې د نوبوعلمی او فني پرمختګونو د اندازه کولو توان لري او د هغې له بشپړيدولو سره مرسته کوي.

انټرنېټ له دوو کلمو خخه جوړ دي. Inter International یې له Net یا نړیوال او Network یا شبکې خخه اخښتل شوي دي.

انټرنېټ بې مثله نړیواله معلوماتي وسیله ده. هر خوک ورڅخه هر ډول معلومات تر لاسه کولی

شی:

انټرنېټ په حقیقت کې د سیستم یا شبکې نوم دی چې د نړۍ تولې کمپیوټري شبکې سره نسلوی. د انټرنېټ لپاره دېر پروګرامونه جور شوي او د جورېدو په حال کې دي. انټرنېټ د ايميل یا برېښنا لیک لویه سر چېنه ده. خه موده مخکې، یوازې پیغامونه د انټرنېټ له لارې استول کېدل. اوس تېلفون، ټلويزیون، راډيو اونور موضوعات د هغې پرمخ راتلى شي.

زمور په هېواد کې انټرنېټي فعالیتونه د خوکمپنیو له لارې ترسره کېږي.

له انټرنېټ او ايميل خخه د جغرافې په مضمون کې خه گته اخښتل کېږي؟

له نورو جغرافیه پوهانو سره د اړیکو ټینګول د ايميل E mail له لارې کېږي. انټرنېټ د دې امکان برابروي چې جغرافیه پوهان د نړۍ په بېلاړلو سیمو کې سره اړیکې ټینګې کړي او یو د بل په نظریاتو پوه شي.

ایمیل یا برېښنالیک: په انټرنېټ کې کولي شو له مطلوب شخص سره د هغه د ايميل ادرس اړیکې ټینګې کړو. له نورو خخه مطالب تر لاسه کړو او یا علمي اطلاعات او داسې نور خه هغه ته واستوو.

انټرنېټ او جغرافیه:

minehه وال کولي شي چې د پام ور جغرافیایی موضوعګانو د موندلو لپاره، اړوندو انټرنېټي سایتونو ته ورنوخي او د اړتیا ور اطلاعات، لکه: متن، عکسونه، نقشې او فلم تر لاسه کړي. نوموري اطلاعات د پرنټر printer په مرسته چاپ او یا په کمپیوټر کې زېرمه او ثبت يا Save کړي. د انټرنېټ ډېره لویه گته دا د چې د هغه په مرسته بېلاړلې مو ضوعګانې پلتلای شو. موره هر یو کولي شو چې د جغرافیایي اصطلاح، لکه: اوقيانوس، نقشه، مهاجرت او داسې نورو په ليکلو سره، د سایټ فهرست يا ادرس او یا د خپرني د وسیله Search Engine له لارې دقیق معلومات تر لاسه کړو. د جغرافې د پلتې په سایتونو کې کولي شو د Google, MSN, Amazon, yahoo, Hot mail Gmail

کله مو د فکس په مرسته پیغام استولی دي؟

پورتى عکس به غور و گورئ او و وايast چې دغه دستگاه د اپيکو د تېنګولو له مخې خه اهميت لري؟

د فکس دستگاه په نړيوالو اپيکو کې مهم رول لري. دغه دستگاه په خو ثانيو کې استول شوي پیغامونه د ليکلې پیغام په توګه اخپستانکي ته د نړۍ هرې نقطې ته رسوي. د فکس دستگاه د فوټوكاپې ماشین ته ورته ده. خو په تېلیفون سنباله ده. دغه دستگاه د پیغام د استولو په وخت، پیغام په کلمو او کربنې په الکترونيکي نښو، چې دانقال وروي، تبديلوي. د پیغام اخپستانکي دستگاه، دغه لاس ته راغلې نښې په ليکلوا نښو اروي او دقیقه نسخه د اصلی نسخې په خبر بهر ته راباسي.

په تولگي کې فعالیت:

زده کوونکي دي پر مناسبو ډلو ووپشل شي. هره ډله دي د ايميل او انټرنېټ د موضوعګانو او ګټو په هکله پڅلوا کې بحث و کړي او د ډلي يو غږي دي د بحث پایله خپلوا ټولګېوالو ته وړاندې کړي. همدارنګه بناغلې بنوونکي دي د ډلي د فعالیت پایله دي را ټوله کړي.

پوښتني:

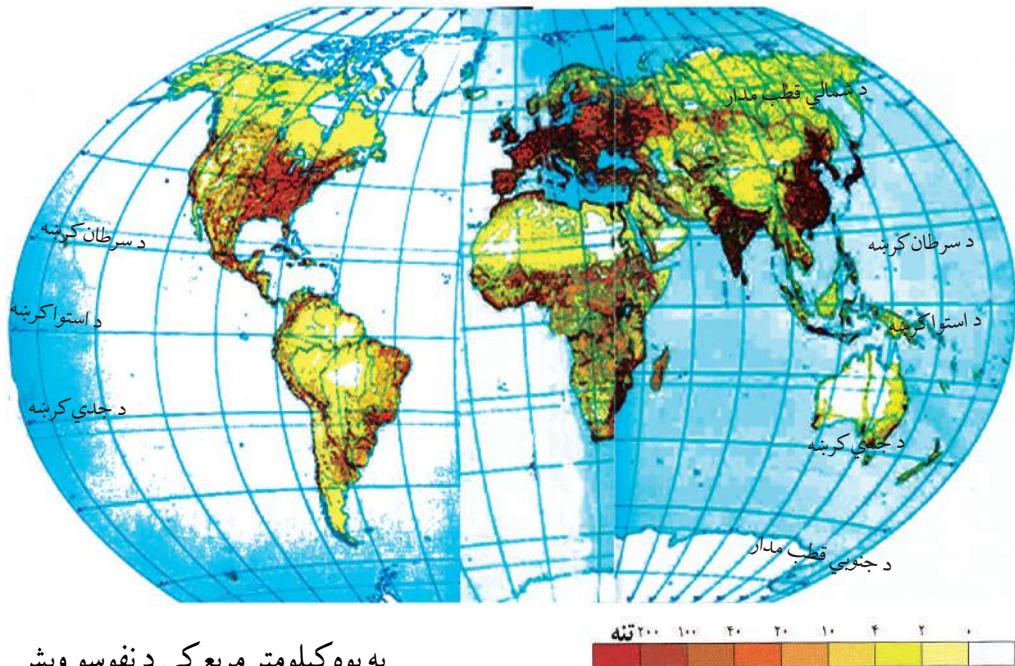
- ۱- انټرنېټ لوړۍ په کوم هېواد کې کار پیل کړ او د خه لپاره ورڅخه ګټه اخېستل کېده؟
لاندې نيمګړي جملې بشپړي کړئ:
۱- د انټرنېټ اصطلاح له دوه کلمو او خخه ترکیب شوي ده چې معنایې نړيواله شبکه
.55.
- ۲- د جغرافيي مسائلو د پلتني سایټونه،، او داسې نورو دي.
سم خواب د (س) په توري او ناسم خواب د (ن) په توري په نښه کړئ:
۱- په ۱۹۸۳ ميلادي کال کې د اطلاعاتو په ميليونونو رسنۍ په ټوله نړۍ کې د انټرنېټ له شبکو
سره وصل شوي.
- ۲- انټرنېټ د علمي زده کړي له سر چېنو او د ډپرو رسنیو له پیوستون خخه منځته را غلي دي.

له ټولکي خخه بهر فعالیت:

زده کوونکي د انټرنېټ د امکاناتو په لرلو سره د جغرافيائي اصطلاحاتو، لکه: اور غورخونې
د فعالیت او ټوریسم په هکله معلومات راټول، ثبت یا زبرمه کړي او خپلو ټولګېوالو ته دې د
جغرافيي په راتلونکي ساعت کې وړاندې کري.

۱-۵ د نفوسو وېشل او گنواي

په یوه کیلومتر مریع کې د نفوسو وېش

پوهېږئ چې نفوس په ځمکه کې په خه ډول وېشل شوي دي؟

د نفوسو د وېش پورتنۍ نقشه په غور ولولې او ووایاست چې ډېر زیات او ډېر لېر نفوس د نړۍ په

کومه برخه کې ځای پرڅای شوي دي او ولې؟

د نفوسو ګنواي د ځمکې د سطحې په یوه واحده ساحه کې د اوسبدونکو خلکو شمېر ته وايي.

د نفوسو د ګنواي د معلومولو لپاره باید د یوې سیمې نفوس د همغې سیمې پر پراخوالي ووېشل

شي.

د نړۍ نفوس په ۲۰۱۸ میلادی کال کې ۴۷۰ میلیارد دنو ته ورسید. دغه نفوس په توله نړۍ کې

مساوي نه دي وېشل شوي. په بل عبارت، اقليمي شرایط، د ځمکې جوړښت او نور اقتصادي،

بشري او سياسي لاملونه د نفوسو پر تمرکز اغېز لري، لکه: دښتې سیمې (هغه تو دي او سوځونکې

سيمې چې پوره او به هم ونه لري)، لورې، ناواره سړې سیمې، د غرونو لړۍ، جې، ګنو او لنده بل

لرونکو خنگلوننو، استوایی تودې او لنده بلې هوا، قطبي سړې هوا، له سواحلو او د حمل او نقل له لارو خخه لپړوالۍ، د نفوسو ډېر لبر پام خانته ور اړولی دي. تر چې په ځینو سیموکې د سلګونو کیلو مترو په واتېن هم د انسانانو نښې په سترګو نه بنکاري. په داسې حال کې چې د ځمکې په بله سیمه کې، لکه: په بنو اقلیمي شرایطو (معتدله آب و هوا او پوره باران)، مناسب جغرافیايوی موقعیت، هوارو او بنپرازو څمکو، پوره اوږو لرونکو څمکو، د سیندونو او سمندرونو پر غارو، بندرونو، د صنایعو، کانونو او ارتباطي لارو په شاو خواکې ډېر خلک او سپېري، چې د ځینو خایونو په یوه کیلومتر مربع کې له زرو خخه زیات خلک ژوند کوي. په دي ترتیب، په یوه سیمه کې د نفوسو استوګنه د فزیکي، اقتصادي سیاسي او بشري لاملونو پایله د چې د دي لاملونو اغېزې لنډه بیانوو:

- **د فزیکي عواملو اغېزې:** جغرافیايوی موقعیت (عرض البلدونه)، لورې سیمي، اقلیمي شرایط، اویه او داسې نور د ځمکې پرمخ د تل لپاره لیدلی شو چې مستقیم يا غېر مستقیم د څمکې د منابو خخه پر ګټه اخیستې باندي اغېز لري. دغه لاملونه د نفوسو د زیات ګنوالي او یا بر عکس د یوې سیمي د نفوسو د کموالي لامل کېږي.
- **د اقتصادي لاملونو اغېزې:** په طبیعي منابو او بشري فعالیتونو ولاړې دي چې له کانونو، اوږو، د خاورې له ډولونو، نباتاتو، حیواناتو، د پانګې په شتون او نوې تکنالوژۍ، د کار په شرایطو، صنایعو او داسې نورو خخه عبارت دي، چې د نفوسو پر ګنوالي اغېز لري؛ یعنې د صنعتي پراختیا او د نفو سود ځای پر ځای کېډنې تر منځ متقابلې اړیکې شته دي. په هر ځای کې چې د صنعت او له هغه خخه وروسته هغه پوري ترپلي خدمتونه را منځته شي، نو زیات نفوس په هغې سیمي کې جاذبېږي.

د یادونې وړده چې تر ^{۱۸} مېلا دي پېړۍ پوري کرنې او د هغې اړوند لاملونو (اوږو، خاورې، او اقلیم) د نفوسو په استوګنې تاکونکې اغېزه درلو ده، لکه: په مصر کې د نیل د سیند وادي او داسې نورې.

زمور د هپواد اقتصاد تر او سه پوري پر کرنه ولاړ دی او د نفوسو دېره زياته برخه له همدي لاري ژوند کوي.

• **د سیاسي لاملونو:** په دې برخه کې د حکومت پرېکړې او د اداري مرکزونو له تشکيل خخه يادونه وکړو که چېږي دولت د هپواد څینو سيموته د پرمختيایي پروګرامونو په برخه کې پانګې اچونې، د کارونو پیداکولو او یا خدماتي امکاناتو او روغتیایي فعالیتونو ته پاملرنه ونه کړي، د نفوسو ګنوالي هلتله لړو وي.

• **بشيري لاملونه:** په پورتنیو موضوعاتو سر بېره لېږي پرتې سيمې، چې د حمل و نقل لاري او د اړېکو نیولو وسایل په لاس کې نه لري، خلک هلتله په تیت او پرک ډول ژوند کوي. د هغو لویو و چو دننه سيمې چې له سیندونو او سمندرونو خخه لېږي پرتې دي، د ساحلي سيمو په پرتله لېږ تجارتی امکانات لري او لېږ نفوس پکې استوګنه کوي.

پورتنیو لاملونو ته په پام سره د نړۍ ګن نفوسه سيمې Densely population region کولي شو په درې حوزو په نښه کړو:

۱ - لومړني ګن نفوسه سيمه د آسيا د لوېي وچې جنوبي سيمه (پاکستان، هند او بنګله دېش)، د جنوب ختيئې آسيا خينې برخې (اندونيزيا) او ختيئه آسيا (د چېن ختيئ، د کوريا تاپو وزمه او جاپان) ده.

د دې سيمې په هپوادونو کې په منځني ډول د نفوسو ګنوالي په یوه کيلومتر مربع مساحت کې له ۱۰۰ تنوڅخه او په څینو څانګرو څایونو کې په یوه کيلومتر مربع مساحت کې له ۱۵۰۰ تنوڅخه زيات دی. چې لاملې موسمي آب و هوا، د کرنې (د وریجوکرنې) بنه شرایط او د نفوسو طبیعی زیاتوالي دی.

۲ - دوهمه ګن نفوسه سيمه د اروپا په لویه وچه کې د پانګوالی په دوره کې رامنځته شوې ده. د دې سيمې به څینو هپوادونو کې د نفوسو منځنی ګنوالي په یوه کيلومتر مربع مساحت کې له

۲۰۰ خخه تر ۴۰۰ تنو پوري رسپري. په همدي دول، په صنعتي سيمو کې د نفوسو گبواли ۵۰۰ خخه تر ۱۰۰۰ تنو پوري رسپري. چې ډېر زيات يې د سيندونو پر غاره، په بندرونو او د صنعتي مرکزونو په شا و خوا او د کرنې وړ سيمو کې ژوند کوي.

درېمه ګن نفوسه سيمه د امریکا د متحدو ایالتونو شمال ختيئې سيمې څینې برخې (نيو انگلنډ، نيو یارک، پنسلوانيا او د پنځه ګونو جهيلونو شاخوا) او د کاناډا جنوب ختيئ دی چې لامل تجارتی يې او صنعتي فعاليونه دي.

په تولګي کې فعالیت:

زده کونکې دې پر مناسبو ډلو ووپشل شي. پخلوکې په مشوره دې لاندنۍ جدولونه کابي او بشپړ کړي او د ډلي استازۍ دې تولګيکارو ته وړاندې کړي.

د نفوسو د مېشت کيدلو لاملونه	موقعیت
	د چین ولسي جمهوریت او هند
	شمال لويدیخه اروپا
	د امریکا د متحدو ایالتونو شمال ختيئ او د کاناډا جنوب ختيئ
	د هماليې غرونه
	د امازون خنګلونه
	د ګرینلینډ ټابو

په لاندي جدول کې د نفوسو منځني خاچ پرخاچي کېدنه په مالټا، بنګله دېش او استرالياکې محاسبه کړئ.

نېټه	هېواد	د هېواد مساحت په کيلو متر مربع مساحت	نفوس	د نفوسو ګټوالی په یوه کيلو متر مربع مساحت کې
۱	موناكو	۲	۳۲۲۷۰ تنه	۱۶۱۳۵
۲	سنگاپور	۶۴۷	۴,۳۵۳,۸۹۳ تنه	۶۷۲۹,۳
۳	مالطا	۳۱۶	۳۹۶,۸۵۱ تنه	
۴	بحرين	۶۶۸	۶۷۷,۸۸۶ تنه	۱۰۱۴
۵	بنګله دېش	۱۴۷۵۷۰	۱۴۱,۳۴۰,۴۷۶ تنه	
۶	مغولستان	۱,۵۶۵,۰۰۰	۲,۷۵۱,۳۱۴ تنه	۱,۷
۷	استراليا	۷,۶۸۶,۸۵۰	۱۹,۹۱۳,۱۴۴ تنه	
۸	کانادا	۹,۹۷۰,۶۱۰	۳۲,۵۰۷,۸۷۴ تنه	۲/۳

پوبنتني:

لنيځواب ووايast:

۱. د آسيا د جنوب او جنوب ختيخو هېوادونو د نفوسو د ګټوالی لامل بيان کړئ.
۲. د اروپا په شمال لويدیئح کې د اروپا د نورو سيمو په نسبت ګن نفوسه سيمې ولې زياتي را منځته شوي دي.
۳. د شمالي امریکا کومې سيمې ګن نفوسه دي؟ لامل يې بيان کړئ.
۴. د آسيا د ډېرگن نفوسه هېوادونو نومونه واخلئ.

۵. د نړی په ټولو برخو کې نفوس ولې مساوی نه دي وېشل شوي؟

۶. کوم سیاسی لاملونه د نفوسو په ګنوالي زیات اغېز لري، خرنګه؟

۷. بشري عوامل کولی شي د نفوسو پر خای پرخای کېدنې اغېز وکړي؟ خرنګه؟

سم خواب په نښه کړئ.

۱ - کوم طبیعی لاملونه په یوه سیمه کې د نفوسو د ګنوالي سبب کېږي؟

الف: مناسب اقلیمي شرایط او اوهه

ب: لوړې او سړې قطبې سیمې

ج: ګن او لنډه بل لرونکي استوايې خنګلونه

د: ټول خوابونه سم دي

۲ - کوم اقتصادي لاملونه په یوه سیمه کې د نفوسو د ګنوالي سبب کېږي؟

الف: ابتدائي کرنه

ب: په صنایع کې پانګونه

ج: د پرمختیاپی پلانو نو پلي کول.

د: ټول خوابونه سم دي

له ټولګي خخه بهر فعالیت:

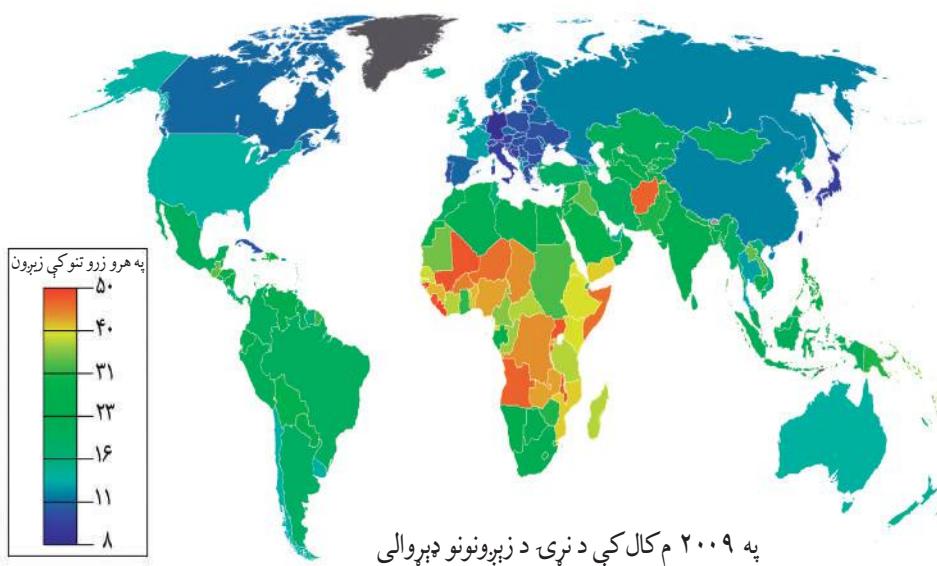
لاندې پونستې ته خواب ووایاست او د جغرافې په راتلونکي ساعت کې یې ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

که ستاسي ټولګي ۶ متره اورد والی او ۴ متره سور ولري او د زده کوونکو شمېر په کې ۶۰ تنه

وي، مهربانې وکړئ، د ټولګي په یوه متر مریع کې د نفوسو ګنوالي محاسبه کړئ.

ستاسي له نظره د ټولګي د زده کوونکو مناسب شمېر باید خو تنه وي؟ ولی؟

۲،۵ په نړۍ کې د نفوسو د زیاتوالی او لړوالي ستونزې

د نفوسو موضوع د پراختیا له مخې د دوو جلا عنوانونو لاندې لوستل کېږي.

۱- د نړۍ په هېوادونو کې د نفوسو زیاتوالی:

د نړۍ نفوس په ډېرې چېکۍ سره زیاتېږي؛ څکه چې د زبرون اندازه Birth Rate د مرښې له اندازې Death Rate څخه زیاته ده.

د شلمې پېړۍ په پېل کې دغه د نفوسو زیاتوالی په کال کې ۱۰ میليونه تنه، د همدې پېړۍ په نیمايې کې په کال کې ۳۵ - ۴۰ میليونو تنو پورې او اوس له ۶۰ څخه تر ۶۵ میليونو تنو پورې په کال کې زیاتېږي.

د ملګرو ملتونو د احصائي په مخې د نړۍ نفوس

(اضافي معلومات)

کال	د خمکې ټول نفوس
۱۹۰۰ ميلادي	۱,۶۱۷ ميليارده تنه
// ۱۹۴۰	۲,۲۵۲ ميليارده تنه
// ۱۹۶۰	۲,۹۸۲ ميليارده تنه
// ۱۹۷۰	۳,۶۱۰ ميليارده تنه
/ ۱۹۷۹	۴,۳۳۶ ميليارده تنه
// ۲۰۰۸	۶,۶۰۰ ميليارده تنه
// ۲۰۱۰	۶,۸ ميليارده تنه
// ۲۰۱۸	۷۴ ميليارده تنه

د پورتني جدول له مطالعې څخه دې نتيجې ته رسیرو چې د نړۍ نفوس په وروستيو تقریباً ۵ کلونو کې په ډېره چېکۍ زیات شوي دي.

د نفوسو دغه زیاتوالی په دوو لاملونو پوري اړه لري:

- د نفوسو طبیعي زیاتوالی.

- د نفوسو میخانیکي زیاتوالی.

الف: د نفوسو طبیعي زیاتوالی: Natural Tncreasre

د نفوسو دغه زیاتوالی د زپروون په زیاتوالی او د مرپنې په کموالي پوري اړه لري. د مثال په ډول، که په یوه هپوادکې زپروون په زرو کې ۴۰ وي او مرپنې په زرو کې ۲۰ وي، د نفوسو زیاتوالی به ډېر زیات وي. د نفوسو زیاتوالی په ډېرولاملونو پوري اړه لري چې ډېر زیات مهمې په یوه هپوادکې ټولنیز اقتضادي او فرهنگي لاملونه دي. په تېره بیا د وقاریوی او معالجوي طب وده او پرمختیا د نفوسو په زیاتوالی ډېراغېز لري چې له یوه پلوه د مرپنې د کموالي سبب کېږي او له بله پلوه منځنی عمر اوږد ډېرې. خود نفوسو دغه زیاتوالی د نړۍ په ټولو هپوادونو کې یو ډول نه دي. موږ کولی شو چې دغه ټول پر دوو برخو ووېشو: لوړۍ ډول د شمالی امریکا او اروپا پانګه والو هپوادونو او د چین او روسيې څانګړیتا ده. د هغو

خصوصیات دېره لړه زېرونه ده چې نور هم د کمی په حال کې دي او لاملونه بې دول دي:
۱ - په پرمختللو هېوادونو کې بناري نفوس زیات وي. بنکاره ده چې زېرونه په بناري کورنیو کې له کلیوالی کورنیو خخه لړوي.

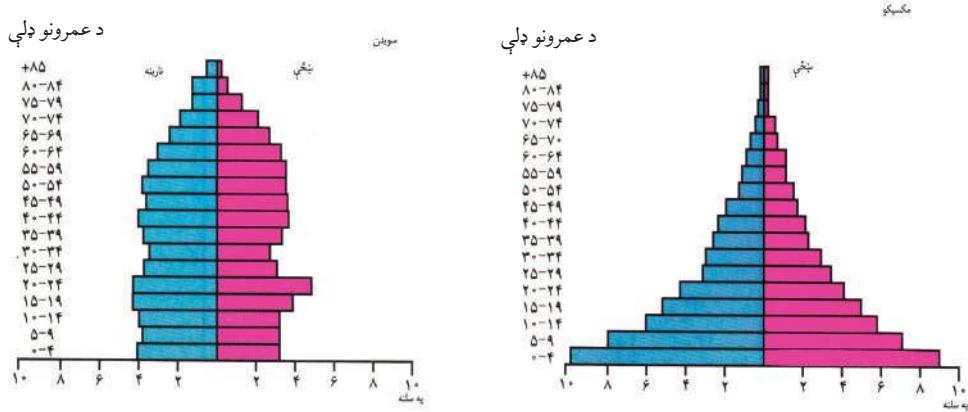
۲ - په دې هېوادونو کې بنځی تولیز و کارونو ته جلب او جذب شوي دي. معمولاً هغه بنځی چې له کور خخه د باندې کار کوي، نسبت هغه بنځو ته چې د کور دنه کار کوي، د مشومانو شمېرې لړوي.
په پرمختللو هېوادونو کې د زېړلدنو او مرینې دواړو شمېر لړوي. د نفوسو طبیعی زیاتوالی ۰،۵ - ۱ سلنې یا په زرو کې له ۵ - ۱۰ پوري وي. کله یې اندازه له دې خخه هم کمه وي. دغه لړ زیاتوالی د پرمختللو هېوادونو څانګړتیا ده.

دوهم دول زیاتوالی د مخ پر ودي هېوادونو لکه آسیابي، افريقيابي او د لاتيني امریکا څانګړتیا ده چې په لاندې لاملونو پوري اړه لري:

د اقتصادي ودې ډېره تېټه سطح، د میکانېزه (ماشیني) کرنې نه شتون، بیسوادي، د اکثریت خلکو له پاره د حفظ الصحې نشتوالی، له ناوره فرهنگ خخه د بنځو پیروي او د هغوي له وخت خخه مخکې نکاح او داسې نور.

په آسیابي، افريقيابي او د لاتيني امریکا په هېوادونو کې دروغنیابي خدماتو د سمون په پایله کې په مرینه کې کمی راغلی دی همدغه لامل دی چې د نفوسو زیاتوالی چتکېږي. له زیاتو زېرونه سره جوخت د نفوسو طبیعی زیاتوالی چتکېږي، چې د نفوسو دغه زیاتوالی له ۲ خخه تر ۳ سلنې پوري د تغیر په حال کې دی او په هرو زرو تنوکې له ۲۰ خخه تر ۳۰ پوري زیاتوالی رائحي. دغه زیاتوالی زیاتره د وروسته پاتې ټولنو او هېوادونو څانګړتیا ده.

د پرمختللو صنعتي هېوادونو او مخ پر ودي هېوادونو د نفوسو د ودې د پرتلي پاره د عمر هرم په راتلونکي مخ کې وګوري. د عمر په هرم کې افقې کربنې د نفوسو شمېر په سلنو او په عمودي کربنې باندې د نارینه او سېھينه وو شمېر په مختلفو عمر ونونو بنوبل کېږي. ماشومان او نوي څوانان (له صفر خخه تر ۱۸ کلنی) او سپین ږيرې (له ۶۵ کلنی خخه د زیات عمر خاوندان) معمولاً اقتصادي فعال نفوس نه ګنډل کېږي. لویان (له ۱۵ - ۴۵ کلنی پوري) اصلې تولیدوونکي او اقتصادي فعاله ډله ګنډل کېږي. د نړۍ په بېلاښلو برخو کې د عمر هرمونه سره توپیر لري. مخ پر ودې هېوادونو، لکه مکسيکو کې د هرم قاعده لویه وي؛ یعنې په هرو ۱۰۰ تنوکې زیات نفوس له ۰ - ۵ کلنی پوري وي. دغه هېواد څوان نفوس لري. هغه هېوادونه چې ډېر زیات څوان نفوس لري، باید د څوانانو د اړتیاوو د پوره کولو له پاره، په تېره بیا د بنوونې او روزنې او د هغوي لپاره د کار په پیدا کولو کې پانګه په کار واچوی. په پرمختللو صنعتي هېوادونو، لکه سوبیدن کې زېړون او مرینه دواړه لړ دي او ژوند ته زیات هيله من دي. په دې هېواد کې د هرم قاعده کوچنی ده او

فعال اقتصادي نفوس زيات دی. خو نفوس ورو ورو د سپین بېرىتوب په لوري روان دي.
دغه شمېرنه باید د یوه کال په اوږدو کې ترسره شي. پايله يې له سلنې سره اعلان شي. کله چې زېرون
له مرپني خخه زيات وي، د نفوسو زياتوالی طبیعی دي.

$$\frac{\text{د زېرون شمېر} - \text{د مرپني شمېر}}{\text{د نفوس طبیعی زياتوالی}} = \frac{\text{د نفوس طبیعی زياتوالی}}{\text{ټول نفوس}}$$

ب: د نفوسو میخانیکي زياتوالی:

د نفوسو له طبیعی زياتوالی سره یوځای، د نفوسو میخانیکي خوختست يا مهاجرتونه هم د نفوسو په
زياتوالی کې د پام وړ اخېز لري.

په هېواد کې دنه مهاجرتونه یوازې د نفوسو د بیا ځای پرڅای کېلنې سبب کېري او د هېواد نفوس
تغیير نه کوي خو له هېواد خخه د باندي مهاجرتونه د نفوسو پر شمېر باندي اخېز لري. که هېواد ته له
باندي خخه مهاجرتونه له هېواد خخه بهر ته د مهاجرتونو په نسبت زيات وي، د نفوسو میخانیکي
زياتوالی را منځته کېري او بر عکس يې د نفوس د کمې سبب کېري د یوه هېواد د نفوسو په مطلقي
ودې کې باید پر زېرون او مرپني سرېره مهاجرتونو ته هم پام وشي.

د نفوسو مطلقه وده = (د زېرېدنو شمېر - د مرپني شمېر) + هېواد ته له باندي خخه مهاجرت.
د نفوسو مطلقه وده = (د زېرېدنو شمېر - د مرپني شمېر) - له هېواد خخه نورو هېوادونو ته
مهاجرت او د نفوسو ډېره زياته طبیعی او میخانیکي وده د اضافي نفوسو over population
مسئله رامنځته کوي. د اضافي نفوسو اصطلاح هغه وخت استعمالپري چې په یوه سيمه کې د زېرمونو

له شته امکاناتو خخه زیات نفوس استوگنه ولري او يا له تاکلو پولنیزو موخو خخه زیات وي. کله بنایي نفوس مناسب وي، خو نامناسب وېش رواج ولري. په خینو مأخذونو کې د مناسب نفوس اصطلاح کارول شوي ده. خو دغه اصطلاح هم کوم تاکلي تعريف نه لري. اضافي نفوس نسبي اصطلاح ده چې په سيمه کې له منابعو خخه د گتې اخښتني په اندازې پوري اره لري. د مثال په ډول، پرمختللي هپوادونه له مخ پر ودې هپوادونو خخه له همدي موجودو زېرمو خخه د خلکوله پاره بنه کار او زیات امکانات برابر کړي دي. له همدي امله، د اضافي نفوسو مطالعه د ټکنالوژۍ د پرمختګ په کچې پوري اره لري.

په پاي کې ويلى شو چې د نفوسو چټکه وده او د زېرې دنو زیاتوالی د وروسته پاتې هپوادونو خانګړتیا ده. د نفوسو دغه طبیعي زیاتوالی اقتصادي بودجه محدودوي او فشار پرې زیاتوي او کارونه پر په دروي. په پخوانيو وختونو کې صحې خدمات زیات نه وو پراخ شوي؛ قحطې، ناروغې او جګړې د نفوسو د محدودولو لاملونه وو. خونن نفوس په بې ساري ډول زیات شوي دي او وروسته پاتې هپوادونه له لوږې، ناروغې او بېکاري سره لاس و ګربوان دي. دغه بېکاري د بوزلې او بېوزلې د فقر او یا غیر قانوني مهاجرتونو سبب کېږي.

ټولنپوهان دغه زیات زیاتوالی ته د نفوسو چاودنه وايې او ټولنې ته یې زیات خطر بولي. د نړۍ ټول نفوس چې په ۲۰۱۰ م کال کې ۶,۸ ميليارده وو، په ۲۰۵۰ ميلادي کال کې ېې د اټکل له مخي ۹ ميلياردو او په ۲۱۵۰ ميلادي کال کې ۱۱ ميلياردو ته د رسیدو وړاندوينه شوي ده چې که کنټرول نه شي نونړۍ به له فاجعي سره مخامنځ کړي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دي پر مناسبو ډلو ووبشل شي او لاندې جدول دي کاپي او بشپړ کړي او د هغه پونښتو خوابونه دي ووايې چې له جدول خخه لاندې لیکل شوي دي. د ډلي استازى دى هغه خپلو ټولګي والو ته ولولي.

هېوادونه	د نفوسو گتوالى په ساحه کې	یوه کيلومتر مربع	د نفوسو گتوالى په زېړلندې په کې	مېنې په زرو تنوکې	طبیعی زنکوکې	سلنه	د نفوسو د دې
برازيل	۱۸	۲۶	۱۰۰۰	۸	۱۸	۱,۸	۱,۸
ایتوري (حېشە)	۴۷	۴۹	۱۹				
چاپان	۲۳۰	۱۲	۴	۸	۱۹	۰,۴	
سعودي عربستان	۸	۳۶	۵				
آلمان	۲۲۹	۱۱	۱۲				
کنیا	۴۷	۴۳	۱۰	۱۰	۳۳	۳,۳	
د امریکا متحد ایالتونه	۲۳۹	۱۴	۹				
فرانسه	۱۰۶	۱۳	۱۰				
بنګله دېش	۷۹۱	۴۱	۱۴				

الف: د هغۇ ھېوادونو د نفوسو طبیعى وده، چې معلومه نه ده، محسابه كېئ.

ب: د ټولو ھېوادونو طبیعى وده په سلوکې محسابه كېئ.

ج: کولى شئ چې ھېوادونه د نفوسو د لېپى او زیاتې ودې له مخې سره ووبشى. دغه کار خرنگە كېدى شي؟

پوښتني:

- ۱- مخ پرودې ھېوادونو کې کوم لاملونه د نفوسو د چټکې طبیعى ودې سبب كېرى؟
- ۲- د نړۍ پر مختللو ھېوادونو کې کوم لاملونه دورو ودې باعث كېرى؟
- ۳- په يوه ھېواد کې کوم لاملونه د اضافي نفوس د ودې سبب كېرى؟
- ۴- د اضافي نفوس د اصطلاح هدف خه دی؟ خرگندې كېئ.
- ۵- د ټولنې د عمر په جورېنست او ترکیب کې د طبیعى نفوسو چټکه ود خه ډول ده؟ واضح يې كېئ.
- ۶- په هغۇ ھېوادونو کې، چې د نفوسو ودې وروده، د ټولنې د عمر جورېنست خه ډول دی؟ تو پرسیح يې كېئ.

له ټولکي خخه بهر فعالیت:

لأندې پوښتنو ته خواب ورکرئ او د جغرافيې په ټاتلونکي ساعت کې يې ټولکي یوالو ته وړاندې كېئ.
زمور د ھېواد نفوس په چټکې زیاتېرې؟ که دغه نفوس په همدي ډول زیات شي، خه ستونزې به رامنځته
کېئ؟ د نفوسو د زیاتولالي مخه خنگه نیولی شو؟

د نړۍ په خینو هېوادونو کې د فعالو اقتصادي نفوسو د لړوالي ستونزې.

تاسې په تېر لوتست کې د اضافي نفوسو په باره کې معلومات حاصل کړل. او س د نفوسو د کمي ستونزې مطالعه کوو. د نفوسو کنټرول په هغو هېوادونو کې چې اضافي نفوس لري، ګټور کار دی. خو په خینې نورو هېوادونو کې، د نفوسو د کنټرول له مخي د زېرول شمېر له مرینې خخه لې دی. همدغه کار د دې لامل کېږي چې د بوداګانو نفوس، چې عمرې په ۶۵ کلنی خخه زیات وي، متقادع او د ناتوانو خلکو شمېر زیاتیري. صنایع د بشري قوي له کمي سره مخامنځ کېږي او د صنایعو پرمختګ محدودېږي. په پای کې له موجودو بشري استعدادونو خخه په ټولنه کې ګټور نه اخیستل کېږي. دغه حالت په هغو هېوادونو کې چې د فعالو اقتصادي نفوسو په کمي Depopulation اخته وي (۱۸ خخه تر ۶ کلنی) لیدل کېږي او د شتو صنایعو او منابعو د په کار اچولو لپاره اقتصادي فعالو نفوسو ته اړتیا لري. نو مجبوراً باید دغه اړتیا د

زېړېدنو د هخونې (د مثال په ډول اروپایی هېوادونو کې، چې د فعالو اقتصادي نفوسو له کمې سره مخامنځ دي، معمولاً د کورنيو د هخونې او ډالۍ ورکولو او یا د کورنۍ د کار او ژوندانه د وسایلو او د ماشومانو د ساتې څانګړو اسانتیاوو ته په پام سره هڅول کېږي). یا هېواد ته د بهرنیو مهاجرو په جلبولو سره پوره کوي.

په پای کې ويلى شو چې اضافي نفوس او کم نفوس دواړه حالتونه هېواد ته ستونزې پېښوی. یو انګليسي ټولنپوه، مالتوس، باور درلود چې د ځمکې سرچښې د نفوسو د اړتیاوو په نسبت، چې هره لحظه یې شمېر مخ په زیاتیدو دي، محدود دي. کورنۍ باید د زېړون د محدودولو له لاري کټرول شي. له دوهمنې نړیوالې جګړې خخه وروسته، د نفوسو دغه بې ساری زیاتوالی د نړۍ د اقتصادي ستونزو $\frac{2}{3}$ برخې جوړوي. د ۱۹۵۰ ميلادي کلونو په لسيزه کې پرمختللو هېوادونو، مخ پر ودي هېوادونو ته د اقتصادي او فرهنگي پرمختګ له پاره د کورنۍ د غړو د محدودولو وړاندېز وکړ. هند لوړنې هېواد و چې د کورنۍ د محدودولو له پاليسۍ سره یې په ۱۹۵۲ ميلادي کال کې موافقه وکړه. دغه پاليسۍ وروسته په چین او مصر کې هم پلې شوه. د چین په دې برخه کې زیات بریاليتوبونه په برخه شول. د نفوسو د زیاتوالی ضريب چې ۱۹۵۵ ميلادي کال کې ۴ سلنې، په ۱۹۹۶ ميلادي کال کې ۱,۷ سلنې ته رابنکته شو، چې د هغې له مخې هري چینائي کورنۍ ته له یوه ماشوم خخه د زیاتو ماشومانو زېړونه منع شوه. په داسې حال کې چې په هند کې د نفوسو د زیاتوالی ضريب له ۶ - ۲، ۹ - ۳ سلنې دي.

د مالتوس د نظرې برخلاف، ځينې ټولنپوهان باور لري چې زیات نفوس د تولیداتو د زیاتوالی او اقتصادي ودې سبب کېږي؛ نو د نفوسو د زیاتوالی موضوع باید ازاده پرېښو دل شي. له همدي امله، ځينې هېوادونه د کورنۍ له محدودولو سره مخالفت کوي او ګن نفوسه کورنۍ هخوي. دغه پاليسۍ په ۱۹۳۰ ميلادي کال کې په نازی آلمان کې پلې شوه.

همدارنگه، په بلجیم، سویڈن، انگلستان او فرانسې کې يې هم په بېلاپلوا وختونو کې پلويان درلودل. د درېمې نړۍ په ئینو هپوادونو کې له خپلواکۍ وروسته د بزګرانو او کار ګرانو د زیاتوالی لپاره او پر بهرنیانو باندې تکيه نه کول، د نفوسو د زیاتوالی د پالیسي پلوی کوله. په پای کې ویلی شو، په هغه شرایطو کې چې د لګښت وړ منابع او د نفوسو اندازه سره متناسبه نه وي او د مصرف کوونکو فشار له انداري خخه زیات وي، ویلی شو چې په زېرمو فشار شته. که د نفوسو د زیاتوالی ضريب کم نه شي، دغه فشار نور هم زیاتبری. بل عبارت، که د یوه هپواد د اقتصادي ودې پلان د نفوسو له زیاتوالی سره متناسب نه وي، اقتصادي او ټولنیزې ستونزې را منځته کوي. د نفوسو لږوالي هم د اقتصادي ودې پر تېه درېدلوا او د صنایعو د نه پرمختګ او د هپواد د وروسته پاتې کېدو لامل کېږي.

• • • • • په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر مناسبو ډلو ووبشي. هره ډله دې په لاندې موضوعاتو پخپلوا کې بحث وکړي او د پایله دې، د ډلي استاري خپلوا ټولګيوا لو ته وړاندې کري. زمور د هپواد طبیعي سرچېنې د هپواد د نفوسو اړتیاوو ته څواب ویلی شي یا نه؟ که د هپواد اړتیاوو ته څواب ویلی شي، نومور خلک ولې بېوزله او بېکاره دي او بهرنیو هپوادونو ته د کار لپاره کډو کولو ته اړکېږي؟ په دې برخه کې پخپلوا کې بحث وکړئ.

پوښتني:

لندې حواب ووایاست

- ۱ - په مخ پر ودي زیاتو هېوادونو کې ولې د کورنيو په محدودولو ټینګار کېږي؟
- ۲ - د کورنيو محدودول خه پایلې لري؟
- ۳ - د کورنيو محدودول په کومو هېوادونو کې اغېزمن دي؟
- ۴- ولې ځینې هېوادونه د کورنيو د محدودولو مخالف دي؟

له ټولکي څخه بهر فعالیت:

لاندې موضوع تحلیل کړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولکیوالو ته وړاندې کړئ.

اضافي نفوس په یوه هېواد کې د کومو ستونزو سبب گرئي. د هغې لپاره د حل کومه لاره وړاندې کوي؟

۳.۵ • مهاجرتونه او لاملونه يې

مهاجرت خه ته وايي او خو ډوله مهاجرتونه پېژنۍ؟

مهاجر يا Immigrant هغه چا ته ويل کېږي چې د استونګني خای ته بدلون ورکړي او د ډیوه اداري واحد څخه بل اداري واحد يا بل ھپواد ته نقل مکان شوي وي. مهاجرتونه د انساننو د تاریخ په اوږدو کې سرته رسپدلي او بېلاپلېل ډولونه لري چې خینې په ھپواد کې د ننه کېږي، لکه: کلیوال چې بشارونو، صنعتي سیمو او نووکرنیزو څمکو ته مهاجر کېږي او داسې نور. خینې نور له نړیوالو سرحدونو څخه تېږدي او بهرنې مهاجرت بلل کېږي.

دغه مهاجرتونه په بېلاپلېل ھپوادونو کې په مختلفو ډولونو سره تر سره شوي دي. نوموري زیاتره مهاجرتونه اختياري مهاجرتونه دي چې پېچله خوشه د زیاتې اجوري او بشه ژوند له پاره کېږي.

خو اجباري مهاجرتونه هم کېږي چې خلک د سیاسي او نظامي شخړو په سبب مهاجرت ته اړ شي. هغه خوک چې په ھپواد کې د ننه نقل مکان کوي، په ھپواد کې د ننه د بېځایه شویو په نوم یادېږي. د ملګرو ملتونو د ارقامو له مخې شمېرې په 1387 لمريز کال کې 24 ميليونه او هغه خلک چې له نړیوالو سرحدونو څخه اوږي، د پناه اخيستونکو په نوم یادېږي. لکه: فلسطينيانو چې په عربي

هپادونو کې او افغانانو په گاونديو او د نړۍ په نورو هپادونو کې پناه اخيستونکو تول شمېر ۱۶ ميليونو ته رسپوري چې افغانان هم په کې شامل دي. خينې مهاجرتونه لنډ مهاله دي چې لومنې خای ته د بېرته راګرڅدو نيت لري. لکه: زمور د هپاد کوچيان چې د آب و هوا، خپل خایونو او د موسم د تغير له مخې بیا بېرته لومنې خای ته راګرځي. دائمي مهاجرتونه هم شته چې لومنې خای ته د راګرڅيدو نيت نه لري.

مهاجرتونه بېلاښل لاملونه لري چې کولاي شو خينې برخې یې دله يادي کرو:

۱. طبیعی لاملونه: طبیعی لاملونه هم د مهاجرت سبب ګرځي لکه: په سيمه کې د اویو کمبینټ، د آب و هوا د شرایطو خرابتیا، د خاورې کمزورتیا یا طبیعی آفونه، لکه: زلزله، سپلابونه، سمندری طوفانونه، وچکالي او داسې نور.

۲. اقتصادي لاملونه: اقتصادي لاملونه د مهاجرت بنسټي لاملونه ګنډل کېږي. اوس دغه مهاجرتونه د مخ پر ودې هپاد ونو ځانګړتیا ده. خکه په دې هپاد ونو کې د کليو او بنارونو ترمنځ ډېره نا برابري ده. په داسې حال کې چې په پر مختللو هپادونو کې د کليوالو ژوند په ډېره چټکي سره بناري ژوند ته نژدې شوي دي. بر عکس په دې هپادونو کې بناري خلک مينه لري چې له بنار خخه د بنار خندلو او کليو ته مهاجرت وکړي چې په پاکه هوا او چاپېریال کې په ارامه ژوند وکړي.

په مخ پر ودې هپاد ونو کې د دې مهاجرت اصلي لامل اقتصاد دي. د کليوالو لبر عايدات یوازې لومنې اړتیاوې پوره کوي نونشي کولاي چې په کليو کې اقتصادي فعالیت په مخ بوئي. له بلې خوا د نفوسو د طبیعی ودې په وجه په کليو کې خمکه او اویه د ټولو او سېډونکو د اقتصادي فعالیت له پاره کافي نه دي. د کرنې ماشینې کېدل هم د یو زیات شمېر بزگرانو د بېکارۍ سبب ګرځي او مهاجرت ته اړ کېږي.

دغه مهاجرين چې زیاتره یې خوانان دي او په بنار کې خپله دنله له بزگري خخه په غیر بزگري کارونو بدلوی په بنارونو کې دغه مهاجرين هغه دندې چې لاس ته یې راوري هم ناكافې دي. خکه هغوي ماهر کارکونکي نه دي، نو په هغه کارونو لاس پوري کوي چې سطحه یې ټيټه او عايدې لبروي لکه: لاسي خرڅلاؤ او درانه فزيکي کارونه او داسې نور. نو په پاڼ کې په لومنې استوګنځي او یا هغه خای ته چې د ژوندانه لپاره یې ورته ستړګي نیولې وي د نفوسو په زیاتولي او کمبینټ، د نفوسو د عمر په ترکیب، د کار قوه، بېکارۍ، مزدورۍ، همدارنګه فرهنگ، او ژبه اغېزه کوي.

د اقتصادي مهاجرتونو بل ډول د کرنېزې خمکې په پراختیا، د اویو لګولو په نویو پروژو، صنعتي سیمو د کانونو په را ایستلو او تجارتی فعالیتونو او یا بر عکس د کورنيو عايد کموالي، بیکاري، د کارخانو

تعطیل په سبب منځته راخې.

۳. سیاسی مهاجرت: دغه اصطلاح زیاتره د سیاسی پناه اخیستونکو له پاره کارول کېږي. هغه چا ته کارول کېږي چې د بېلاپلو لاملونه له مخې لکه: جګړې، دار، سیاسی تعقیب، مذهبی عقایدو، د پولنیزو ډلو د اړیکو او هغه قومی اقلیتونه چې اصلی هېوادونه یې پرې اینښی دي او له بل هېواد خڅه یې د پناه اخیستونکی غوبښنه کړې وي لکه: افغانی پناه اخیستونکی چې له ۱۳۵۷ لمريز کال خڅه وروسته یې ګاؤنديو او د نړۍ هېوادونو ته مهاجرت کړي دي او یا د بوسني او هرزه ګونی د پخوانی (يو ګوسلاروا) پناه اخیستونکی او په افريقا کې د روندا د کمپ پناه اخیستونکی او د سودان د دافور پناه اخیستونکی او داسې نور. په جينوا کې د ۱۹۵۱ ميلادي کال د کنواسيون پربکړي، د پناه اخیستونکی او یا د پناه غوبښونکی اصطلاح هغه چا ته ویل کېږي چې په اصلی هېواد کې د عقیدتي ايدیالوژيکي او سیاسي، نزاد، زې، مليت او قوم له مخې د تعقیب او یا عملاً (روحی او فزيکي) زندان او مرینې یا شکنجې تر خطر لاندې وي.

د اقتصادي او سیاسی مهاجرينو ترمنځ ګډ تکي یوازې له هېواد خڅه جلاتوب او بېوزلي ده. د اقتصاد له مخې مهاجرت، مهاجرو پخپله منلى دي او د خپلې اقتصادي بنې په بشه والي پسي ګرځي. په داسې حال کې چې دو یم یې (سیاسی مهاجر) خان قرباني بولي، سره له دې چې په ارامه او مطمئنه فضا کې ژوند کوي.

۴- مذهبی مهاجرتونه: دغه ډول مهاجرتونه په مذهبی او نورو پولنیزو او فرنگي مسایلو باندې د قيوداتو او محدوديتونو د وضع کولو له مخې کېږي. د دې بشه مثال په ۱۹۴۷ ميلادي کال کي په هندوستان او پاکستان باندې د هند د لوې نيمې وچې وپش و چې د هغه په پاڼي کې په ميليونو د هندی و مذهب د پېروانو کورني له پاکستان خڅه هند ته او په مقابل کې په ميليونونو مسلمانو کورنيو له هند خڅه پاکستان ته پخپله خوبنې مهاجرت وکړ. په لنډه توګه ويلى شو، هغه لاملونه چې د مهاجرت سبب ګرځي دا دي: اقتصادي، بېکاري، طبیعي افتونو، سیاسي، مذهبی، فرنگي او داسې نور لاملونه. هغه لاملونه چې د مهاجرينو د جذب او هخونې سبب ګرځي، دا دي د بشه ژوندانه امکانات، بشه بنوونه او روزنه، د استوګې بشه خای او په کورنيو پوري تراو.

په تولگي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو ووپشئ. زده کوونکي دې په لاندې موضوعګانو پخپلو منځو کې بحث وکړي او د مباحثې پایلې دې د ډلو استازې تولگيواوته وړاندې کړي.

۱. په هپواد کې د ننه مهاجرت او له هپواد خخه بهر مهاجرت.

۲. د مهاجرت اقتصادي لاملونه.

۳. هغه لاملونه چې د هغو له مخې افغانان نورو هپوادونو ته مهاجر شوي.

۴. که چېږي مهاجرت له کليو خخه بنارونو ته ادامه ولري، په کليو او بنارونو کې خه ستونزې رامنځته کوي. تاسې د دې مهاجرت د کمولو له پاره د حل کومې لاري وړاندې کړئ.

پوبنتني:

لاندې جملې بشپړي کړئ:

۱. د کوچيانو مهاجرت زموږ په هپواد کې ----- مهاجرت دی.

۲. د فلسطينيانو مهاجرت د اردن او لبنان هپوادونو ته ----- ډول مهاجرت دی.

لنډ څواب ووایاست:

۳. کوم طبیعی لاملونه د مهاجرت سبب ګرځی؟

۴. ولې د مخ پر ودي هپوادونو خلک له کليو خخه بنارونو ته او د پرمختللي هپوادونو خلک بر عکس له بنارونو خخه کليو ته له مهاجرت سره مينه لري؟

۵. د خو اقتصادي ډوله مهاجرتونو نومونه واخلي.

۶. کوم سياسي لاملونه د مهاجرت سبب ګرځی؟

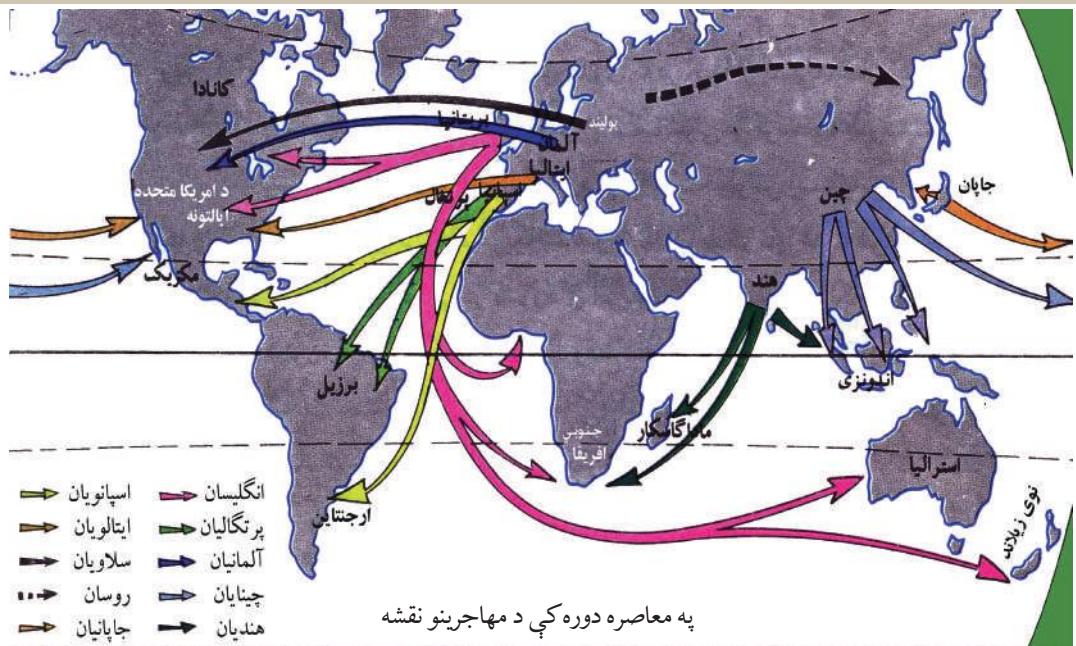
۷. د ۱۹۵۱ ميلادي کال د اپريل کنواسيون چې په ژئنوكې لاسليک شو، پناه اخیستونکي پې خه ډول تعريف کړ؟

له تولگي خخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې په دې موضوع چې ولې له مخ پر ودي هپوادونو خخه خارجي مهاجرتونه کېږي؛ او د دې مهاجرتونو د مخنيوي له پاره د حل کومې لاري وړاندې کړئ؛ یوه مقاله ولیکې او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې پې خپلو تولگيواوته واوروي.

نړیوال مهاجرتونه او د پایلې يې

ولې خلک له هېواد خخه بهر مهاجرت سره مينه لري؟

لكه چې په تېرو لوستونو کې يادونه وشوه، مهاجرت د دوو لاملونو له مخې کېږي.

۱. نامساعد لاملونه، لکه: طبیعی، اقتصادي، ټولیز، سیاسي او مذهبی لاملونه چې په مخکینیو لوستونو کې ورڅخه يادونه شوې ده.

۲. جذبوونکي لاملونه، لکه: د یوې ساحې د نفوسو کموالی، رابنکونکې سیمې، د ځمکې لاندې منابع، د کار زیاتوالې او دېره اجوره.

مهاجرتونه د تاریخ په اوږدو کې رامنځته شوی دي او تر او سه جریان لري. ځینې په هېواد کې دنه وي چې په هېواد کې دنه مهاجرت په نوم يادېږي، ځینې له نړیوالو سرحدونو خخه په تېرېلدو سره کېږي چې د بهرنیو مهاجرتونو په نوم يادېږي. مهاجرین غواړي چې د اړونده هېواد له سیاسي، اقتصادي یا ټولنیزو شرایطو خخه ګټه واخلي. د آرایانو مهاجرتونه ختيغ، جنوب او لويدېخ ته او یا د امریکا لوې چې ته د ختيغې آسیا د خلکو مهاجرت او همدارنګه نړیوال مهاجرتونه په ۱۵ مېېږي د جغرافیا یا لویو آکتشافونو په پایله کې زیات شول او د نړۍ نورو سیمو ته د اړوپایانو د مهاجرت سبب شو. په هغه وخت کې په یوه نیمه مېېږي کې ۷۰ میلیونه تنه مهاجر شول چې له خچلې پانګې خخه په نوې نړۍ کې ګټه واخلي او په سوداګری لاس پورې کړي. په پایله کې د امریکا او اوقيانوسې لويې چې گن نفوسه شوې. چې بنه مثال یې د شمالی امریکا

هېوادونه دی. چې ۹۵ سلنە نفوس بې اروپايىي مهاجرين او ۲ سلنە بې افريقياني تورپوستي دی. د ۱۹ پېړى په ټوله دوره کې د نفوسو زياتوالى او اقتصادي بحران د مهاجرتونو سبب شو چې په نتيجه کې يې د اروپا د اضافي نفوسو بارکم شو: يوازې د انگلستان په هېواد کې له ۱۸۱۵ ميلادي خخه تر ۱۹۲۰ ميلادي پوري ۱۷ ميليونه تنو مهاجرت پیل کړ. دغۇ مهاجرتونو دوه اړخونه درلودل، دائمي مهاجرين او د اداري کارکونکو او مذهبی مبلغينو مهاجرت چې موقتي جنبه يې لرله. د دې دوو مهاجرينو له ترکيب خخه د بریتانيا امپراتوري رامنځته شو چې وروسته دغه مهاجرتونه په بېساري ډول په نړيواله ستونزه بدل شول او هېوادونه يې اړکړل

چې د مهاجرينو د منلو یو لپ قوانین وضع کړي. د امریکا د متحده ایالتونو کانګرس د مهاجرينو د مخنيوي له پاره په ۱۹۲۴ ميلادي کال کې د مهاجرينو په نوم قانون تصویب کړ. دغه قانون امریکا ته په هغه شمېر مهاجرين چې له بېلاړلوا هېوادونو خخه کولی شي امریکا ته راشي، مقررات وضع کړل. نوموري قانون زيات د هغۇ مهاجرينو مخه نیوله چې د جاپان او چېن ژېر توکم پوري يې اړه درلوده.

وروسته د نورو هېوادونو په باره کې هم عملی شو. د دې مقرري له مخي که مهاجرين خپله پانګه هم له څانه سره یوسې، هغوى کولای شول چې له پنځو کلونو وروسته په امریکا کې د اوسيډنې تابعیت حاصل کړي او یا له امریکا خخه خارج شي. اوس بر عکس زیاتره نړيوال مهاجرين د درېمي نړۍ له هېوادونو خخه پرمختلو صنعتي هېوادونو ته ځي چې بنسټيز لاملونه يې اقتصادي او سياسي دي. کله چې د یوې کورنى عايدات يوازې د لوړنیو اړتیاوو پوره کول وي او یا حد اقل معاش وي، هغوى د دې توان نه لري چې په هېواد کې دنه پانګه اچونه وکړي. له بلې خوا ورڅه ورڅه نفوس زیاتپېږي او د نفوسو طبیعي زياتوالى او داسې نور مشکلات د دې سبب ګرځي چې خلک له کلیو خخه بشارونو او نورو هېوادونو ته مهاجرت وکړي. خرنګه چې هغوى د مهاجرت له پاره قانوني اسناد نه لري نوله غير قانوني او قاچاقې لارو خخه استفاده کوي. نو د ستونزو په منلو او آن د مرپنې منلو سره څانونه تاکلي هېوادونو ته رسوي. دغه نفوس

د يوه هپواد فعال اقتصادي نفوس له ۱۵ کلنی خخه تر ۶۵ کلنی پوري احتواکوي. خرنگه چې د هغوي يو شمېر د کارکولو رسمي ويزه او کارکولو اجازه او د کار خانګړي مهارت نه لري نو له همدي امله لو معاش او خراب چاپېيال کې چې د دولت له نظارت خخه لېږي وي، سخت او غير صحې کارونو ته مخه کوي.

د يادونې وړ خبره دا ده چې يو شمېر پر مخ تللي پانګه وال هپوادونه د نفوسو د طبيعي کنټرول له مخې د بشري قوي له کمبینت سره مخامنځ دي چې د دې ستونزې د حل له پاره د قانوني لارې مهاجر کارکونکي مني. په لويدېخه اروپا کې تقریباً ۱۱ میلیونه مهاجر کارکونکي کارکوي. د مهاجرو کارکونکو د منلو له مخې المان په لوړۍ درجه کې دي، ورپسې انګلستان، فرانسه، سويس او سکندينافي هپوادونه دي.

د لويدېخې اروپا هپوادونه په وروستيو کلونوکې له ګاونديو هپوادونو ايتاليې، پرتگال او هسپانيې موسمې مهاجرو کارکونکو د کموالي د احساس له مخې، د جنوب ختيڅې اروپا، تركيي، د انتيل د تاپوګانو او د افريقا د هپوادونو کارگرانو ته متوجه شول. المانياي معمولاً د تركيې او یوناني مهاجرو کارکونکو خخه، فرانسويان د شمالي افريقا د مهاجرو کارکونکو خخه او انګلستان د مشترک المنافع هپوادونو له کارکونکو خخه ګته اخلي. د امریکا متحده ایالات د مکسيکو له موسمې کارکونکو خخه کار اخلي.

په همدي ډول د نړۍ د پرمخ تللو پانګه والو هپوادونو خخه مخ پر ودې هپوادونو ته هم مهاجرت کېږي. د هغوي پانګه، په کار کې پوهه په تېره بيا د هغوي کاري تجربه ده چې په خپل هپوادونو کې یې حاصله کړي ده. په کال کې د دې مهاجرينو شمېر تقریباً له ۲۰۰ خخه تر ۳۰۰ زرو پورې رسپېري چې د کار او د بنه ژوند په لته کې خپل هپوادونه پرېږدي او د لوړو وچو ترمنځ په مهاجرت لاس پوري کوي. نوي سيمې دغه مهاجرين په پرانيسټې غېړه او زياتو امکاناتو او بنه ژوند په برابرولو مني. بهرنې مهاجرتونه، له هغه هپوادونو خخه چې مهاجرت کوي د نفوسو د کمبینت او هغه هپوادونو ته چې مهاجر کېږي، د نفوسو د زياتولي سبب ګرخي. د مخ پر ودې هپوادونو ټول مهاجرين څوان او فعال اقتصادي نفوس تشکيلوي. د دې مهاجرت له مخې د مخ پر ودې هپوادونو فعال اقتصادي نفوس کمېري چې په پای کې د اقتصادي رکود سبب ګرخي.

په تولگي کې فعالیت:

زده کونونکي دې په مناسبو د لو ووېشل شي. د لاندې موضوعاتو په باره کې دې په خپلو منځوکې بحث وکړي او د مباحثي پايلې دې دډلي مشري په تولگي کې ولولي.

۱. د یوه هېواد کوم نا مساعد عوامل او سېدونکي د وطن پرېښودو ته اړ باسي؟ دغه ستونه په خپلو کې وارزوئ.

۲. کوم لاملونه د مهاجرینو د جذب سبب ګرځي؟ زموږ له هېواد خخه زیات مهاجرين کومو هېوادونو ته تللي دي. ولې؟

۳. تاسي له کلو څخه بnarونو ته د مهاجرینو د کموالي او مخنيوي لپاره او ياله وطن خخه بهرنیو مهاجرتونو له پاره خه وړاندیز لرئ؟

۴. د هېواد په اقتصاد او نفوسو باندې د بهرنیو مهاجرتونو اغېزې تر کتنې لاندې ونسی.

۵. د مخ پرودې او د پانګه والو هېواد ونو د مهاجرینو شرایط پرته کړئ.

پوښتني:

۱. کوم لاملونه د مهاجرینو د جذب سبب ګرځي؟

۲. کوم لاملونه د مهاجرینو مخه نیسي؟

۳. د جغرافيائي لويو آكتشافتو خخه وروسته، کومو لويو و چوزیات مهاجرين مني دي؟

۴. ولې د امریکا د متحده ایالاتو کانګرس په ۱۹۲۴ میلادي کال کې امریکا ته د مهاجرینو قانون وضع کړ؟

۵. کوم لاملونه له درېمې نړۍ خخه پر مخ تللي صنعتي هېواد ونو ته د مهاجرت سبب ګرځي؟

۶. کومو مهاجرتونو ته قانوني او کومو مهاجرتونو ته غیر قانوني مهاجرتونه وايې؟

له تولگي خخه بهر فعالیت:

زمور په هېواد کې کوم لاملونه د کورنيو او بهرنیو مهاجرتونو د زیاتوالی سبب ګرځي.

د دې تحليلي مطلب په باره کې مقاله ولیکۍ او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې بې خپلو تولګيوالو ته وړاندې کړئ.

٤٥. نژادونه

په نړۍ کې ولې بېلاږيل توکمونه او نژادونه شته؟

الف: توکم (نژاد)

توکم د خلکو هغې ډلي ته ویل کېري چې د ظاهري خېري، د پوستکي او وېښتانو رنگ، بېلوونکو نښو او ارثي ګلې څانګړتیاوي وله. د نړۍ ټول خلک په دربو اصلی توکمونو وېشل شوي دي. چې له سپين يا اروپايي توکم، ژېر يا مغولي توکم او تور يا استوايي توکم دي. له يادو شوو توکمونو خخه هريو توکم څانګړي ارثي مشخصات لري، لکه: د وېښتانو شکل او رنگ،

د پوستکي رنگ او د سترګو، پزې او د سر د کوپري جورښت او داسې نورې څانګړتیاوي.

سپين توکم (نژاد): لوره ونه، سپين پوستکي، جګه پزه او خرمایي وېښتان او پرانیستې سترګې، څانګړې بنه او داسې نور.

ژېر توکم: ژېر پوستکي، تور او صاف وېښستان، لړه بېره، ګرد سر، بادامي سترګې، لنده پزه، تیټه ونه او لړ غوندي چاغ وي.

قود توکم (نژاد): تور يا نصواري ته ورته پوستکي او پلنې پزه، ګرځوتۍ وېښتان او پربېړې شونډې لري.

گډ يا دوه رګه توکم: د مهاجرتونو او د مختلفو توکمونو تر منځ د ودونو په پایله کې منځته راغلي دي لکه: مولات او سامبو توکمونه.

سره پوستکي: اصلًا په زېر توکم پورې اړه لري خود مذهبی عقیدو له مخې په مخ او وېښتاني نکریزې وهی. نوله همدې امله د سور پوستو په نوم مشهور شوي دي.

ستاسي په نظر د نومورو توکمونو په منځته راتللوکې کوم لاملونه اغېزه لري؟ په داسې حال کې چې ټول انسانان له یوه مور او پلار خخه ینې آدم (رض) او بي بي حوا (ع) خخه پيدا شوي دي.

پوهان دي پوښتنې ته داسې خواب وايي:

توکمونه د طبیعي چاپریال د بېلاپلوا شرایطو، اقلیم او خورو سره د تطابق له مخې چې په انساني ژوند باندي اغېزه لري، رامنځ ته شوي دي. نوموري طبیعي شرایط په بېلاپلوا توکمونو اغېزه کوي. د مثال په ډول په کومو څایونو کې چې تور پوستي ژوند کوي، د لمروړانګې په عمودي ډول لګپري او د هوا تودو خه زياته وي او لمد د سيمې د اوسبډونکو په پوستکي په مستقيم ډول اغېزه کوي، له اړتیا او اندازې خخه زياته تودو خه انسانانو ته تاوان اړوی. نوله همدې امله ددي هپوادونو د اوسبډونکو جسم (اورګانېزم) د زرګونو کلونو په تېرپدو سره له اندازې خخه د زياتې تودو خې سره توافق کړي دي او په پای کې د تور رنګه نسجونو ماده يې په پوستکي کې را تولپري. دغه نسجي ماده (میلانین) د پوستکي ایپدرمس رنګینه طبقه داسې حجرات لري چې د پوستکي رنګ جوروي، ژير، نسواري، سور او آن تر دي چې تور رنګ لرونکي وي.

د هغو خلکو پوستکي چې دېر میلانین لري د بدنه پوستکي یې زيات تور وي، دغه ماده د لمد د وړانګو د نفوذ مخه نيسې او پوستکي د لمد په وړانګو له سوڅېدو خخه ژغوري. د وخت په تېرپدو سره په دي ډله کې د پوستکي توروالي میراثي ګرځي، زېړه او ګړګوتۍ ویښتان د سر کوپري له تودو خې خخه ساتي.

سپین پوستي زياتره په شمالې معتمله سیموکې ژوند کوي. په داسې سیموکې زيات اوښت، لنډبل او زياتره وریئ وي او خلک یې له لمد خخه لړه ګته اخلي نوله همدې امله یې بدنه زيات لمد ته اړتیا لري. د هغوی په بدنه کې د میلانین ماده یوازې په اوږي کې زياتپري. هغه وخت

چې د انسان بدنه د لمر د وړانګو په واسطه د اړیا وړ ویتامین ډی جور کړي د انسان پوستکی غنم رنګه گرځي.

په هغو خایونو کې چې ژپر پوستي ژوند کوي، په هغو خایونو کې معمولاً باد او طوفانونه لګېږي چې له څان سره خاورې، میده شکې انتقالوي. د کلونو په تېږيدو سره له دې بادونو او طوفانونو سره توافق کوي او د ژپر پوستي سترګې تېګېږي چې وکولای شي د خاورې او شکګو په وړاندې وسائل شي. دغه نښه په ژپر پوستو کې اړثي گرځي او د زیاتره خلکو ورځني خواره وریجې وي، چې ډېر لېر غذایي مواد لري. ټول توکمونه د ڈکاوټ او استعداد له مخې توپیر نه لري، د هغوي ظاهره خېړه لکه چې ورڅخه یادونه وشهو د طبیعی او محیطي شرایطو محصول دي.

۱۹۶۵ م کال د ملګرو ملتونو عمومي غونډې د ټولو دولونو توکمیز توپير د له منځته وړلو لپاره نړيواله معاهده لاسليک کړه. د هغې له مخې یې د هر دول نظریاتو خېږيدل چې په توکمي امتيازاتو ولاړ وي، منع کړل. توهين او د هر ډول توکمیز توپير لپاره هڅې جنایت ګئي. دغه موضوع زموږ د هپواد اساسی قانون د دویم فصل په ۲۲ ماده کې درج شوې ده چې د افغانستان په اتباعو کې هر ډول تبعيض او امتياز منع دي. د افغانستان اتابع بنځې دي او که نارينه، د قانون په وړاندې مساوی حقونه او وجایب لري.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دي په مساوی ډلو ووپشل شي او هره ډله دي په لاندې موضوع ګانو په خپلو منځو کې بحث وکړي او د بحث پایله دي د ډله د استازې په واسطه خپلو ټولګيواو ته وړاندې کړي.

- ۱- په بشري توکمونو کې کوم توکم دکي او ډېر مستعد دي؟
- ۲- ولې تور توکمي تور پوستي او ظاهري څانګړې خېړه لري؟
- ۳- ولې سپین توکمي ظاهري څانګړې خصوصيات لري؟
- ۴- سور پوستي د نړۍ په کومه لویه وچه کې استوګن دي او د خېړې د سوروالې علت یې توضیح

کری؟

۵- گه توکم په خه ډول منځته راخي؟

بُشْتَيْ

لند ٿواب ور کرئ:

- ۱- د تور پوستو ظاهری خانگر تیاوی بیان کړئ.
 ۲- سور پوستی په نږي کې په کوم توکم پوري اړه لري؟

سم حواب په نښه کړئ:

- ١- دنپری ټول خلک په خلورو توکمونو لکه: سپین، سور، تور او ژپر توکم وېشل شوي دي.
 - ٢- سپین توکمي لوړه ونه، سپین پوستکي، جګه پزه، تور گورگوتني وېښتان لري.
 - ٣- توکمونه د بېلاپلو طبیعی محیطونو، اقلیم او خورپو محصول دي.

لاندی جملی بشپری کرئی:

- ۱- گله توکمونه د مهاجرت او د دونو په وجه منځته راغلي لکه ۰۰۰۰۰ او
 ۲- د اساسی قانون د دویم فصل ۰۰۰۰۰۰۰ مادې له مخې د افغانستان د اتبعو ترمنځ هر ډول
 تبعیض او امتیاز منع دي.

لہ ٹولگی خخہ بھر فعالیت:

لاندی موضوع تحلیل کړئ او د جغرافیې په راتلونکی ساعت کې یې ټولګیو والو ته واورو وي.

زمور د هپواد خلک په کوم توکم پوري اره لري. د هپواد اساسی قانون په کومه ماده کې هر دول تعیض منع کري دي.

ب: د توکمونو جغرافیایي و پش

په آسیا کې د ژیو او نژادونه د پش نقشه

د نړۍ په کومو لویو و چو کې د سپین نزاد، او تور نژاد نفوس متمرکز شوي دي؟

د آسیا د لویې و چې نفوس له بلابلو توکمونو خخه جوړ شوي دي چې زیاتره یې ژېر توکمي
دي او پاتې نور یې سپین پوستي او تور پوستي دي.
د هغوي د جغرافیایي و پش په باره کې لنډ معلومات وړاندې کېږي.

د آسیا د لویې و چې توکمیز ګروپونه:

الف ژېر توکم: د آسیا په لویو و چه کې د دې توکم خلک د نورو توکمونو په پرتله ډېر دي. مغل، تبتیان، سامویدیان، ترکمنان، قرغیزان، د شمالي چېن خلک، کوریايان په لړ خه توپیر همدغه توکمی خانګریاوې لري، د جنوب ختيحې آسیا خلک جنوبي چین، کامبوج، لاوس، تایلند، برا ما او ویتنام او آن د جاپان و ګړي چې د پوستکي

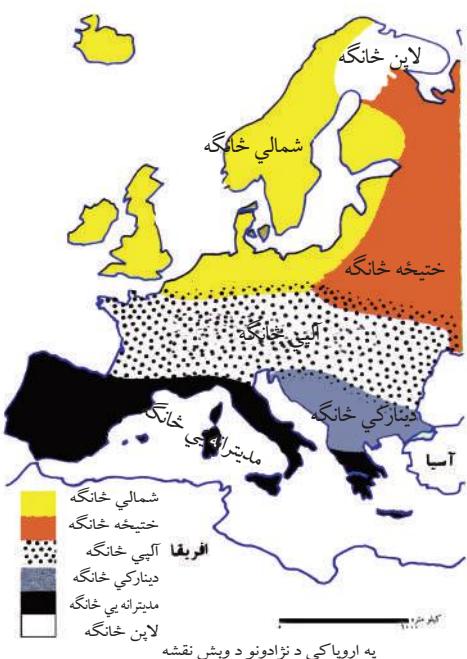
رنگ يې روښانه دي، د همدغه توکم خلک دي. د دې توکم ځنپې فرعې ډلي د شمالي ساپریا د تندا او تایگاه په ځنګلنو (ستپې دوله پانې لرونکي ځنګلنو) کې د خورزیزو خلکو د ډلي په خبر ژوندکوي.

ب- سپین توکم: په هندوچن کې د سپین پوستو توکم نسبتاً ډر شمېر موندل کېږي چې په ابتدایي ډول ژوندکوي. د سپین پوستو د استوګنې اصلې ځای د هماليا د غرونو د لپيو لويدېچې سيمې او د هند نيمه وچه ده. افغانان، ایرانيان، بلوخان، قفقازيان او روسان د سپین توکم بنې بېلګې دي. همدارنګه سامي توکم په عربستان، سوریه، اردن، اسرائیل، د ترکیې یوه برخه او کر دستان کې استوګن دي، په سپین غنم رنګه توکم پوري اړه لري.

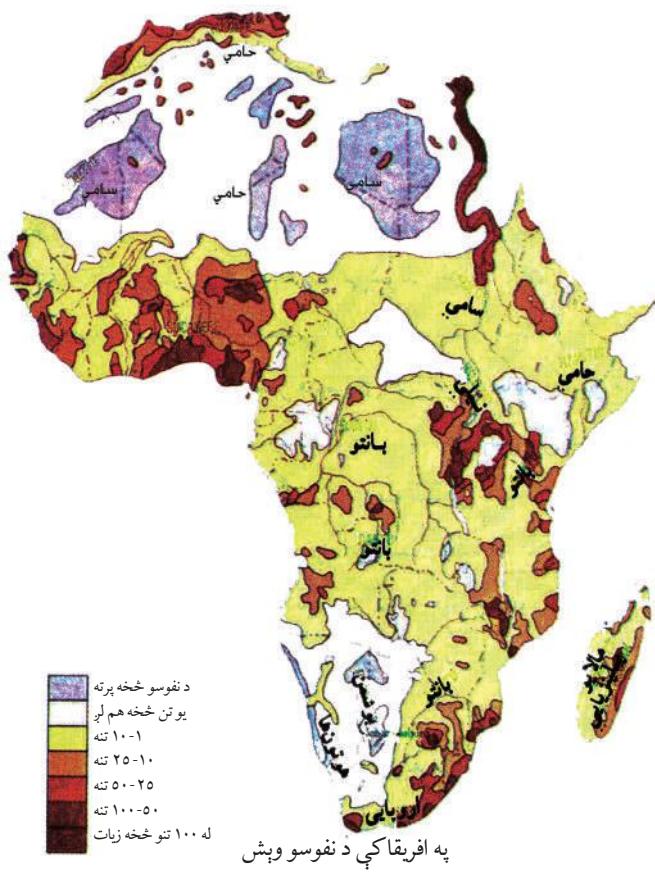
ج: تور توکم: تور توکم په استوايي سيمو کې ژوندکوي چې توکم پېژندونکي هغوي ته نګريتو واي. دغه تور پوستي کورۍ، وېستان لري چې سوچه بېلګه يې په سيلون، Negritos هند کې د همالې د غره په جنوب کې، د ملاکا په تاپو وزمه، د اندیمان او نیکوبار په تاپوګانو کې تیت شوي دي. دغه خلک په نيمه ابتدایي حالت کې ژوندکوي او زیاتره يې په ځنګلنو کې استوګن دي او د هماليا د غرونو په جنوب کې استوګنه کوي.

داروپا د لوې وچې توکميزي ډلي:

داروپا او سېدونکي سپین پوستي دي او په شمالي، ختيئ، الپي، ديناريکي او مدیرانه يې ډلو وبشل شوي دي. شمالي او ختيئ سپین توکم برخې د استوګنې ځای سکندينافي هپوادونه، انګلستان، د فرانسي شمال، المان، لهستان (پولینډ) د روسيې اروپايي برخه ده، الپي توکم يې داروپا په مرکزي او لويدېچو برخو کې استوګن دي. په داسې حال کې چې مدیرانه يې توکم ځانګه يې غنم رنګه خېړه لري د مدیراني د سمندر ګې په شاوخوا هپوادونو کې ځای پر ځای شوي دي داروپايي توکم ديناريکي برخه په البانيه او د ختيئې اروپا په ځينو هپوادونو کې ژوندکوي. لپنيان د اروپا په ډېره شمالي برخو کې استوګن دي.

د افريقا دلوي وچي توکمیزې دلي:

د افريقا توکمیزې دلي تور پوستي،
عريان، بربان، آسيان او اروپيان
تشکيلوي. تور پوستي د افريقا
سلنه نفوس جوروبي، چې ټول يې د
لوپي صحراء په جنوب کې استوګن
دي. تور توکم هم په خلورو ډلو
وبشل کېږي چې بانتو، نيلوت
Pygmies پيگمي Nelotes
بوشمن Bushmen او هوتن ت
Hottentots دي.

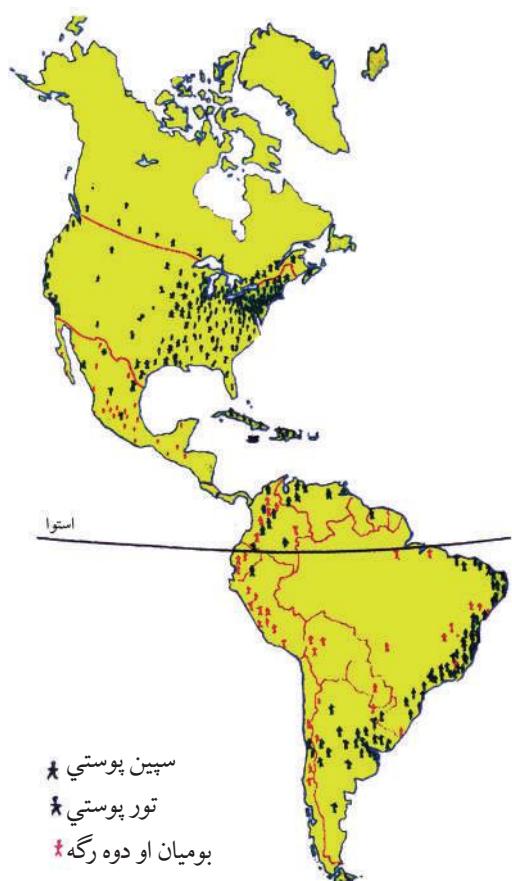
د دي هري دلي په خبره کې زيات
توبيرونه ليدل کېږي. بانتو د افريقا
د تور پوستو ډېره لویه ډله د چې
د افريقا په لويدیع کې په تېره بیا د
دي سيمې د ساحل په اوبردو کې
په مرکزي افريقا کې، په ختيئخ او

اسپانيي او ايطالبي له خلکو سره ورته والي لري. نو له همدي امله د الجزایر، تونس او مراكش هپادونو، خلک د بير د هپادونو په نوم يادوي.

سپين پوستي اروپائي مهاجر، له استعمار خخه وروسته په افريقا کې تیت شول. د تمرکز اصلي خاي يې په شمال لويدیع کې (المغرب) او په جنوب کې (جنوبی افريقا او زمبابوي) دي. همدارنگه په کينيا او زاير کې هم زوند کوي، مهاجر آسيایان له اروپايانو خخه زيات دی. هندیان په جنوبی افريقا، کينيا او يوغندا کې استوګن دی. د مورشنس د تاپوګانو نفوس زياته هندیان دي. د مادغاسکر زياته نفوس مالايان او پولينزيان دي.

د امريكا د لوې وچې توګميزي ډلي:

د امريكا زيات او سپيدونکي سپين پوستي يا گډ توکم خخه دي. د امريكا د لوې وچې اصلي او سپيدونکي سور پوستي دي چې په اصل کې د ژپر توکمو برخه ده، چې د مذهبی عقیدې له مخي خپل مخ او وینستان په نکريزو سره کوي. شمېري په شمالي امريكا کې ډېر محدود دي، خو په مكسيکو او السلاودور کې د نفوسو زياته برخه تشکيلوي د بوليفيا، گوايتاما، اکوادور، پیرو او پاراگواي د لوړو سيمونيم نفوس سور پوستي دي. د امريكا په لوې وچې کې د سپين پوستو د زياتولي لامل د نري له بېلاپلسو هپادونو خخه امريكا ته د سپين پوستو مهاجرت ګنډل کېږي ژپر پوستي له چن او جاپان خخه دي لوې وچې ته مهاجرت کړي دي. تور توکم د غلامي

او غلامانو د خرخلاود رواجولو په پایله کې امریکا ته له افريقا خخه راول شوي دي. له پورتوريکو، کيوبا او دومنيکن پرته نور تول تاپوگان د تورپوستيو د استوگنې سيمې گفل کېري او دونزويلا، سورينام، فرانسوی گيانا او پانame کې تورپوستي ژوندکوي.

دوه رګه او گاه توکمونه د سپين پوستو او تورپوستو د دونو په پایله کې (مولات Mollstes او تورپوستو او سورپوستو تر منځ د واده په پایله کې زانبوس Zanbus) د خلورنيمو پېړيو په اوږدو کې رامنځته شوي دي، زياتره دغه توکمونه د مرکزي او جنوبي امریکا په هپوادونوکې ژوندکوي. په اقیانوسیه کې زيات نفوس سپين پوستي اروپائي مهاجرین دي. یو لې شمېر تورپوستي او ژېړپوستي او دوه رګه توکمونه هم شته.

د استراليا توکمیزې دلي:

د اروپايانو له مهاجرت خخه مخکې په استراليا کې ٥٠٠ تورپوستي قبليې مېشتې وي چې د خلکو شمېرې په خه ناخه شپېته زرو تنو ته رسیده. د استراليا اروپائي کبدنه له (١٨٣٠)م کال خخه وروسته د اروپايانو له مهاجرت سره پېل شوه. لومندي مهاجرین په هغه محکومين وو چې د هېواد د پرېښدو په جزا محکوم شوي وو. اوس د دې لوې وچې د دوه رګه نفوس اکثریت جوروی. د هېډي لامل دا و چې سپين پوستي بنسټه حاضره نه وه چې دې تاپوگانو ته مهاجرت وکړي، نو له همدې امله سپين پوستو نرانو له بومي بنسټو سره دونه وکړل او گاه نفوس پې رامنځته کړ.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دي په مناسبو ډلو ووبېشل شي او له لاندې پوبېنتو خخه دي یوی ته د یو او بل په مشوره خواب برابر کړي او د ډلو استاري دي څلوا ټولګيوالو ته واوروی.

- ۱- د نقشي له مخې په نړۍ کې د سپين توکم د استوگنې ځای ثبیت کړي.
- ۲- د نقشي له مخې په نړۍ کې د ژېړ توکم د استوگنې ځای ثبیت کړي.

- ۳- د نقشې له مخې د تور توکم د استوګنې خای ثبیت کړي.
- ۴- د ژبر توکم د ظاهري بنې خصوصیت ولیکي.
- ۵- گله توکم خه ته وايې او دغه توکم د نړۍ په کومه لویه وچه کې زیات دي.

پونتنې:

لاندې تشن خایونه په مناسبو کلمو سره ډک کړئ.

- ۱ - د آسیا د لوېي وچې اکثریت نفوس تشکيلوي.
- ۲ - د اروپا اکثریت نفوس توکم، د افريقا توکم تشکيلوي.
- ۳ - د تور پوستو او سپين پوستو د واده کولو په پایله کې گله توکم را منځته شو.

لندې خواب ورکړئ:

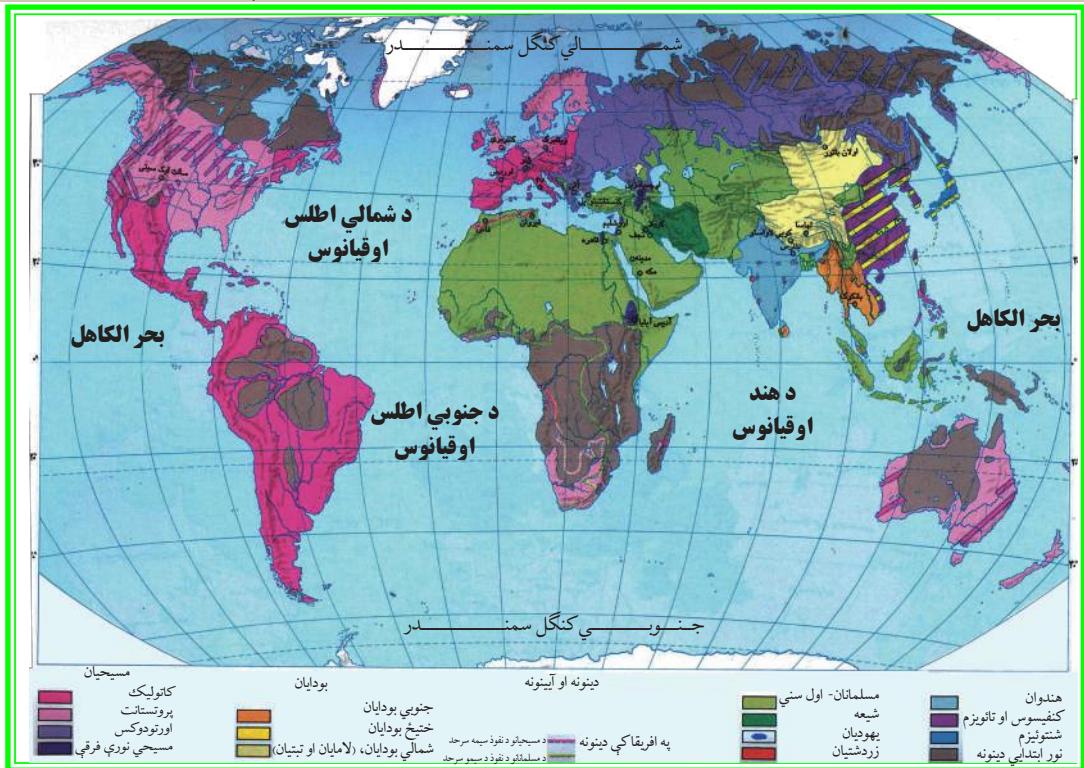
- ۱ - د اروپا يې سپين توکم غنم رنګه برخه د نړۍ په کومو هبوا دونو کې ژوند کوي.
- ۲ - د افريقا د لوېي وچې د توکميزو ګروبونو نومونه واخلئ.
- ۳ - د سور توکمو څانګړتیاوې بیان کړئ.
- ۴ - گله توکم خه ته وايې او دغه توکم زیاتره په کومه لویه وچه کې شتون لري؟

له ټولګي خخه بهر فعالیت:

مهاجرین په کومو لویو وچو کې د نفوسو د زیاتولي سبب شوي.
د دي مطلب په هکله مقاله ولیکي او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې دي ټولګيوالوته واوروئ.

شپرمن خپرگی

پاسنی نقشه په غور ولولئ او وویاست چې په نړۍ کې کوم دینونه زیات پېروان لري؟

دین د انسانانو د فرهنگ ډپر مهم عنصر دی. هر یو دین په یوه ټاکلی څای کې منځته راغلی دی او وروسته نورو سیمو ته خپور شوی دی. دینونه معمولًا له سیاسی، نژادی، ژنې او اقتصادي سرحدونو څخه اوږي او د نفوذ ساحه یې له پورتنيو لاملونو څخه د هېڅ یو تابع نه ده، دینونه د پیروانو د عقیدې له مخې په لاندې برخو ويصل کړي:

۱. اnimism یا د طبیعی پدیدو د عقیدو پیروان: اینمیزم د انسانانو له لومړنیو دینونو خخه ګل کېږي، د دین پیروان وايی چې ټول شیان او جمادات روح لري. د دین پیروانو په تپرو وختونو او په تپره بیا له تاریخي دورې خخه مخکې، طبیعی په تپره بیا حیرانونکي (خارق العاده) شیانو او پدیدو ته په خدایی خاصیت قایل و، لکه: بریښنا، تندر، روښنایي، طوفان، باران او داسې نور د ماورای طبیعت قدرت په صفت پېژندل. دغه دین اوس په قطبی، بیبانی او لپری پرتو ځنګلکی سیمو کې په تور پوستو او ژپر پوستو خلکوکي لیدل کېږي.

۲. داریاب‌الانواع د عقیدی پیروان: دی عقیدی پیروانو باور درلوده چه هر حادثه او پدیده

جلا خدای لري. دغه دين ديونان له مدنیت خخه پیل شوي دی او دروم د مدنیت په وخت کې اعلى درجي ته ورسپده لکه د اورغورخونکي (اتشفسان) خدای، د بربننا او تندر خدای، د سمندرونو خدای، د ستورو خدای، د باران خدای او داسې نور.

۳. د اسماني دینونو پیروان: دغه دینونه زیاتره اخلاقی اړخ لري او د خدای (ج) عبادت ته پې پاملننه کړي د.

د هغې د لارښونې له پاره پې بېلابېل پیغمبران نازل کري، لکه: یهوديت، مسيحيت او اسلام چې تر ټولوکامل دین د اسلام مقدس دین دي.

د رخصتى ورځي هم په بېلابېل دینونو کې توپير لري چې په اقتصادي فعالیتونو او نورو کارونو اغېز لري. د بېلګې په ډول په اسلام کې د جمعې ورڅ او په عیسویت کې د یکشنې ورڅ رخصتى وي. په اسلامي سیمو کې د معماري ځانګړې سبک شتون لري او کورونه د حریم ټاکلي څایونه لري. جوماتونه ګلداستې، رواfonه، منارونه او ګنبدې په اسلامي هپوادونو کې ځانګړې سبک لري چې په عیسویت کې دا ډول سبک نه لیدل کېږي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو ووبشي. هره ډله دې د نړۍ د دینونو په نقشه کي د انيميزم، ارياب الانواع او آسماني دینونو د عقيدو د نفوذ ساحه، په نښه کړي او هره ډله دې راټول شوي معلومات خپلو ټولګيکړو الو ته وښي.

پوښتني:

لنه څوتابونه ورکړئ:

۱. د نړۍ دینونه په عمومي ډول په خوبرخو وپشل شوي دي؟
۲. انيميزم خه ډول مذهب دي؟
۳. ارياب الانواع له انيميزم سره خه توپير لري؟
۴. کاملترین دین کوم یو دي؟
۵. د ځانګړو فرهنګي سیمو په رامنځته کېدو کې د مذهب اغېزې واضح کړئ.

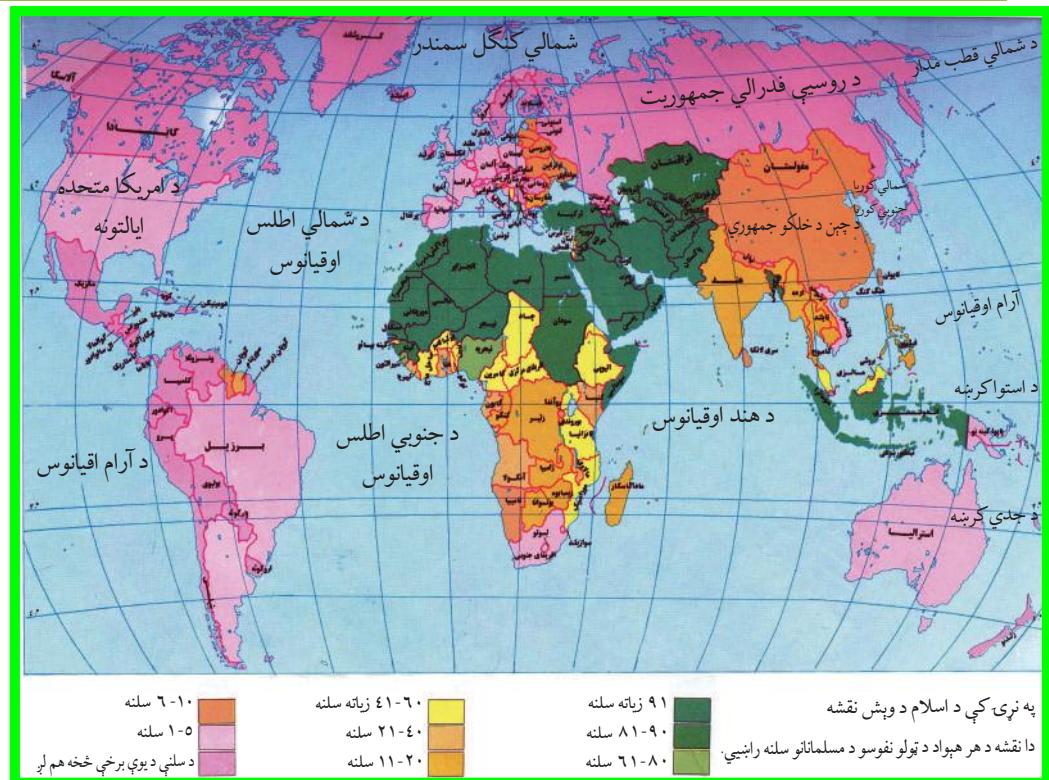

له ټولګي خخه بهر فعالیت:

د نړۍ د مشهورو دینونو نومونه واخلي.

الف: د اسلام سپیخلی دین

د نړۍ د اسلامي هپوادونو په هکله خه پوهېږي؟

پورتني نقشی ته خیر شئ او وویاست چي زيات اسلامي هپادونه دنري په کومه لویه وچه کي پراته دی؟

د اسلام سیخلي دين د الهي وحدانيت او ټولنیز عدالت په بنسټ ولاردي چي د حضرت محمد(ص)

یه بیعت او د قرانکریم یه نازلیدو سره یه مکه مکرمه کی انسانانو ته وراندی شو.

کله چې حضرت محمد(ص) له مکې معظمي خخه مدینې منورې ته هجرت وکړ، له هغې خخه وروسته د اسلام مقدس دین په ډېره چېټکي خپور شو او د ختيئ او لويدیئ په افکارو پې زیاتې او دائمي اغیزې وکړي. زیاترو خلکو د قناعت او بنه والي له مخې اسلام ومانه او نوریې هم اسلام ته دعوت

کرل نو خُکه په ڈېرہ لېرہ موده کي په پراخه ساحه کي خپور شو.

اوسم دنري ڀه تپلو هبادونو کي اسلامي دعوت په ڀوه ڏول يا ڀل ڏول وجود لري.

نن ورخ مسلمانان د ڄمکي په پراخه ساھه کې استوګن شوي دي. تقریباً د نړۍ د نفوسو پنځمه برخه مسلمانان دي. د آسیا لویه وچه د نړۍ د مسلمانانو د استوګنی لومنې سیمه هد. د دی لویي وچي

اسلامي هپوادونه په منځني ختيئ، منځني آسيا، جنوبي او جنوب ختيئمه آسيا کې پراته دي. د دې اسلامي هپوادونو د خاورې پراختيا ۱۵ ميليونه کيلومتره مربع او نفوس یې د آسيا د لوبي وچې د نفوسو دريمه برخه ده. په آسيا کې د ۲۷ هپوادونو وګړي مسلمانان دی چې د ۱۸ هپوادونو رسمي دين اسلام دی.

د يادونې ور ده چې د اسلام سڀڅلۍ دين د آسيا په جنوب ختيئ (اندونيزيا کې) د هند ګجراتي او ايراني سوداګرانو په ۱۳ پېړي کې له سوداګري سره یوځای د اسلام دين هم خپور کړ، ترڅو چې د وخت حاکمانو هغه ومانه او د هغه د خپرولو له پاره یې هڅې وکړي. نن ورڅ د دې سيمې زيات مسلمانان په اندونيزيا، ماليزيا، بروني او فيليپين کې استوګنه لري.

د افريقا لویه وچه د اسلام دویم مرکز ګنبل کېږي. د افريقا په لویه وچه کې د مسلمانانو د استوګې سيمه د دې وچې په شمال کې پرته ده. دغه ناحيې د مدیترانې د سمندرګې په جنوب کې د سوانا د تحت استوایي سيمې، په ختيئ کې د سره سمندرګې او په لويدېڅ کې د اطلس تر سمندر پوري غزېدلې ده. په نورو افريقيابي هپوادونو کې مسلمانان په مختلفو فيصديو استوګن دي.

د اروپا او امریکا په لویه وچه کې د پام ور شمېر مسلمانان اوسيېري. د اروپا په لویه وچه کې په الباقي، بوسني او هرزگوني او په امريکاكې سورینام په دواړو لویو وچو کې اسلامي سيمې ګنبل کېږي. د ۲۰۰۰ ميلادي کال د احصائي له مځې په ۶۳ نورو هپوادونو کې هم له ۱-۳۸ سلنې پوري مسلمانان ژوند کوي. اوس په نړۍ کې داسې هپواد نه شته چې هلته مسلمانان نه وي د زیاتو معلوماتو پاره د دې لوست اړوند جدول ته مراجعيه وکړي.

د اسلامي نړۍ هپوادونه د اقتصاد او نفوسو له پلوه یو ډول نه دي خو په ځينو کارونو کې ګډې موخي لري. اسلامي زيات هپوادونه د طبيعي منابعو له مځې لکه: نفت، طبيعي ګاز، ډبروسکاره، مس، رېر او داسې نورو له پلوه ډېر شتمن دي. د نړۍ ۶۵,۵ سلنې د نفتو زېرمې د فارس په خلیج (په عرب خلیج) کې پرتې دي. د همدغو سرچېنود شتون له مځې دنړۍ د استعمارګرانو د پام ور ګرڅېدلې دي. په همدي ډول زيات اسلامي هپوادونه د استعماری هپوادونو د لاس وهنې او د متخصصينو د نشتوالي له مځې له څپلو طبيعي منابعو خخه هم ګټه نه شي اخښتلي. په همدي دليل په ارزانه بيه د لوړنیو او موټوکو د سر چېنور (منابعو) محصولات صادروي او په مقابل کې په لوره بيه له پر مختللو هپوادونو خخه کالې واردوي. د اقتصاد له پلوه په شتمنونه هپوادونو پوري تړلي دي.

لاندنې جدول د ۲۰۰۰ میلادی کال د احصائي له مخې ترتیب شوي دی

اضافي معلومات

د گنه	د آسيا په لویه وچه کې	د گنه	د مسلمانانو شمېر په سله	رسمي دین	د مسلمانانو شمېر په سله	د افريقاد په لویه وچه کې	د گنه	رسми دین	د مسلمانانو شمېر په سله	د اروپا وچه	د گنه	د مسلمانانو شمېرنه سله
۱	افغانستان	۹۹/۶	اسلام	الجزاير	۱	اسلام	۹۹/۶	اسلام	۹۹/۷	اوزبکستان	۱	۸۴
۲	اردن	۹۳/۵	اسلام	تanzانيا	۲	اسلام	۹۳/۵	اسلام	۳۵	الاندي	۲	۳۸,۱
۳	ازبکستان	۷۶/۲	-	تونس	۳	-	۷۶/۲	-	۹۸,۹	بسينيا و هرز گونيا	۳	۴۳
۴	اندونيزيا	۷۶/۵	-	جيوبوتي	۴	-	۷۶/۵	اسلام	۹۴,۱	چاد	۴	امارات
۵	امارات	۸۲/۷	اسلام	سنگال	۵	اسلام	۸۲/۷	اسلام	۸۷,۶	د امريكا	۵	متحدعرب
۶	ایران	۹۹/۲	اسلام	سودان	۶	اسلام	۹۹/۲	اسلام	.۷۰/۳	د لوبني	۶	بحرين
۷	برونوي	۸۲/۴	اسلام	سومالي	۷	اسلام	۸۲/۴	اسلام	.۹۸/۳	وجي	۷	بنگلہ دیش
۸	تاجكستان	۸۵/۸	اسلام	سيربيليون	۸	اسلام	۸۵/۸	اسلام	۴۵,۹	هپوادونه	۸	۱۹,۶
۹	تركمئستان	۷۸/۶	اسلام	صالح عاج	۹	اسلام	۷۸/۶	اسلام	۳۸/۶	سورينام	۹	سورينام
۱۰	تركىيہ	۸۷/۲	-	صحرا	۱۰	-	۸۷/۲	اسلام	۱۰۰	-	۱۰	هپوادونه
۱۱	پاکستان	۹۷/۴	-	گامبيا	۱۱	-	۹۷/۴	اسلام	۸۶,۹	د امريكا	۱۱	کامبيا
۱۲	سوريه	۸۶/۲	اسلام	گينه بيساو	۱۲	اسلام	۸۶/۲	اسلام	۶۷,۳	د لوبني	۱۲	پاکستان
۱۳	فلسطين	۸۷/۷	-	ليبيا	۱۳	-	۸۷/۷	اسلام	-	چاد	۱۳	سوريه
۱۴	قراقستان	۴۲/۲	-	مالى	۱۴	-	۴۲/۲	اسلام	۹۶,۱	د اروپا وچه	۱۴	فلسطين
۱۵	قرغزستان	۶۰/۱۸	-	مصر	۱۵	-	۶۰/۱۸	اسلام	۸۲	د گنه	۱۵	قراقستان
۱۶	قطر	۸۲/۷	اسلام	المغرب	۱۶	اسلام	۸۲/۷	اسلام	۸۴,۴	د آسيا په لویه وچه کې	۱۶	قرغزستان
۱۷	عربستان سعودي	۹۴	اسلام	موريتاني	۱۷	اسلام	۹۴	اسلام	۹۸,۳	د افريقاد په لویه وچه کې	۱۷	قطر
۱۸	عراقي	۹۶	اسلام	نيجير	۱۸	اسلام	۹۶	اسلام	۹۰/۷	د افريقاد په لویه وچه کې	۱۸	عربستان سعودي
۱۹	عمان	۸۷/۴	اسلام	نيجريا	۱۹	اسلام	۸۷/۴	اسلام	۴۵/۹	د افريقاد په لویه وچه کې	۱۹	عراقي
۲۰	کويت	۸۳	اسلام	ولنای عليا	۲۰	-	۸۳	اسلام	۴۸,۶	(بورگينا فاسو)	۲۰	عمان
۲۱	لبنان	۵۵/۳	اسلام	ارتيريا	۲۱	اسلام	۵۵/۳	اسلام	۵۰	په افريقاد په لویه وچه کې	۲۱	کويت
۲۲	مالديو	۱۰۰	اسلام	-	-	-	۱۰۰	اسلام	-	په افريقاد په لویه وچه کې	۲۲	لبنان
	مايلزيا	۶۰/۴۵	اسلام	-	-	-	۶۰/۴۵	اسلام	-	په افريقاد په لویه وچه کې		مالديو
	يمن	۹۸/۹	اسلام	-	-	-	۹۸/۹	اسلام	-	په افريقاد په لویه وچه کې		مايلزيا

په برما، سريلانکا او فيلپين کې يو زيات شمېر مسلمانان ژوندکوي او د هند د نفوسو ۱۲ سلنډه مسلمانان دی. د اسلامي نړۍ د کنفرانس غړي ۵۷ هپوادونه دی چې ۲۵ هپوادونه يې په آسيا ، ۲۷ هپوادونه يې په افريقاد ۳ هپوادونه يې اروپا او ۲ هپوادونه يې په امريكا کې دی.

په تولگي کې فعالیت:

زده کونونکي دې په مناسبو ډلو کې تنظيم شي او هره ډله دې د نړۍ په ټولو لويو وچوکې د اسلام د دين د خپرېدو د علتونو په هکله په خپلو منځو کې مباحثه وکړي او د ډلو استازې دې د بحث پایلې په تولگي کې وړاندې کړي. بشونونکي دې د بحث پایلې له خپل معلومات سره یوځای کړي او زده کونونکو ته دې توضیحات ورکړي.

پوښتنې:

لنه څواب ورکړئ

۱. د اسلام د دین بنستې په خه شي ولاړ دي؟

۲. په حضرت محمد(ص) لومړنې وحې خه وخت او په کوم خای کې نازله شوه؟

۳. ولې اسلامي هبوادونه د نړۍ د استعمارګرانو د پام وړ دي؟

سم څواب په نښه کړئ:

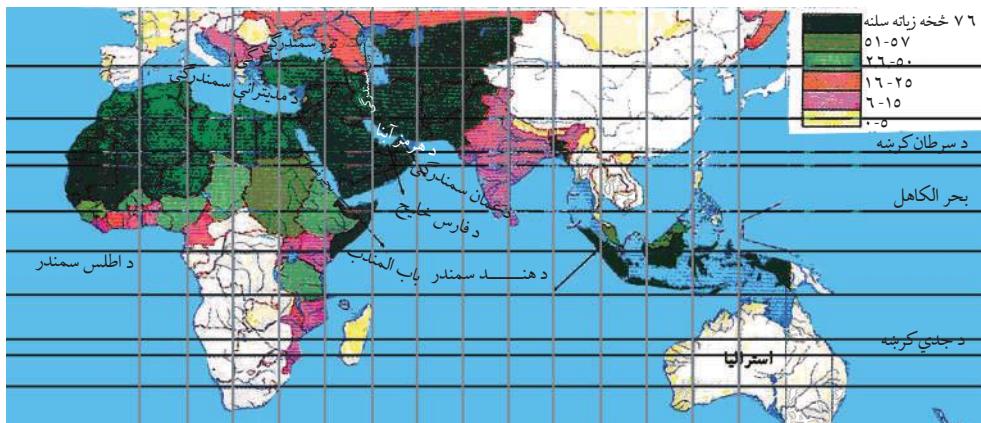
۱. د آسيا د جنوب ختيئ په کوم هبواډ کې د نړۍ دېر زيات نفوس ژوند کوي؟

الف: مالیزیا ب: اندونزیا ج: بنگلہ دېش د: افغانستان

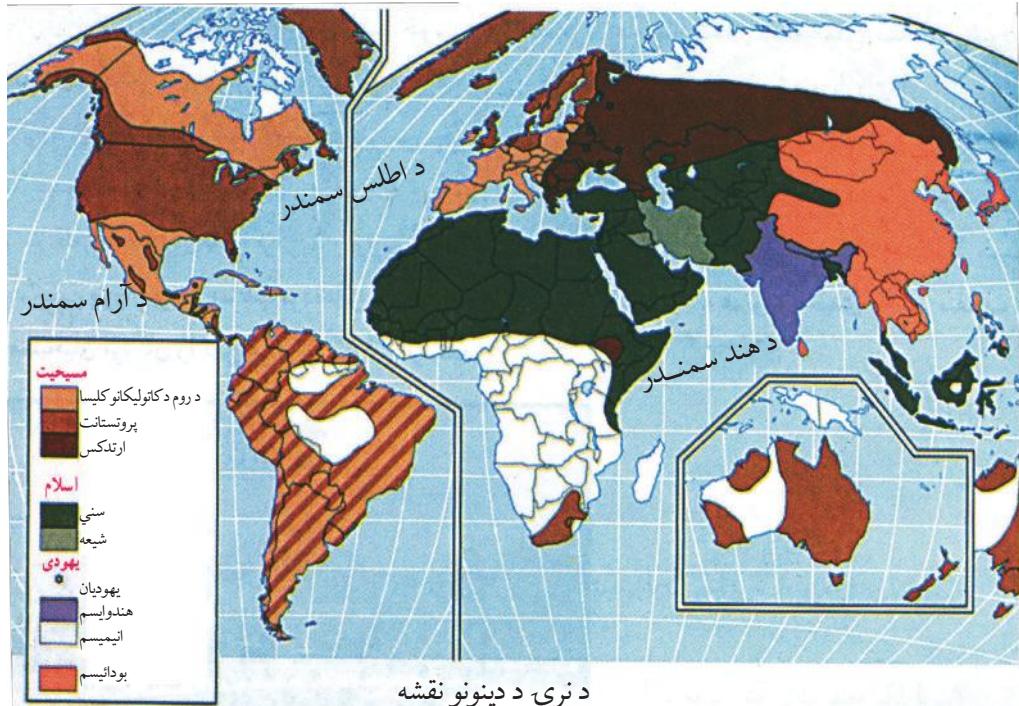
له تولگي خخه بهر فعالیت:

له ورکړ شوې نقشې او د نړۍ د اسلامي هبوادونو د لست خخه په ګټې اخښتني د اسلامي هبوادونو بې نومه نقشه کاپي او په هغې کې د اسلامي هبوادونو نومونه ولیکي. او د جغرافي د مضمون په راتلونکي ساعت کې پې دلویو وچو په بېلواли تولگي کې وړاندې کړئ.

ب - د مسيحيت د دين په اره خه پوهېږي؟

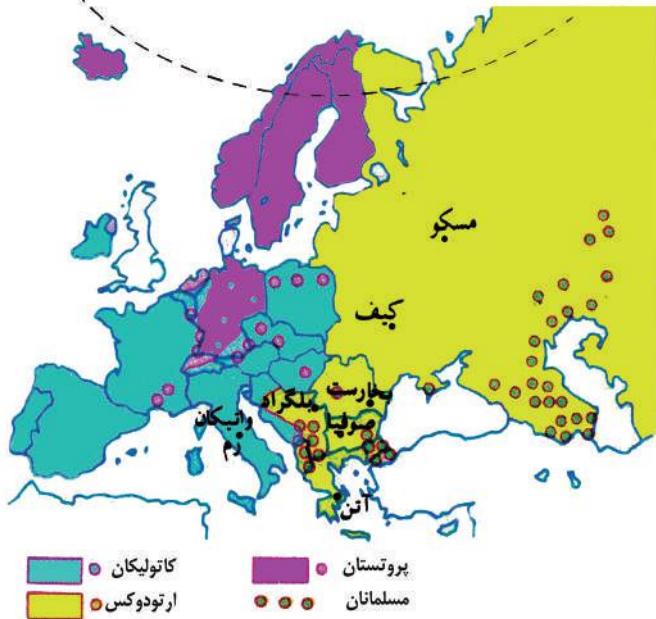
پورتنی نقشې ته وګوري او ووايast چې د عيسويت د دين د پېروانو د نفوذ سيمې د نړۍ په کومو لويو وچوکې پرته دي؟

عيسويت د آسماني نړيوالو دینونو له جملې خخه دي چې زيات پېروان لري او د لوړي ميلادي پېري په لوړپوکې خرګند شوي دي او د دويمې ميلادي پېري په پاڼي کې په ډېره چټکي يې پراختيا موندلې .⁵

دغه دين لوړي د حضرت عيسى (ع) بن مریم په واسطه په فلسطین کې خلکو ته ور وپېژنل شو. خرنګه چې حضرت عيسى (ع) پلار نه درلوده، نو څکه د عيسى (ع) بن مریم په نوم ياد شوي دي. پېروان يې د هغه د پيدایښت په هکله ډېري نظرې لري. آن دا چې څینې هغه د الوهیت په درجه کې هم گوري. له همدي امله د نن ورځي عيسويت له توحید خخه منحرف شوي او شرکونو او زياتو خرافاتو په کې ځای نېولی دي، عيسوبان په تثليت عقيده لري یعنې په دربو خدايانو باور لري: خدادي، خدادي زوي (عيسى بن مریم) او روح القدس.

حضرت عيسى (ع) دبني اسرائيلو په انبیاوو کې وروستني پېغمبر دي او د حضرت عيسى (ع) او حضرت محمد (ص) د پيدایښت ترمنځ بل پېغمبر نه دي رالېرل شوي. حضرت عيسى (ع) پخپل ژوند کې واده نه دي کړي او نه يې د استوګنې له پاره کور جور کړي دي.

د مسيحيت دين دلومري كنستانتين په وخت کې له ۳۰۶ خنه تر ۳۳۷ ميلادي کلونوبوري رسمي دين

اوکلیسا دروم د امپراطور د حکومت د مستقیم نظارت لاندې و او قوانین یې له مسيحيت سره موافق کړل، د سان پیترو لومړنی کلیسا په او سنی واتیکان کې جوړه شوه. د مسيحيت د دين د سترو خانګو په باره کې خه پوهېږي؟ د عيسويت دين په ۲۵۰ مذہبی فرقو وپشن شوی دی چې له هغې جملې خخه یې درې لوړې برخې دا ډول دي:

۱. کاتولیک: د کلې او عمومي په

معنا دي. دغه اصطلاح د هغې پخوانی کلیسا په باره کې چې په نورو خانګو وپشن شوی نه وه او د رومي کاتوليك په نوم يادپده، استعمالېده. د کلیسا په راس کې پاپ و په لاتيني زېه کې د پاپ اصطلاح د پلار په معنا ده.

د روم اسقف^۱ د دغې برتری له مخې په ټولې مسيحي نړۍ باندې د مستقیم او مرکزي کنټرول مدعی شو. د کاتولیکانو له نظره پاپ له ټولو ګناهونو، تپروتنو او اشتباګانو خخه مصئون دی. د کلیسا کار کونکې باید واده ونه کړي. دغه مذهب په لومړي درجه په ایتالیا، بلجیم، فرانسه، اسپانیه، پرتگال او په خانګرې توګه په لاتيني قوم کې او په دویمه درجه د اتریش، پولینډ، مجارستان، چک، سلواک، کرواتي او سلواني (پخوانۍ یوګوسلاویا) او اقلیتونه یې د بریتانیا په اتحاديه او نورو اروپا يې هپادونو کې تر سترګو کېږي.

۲. ارتدوكس Orthodox: د کامل او صحیح په معنا دي. د روم امپراطوري په ۴۷۶ ميلادي کال کې په دوو ختیخو او لویدېخو بربخو ووپشن شو. په همدي دليل کلیسا هم د لویدېخ روم په کلیسا

۱- اسقف د کاتولیک کلیسا د مرتبود سلسلې لور مقام دي.

(کاتولیک) او یونانی ختیئ روم (ارتودوکس) ووپیشل شوه. دلویدپیچ روم کلیسا هیخه کوله چې خپل نفوذ په سلاویانو (بلغارستان) کې پراخه کړي. دغه عمل د ختیئ روم کلیسا ناراضه کړه. په همدي ډول مسلمانانو د ډیموک په جګړه کې د حضرت عمر(رض) د خلافت په دوره کې ۶۲۶ میلادی کال کې ختیئ روم ته ما ته ورکړه او د سورې او فلسطین سیمې یې ازادې کړي. د امویانو د خلافت په دوره کې ترکیه هم د مسلمانانو په لاس کې ولوپده. د روم امپراطور دریم لیوی د اسلام د دین د نفوذ د مخنيوي لپاره خینې مذهبی اصلاحات عملی کړل. په ۷۶۶ میلادی کال کې فرمان صادر شو چې د هغه له مخې د انځورونو او تمثالونو نصبول په کلیسا کې منع شول. دغه عمل یې یو ډول بت پرستي وګانه. دغه عمل په ختیئې او لویدپیچې اروبا کې عکس العملونه رامنځته کړل. په ختیئ روم کې د نظامي قوې په زور عملی شول، خود روم په بنار کې دریم پاپ گرۍ ګورس مذهبی شورا جوړه کړه او فتوا یې صادره کړه چې هر خوک چې په کلیسا کې تصویرونو او تمثال ته احترام نه کوي، د ايمان له دایري خخه خارجېږي.

د دواړو مذهبی فرقو ترمنځ لوی اختلاف دا دی:

۱. ارتودوکس په قطعي ډول د دی اصل مخالف دي چې د روم پاپ د مسيحي کلیسا په ټولو ټولنو عمومي ریاست ولري.

۲. د روم پاپ معصوم نه دی، باید په ايماني او اخلاقي مسایلو کې تېروتنې ونه کړي. د ارتودوکس د کلیسا کارمندان په واده کولو کې خود مختار دي.

د روسيې، صربستان، رومانيه او یونان زیاتره خلک او په عمومي ډول په سلاویانو کې د ارتودوکس مذهب زیات پیروان شته.

۳. پروتستان protestant: د اعتراض کونکي په معنا دي.

کاتولیکي کلیسا چې زیاتره د شکوه او جلال پسې ګرڅېډه نو د خپلواړیاوو د پوره کولو لپاره یې د ګناهونو د بخښې پانې او لوچې خرڅولې او روحاني مقام یې د پیسو په مقابل کې پلوره. آلمان کې مارتين لوټر روحاني چې (۱۴۸۳-۱۵۴۶ میلادی کال پوري ژوندی و، اعتراض وکړ. ده په ۱۵۱۷ میلادی کال د اکتوبر په ۳۱ اعتراضيہ لیک چې ۹۵ مادې یې درلودې، ولیکه په ۱۵۳۴ میلادی کال کې انجيل د لاتيني ژې خخه چې مذهبی ژبه وه، په آلماني ژبه وزیارل شو او د انجيل لوستل اسانه شول. نو زیاتره خلک د لوټري کلیسا پلوبیان شول چې شرایط یې اسانه وو او دېر لېږي شعایرو او رسم و رواجونو ته پام کاوه دغه مذهب دلوټریسم په نوم هم یادېږي.

د پروتستانت خانګه په اروبا کې په جرماني قومونو کې زیات پیروان لري. د دغه مذهب پیروان په فنلنډ،

سویلپن، ناروی، چنمارک، انگلستان، هالند، المان، اتریش او د سویس، چک، سلواک د هپوادونو په یوه برخه کې او هم د اروپا په نورو هپوادونو کې خینې کوچنی لې کې ژوند کوي.

د جغرافیایی لویو اکتشافاتو خخه وروسته، په ۶ امیلادی پېری کې چې اروپیانو لویې استعماری امپراتوری جورې کړې، نو په توله نړۍ کې څل دود او مذهب خپور کړ. اوس د اروپا په ټولو پخوانیو مستعمرو کې په بېلاپلو سلنډ دې دین پیروان شته د مثال په ډول د ټولو جنوبي او منځنۍ امریکا د هپوادونو مذهب کاتولیک او د شمالی امریکا د هپوادونو پروتستان او کاتولیک دی. په همدي ډول په هغو افریقایی هپوادونو کې چې یو وخت د اروپا د استعمار لاندې وو، دغه مذهبونه شته. بنه مثال یې جنوبي افریقا، ایتوبی او د ګینې د خلیج ساحلي هپوادونه دي.

د آسیا او اوقیانوسیې د پخوانی استعمار لاندې هپوادونو کې په مختلفو سلنډ دې مذهب پیروان شته دي. سره له دې هم عیسوی دین د جنوبي امریکا په درې پو هپوادونو کې لکه: ارجنتین، بولیوی او پیرو په یو افریقایی هپواد لیسوتو او په درې پو اروپایی هپوادونو مالت، ناروی او واتیکان کې د هپوادونو رسمي دین ګنډ کېږي.

په تولګي کې فعالیت:

زده کونکی دې په مناسبو ډلو ووپشل شي او هره ډله دې د نقشې له مخې په نړۍ کې د عیسویت د دین د خپربدو د لاملونو په هکله پڅلوا منځوکې بحث وکړي او د کار نتیجه دې د ډلي استازی خپلوا په تولګي والو ته وړاندې کړي.

پونتنې:

لنه څواب ورکړئ:

۱. د عیسویت دین ولې په دې نوم یادېږي؟
۲. د بنې اسرائیل په نیبانو کې وروستني نې څوک و؟
۳. د حضرت مسیح(ع) د زېریدنې په هکله خپل معلومات وړاندې کړئ.
۴. د عیسویت د دین مهمې خانګې کومې دی؟
۵. د کاتولیکي او ارتودوکس د کلیساوو ترمنځ توپیر خه دی، واضح یې کړئ؟

له تولګي خخه بهر فعالیت:

د اروپا له لوې وچې خخه د باندې د عیسویت د دین د خپربدو په هکله تبصره وکړئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې یې خپلوا په تولګي والو ته وړاندې کړئ.

ج- د تائویزم taoism او شینتوییزم shintoism دینونو په هکله خه پوهېږي؟

د نړۍ د اديانو نقشه په ۱۲۳ مخ کې ولولې او د تائویزم او شینتوییزم د دین ساحه په کې په نښه کړئ. تائو په چېنې زېه کې د لارې او طریقې په معنا دی دغه مکتب د چین لوی فیلسوف لاوو تزو او یا لاووتان پوري اړه لري. یو افسانوي سړی چې د خپرنې او مطالعې خاوند و، د هغه د ژوندانه په هکله کوم معلومات په لاس کې نه شته. آن دا چې د موجودیت حقیقت یې هم تر پوبنتې لاندې دی. داسې روایات شته چې دغه شخصیت د چو په ایالت کې له میلاد خخه مخکې په ۶۰۴ کال کې نړی ته راغی او ځینې د هغه د زبردلو نېټه له میلاد خخه مخکې ۵۰۷ کال بولی.

د تائویزم فلسفه د کنسیوس له عصر خخه په چېن کې مخکې ۵۵. د چېن قوم او ملت په دغې عقیدې ولاړ دي. د تائویزم دین په ۱۶۵ میلادي کال کې د هوان له خواهان د لري خاقان په واسطه رسمي شو او د هغه په نوم یې معبد جور کړ، خو دومره زیات پرمختګ یې ونه کړ. د تانگ د لري بنستې اپنودونکي په ۶۱۸ میلادي کال کې په هغه ايمان راووړ. له دې خخه وروسته تائویزم په سازمانی بنې رسمي دین شو.

- شینتوییزم په لغت کې د خدايانو د لارې په معنا دی او د جاپان د خلکو دین دي.

د دې دین له مخې زیات شمېر خدايان شته چې امپراطور هم د خدايانو له ډلي خخه شمېرل کېږي. دغه آیین د جاپان له میلاد خخه په مخکې تاریخ پوري اړه لري. جاپانيان باور لري چې له جاپانيانو خخه پرته نور باید په دې هبود کې ژوند ونه کړي او چاپانيان هم باید په بل څای کې مړه نه شي. جاپانيان خپله سیمه الهی هبود بولی او نور هبودونه د دې څانګړتیاوو لرونکي نه ګنې.

د شینتوییزم دین د جاپانيانو ډېر پخوانې دین دی چې وروسته یې د کنسیوس او بودایي دینونو د اغېزو لاندې تحول وکړ. او سنې بنې یې ادب، عنعنات، د مقدسو څایو زیارت، جشنونه او عمومي اخترونه دي. دغه مسئله په مذهبی اړخ غلبه لري. د دې دین پیروان په جاپان او د ختیځې آسیا په زیاترو هبودونو کې ژوند کوي

په تولگي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوه نفری چلو ووبشل شي او د تائوییزم او شنتوییزم د دینونو د فلسفې په عمدہ ټکو دې په خپلو منځو کې مباحثه وکړي او د بحث پایلې دې خپلو تولگیوالو ته وړاندې کړي.

پونسنج:

۱. د تائوییزم د دین معنا خه ده او دغه دین په کوم هېواد کې رامنځته شو؟
۲. د تائوییزم دین پیروان په کومو هېوادونو کې استوګه لري؟
۳. د شنتوییزم د دین معنا خه ده او دغه دین په کومو هېوادونو کې زیات پیروان لري؟
۴. د شنتوییزم د دین له مخې د جاپانیانو نظر د خپل هېواد په باره کې بیان کړئ.

له تولگي خخه بهر فعالیت:

د تائوییزم او شنتوییزم د دینونو په هکله خپل نظر په خوکربنو کې ولیکۍ.

د- د بودايي او هندوسيزم د دينونو په هکله خه پوهېږي؟

په (۱۲۳ او ۱۲۹) مخ کې د نړۍ د مذہبونو نقشه په غور ولوي او ووایاست چې بودايي دين د نړۍ کومو هبوادونو ته پراختیا موندلې ۵ د?

بودايي Buddha دين له ميلاد خخه پنځه پېړي مخکې رامنځته شو. د هغه موسس د سیدارتا په نوم يو شهزاده و چې په (۳۰) کلنی عمر کې یې په دې لارکې بریاليتوب تر لاسه کړ او د ګوتاما لقب ورته ورکړ شو. خرنګه چې پوهې او حقیقت ته ورسپله نو بودا عاقل او فیلسوف ونومول شو.

بودا باور درلود چې انسان یايد خپل نفساني تمایلات، شهوت او غصب وېژنې او هغه کنټرول کړي. بودايي دين ډېر پلډيان او کتابونه لري چې له تولو خخه یې زيات مقدس تري پتيکا (درې ټوکړي ګل) دی. نن ورڅ ددي دين ډېر بېروان په هند، جاپان، چین، مغولستان، تبت، برما، کامبوج، تایلیند بوتان او د نړۍ په نورو سیمو کې ژوند کوي. مقدس بنارونه یې په هند کې بنارس او په تبت کې لها سا دی. دغه دين د کامبوج، بوتان او تایلیند په هبوادونو کې رسميت لري. د یادونې وړ د چې د بودا مجسمه لومړي په ګندهارا (د جلال آباد په هله کې) د کنشکا د حکومت په وخت کې په افغانستان کې جوړه شوې وه. وروسته په باميانتو کې لوېې مجسمې په غره کې و تورول شوې او د بودیزم د زیارت کوونکو ډېر ستر خای ګنل کېده. د دې دين له سترو فرقو خخه لامايیزم دی. لامايیزم د بودیزم خانګرې په ګنل کېږي او زيات قلمرو یې په تبت کې دی چې د کار واک یې د روحاڼي رئیس په لاس کې دی چې لاما نومېږي.

هندوسيزم Hinduism یو ټولنیز مذهبی سیستم دی چې په هندوستان کې د ۱۵۰۰ ق. م. کالو په شاوخوا کې یې رواج درلوده. نن ورڅ د هند زیاتره خلک د دې دین پیرروان دي.

د دې دین خانګرتیا د روح تناسخ دی. د هندوانو په باور هر انسان په نړۍ کې د خپلو نیکو او بدوملونو مسؤول دي. د هغوي په باور که چېږي انسان خپل ژوند په سمه توګه سر ته ورسوی، نو روح یې د بشه سړي جسم ته او که بد کاره اوسي نو روح یې د مجازاتو له پاره د بد سړي جسم ته، آن دا چې حیواناتو ته انتقالېږي او تر هغه وخته دې کار ته دوام ورکوي چې انسان نیک کارونه سرته ورسوی.

هندوان یايد طبقاتي قوانین مراعات کړي او داسې باور ولري چې د هغو په رعایت سره بیا په دې نړۍ کې زېږي او د هوسا ژوند خاوندان به شي. د هندوانو دین درې خدايان لري برهمه (موجوداتو خالق)، وېښوده موجوداتو د ساتنې خدای او شیوا (موجوداتو د له منځه وړلو خدای) د دې دین مقدس کتاب ویدا (د برهمیانو ودا Vda) نوم لري. د هند دې پخوانی دین اصول، مذهبی سرودونه او دستورونه ګنل کېږي چې لرغونتوب یې له ميلاد خخه ۷ پېړي مخکې دی.

هندوسيزم په کاست مذهبی طبقاتو باور لري چې نوموري طبقات له برهمنانو، وېشیا، کشتريا او شودرا دی چې د هرې طبقي مقام په تولنه کې تاکل شوی دی د پام ور نقطه دا ده چې د نړۍ ټول لوی دینونه د آسیا په لویه وچه کې خرګند شوی دی او د نړۍ نورو سیمو ته خپاره شوی دی. هر دین په بېلاړېلو فرقو وېشل شوی دی.

په تولگي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو دلو ووپشل شي او هره ډله دې د بودیزم او هندوایزم د دینونو په عمله ټکو بحث وکړي او د ډلي استازی دې د فعالیت نتیجه خپلو تولگیوالو ته وراندې کړي. بنوونکي دې موضوع را تو له او د خپلو معلوماتو سره دې تولگي ته وراندې کړي.

پونسنج:

لپ خواب ورکړئ

۱. د بودیزم د دین بنسته اپشنودونکي خوک و، چېري رامنځته شو او مقدس کتاب یې خه نومېږي؟
۲. د بودیزم دین دنري په کومو هبادونو کې پیروان لري؟
۳. د هندوایزم په دین کې د روح تناسخ په کومه معنا کارول کېږي؟

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱. د هندوایزم مقدس کتاب په نوم يادېږي.
۲. د بودایانو مقدس کتاب په نوم يادېږي.

له تولگي خخه بهر فعالیت:

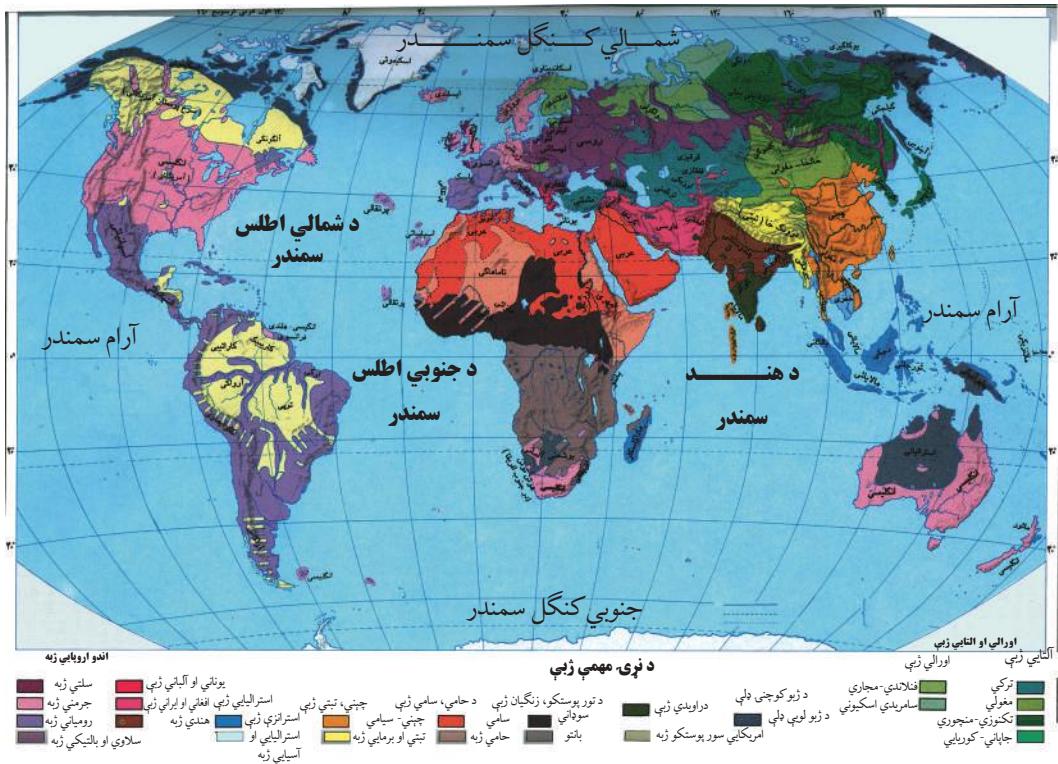
ګرانو زده کوونکو! د بودیزم او هندوایزم دینونو په سیاسي فلسفې مسالو خپله تبصره ولیکු او د جغرافیې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو تولگیوالو ته ولوی.

اضافي معلومات

ګنه	هباودونه	هندوایزم	بودیزم	شتوایزم	قانوایزم	شتوایزم	هندوایزم	بودیزم	هباودونه	ګنه	شتوایزم	قانوایزم	بودیزم	هندوایزم	هباودونه	ګنه	
۱	اندونزريا			% ۳۳/۳	فیجي	۱۰				۲	انگلستان			% ۳/۴			
۲			% ۲۲/۸	شمالی کوریا	۱۱					۳	بنگلہ دیش			% ۱			
۴	بوتان		% ۱۹/۲	مالیزيا	۱۲					۵	تایوان			% ۰/۶	% ۱۲/۴		
۵			% ۷۲/۷	میانمار	۱۳					۶	پاکستان			% ۷۴	% ۲۰/۵		
۶				موریس	۱۴			% ۳۴/۵	% ۴۳/۴	۷	چاپان						
۷					نیپال	۱۵				۸	سنگاپور			% ۱/۲			
۸					ویتنام	۱۶	% ۸۴/۲			۹							
۹								% ۲۰/۱	% ۸/۵					% ۴۲/۴			

۲-۶ د نړۍ مهمي ژبې

آیا د نړۍ مهمي ژبې پېژنۍ؟

پورتنی نقشه په غور سره مطالعه کړئ. د دې نقشې مختلف رنګونه د نړۍ د بېلاړلېو ژیو بنکارنډوی کوي.

ژبه د صوتي سمبولونو قراردادي کسبېدونکي سیستم دی چې انسان یې په وسیله خپلې تجربې تبادله کوي او راتلونکو نسلونو ته یې لېږدوی.

ژبه د پوهولو او را پوهولو (افهام او تفہیم) وسیله او د عالیمو سیستم دی چې د پوهې د انتقال او حاصلولو، معاشرې او د خلکو د تفاهم له پاره کارول کېږي. ژبه د انساناًو د کار او فعالیت په بهير کې منځته راغلې او په تدریجي ډول یې تکامل کړي. خبرې کول انسان ته د دې توان ورکوي چې خپلې تجربې وساتي او راتلونکي نسل ته یې لېږدوی.

د دنيا هغه ژبه چې یوه رسښه ولري، د ژبو د کورنۍ په نوم یادېږي. د نړۍ د ژبو کورنۍ په

لاندې دول دي:

الف: اندو اروپایي ژبه: دا ژيو د ډلو ډېره پراخه ډله ده چې د اندو اروپایي په بېلاړېلو خانګولکه: لاتین، بالتيک، سلاویک، جرمانیک، اريک او ارماني وپشل شوې ده.

ب: دنیگرو ژبه کې لاندې دوه ژې شاملي دي:

۱- د سودان په جنوب، د چاد په جمهوریت، نایجیریا او د افریقا په استوایی هپوادنو کې خلک په دې ژې خبرې کوي.

۲- **د بانتو ژبه:** د کانګو، زمبيا او انګولا د حوزې خلک پرې خبرې کوي.

ج: حامي او سامي ژبه:

• **سامي ژبه:** د عربستان په تاپو وزمه، د مصر په عربي جمهوریت، ليبيا، الجزائر، مالي او په مرکش کې مروجه ده.

• **حامي ژبه:** په حبسه، الجزائر، نایجر او د سینیگال په یوه برخه کې خلک پرې خبرې کوي.
په التالي او اورالي ژيو کې لاندې پنځه ژې شاملي دي:

۱- د فن ژبه: د الپ، فنلنډ، اوستاک او د اروپایي روسيې شمالی خلک پرې خبرې کوي.

۲- **ترکي:** په تركيه، تركمنستان، ازبكستان، قزاقستان، قرغزستان، چين او افغانستان کې پرې خبرې کوي.

۳- **منگوليايی:** په منگوليا (مغلستان) او د چين په شمال کې خلک پرې خبرې کوي.

۴- **د توګوس ژبه:** د سايبريا په شمال کې په تپه بیا د تایگا او تندرا سيمو کې مروجه ده.

۵- **جاپاني او کوريائي ژبه:** د جاپان په تاپوګانو او د کوريا په تاپو وزمه کې خلک پرې خبرې کوي.

نوری ژبی:

- ۱- مالیزیایی او پولنزیایی ژبه: مالیزیایی او پولنزیایی ژبه د جاوا، سوماترا په تاپوگانو، د کمبودیا په یوه برخه او د بورنیو په تاپوگانو کې رواج لري.
 - ۲- د امریکا اصلی او بومی ژبه د امازون په حوزه کې مروجه ده.
 - ۳- د دراویدن ژبه: د هند په جنوب کې او د سریلانکا په یوه برخه کې رواج لري.
 - ۴- چینی ژبه د یوپی کتلې په توګه د چین په هېواد کې رواج لري.
- آيا پوهیږئ چې د نړۍ زیات خلک په کومو ژبو خبرې کوي؟
- مخامنځ جدول په غور ولولی

اضافي معلومات

د نړۍ مهمي ژبی چې زیات ویوونکي لري. (شمیر یې په میليونون تنو)

ماندرمن (چینیایی) ژبه د ختیځی آسیا له دېرو معروفو ژبو خخه ده. د نړۍ پنځمه برخه خلک یا تقریباً ۸۵۳ میليونه چینیایی او په مجموع کې په نړۍ کې ۱۲۱۳ میليونه تنه په دې ژبه خبرې کوي.

• انگلیسي ژبه چې د اندو اروپائي ژبو یوه خانګه ده، میليونونه انسانان پرې خبرې کوي او د نړۍ په ۵۰ هېوادونو کې رسمي ژبه ده.

• عربی ژبه چې د سامي ژبو له کورنۍ خخه ده، د نړۍ له ۲۲ هېوادونو خخه په زیاتو هېوادونو کې رسمي ژبه ده او خبرې پرې کېږي. د یادونې وړ ده

چې د ژبی پراختیا له سیاسي حدودو سره مطابقت نه لري. بنایي په یوه هېواد کې خو ژبی وي. خو د یوه هېواد ټول هغه خلک چې د هغه هېواد په سیاسي حدودو کې ژوند کوي، خپل خان په

د ژبی ټول ویونکي	د ژبی ټول مورنۍ	ژبه
۱۲۱۳	۸۵۳	ماندرمن چینیایی
۴۵۴	۳۴۸	هندي
۴۰۱	۳۴۶	اسپانوی
۴۸۷	۳۳۰	انگلیسي
۲۰۴	۱۹۷	بنګ الی
۲۳۰	۱۹۵	عربی
۱۸۶	۱۷۳	پرتگالی
۲۸۰	۱۶۸	روسي
۱۲۶	۱۲۵	جاپاني
۱۲۴	۹۸	آلمان
۱۲۶	۷۴	فرانسوی
۱۶۴	۵۴	مالاي اندونیزیایی
۶۲	-	ایتالوی
۶۱	-	اردو

یوه واحد پوري تري او په هغې افتخار کوي. لکه افغانستان. په دي هپواد کې له ۳۰ خخه زياتې ژبي او لهجې شته خو ټول په دوو رسمي ژيو پښتو او دري ليکل او لوستل کوي او په هغوسیمو کې چې زياتره خلک يې په او زیکي، ترکمني، بلوجي، پشه يې، نورستانۍ او پاميري ژيو خبرې کوي، د پښتو او دري سر بېره، په هغه سيمه کې دريمه رسمي ژبه د.

• سر بېره پر دي نړۍ کې داسي هپوادونه هم شته چې بېل سیاسي حدود لري خو په يوه ژبه خبرې کوي لکه: عربي ژبه چې په عربستان، سوریه، عراق، مصر، لیبیا کې مروجه او رسمي ژبه د.

.....

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دي په مناسبو ډلو ووبشل شي او د نقشي له مخې دي د نړۍ د لوبو ژيو سيمې وټاکي. د پلي استازې دي لاس ته راغلي معلومات خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي. بنوونکي دي وړاندې شوي مطالب له خپلو معلوماتو سره په مناسب ډول راټول کړي.

پوښتنې:

لنه خواب ولیکي
۱- ژبه تعريف کړئ

۲- سامي او حامي ژې د نړۍ په کومو هپوادونو کې رواج لري؟

۳- د پنځو هغو لوبو ژيونومونه واخلئ چې زيات شمېر خلک پري خبرې کوي؟

۴- ولې په نړۍ کې چینائي ژبه زيات ويونکي لري؟

۵- په اندو اروپاني ژيو کې کومې ژې شاملې دي؟

۶- التابي او اورالي ژې په کومو خانګو وېشل شوي دي؟

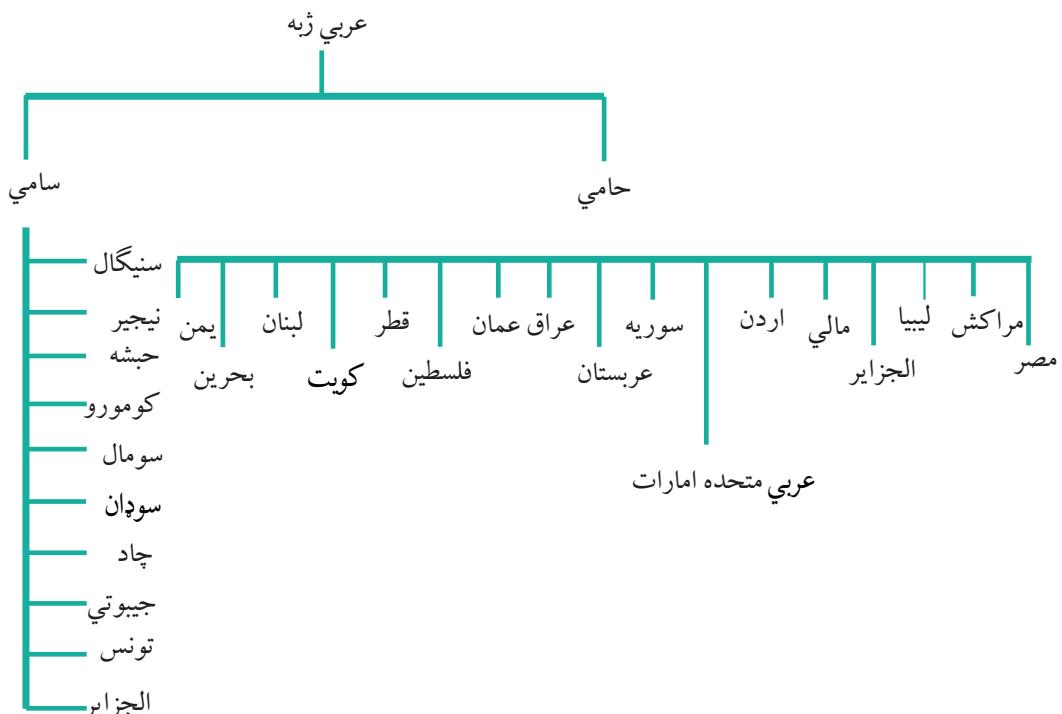

له ټولګي خخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دي د ژې د اهمیت په باره کې خوکربنې ولیکي او د جغرافيې په بل ساعت کې دي خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

الف-عربی ڙيہ

ستاسي په نظر عربي ڙيہ د نپري په کومو هپوادونو کې رسمي ڙيہ ده؟

په (۱۳۷) مخ کې د نپري د ژيو نقشه ولوئ د حامي ڙيې د نفوذ ساحه له سامي خخه بېله کړي.

دا خبره خرگنده د چې د هپوادونو او ملتونو تر منځ اړیکې د ڙيې د پراختیا او د اړیکو نه شتون د ڙيې بېلوالي او محدودیت منځته راوري. لکه: عربي ڙيہ چې د اسلام د مقدس دين د خپربندو او نفوذ له مخي په ټوله نپري کې خپره شوي ده.

عربی ڙيہ د نپري د مسلمانانو د مقدس کتاب قرآن کريم ڙيہ ده. نو له همدي امله ځانګړي ارزښت لري.

سره له دې چې قرآنکریم په ډپرو ژيو ژیارل شوي دي، خود نپري ټول مسلمانان هغه په اصلی ڙيہ يعني.

عربي تلاوت او زده کوي. نو له همدي امله ټولو مسلمانانو ته په کار ده چې د قرآنکريم او نبوي احاديشو د تلاوت او د الهي احکامو خخه د گتې اخېستنې له پاره د عربي ژې قاعدي زده کپي.

هغه وخت د عربي ژې زده کپي د قواعدو تدوين او وضع کولو ته اړتیا پېښه شوه چې د اسلام دين غیر عربي هپوادونو او قومونو ته ورسپده او هغه هپوادونه او قومونه د عربي ژې حوزې ته ورننوتل او په دوامداره ډول یو بل ته نزدي شول. لپه لپې د عربي په زده کړه پېل وکړ، خبرې او ليکل یې پري کول.
د د غو قواعدو ترتیب کولو دوه موخي لرل.

۱- په قرآن، نبوي احاديشو او نورو شرعی حکمونو باندي د آسانه پوهېدلو له پاره.

۲- د نورو ژيو له تصرف خخه د عربي ژې سانه.

په دي ډول عربي ژبه د اسلامي نړۍ په زیاتو سیمو کې د محلی ژيو خای ونيوه آن دا چې په منځنيو ميلادي پېړيو کې علمي او ادبی کتابونه چې د هغه مهال پوهانو ليکل او راټولول، زیاتره په عربي ژبه وو. نو له همدي امله عربي ژبه د خپل عصر علمي او نپيواله ژبه ګنبل کېده چې له نیکه مرغه اوس هم د نپيوالو ژيو په کتار کې شامله ژبه ده.

عربي ژبه د آسيا او افريقا په لويو وچو سرېبره د مسلمانانو د نفوذ په پايله کې د اروپا په جنوب کې تر پرتگال هم ورسيده. تر اوسه د عربي ژې اصطلاحات د ادبی، نظامي، تجاري، بېړي چلونې، ستور پوهې او د کيميا، رياضي، بیالوژي، طب او درمل جورپولو په علمونو کې کارول کېږي. دغه اصطلاحات زیاتره په فرانسوی، ايتاليوی او اسپانوی ژيو کې رواج شوي دي.

دنړۍ له ۲۲ هپوادونو خخه چې رسمي ژبه یې عربي ده، لس هپوادونه په افريقا او ۱۲ هپوادونه یې په آسيا کې پراته دي.

اضافي معلومات:

دنپری هغه هبادونه چې رسمي زبه يې عربي ده، دا دي.

آسياني هبادونه چې رسمي زبه يې عربي ده:	
اردن	-۱
متحده عربی امارات	-۲
سوریه	-۳
عراق	-۴
سعودی عربستان	-۵
عمان	-۶
فلسطین	-۷
قطر	-۸
کویت	-۹
لبنان	-۱۰
یمن	-۱۱
بحرين	-۱۲

افريقياني هبادونه چې رسمي زبه يې عربي ده:	
الجزاير	-۱
تونس	-۲
جيبوتي (عربی او فرانسوی)	-۳
چاد عربی او فرانسوی	-۴
سودان	-۵
صومالي	-۶
کومورو	-۷
ليبيا	-۸
مصر	-۹
مراکش	-۱۰

په تولگي کې فعالیت:

زده کونکي دې په مناسبو ډلو ووبېشل شي او هره ډله دې په لاندې موضوعګانو په خپلو منځو کې بحث وکړي او پایلې دې ډلو استازې خپلو تولګيوا لو ته وړاندې کړي.

- هغه هبادونه چې رسمي زبه يې عربي ده، لست کړئ.
- ولې د اروپا په لویه وچه کې تراوسه دعربي زې لغات او اصطلاحات په کيميا، رياضي، بيالوژي، طب او داسي نورو برخو کې استعمالېږي.

پوښتنی:

لنده خواب ورکړئ

- ۱- ولې عربی ژبه په زیاترو هپوادونو کې خپره شوي ده؟
- ۲- عربی ژبه د آسیا او افريقا په خو هپوادونو کې رسمي ژبه ده؟
- ۳- د عربی ژبي ريننه معرفي کړئ.

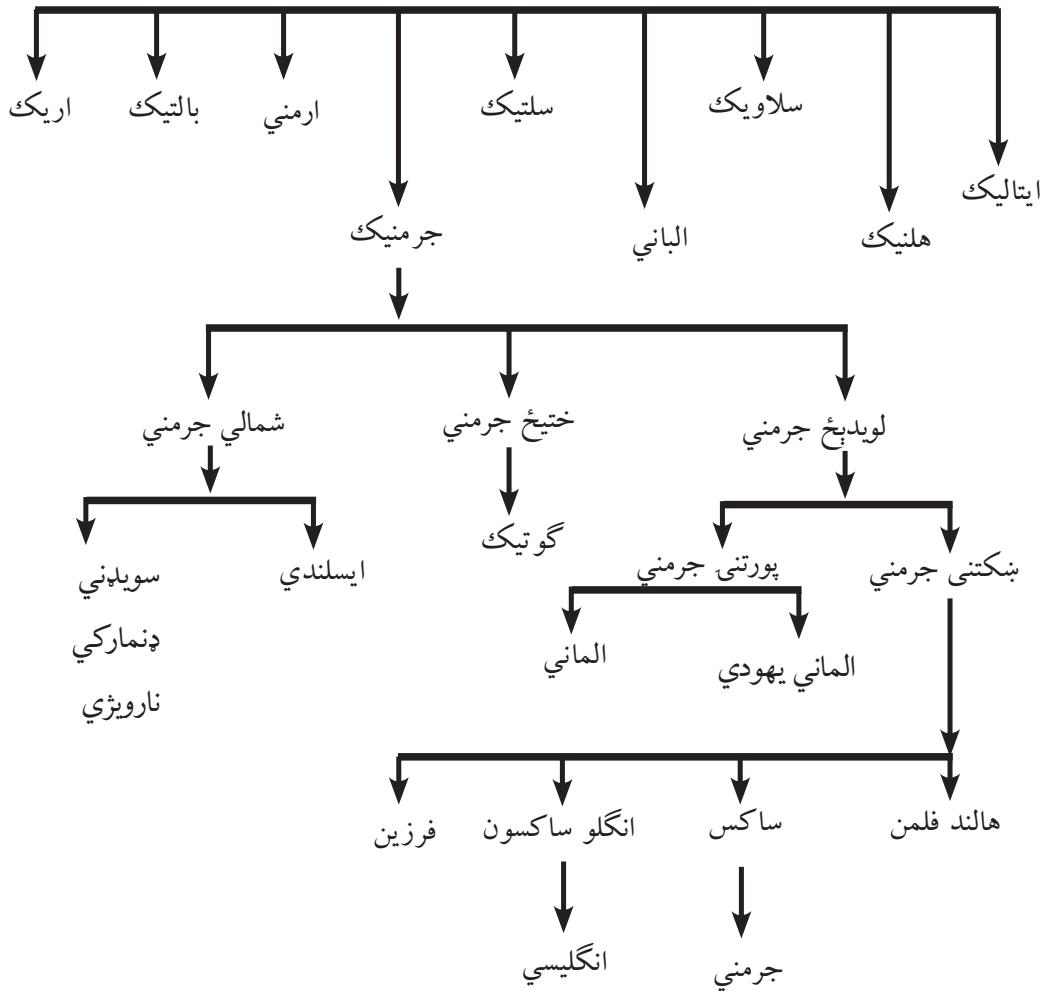

له ټولګي خخه بهر فعالیت:

ولې د عربی ژبي زده کړه د نږۍ د ټپلو مسلمانانو له پاره اړینه ده؟
 تر دې سرليک لاندې مضمون ولیکۍ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې یې خپلو
 ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

ب - انگلیسی زبان

د هندو اروپا یی ژبی جدول

ولی دنپری زیاتره خلک د انگلیسی ژی له زده کرپ سره مینه لري؟

پورتنی جدول په غور ولولې او ووایاست چې انګلیسی زېه د اندو اروپاني زبوا له کومي ډلي خخه ده؟

د انگلو ساکسون د استعمار له دورې خخه د فرانسي د نور ماندي خلکو ترفتحي پوري یعنې له ۵۰۰

څخه تر ۱۰۶ میلادی کال پوري په انگلینډ کې ډپره پخوانی مروجه ژبه انگلیسي وه. دغه سوچه توتياني ژبه ډپره مشکله او له خو لهجو څخه مرکبه وه د نور مانديانو په واسطه د انگلینډ له فتحي څخه وروسته فرانسوی ژبه هم مروجه شوه او تر ۱۲۵۰ میلادی کال پوري خلکو په انگلیسي او فرانسوی ژبه په انگلینډ کې خبرې کولې.

وروسته د دې دوو ژبو له یوځای کېدو څخه یوه بله ژبه د سوچه انگلیسي ژې په نوم منځته راغله. نوله همدي امله انگلیسي ژبه له توتناني Teutonie (پخوانی انگلیسي)، لاتيني او فرانسوی ژبي (نورماندي) څخه مرکبه ده. بيا هم انگلیسي ژبه د عمومي خصوصياتو او د صرف او نحوی د جورښت له مخې په بشپړ ډول توتناني شمېرل کېږي.

خو هغه لوی تغير چې په انگلیسي ژبه کې را منځته شو یو په بل پسې د بهرينيو کلماتو داخلېدل وو چې د معاصرو علومو د پرمختګ او د عمومي افکارو په پراختیا پوري اړه لري. یو زیات شمېر کلمې په دې ژې ورزیاتې شوې چې ډپرې یې یوناني، فرانسوی او ځینې یې عبراني او لاتيني دي. انگلستان په ۱۹ پېړۍ کې یوه پراخه مستعمراتي امپراطوري جوړه کړه چې لمړ په کې نه پړوته. په هغو مستعمرو کې د اقتصادي منابعو د بنکېلاک سربېره د خپل دود په خپرېدو یې هم پیل وکړ چې عمده برخه یې انگلیسي ژبه او مذهب دی. هغه خلک چې مورنۍ ژبه یې انگلیسي ده، په نړۍ کې یې شمېر ۳۳۰ ميليونو ته رسپږي. د نړۍ د ۱۵۷ ميليونو نور نفوسو لپاره دويمه ارتباطي ژبه ده. همدا رنګه انگلیسي د بریتانې په پخوانيو ۴۹ مستعمره هپوادونو کې چې اوس یې خپلواکي هم اخيستې ده او د هپواد اصلې ژې یې ډپر انکشاف نه دی کړي، انگلیسي ژبه د لومړنۍ رسمي ژې او په ځینو هپوادونو کې د دويمې رسمي ژې په توګه منل شوې ده.

د انگلیسي ژې زده کړه د یوې نړیوالې ژې په توګه د نړیوال تفاهم سربېره په جغرافیه او نورو علمو کې د معلوماتي معتبرو مأخذونو په توګه په انټرنېټ، کتابونو او مجلو کې له انگلیسي څخه ګټه اخلي.

په تولگي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووبسل شي او د انگليسي ژې د پرمختيا په لاملونو دې په خپلو منھو کې بحث وکري او د هري ډلي استازى دې د خپل بحث نتيجه خپلو تولگيوالو ته وړاندې کري. بنوونکي دی د ډلو بحث له خپلو معلوماتو سره راټول کري او تولگي ته دې توضیح کري.

پوښتنې:

لنه څواب ورکړئ

- ۱- انگليسي ژبه ولې د نړۍ په ۹ ډیا ټولونو کې د رسمي ژې په توګه منل شوي ده؟
- ۲- انگليسي ژبه له کومو پخوانيو ژيو خخه جوره شوي ده؟
- ۳- ولې زياتره څوانان غواړي انگليسي ژبه ياده کړي؟
- ۴- د نړۍ ټولو لویو وچو ته د انگليسي ژې د خپرېدو لامل توضیح کړئ.

له تولگي خخه بهر فعالیت:

د انگليسي ژې د زده کري د اړتیا په هکله خوکربنې ولیکۍ او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو تولگيوالو ته وړاندې کړئ.

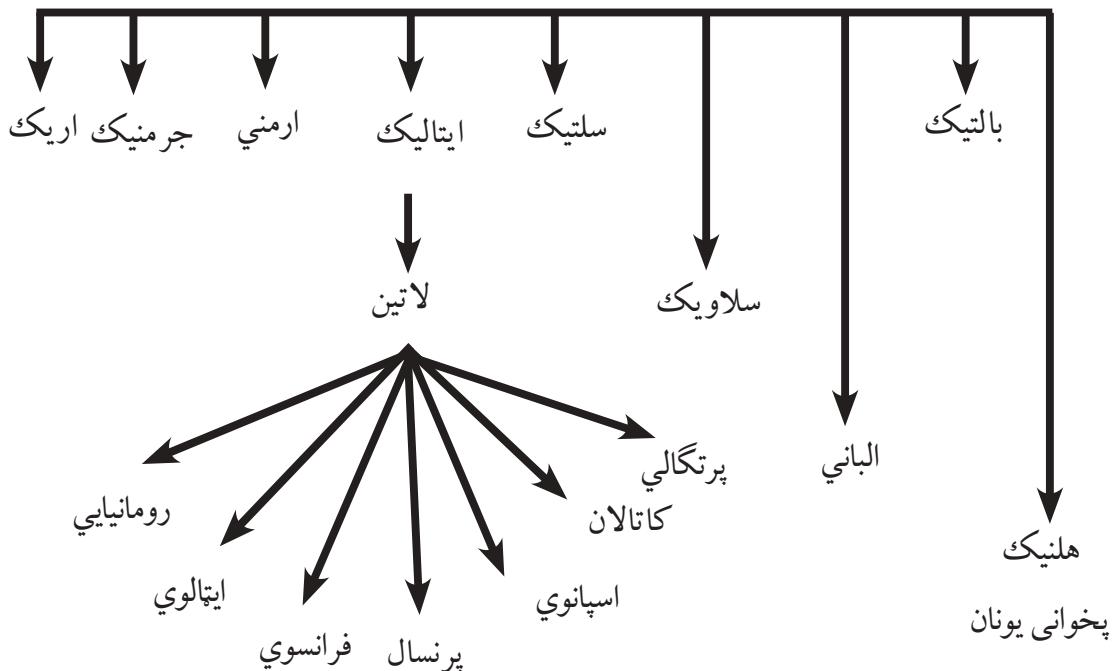
اضافی معلومات

هغه هپوادونه چې انگلیسي ژبه په کې د رسمي ژبې په توګه منل شوې د (له انگلستان پرته په ۴۹ هپوادونو کي رسمي ژبه ده)

۱- سینگاپور	۱- استرالیا	۱- انگلستان	۱- اوگاندا	۱- انتیگوا او باربودا	د امریکا په لویه و چه کې
۲- تونگا	۲- ایرلنډ	۲-	۲- بوتسوانا	۲- د امریکا متحده ایالتونه	
۳- تو والو	۳- مالتا	۳-	۳- تانزانیا	۳- بهاما	
۴- ساموا	۴-	۴- زمبابوې	۴- باریادوس	۴-	
دلیمان پاپوگان			۵- نامیبیا	۵- بلیز	
۶- فیجی			۶- سویزرلینڈ	۶- ترینیداد او توبیاگو	
۶- کریباتی			۷- سرالیون	۷- جامیکا	
۸- مارشال			۸- سیشل	۸- دومینیکا	
۹- میکونزی			۹- گاتانا	۹- سنت کیتس او نویس	
۱۰- نائورو			۱۰- کامرون	۱۰- سنت لوسیا	
۱۱- وانو آتو			۱۱- کینیا	۱۱- سنت وینسنت او کرنادین	
۱۲- پاپوآگینی			۱۲- گامبیا	۱۲- کانادا	
۱۳- پالائو			۱۳- لیستو	۱۳- گربنادا	
			۱۴- لایبریا	۱۴- گویان	
			۱۵- مالاوی		
			۱۶- موریس		
			۱۷- نایجریا		
			۱۸- زامبیا		
			۱۹- جنوبی افریقا		

ج-لاتيني ژبه (فرانسوی، اسپانوی او پرتگالی)

د ايندو اروپائي ژبي کورني

د ۱۳۷ مخ نقشه او پورتنى جدول ولوئ او ووایاست چې د لاتیني ژبي خخه کومې ژبي منځته راغلې دي.

رومي ژبه د ایطالیابانو پخوانی ژبه د اندو اروپائي ژبو د کورنی له ډلي خخه د چې د پخوانی روم د امپراتوری لاندې سيمو کې پري خبرې کېدلې. په لويدیخه اروپا کې بې ورو ورو تغير وکړ او په محلې لهجو تبدیله شوه لکه: د اسپاني، پرتگالي او فرانسي او په ختيغ کې د ارومانۍ او الباني د خلکو ژبي د بلګې په توګه يادولی شو. د روميانو پخوانی آثار له ميلاد خخه مخکې په شپږمې پېړۍ پوري اړه لري، خود لاتين ادبیات په درېمې پېړۍ کې پېل شول. فرانسوی، اسپانوی او پرتگالي ژبي د ژونديو ژبو له ډلي خخه دي چې د استعمار

او نورو لاملونو له مخې د زېپې د اصلي ويونکو له حوزې خخه د باندي يې رواج ومونده او پراخ گرامر لري. اسپانيه، پرتگال او فرانسه هغه هپوادونه دي چې د جغرافيائي اكتشافاتو وروسته يې وکولي شول چې په امريكا، افريقا، آسيا او اوقيانوسие کې لوپې مستعمرې لاس ته راوري په هغو سيمو کې يې خپل کلتور او دود هم مروج کړ چې د دغه کلتوري نفوذ یوه مهمه برخه ژبه ګډل کېږي.

د اروپا د استعمار لاندې هپوادونو کې د خو پېپيو ولکو په پای کې د مستعمره شوو هپوادونو محلې او سيمه ييزو ژبو وده ونه کړه. سره له دې چې خپلواک هپوادونه هم دي، خو د پخوانيو استعماري ژبو د نفوذ له مخې يې خارجي استعماري ژبه د خپل هپواد د رسمي ژې په توګه منلي ده. لکه: فرنسوي ژبه د نړۍ په ۲۶ هپوادونو کې، اسپانيوي ژبه د نړۍ په ۱۹ هپوادونو کې او پرتگالي ژبه د نړۍ په ۶ هپوادونو کې رسمي او لوړنۍ ژبه او په خينو هپوادونو کې دويمه رسمي ژبه ده.

د زياتو معلوماتو له پاره هغه جدول چې ضميمه دي، ولولي.

د لاتیني ژبي خانگي چې د اصلی پاڼوي خخه بهر په نورو هپوادونو کې د رسمي ژبي په توګه منل شوې دي

د لاتیني ژبو خانکي

فرانسوی		اسپانوی		پرتگالی	
لوپې وچې	هپوادونه	لوپې وچې	هپوادونه	لوپې وچې	هپوادونه
اروپا	موناكو	اروپا	اندورا	افريقا	انگولا
آسيا	فلپين	افريقا	گينه استوائي	جنوي	برازيل
افريقا	منځني افريقا	جنوي امريكا	ارجنتين	اميکا	ختح تيمور
افريقا	بنين	جنوي امريكا	اکوادر	آسيا	ساوتومه و ترنسیپ
افريقا	بروندي	جنوي امريكا	السلفادور	افريقا	کپ ورود
افريقا	يوركينا fasو	جنوي امريكا	اوروجواي	افريقا	گيني بيساو
افريقا	توګو	جنوي امريكا	بوليفي	افريقا	
افريقا	چاد	جنوي امريكا	پيرو		
افريقا	جيپوتي	جنوي امريكا	پاناما		
افريقا	روندا	جنوي امريكا	پاراگوي		
افريقا	ساحل عاج	جنوي امريكا	دومنكين		
افريقا	سنگال	جنوي امريكا	چيلي		
افريقا	سيشل	جنوي امريكا	كلمبيا		
افريقا	کومورو	جنوي امريكا	کستاريكا		
افريقا	گابون	جنوي امريكا	کيوبا		
افريقا	گينه	جنوي امريكا	گوايتيمالا		
اروپا	لوکزامبورک	جنوي امريكا	نيكاراگوا		
افريقا	مادغاسکر	جنوي امريكا	ونزويلا		
اروپا	موناكو	جنوي امريكا	هندوراس		
افريقا	نيجريا				
افريقا	نيجر				
افريقا	كاميرون				
افريقا	کانگو برازويل				
افريقا	کانگو کنشاشا				
منځني امريكا	هايتي				
شمالي امريكا	کانادا (انگليسي و فرانسوسي)				

په تولگي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو ډلو ووبشل شي او هره ډله د لاتيني ژې د يوې خانګې پرتگالي، اسپانوي، فرانسوی او نورو په باره کې په خپلو منځو کې بحث وکړي چې ولې د نړۍ په زیاتو هپوادونو کې نوموري ژې تر او سه پوري رسمي ژې دي؟ د بحث پايلې دې د ډلي استازی تولگي ته بيان کري او بنوونکي دې د ډلي د بحث پايلې له خپلو معلوماتو سره راتبول کري او تولگي ته دې وړاندې کري.

پونستني:

لند څواب ورکړئ:

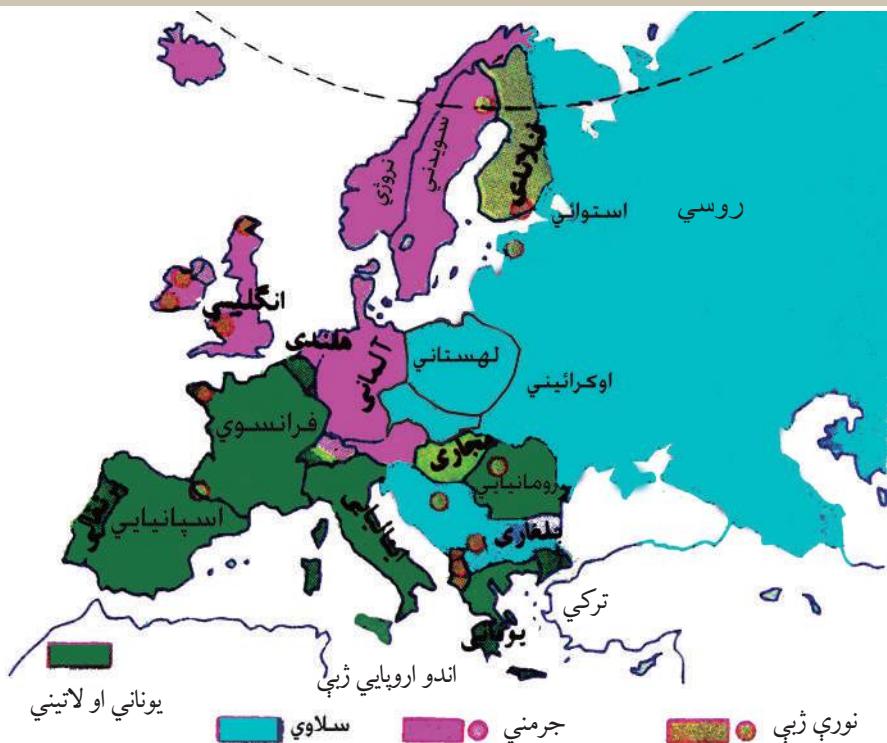
- ۱- د لاتيني ژې د کورنی خانګې معرفي کړئ.
- ۲- فرانسوی ژبه، له فرانسي پرته د نړۍ په خو هپوادونو کې رسمي ژبه ده؟
- ۱- فرانسوی ژبه د لاندي ژيو د کورنی یوه خانګه ده.
الف: جرمnick ب: لاتين ج: سلاوي د: سانسکرت
- ۲- اسپانوي او پرتگالي ژې د لاندي ژيو خانګه ده.
الف: سلاوي ب: پخوانۍ یونان ج: لاتين د: جرمnick

له تولگي خخه بهر فعالیت:

د هغه جدول په مرسته چې د هپوادونو رسمي ژبه پکې فرانسوی، پرتگالي او اسپانوي ده د نړۍ په نقشه کې تثبت کړئ او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو تولگيوالو ته وړاندې کړئ.

د- جرمني ژبه

د جرمني ژې د جغرافیا ډی و پش نقشه ولوله او په نقشه کې د جرمني ژې د نفوذ ساحه تښیت کړئ.
د زیاتو معلوماتو لپاره اړونده جدول هم ولوله.

یوې قبیلې له میلاد خخه مخکې د لومرنې زرکلنې دورې په منځنۍ برخه کې د المان

په شمال او د سکندينافي د ټاپووزمې په جنوب کې ژوند کاوه او له دویمه میلادي پېړی

خخه وروسته یې نورو سیمو ته مهاجرت وکړ چې او س هلته استوګن دي.

د جرمني ژبه د اندو اروپایی ژبو له ډلي خخه ده چې انگلو ساکسون ژې لکه: الماني،

هالندی او انگلیسي، د ايسلينډ د خلکو ژبه او د سکندينافي ژې (د ناروي، سویدن او

ډنمارک د خلکو ژې) او گوتیک ژبه Gothic احتوا کوي. د گوتیک د ژې اثار د

میلادي خلورمې پېړی را په دې خوا موجود دي.

جرمني ژبه په دوه محلی لهجو و بشل شوي ده:

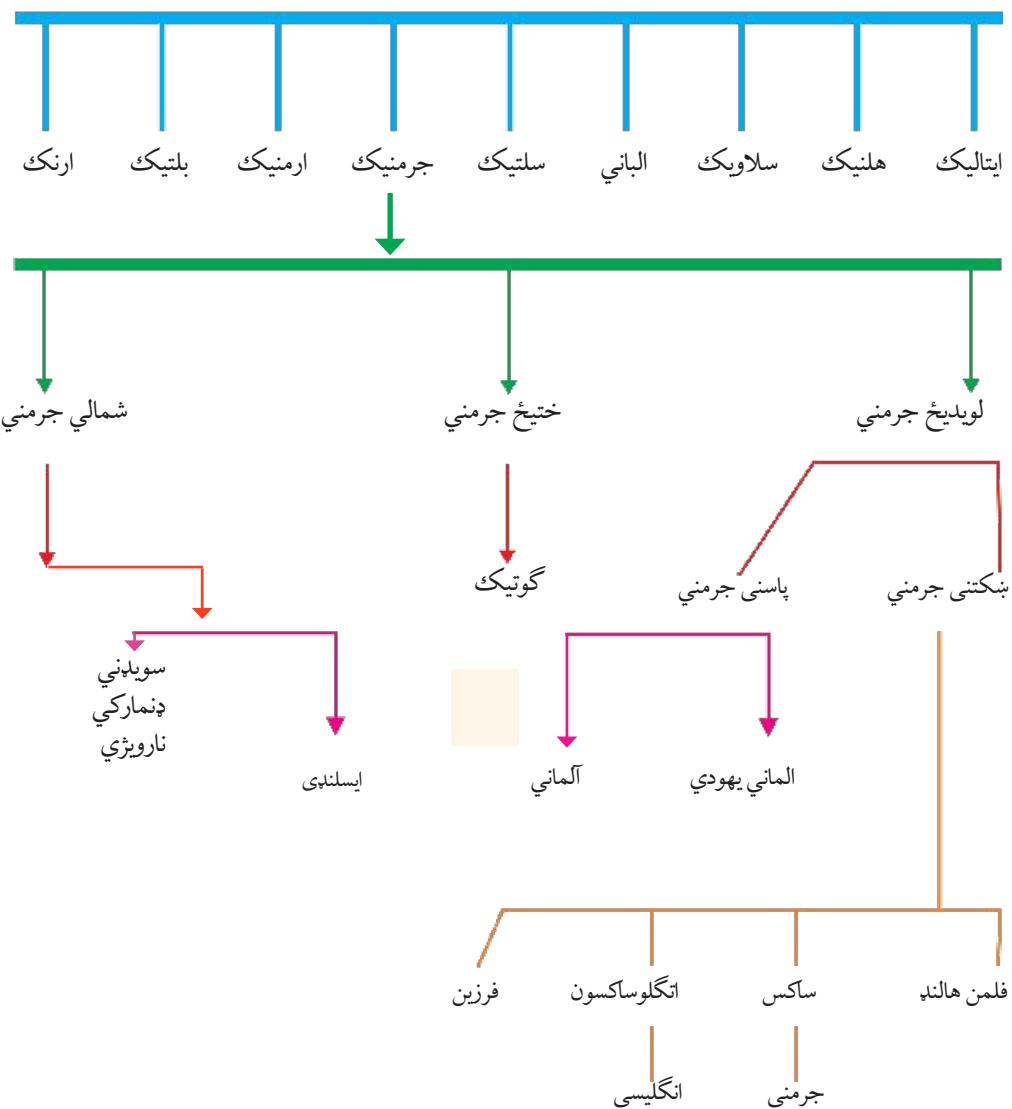
۱- د لوړو سيمو جرمني ژبه، چې په جنوي برخه کې پري خلک خبرې کوي او د جرمني ژې رسمي ادبیات جوړوي.

۲- د هوارو سيمو جرمني ژبه چې د هپواد په شمالی جلګو کې پري خبرې کېږي. له دي ژې خخه فلامندي او هالندي ژې مشتق شوي دي. الماني ژبه د المان د هپواد سربېره د اطربش، لختین شتین او سويس (الماني، فرانسوی او ایطالوی) رسمي ژې دي. د لوکزمبرگ ۷۰ سلنې خلک او د هالنډ يو شمېر خلک په الماني ژبه خبرې کوي.

د یادونې ورده چې انگليسي ژبه هم د جرمني د هوارو سيمو د خلکو د ژې يوه خانګه ده چې د انګلو ساکسون Anglo Saxon د قبيلي د خلکو په واسطه په شپږمه ميلادي پېړي کې انګلستان ته یووړل شوه او وروسته د فرانسوی تورو سره ګله شوه. د انګلستان خلک او د ايرلينډ د یوې برخې خلک په هغې ګړېږي.

په تولگي کې فعالیت:

تولگي دې په مناسبو چلو ووبشل شي او هره ډله دې د نقشبې له معنې د جرمني ژې سيمې په نښه کري او د ډلي استازى دې هغه هپوادونه چې الماني ژبه په کې ډپره مروجه ده، خپلو ټولگيوا لو ته **د اندو اروپايي گورنۍ ژې** وروپېژني.

پوښتني:

لندخواب ورکړئ

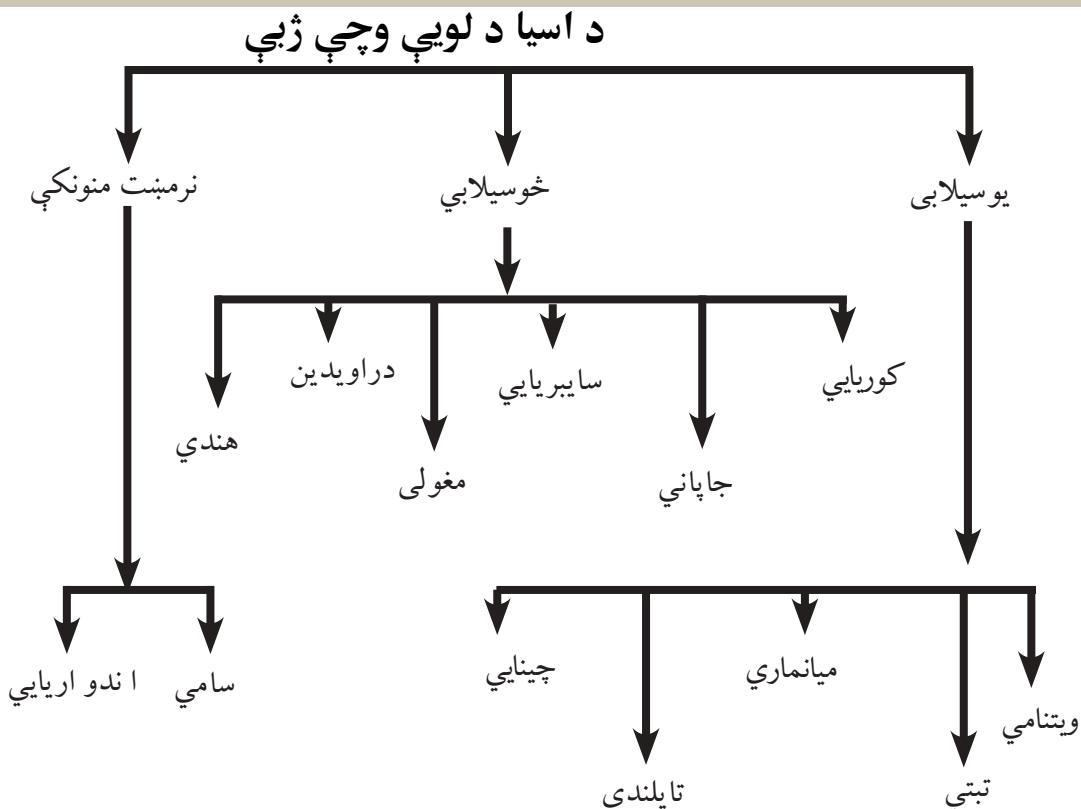
- ۱- د اروپا کومې ژېپی د جرمني ژېپی یوه برخه ده؟
- ۲- د جرمني ژېپی خخه کومې ژېپی رابیلې شوې دي؟
- ۳- د سکنديوی تاپوززمې هغه ژېپی چې جرمني رسنه لري، نوم یې واخلئ؟
- ۴- الماني ژبه د کومو هېوادونو رسمي ژبه ده؟

له ټولګي خخه بهر فعالیت:

د اروپا د لوپې وچې نقشه بې لیکنې رسمي رسمه کړئ. د ژیو د عمومي جدول په مرسته د جرمنیک لویدیخ، ختیخ او شمالی جرمني د هند او اروپائي ژیو د کورنۍ سیمې او خانګې په بیلا بلو رنګونو رنگ کړئ او د جغرافې د مضمون په راتلونکي ساعت کې یې خپلو ټولګیوالو ته وړاندې کړئ.

هـ- د چېنایي، جاپانی او اندونزیاپي ژبو په باره کې خه پوهېږي؟

د ۱۳۷ مخ نقشه او چارت ولوی او ووایاست چې چینایي ژبه له جاپانی خخه خه توپیرلري؟

چینایي ماندرین ژبه لکه: د ویتنامی (انامی)، تبتی، تایلندی او میانماری (برمایی) ژبو په خېر د ژپوهنې د اصطلاح له مخې یو هیجایي ژبه ده. د ډې ژې کلمې جلا سېلابونه لري. د کلماتو صرف دې لې د هغه د تغیر سبې ګرځی.

چینایي ژبه دېره پخوانی او د پراخو ادبیاتو لرونکې ده. د ډې ژې الفبا خلور سوه توري لري او مصوروه د او خو سوه فرعی نښې هم لري. نوله همدي امله د هغې زده کړه ستونزمنه ده او هر خوک هغه نه شي زده کولی او د ولس د پسواوی سبې ګرځدلې وه. له همدي امله د هغې د اسانولو له پاره هڅې شوې دي. د ډې ژې ویونکي په خپلو منځو کې نژادی او توکمیزې اړیکې لري او د شمېر له مخې د آسیا د لوبي وچې نیم نفووس جوړوی او د نفوذ ساحه یې د آسیا په ختیئ کې ده.

- په خو سیلابی ژبني ډله کې کورابی، جاپانی، د ساکھارابی د خلکو زیاته برخه، منځنۍ آسیا، د راویدی او هندی ژې شاملې دي. چې په ډې ژبني ډله کې د مختارې او روستاپې ډېرې پېچالې کلمې موجودې

دي.

- هجه ژبي چي نرمبنت منونکي دي د جلا عنوانو تر سرليك لاندي مخكي معرفي شوي دي. اندونزيايي ژبه: چي د مالاي ژبي د ماليزيا د هپواد جنوي برخې خخه بله شوي ده د اندونزيا د هپواد رسمي ژبه ده. په ۱۹۲۸ ميلادي کال کي د ملي ژبي په توګه وټاکل شوه. د وخت په تېرپلدو د عربي، چيني، هالندي، پرتگالي، سانسکريتي، تاميلي، فرانسوی او انگلسي ژبه کلمې په دي ژبي کي شاملې شوي دي. د بېلگې په توګه په دي ژبه کي تقریباً د هالندي ژبي ۷۰۰۰ کلمې موجودې دي.

په تولگي کې فعالیت:

زده کوونکي دي په مناسبو ډلو ووبشل شي. د ژبو د کورني نقشه دي په (۱۳۷) مخ کي په غور ولولي او بيا وروسته دي د ژبې پوستو خلکو ژبي د هغه د اپوند هپوادونو سره يو د بل په مرسته وټاکي بنونکي دي د فعالیت پایله د خپلو معلوماتو سره راټول کړي

پونتنې:

لنډ خواب ورکړئ

۱- د ماندرین چینائي ژبي ځانګړتیاوې ووايast.

۲- آسياني یو سپلابي ژبي کومې دي؟

سم خواب انتخاب کړئ

۳- چینائي ژبه په کومې کورني پوري اړه لري:

الف: یوسیلابي ب: خوسیلابي ج: نرمبنت منونکي
د: ټول څوابونه سم دي
سم څوابونه غوره کړئ.

۱- اندونزيايي ژبه له مالاي ژبي خخه بله شوي ده.

۲- ماندرین چینائي ژبه ۴۰۰ توري او خو سوه نښې لري؟

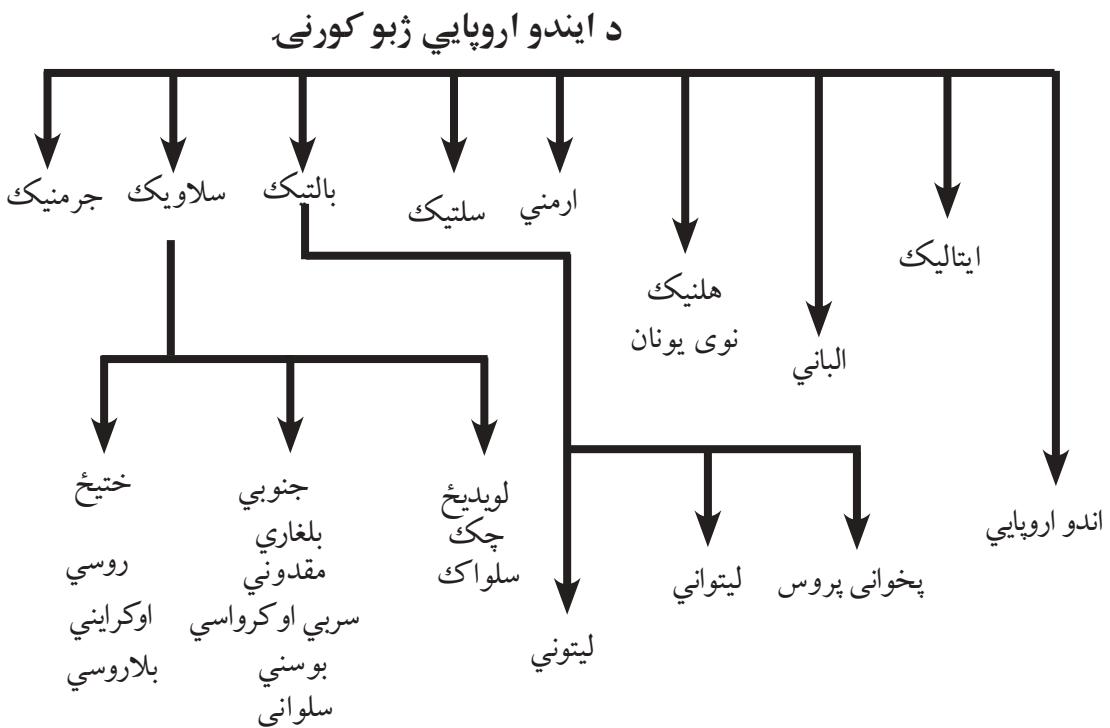
۳- د وتنامي، تبتی، تایلندی او برمایي ژبي خو سیلابي ژبي دي؟

له تولگي خخه بهر فعالیت:

د آسيا د لوې وچې نقشه بې لیکنې رسم کړئ او یو سیلابي او خو سیلابي ژبي په جلا رنگونو رنگ کړئ او په راتلونکي ساعت کې یې خپلو تولگیوواله وراندي کړئ.

و- د بالتيک- لیتوانی او سلاوی ژبې

د ۱۳۷ مخ نقشه او پورتنۍ ګراف په غور ولولې او ووایاست چې سلاوی ژبه په کومې ژبني کورني
پوري تړلي او کومې خانګې لري؟

سلاوی ژبه د هندو اروپايني ژبو له خانګو خنځه د چې په ختيئه اروپا او د بالکان په نورو سلاوی
هپوادونو کې مروجه ده.

د مسيحیت د لومرې پېړې پېل کې بالتيکي او سلاوی قبیلو د ختيئې اروپا لوبه برخه نیوې وه چې په
لويدیئ کې بې د جرماني قبیلې او په جنوب کې بې اريابی قبیلو استوګنه درلووده د پنځمې پېړې خنځه
وروسته سلاويانو د خپل نفوذ سيمه په بېلاپلوا خواوو کې پراخه کړه او اوس سلاوی ژبي د ختيئې
اروپا په پراخه ساحه کې رواج لري.

سلاوی ژبه زياتې محلی لهجې لري چې دېره مهمه بې روسي ژبه د چې د سايبريا په ټایگا، د ترانس
سايبريا د اوسيپني کربنې په دواړه اړخونو، آذریابجان او اوکراین کې مروجه ده.

سلاوی ژبه په خو محلی لهجو هم وېشل کېږي چې د هنگري او بالکان یو خه خلک او همدارنګه
چکيان، سلواكيان، پولنديان، سرييان، بوسنيان، کرواتيان، بلغاريان او د مقدونې خلک پري خبرې
کوي.

د بالتيك د سمندرگي د سواحلو د خلکو ژبه د سلاوي له ژبي سره ورته والي لري او ليتوانيائي ژبه هم د سلاوي ژبي د کورني خانگه گنل کېږي.

په تولگي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو ووبشئ چې د سلاوي ژبي د عمده خانگو په باره کې په خپلو منځو کې بحث وکړي او د بحث پایله دي خپلو تولگيوالو ته وړاندې کړي. بنوونکي دي د بحث موضوع راټوله او له خپلو معلوماتو سره یو څای دي شاګردانو ته واوروسي.

پونسني:

لنده څواب ورکړئ

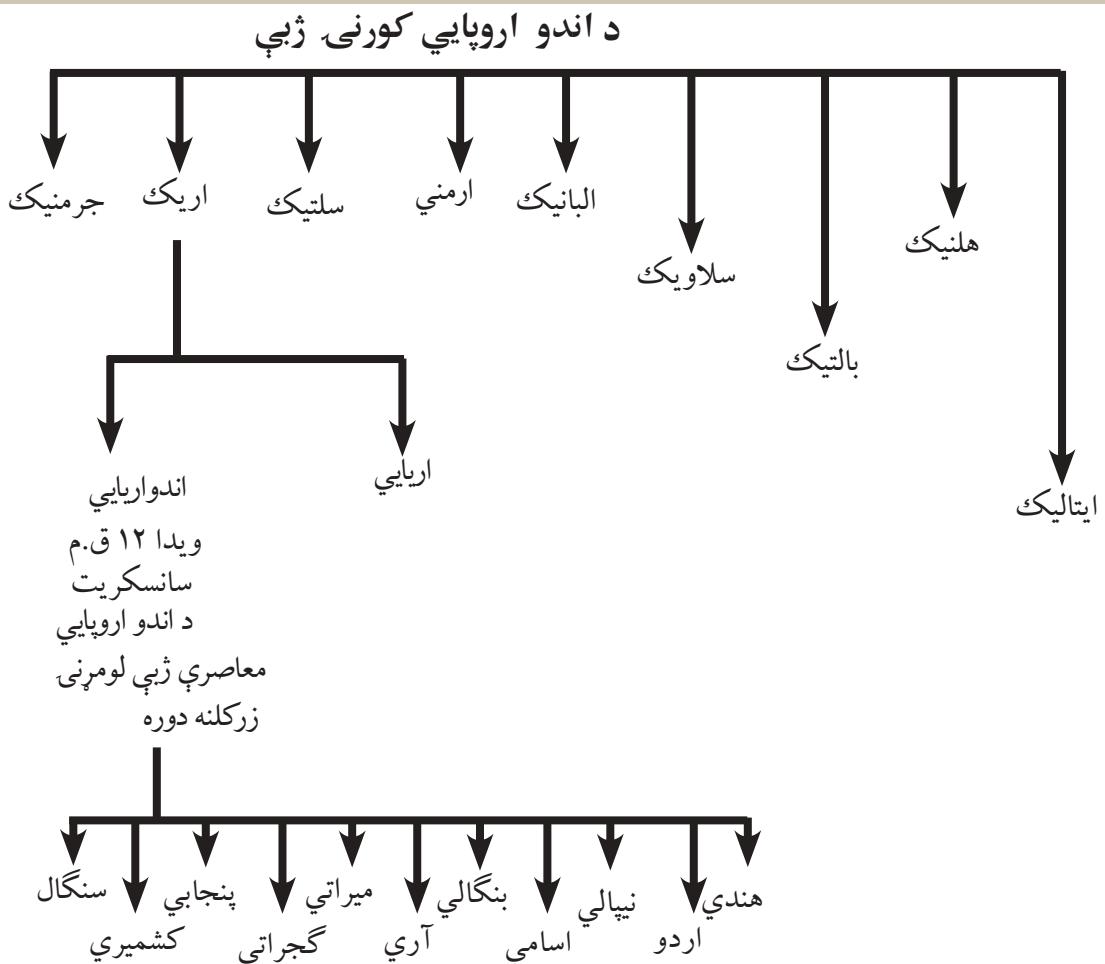
- ۱- سلاوي ژبه د کومې ژبني لوې کورني خانگه گنل کېږي؟
 - ۲- سلاوي ژبه د اروپا په کومه برخه کې زیات ویونکي لري؟
 - ۳- د سلاوي ژبي مهمې خانگي معرفې کړئ.
 - ۴- د بالتيك ژبه په کومو خانگو وېشل شوې ده؟
سم څوابونو په نښه کړئ
- ۱- سلاوي ژبه د اندو اروپايني ژيو خانگه ده ()
 - ۲- سلاوي ژبه زیاتره په ختيغه اروپا او د بالکان په نورو هپوادونو کې مروجه ده؟
 - ۳- د سلاوي ژبي مهمه خانگه روسي ژبه ده ().

له تولگي خخه بهر فعالیت:

داروپا نقشه بې لیکنې رسم کړئ او د سلاوي ژبي د نفوذ سيمه په یو رنګ په نښه کړئ او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې بې خپلو تولگيوالو ته وړاندې کړئ.

ز- هندی او اردو ژبې

پورتنی جدول په غور ولولئ او ووایاست چې د اردو ژبه د کومې ژبني ډلي پوري اره
لري.

هندي ژبه د هند اصلي او رسمي ژبه ده. اردو د پاکستان او بنگالي د بنگله دېش اصلي او رسمي ژبې
دي.

اردو په تاریخي لحاظ د سانسکریت خخه مشتق شوي ده له فارسي سره ګله شوي او له هغې خخه یوه
نوې ژبه د اردو په نوم جوړه شوي ده. په پاي کې د بېلا بلو لاملونو له مخې د پاکستان، بنگله دېش او
هند د یوې برخې ګله ژبه ګنل کېږي. دغه ژبه د شاه جهان د حکومت په دوره کې ۱۶۲۷ - ۱۶۸۵
میلادي کال پوري په هند کې د تیموریانو د کورنۍ بنست اپسودونکي د ظهرالدین بابر لمسی چې د
هند د مغلاتو په نوم هم یادپري د اردو ژبې په نوم ونومول شووه.

اردو ژیه د پخوانی فارسی، ترکی او هندی ژیو خخه جوره شوی د. لومپنی بنسټونه یې په هند کې د مسلمانو فاتحینو په راتلو سره اپښو دل شوي دي. خرنګه چې د سلطان محمود غزنوی او د هغه د زوی سلطان مسعود د حکومتونو په دوره کې هندیانو ته د غزنیانو په دربار کې لورپی خوکی ورکړل شوې وي، په هند کې د غزنیانو د دربار ژیه هم فارسی او د هند مسلمانو حاکمانو په همدې ژیپی خبرې کولې نوله همدې امله د دری ژیپی اغزې په اردو ژیه کې را منخته شوې. د اردو اصطلاح ترکی د او معنا یې عسکر او د عسکرو قرارگاه ده.

خرنګه چې ترک، فارس او هند عسکر په یوه عسکري غونډه ځای کې یوځای وو، نو د اردو ژیه له دربو ژیو ترکي، دری او هندی ژیو خخه جوره شو او د اردو په ژیه یاده شو چې وروسته د انګلیسانو د خوپېرپو واکمنی په واسطه انګلیسي اصطلاحات پري هم ور زیات شول.

په تولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په دوه نفری ډلو ووپشی، هره ډله دې د اردو ژیپی په تاریخچه په خپلو منځو کې بحث وکړي او د بحث موضوع دې خپلو تولګیوالو ته وړاندې کړي. د مضمون بشونکي دې د بحث موضوع را پوله کړي او لاس ته راغلي معلومات دې له زده کوونکو سره شريك کړي.

پونتنې:

لنډ خواب ورکړئ

۱- د اندو اريابي معاصرې ژیپی کومې دي؟

۲- اردو ژیه ولې په دې نوم یادېږي؟

لاندې جملې بشپړې کړئ.

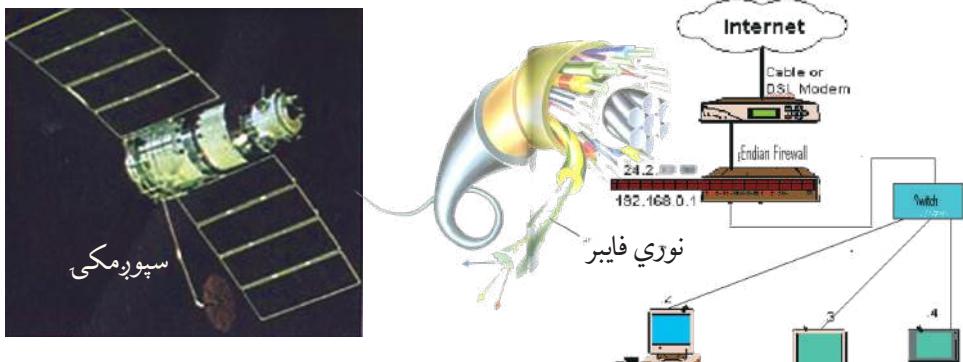
۱- اردو ژیه د د حکومت په دوره کې د اردو په نوم یاده شو.

۲- اردو ژیه له _____، _____ خخه جوره شوې ده.

له تولګي خخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د جنوب ختيڅي آسیانقشه بې لیکنې رسم کړي او اردو ژیه هېوادونه دې په جلا رنګ، رنګ کړي او د جغرافي د مضمون په راتلونکي ساعت کې دې په تولګي کې زده کوونکو ته وړاندې کړي.

اووم خپرکي ۱-۷ اريکي او نريوال کېدنه Globalization

آيا د نريوال کېدو له موضوع سره بلد ياست.

هغه پرمختګونه چې د پوهنې په بېلاپللو برخو کې رامنځته شوي. لکه مخبارات، په تېره بیا هغه معلومات چې د مصنوعي سپورمکيو، رادار او انټرنېټ او داسي نورو خخه لاس ته راخي، نړۍ یې له پخوا خخه ډېرہ نژدي کړي ده. د هېوادونو ترمنځ اريکې یې ټینګي کړي دي.

له لري فاصلې خخه معلوماتو Remote sensing په سوداګرۍ، صنعت، ترانسپورت (حکمنې، هوابي او سمندري)، دود او د هېوادونو او له یوې سيمې خخه بلې سيمې ته د مالونو او کاليو په لېردولو کې آسانتیا رامنځته کړي ده. نو همدي ټولو مسالو نريوال کېدنه، په تېره بیا په جغرافیه کې الکترونيکي مخباراتو او د مصنوعي سپورمکيو اريکو خپل حقيقی ارڅ غوره کړي دي. د یادونې وړ اسانتیاپي یې د جغرافي په بېلاپللو برخو کې برابرې کړي دي او په دې اساس ېږي په یوې لوی مقیاس د انسانو ګډ کور جوري کړي. د ساینس او تکنالوژۍ د پرمختګ، فضا ته د انسان سفر، د فضایي تم ځایونو شتون او د مصنوعي سپورمکيو لېرل د حکمکې شاوخوا ته انسان وکولی شول چې د هغوي په مرسته په بېلاپللو برخو کې اريکې یو له بل سره نژدي کړي. د مثال په ډول د مصنوعي سپورمکيو په مرسته انسان کولې شي له کابل خخه نیویارک، کانادا او د نړۍ نورو لريو سيمو ته، له مکاني واتېن سره په ډېر لېر وخت کې تماس ونيسي.

په دې سربېره په سوداګرۍ، بانکي چارو، د اسعارو د تبادلي او راکړي ورکړي د ودې او ترانسپورتي چارو او نظامي چارو کې د نړۍ تولې سيمې د معلوماتو د پونښن لاندې راولي. نو زمانې او مکاني واتېن د تماس لپاره نژدي شوي دی چې د نريوالتوب Globalization مفهوم افاده کوي د اريکو پرمختګونه يا Telecommunication لکه: پرمختاللي رادار، ټلفونونه، موبایل، انټرنېټ، فکس او د نړۍ د سپورمکيو سیستمونه د نړۍ هېوادونه یو بل ته نژدي کړي او هغه واتېن چې د نړۍ د هېوادونو ترمنځ موجود و، له منځه لار.

د ارتباطي او اريکو او خبرتیا وسایلو چټکه وده لکه فکس، کمپیوټر، انټرنېټ، ټلفون، ټلویزیون او داسي نورو د هېوادونو د نژدي کولو لپاره زمينه برابره کړي ده، د مثال په ډول که چېري د وارداتي

مالونو وارد دونونکي وغوارې له جاپان خخه زيات سوداگرېز مالونه او کالي نيوبارک او دويي ته وارد کري.
وارد دونونکي د انټرنېټ په مرسته له اړوندو کمپنيو خخه د مالونو د لېږدولو غوبښته کوي. په لوړې پړاو
کې فرمایش اخېستل کېږي او وروسته صادر دونونکي کمپني د مالونو بيه، کرايه او د مالونو د یمه کولو
اطلاع ورکوي.

وارد دونونکي د الکترونيکي اوېز په واسطه د مالونو بيه د انټرنېټ له لاري مقابل لوړي بانکي حساب ته
استوي او وخت پر وخت د انتقالاتي وسایلو خط السير د مصنوعي سپورمکيو، انټرنېټ، موبایل په
واسطه کټرولېږي، ترڅو چې مالونه اخیستونکي ته ورسېږي.
د لېږدونې دا بهير د نوري فایبر يا الکترونيکي اسانتياوو په مرسته اسانه شوي دي او د زرګونو کيلو مترو
واتېن په یوه دقیقه کې تنظيموي. دغه په نړۍ کې د ارتباطي وسایلو د نړیوالتوب ګټه ده.

په تولګي کې فعالیت:

ګران زده کونونکي په درېو ډلو له پېشلو خخه وروسته د نړۍ د درېبو مهمو وسیلو لکه: راډيو، ټلوزیون او
تېلפון په باره کې بحث وکړي او د بحث پایله دي د ډلي استازې خپلو تولګيوا لو ته بیان کړي او بنوونکي
دي له خپل معلومات سره د فعالیت نتیجه راټوله کړي.

پونتنې:

له خلورو خوابونو خخه سم خواب غوره کړئ
۱- ګلوبالایزیشن خه دي:

الف: اړیکې ب: نړیوالتوب ج: سیاسي نظام د: د اړیکو نشوالي

۲- تېلפון د لاندې موضوعاتو لپاره کارول کېږي:

الف: د کالیو تبادله ب: د سوداگرېزو کالیو تسلیمول

ج: د موسسو او افرادو ترمنځ د اړیکو تامینول د: هیڅ یوسم نه دي

جمله بشپړ کړئ:

۳- انټرنېټ په نړۍ کې بنه وسیله ده.

لنډ خواب ووایاست:

۴- د عصری پرمختللو ارتباطي وسایلو نومونه و اخلىء.

له تولګي خخه بهر فعالیت:

ارتباطي وسایل کوم مفهوم افاده کوي او ارزښت بې په کومه برخه کې دي؟ مهرباني وکړئ په کتابچو کې
ې په ګرافې او د جغرافي په راتلونکي ساعت کې ېې شرح کړئ.

د اړیکو د وسیلو ډولونه:

د اړیکو خو ډوله وسیله پېژنې؟

د پیغام په انتقال کې د جغرافیایی حقایقو موندل، د نورو علومو په خېر، د اړیکو د وسیلو پورې اړه لري. نوله همدي امله د اړیکو د وسایلو غوره ډولونو زده کړه د جغرافیایی خانګې د زده کوونکو پاره حتمي او اړین کار دی. په تېره بیا دن ورځې خپرني د لمربیز نظام، مصنوعي سپورمکيو او د هغو تحولاتو او د حقایقو د موندلو په هکله لکه کانونه، کرنیز افونه او داسې نور او همدارنګه نوي پرمختګونه د کایناټو او د سیارو په هکله د حقایقو موندل او د هغو اړیکې له څمکې سره هغه اړینې مسائلي دی چې د مخباراتي وسایلو په واسطه سرته رسپري.

انسانانو د ژوندانه له لومړيو وختونو خخه په څمکه باندې له اشارو، نښو او ساده وسیلو خخه ګته اخيستله. همدا رنګه ډول او نغاره به یې وهله او بیا وروسته یې له اهلي حیواناتو خخه ګته اخيستله او په پای کې له موږ، سیم لرونکي تېلغون مونولوگ او بې سیم تېلغون، رادیو، ټلویزیون، انټرنېټ او رادار خخه یې ګته اخيستله.

د ډیجیتل تېلغون او مونولوگ خخه ګته اخيستنه په اوسيني وخت کې مخباراتي ستونزې حل کري او یو له بل سره یې اړیکې ټینګې کړي دي.

د تیلي کمونیکشن په برخه کې اختراعګانو د نړۍ خېره بدله کړه او د اړیکو په سیستم کې پرمختګونه په هوانوردي، سمندری ترانسپورت او د حمل و نقل په ډپرو نورو برخو کې بنسټېز تغيرات رامنځته کړي. لوی بدلونونه په تېره بیا له دویمي نړیوالې جګړې خخه وروسته اختراعګانې چټکې شوې. ډله یېزې اړیکې په اړوپا او امریکاکې د اړیکو معاصرې دستګاوې جوړې شوې. د ارتباطي وسیلو په توګه د رادیو را منځته کېدلو، وکولي شول چې انسانان یو له بل سره نزدې کړي او د رادیو منځني، لنډې، اوږدې او FM خېږي لري واتنو نه د غږ د خپرولو په واسطه نزدې کړي. د سوداګریزو مالونو اخبار خپرولو، د تولیدي، صناعتي او تاخنیکي مالونو اعلاناتو، ورځچانې، ټلویزیون، انټرنېټ سپورمکي د اړیکو ډېرې لوې ويسيلي شمېرل شوي چې په جغرافیایی خېرنو کې ورڅه زیاته ګته اخيستل کېږي. د ګوګل Google د انټرنېټ سایت کې هغه پروګرام چې د (PC Glob) یا

د نېټ د اطلس په نوم يادېږي، خای پرخای شوي دي چې اقتصادي او فزيکي، اويو او هوا او داسې نورو په باره کې معلومات انسان ته ورکوي. فضائي او کيهاني سفرونه او د مصنوعي سپورمکيو او څمکي تر منځ د اړیکو تینګول په پرمختللي ډول بدل شوي دي او معاصرو کيهاني خېړنو وکولی شول چې د طبیعت د خینو رازونو په پېژندلو او کشفولو کې له انسان سره په ډېره بهه طریقه مرسته وکړي. په مصنوعي سپورمیو کې د پرمختللو کمرو نصبول د څمکي د کري او سمندرو په باره کې د خینو حقیقتونو د روښانه کولو سبب شوي دي او نوې موضوعګانې ېې د څنګلونو، کاتونو، سمندرونو او د ژوندانه د چاپېږیال په هکله سپړلي دي.

د انسان د ژوندانه په ټوله موده کې د اړیکو عمده وسیلو پر مختگ کړي دي چې لاندې برخې لري:

- ۱- لوړنې وسیلې، لکه: التونکي (هدهد او کوتري) او اهلی حیوانات لکه آس، اوښ، خر، قاطر.
- ۲- عصری وسیلې، لکه: د میلیا د اړیکو وسیلې راديو چې منځنۍ، لنډې، اورډې او FM څېږي، ټلویزیون، موبایل، کمپیوټر، انټرنېټ، مصنوعي سپورمکي چې پاس ورڅخه يادونه وشه.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په بېلو ډلو ووبشئ چې د اړیکو د وسیلو نومونه واخلي او د سپورمکيو نقش د فضا او څمکي په نوو کشفیاتو کې بیان کړي.

پوښتنې:

سم څواب وټاکۍ:

۱- میلیا خه ده:

- الف: اخبار ب: ډله یېزې اړیکي ج: راديو د: ټول څوابونه سم دي
- ۲ - د سپورمکيو خخه د جغرافي په کومو مسأله کې ګته اخېستل کېږي؟
 - ۳ - د اړیکو اصلی وسایل____،____،____، او____،____، احتوکوي.

له ټولګي خخه بهر فعالیت:

ګرانو زده کوونکو د تیلې کمونیکیشن په باره کې لنډ معلومات ورکړئ او له موبایل خخه ګته اخېستنه په خپلو کتابچو کې ولیکۍ او د جغرافي د مضمون په راتلونکي ساعت کې ېې ټولګې ته وړاندې کړئ.

الف: پوست Post په نړۍ کې.

ایا د پوست په باره کې معلومات لري؟

له دېږي پخوا زمانې را هيسې په نړۍ کې پوستي سیستم و چې نوموري فعالیتونه په چين، مصر، یونان او د پخوانې روم په امپراتوری کې له حیواناتو او التونکو خخه په ګته اخښتني ليکونه او پیغامونه انتقالیدل. کله چې په اقتصاد کې مختلف شغولونه منځته راغللو نو د پوستي خدمتونو په واسطه ېپه خپلې اړتیاوې د اړیکو په برخه کې پوره کولې. په هغه وخت کې پوستي تشکیلات نیم دولتي وو چې دغه حالت د منځنیو پېړيو تر نیمایي پوري دوام وکړ. خو دغه کار ورو ورو تغیر موند. کله چې غوبنتې زیاتې شوې، پوست پرمختګ وکړ.

همدا رنګه د امویانو او عباسیانو د امپراطوری په دوره کې له پوستي سیستم خخه ګته اخیستل کېډه او هغه ېپه د بنارونو او هېوادونو د امنیت لپاره دېره بنه وسیله ګنله. د هارون الرشید په زمانه کې خالد برمهکي د امپراطوری د پوستي متصلدي په توګه مقرر شو چې د البرید په نوم یادېده. د چاپ د ماشین اختراع او په بېلاپلېو هېوادونو کې د لیک لوست او لوړنیو زده کړو زیاتېدل، د نوو لویو وچو کشفېدل، د حمل و نقل د وسایلو زیاتولی د تګ او راتګ لپاره اسانټیاوې او د هغو تر منځه ېپه اړیکې زیاتې کړې چې په پاڼ کې په اړیکو کې وده زیاته شوه. په شپارسمې میلادي پېړۍ کې پوست د هېوادونو له سرحدونو خخه بهر شو او د فرانسوټاکسي په همت لوړې څل لپاره پوستي خدمتونه رامنځته شول او په اړوپا کې خو هېوادونه د پوستي موادو چې یوازې ليکونه یې احتوا کول، په تبادلې لاس پوري کړ.

په ۱۸ مې میلادي پېړۍ کې پوستي ساحه پر اخه شوه او وې کولای شول چې د اړیکو د یوې باوري وسیلې په توګه خلکو ته وسپارل شوه. هېوادونو خپل منځي د پوستي تبادلې لپاره دوہ اړخېزې سراسري موافقتنامې لاسلیک کړې. د بخار د بېړيو اختراع او د اوسيپې کربنې د منځته راتللو سره پوستي فعالیتونه چټک شول. نړیواله پوستي راکړه ورکړه د وخت د حمل و نقل له وسیلو خخه ګته اخښتنه، د پوستي تشریفاتو د ساده کولو او د اجرتونو په باره کې د یو دول توب له را منځته کېدلو پرته ممکن نه وه. نو له همدي امله راولاند هل انګلیسي Mr Rawland Hill په ۱۸۴۰ میلادي کال کې نرخنامه او د هېواد د سرحداتو په دنه کې یو پنې پوستي تکټونه رواج کړل.

لوړې څل د نړۍ د پوستي اتحاديه د ټولو پرمختللو هېوادونو ترمنځ په ۱۸۶۸ میلادي

کال کې د المان د هېواد د پوسټ د ادارې د کارکونکي هانري په واسطه طرحة شوه او خپل دولت ته يې وړاندیز وکړ چې په پورتنۍ طرحة په يوه کنفرانس کې چې د دولتونو استازې په کې ګډون ولري بحث وشي. وروسته د ۱۸۷۴ ميلادي کال د سپتېمبر په ۲۱ نېټه د ۲۱ غرو هېوادونو ترمنځ د کنفرانس په پایله کې پرېکړه چې د برن د معاهدي په نوم يادېږي لاسليک شوه، نوموري پرېکړه په حقیقت کې د پوسټي اتحاديښت ګډل کېږي. کله چې د پوسټ له عمومي اتحادي په سره ډېر شمېر هېوادونه یو خای شول، د پوسټ د نړيوالي اتحادي په نوم ونومول شوه چې په ۱۹۹۶ م کال کې يې د غرو شمېر ۱۸۹ هېوادونو ته ورسېد.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کونکي دې په ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د پوسټ د اسانيتاوو په باره کې بحث وکړي او د خپل بحث پایلې دې منظمې کړي او تنظيم شوي معلومات دې په ټولګي کې وړاندې کړي

پوښتنې:

لنډ خواب ورکړئ:

۱. فرانسو تاکسي خوک دی؟

۲- د بخار بېړيو او د اوسيپني کربنې اختراع په نړيوال پوسټي سیستم کې کوم تحولات رامنځته کړل؟

لاندې جملې بشپړې کړئ

۳. د نړۍ پوسټي اتحادي د لوړۍ خل لپاره د ټولو هېوادونو تر منځ په ____ کال کې د ____ له خوا په سویس کې جوړه شو.

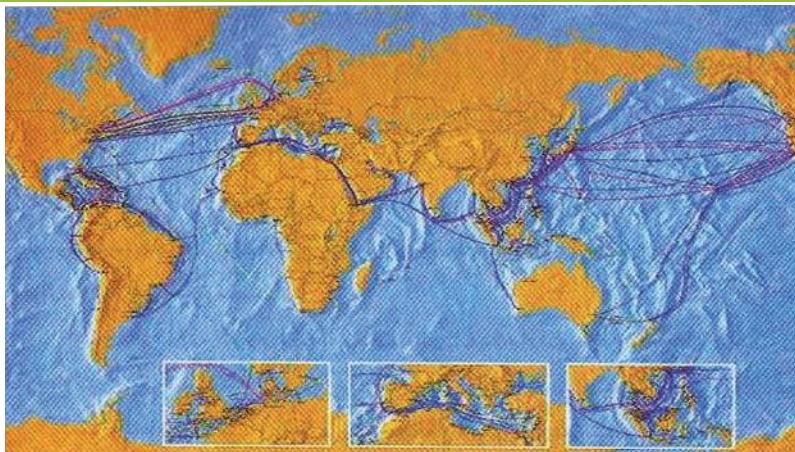

له ټولګي خخه بهر فعالیت:

د پوسټ رول د انسانانو په ژوند باندې تshireج کړئ، چې له یوه مخ خخه زیات نه وي.

ب: په نړۍ کې تېلفون او موبایل : Telephone and Mobil

د نړۍ په سطحه د الکاتل (Alcatel) د سمندر لاندې د کېبلونو نقشه.

آیاکولی شئ د تېلفون او موبایل په واسط مختلف پیغامونه خپل د نظر وړ شخص ته ولپرئ.

په عصری تکنالوژۍ کې تېلفون Telephone او موبایل Mobile په ډله یېزو رسنيو کې د اړیکو ډېره مهمه برخه لري او له هغو خخه په جغرافیاکي مسایلو کې د اړیکو د نیولو په برخه کې د یوی وسیلې په توګه ګټه اخیستل کېږي لکه: (آب و هوا، زلزلې، اور لگېلنې، د سوداګریزو او اقتصادي معلوماتو په برخه کې...) نو له همدي امله د تېلفون او موبایل خخه ګټه اخیستنه په جغرافیاکي موضوعاتو کې د ټولو زده کونونکو لپاره مهمه او اړینه ده. لکه چې مخکې بې یادونه وشوه، د لوړۍ خل لپاره ګرام هام بل Gramham Bill تېلفون اختراع کړ، چې د انساناتو په ژوند کې لوی قدم وو. وروسته بې سيمه تېلفون اختراع شو چې په ۱۸۹۷ ميلادي کال کې لوړنې پیغام د ګګلیمو مارکونې Gugliemo Marconi په واسطه له اروپا خخه د اطلس د سمندر خخه هغه خوا ته مخابره شو. دغه ازماينېت وښودله چې د راډيوېي خپو په واسطه د اړیکو نېټول امکان لري چې دغه عمل د شفاهې پیغام د لېټل پیل دی چې له یوه سري خخه بل سپري ته د کوچنې ماشین په واسطه استول کېږي.

نولسمه پېړي د اړیکو او رسنيو په برخه کې د ډېر او رسنيو په برخه کې مهم تغيرات رامنځته کړي دي. د ملکي هوا نوردي او جوي خپرنو په برخه کې د چې بې سيمه اړیکې

د دویمي نړیوالې جګړې خخه وروسته ډېر او چېکۍ اختراعاتو شاهده ده چې بې سيمه اړیکې د زړو تېلفونونو خای ونیو. ملګرو ملتونو په ۱۹۷۰ ميلادي کال کې بې پېږي مخابراتي مرکز جور کړ، د ملګرو ملتونو نماینده مک برایله لوړنې پیغام د پاریس له یونسکو خخه د ټولې نړۍ هېوادونو ته خپور کړ. په ۱۹۴۷ ميلادي کال کې د ترانزیستور Transistor اختراع د نړۍ د مخابراتو په بې رخه کې زیاتې اسانتياوې رامنځته کړي. د Mobile Radio Communication د لنډي تاریخچې خخه دا راخړګندېږي چې د مخابړې د انفرادي خدماتو پروګرام په ټولنیز ژوندانه کې د

اړیکو د زیاتو پرمختګونو سبب شوی دی. د انفرادي مخابرې له تخنیک خخه ګته اخېستنه چې په ۱۹۶۰ ميلادی کال ۶۲ سلنې وه په ۱۹۷۰ ميلادی کال کې ۷۲ سلنې ته زیاته شوه. اوں د شخصي مخابرې خدمات (P C S) Personal Communacation service په چټکۍ مخ په زیاتېدو دي.

پې سيمه ټپلدون چې لاتین نوم بې سيلولر Cellular دی، هغه ډول پرمختاللي ټپلدون ته ويل کېږي چې د دوو تنو تر منځ اړیکې ټینګوی او هرڅای ته د لېرد وړوي. د سيلولر کلمه د Cell يا حجري له کلمې خخه اخیستل شوې ده چې د موخو له مخې لویه یا کوچنی ساحه د موبایل د پوښتن لاندې راولی. چې دغه کار د موبایل د کمپنۍ په ظرفیت پورې اړه لري او تاکلې ساحه د پوښتن لاندې راولی. موبایل مخباراتي محرومیت هم لري چې هره کمپنۍ په هر هپواد کې څانګړی نمبر هم لري چې د کود نمبر د دایرولو پرته اړیکې نیول ناشونی دي.

په ټولګي کې فعالیت:

دلومړي خل لپاره ټپلدون د کوم مخترع په واسطه رامنځته شو او انسانو یه ژوندانه کې د کومو تحولاتو لامل شو؟ مهرباني وکړئ په دې برخه کې خپل معلومات یو له بل سره شريک کړئ.

پوښتنې:

سم خواب انتخاب کړئ.

۱- د ټپلدون مخترع له لاندниو مخترعینو خخه کوم یو دی؟

الف: ګراهامبل ب: انټونی ج: ماریا د: ګګليمومارکونی

۲- سيلولر عبارت دی له:

الف: یو ډول پرمختاللي ټپلدون دی چې د دوو کسانو تر منځ اړیکې ټینګوی

ب: انټرنېټي ساحه ده ج: د انالاګ ټپلدون ساحه ده د: هېڅ یو

سم خواب په نښه کړئ

۳- ملګرو ملتوونو په ۱۹۷۰ م کال کې له تراو پرته مخباراتي مرکز جوړ کړ.

۴- ترانزيستور په نړۍ کې زیاتې مخباراتي اسانیواپی منځته راورې.

لندخواب ورکړئ

۵- P C S اصطلاح تشریح کړئ

له ټولګي خخه بهر فعالیت:

له مبایل خخه ګټه اخېستنه په خپلو کتابچو کې ولیکۍ او د جغرافي په بل ساعت کې بې په ټولګي کې بیان کړئ.

ج- فکس Fax په نړۍ کې

د فکس ماشين په جغرافيائي موضوعونکو کې خه رول لري؟

د جغرافيې په ټولو خانګو کې يو له مهمو اړتیاوو خخه يو هم له فکس خخه گته اخښته ده چې د هغې په واسطه پیغامونه لري او نزدي سيمو ته استول کېږي. له فکس خخه گته اخیستنې د اړتیا وړ حقیقتونو د مستند کولو لپاره په جغرافيې او نورو برخو کې ډېرې آسانتياوي رامنځته کړې دي، لکه: صنعت، سوداګرۍ، تولیدي وسائل، صادرات، واردات او داسې نور.

فکس نوي تکنالوژي ده چې په ۱۹۲۴ ميلادي کال کې چې دریچارډ رنجر Rechard H Ringer په واسطه اختراع شو او لوړنې پیغام يې له نیویارک خخه لندن ته واستاوه. په ۱۹۷۰ ميلادي کال کې د ماشين په جوړښت او اجزاو کې د سمون لپاره بدلونونه رامنځته شول.

فکس د لیکلې پیغام د انتقال وسیله ده چې د کاغذ پر مخ لیکلې پیغامونه او ربوټونه دې ماشين ته ننه باسي او په خو څانیو کې تاکلې خای ته رسپېږي.

فکس میخانیکي وسیله ده چې د هغې په واسطه اطلاعات او استناد په لیکلې ډول دیوه سند په توګه انتقالېږي.

د فکس د ماشین له اختراع خخه وروسته تجاري او صنعتي اسانتياوي رامنځته شوي. د فکس د ماشين په مرسته حقايق ثبتپري، سوداګریز فرمایشونه اخلي اسناد لېردول کېږي، صادراتي او وارداتي اقلام او رسمي او شخصي اسناد استول کېږي. فکس نه یوازي په سوداګریزو او صنعتي موضوعاتو کې کارول کېږي. بلکې په مصنوعي سپورډمکيوکې هم ورڅخه کار اخیستل کېږي. محروم اسناد او نوي کشفيات له ځمکې خخه فضا ته او له فضا خخه ځمکې ته لېردول کېږي.
نو له همدي امله فکس له ډله یيزو رسنيو خخه دی چې د هغه په واسطه شخصي او رسمي پیغامونه، سوداګریز، حقوقی او صنعتي معاملات او داسي نور په لنډ وخت کې لري او نژدي سيمو ته سملاسي استول کېږي.

په تولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په خو ډلو ووپشل شي او هره ډله دې د فکس د کار په خرنګوالي، فعالیت او اهمیت باندې د ژوندانه په بېلاپلو برخو کې بحث وکړي. د هرې ډلي استازی دې د خپل بحث پایله په تولګي کې وړاندې کړي.

پونتنې:

لنډ څواب ورکړئ:

۱- فکس خه شي دی؟

۲- له فکس خخه د ګټې اخیستنې څایونه په نښه کړئ.

سم څواب غوره کړئ:

۴- د فکس په واسطه لاندې مهم مفاهیم استول کېږي.

الف: جغرافيائي ب: صنعتي ج: صادراتي او وارداتي د: ټول سم دي.

له تولګي خخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د فکس د اسانتياوو په اړه یوه لنډه مقاله ولیکي او د امکان په صورت کې دې نورو تولګيوالو ته واوروبي.

د-انټرنېټ او ايمېل

پورتني چوکات په نړۍ کې اړپکو او خبرتیاوو ته د لاس رسی نسبت بشکاره کوي.

د مخابراتو دېره نوي وسیله انټرنېټ او ايمېل دی چې په جغرافیې او نورو علومو او د ژوندانه په نورو برخوکې ځانګړې دندې سرته رسوي. جغرافیه پوهان د څېړنو په ټولو مرکزونو کې د پیغامونو د انتقال لپاره له دواړو وسیلو خخه ګټه اخلي له ټولو مهمه خبره دا ده چې د پیغامونو اخېستل او په ځانګړې او محramane ډول د هغه لېږل، په هره اندازه چې وغواړو، په لنډ وخت کې سرته رسېږي. له دواړو وسیلو خخه ګټه اخېستنه په ټولو دولتي سوداګریزو مؤسسو او شخصي ډول سرته رسېږي.

كمپیوټر د نولسمې پېړی په نیمایي کې په کار پیل وکړ. له ۱۹۴۴ - ۱۹۵۱ ميلادي کلونوکې یې زیاته وده وکړه. کله چې ویليم شاګلې ڈیجیټل Digital ماشین کشف کړ، کمپیوټر نوره هم وده وکړه. انټرنېټ د کمپیوټر ځانګړې پروګرام دی چې د یوې بېلې شبکې په واسطه د کمپیوټر سره نښلول کېږي او بېل بېل پروګرامونه لري چې نه یوازې پیغامونه انتقالوی بلکې تصویرونه، علمي متونه او نور ټولنیز،

سوداگریز، سیاسی ۰۰۰ او داسې نور د کمپیوټر له لارې د انټرنېت په واسطه د پام وړ شخص ته رسوی. هر خوک او هره موسسه کولای شي په بېلۇ ادرسونو خپل خانګرې سایتونه پرانیزی او ورڅخه ګډه واخلي.

انټرنېت یو تنظيم شوی سیستم دی چې د بشر په ننۍ ټکنالوژۍ کې د پیغامونو او اطلاعاتو په لېرد کې د چټکې او بشې منبع په توګه کارول کېږي.

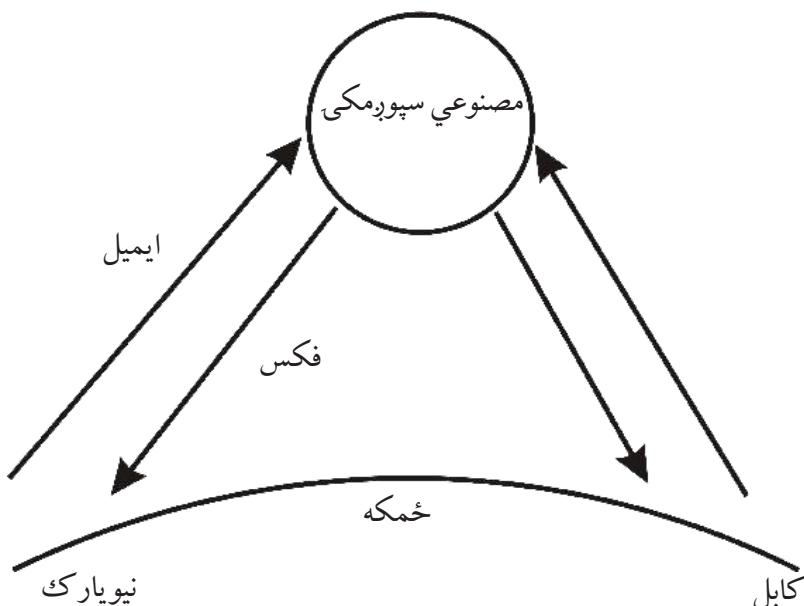
ټول اسناد چې د انټرنېت له لارې په کمپیوټر کې شامل شي، له چاپ وروسته لاس ته راخچې. انټرنېت د اړیکو یوه دېره بنه ارتباطي وسپله ده چې د نړۍ ټول هېوادونه په دې پروګرام کې شامل دي. له ۱۹۹۰ ميلادي کال خخه مخکې د کمپیوټر په واسطه هېڅ ډول اسانتياوې نه وي لوړنۍ خانګه یا دیپارتمنت چې د کمپیوټر ماشین په واسطه یې د مخابراتو اړیکې جورې کړي د امریکا د متحده ایالتونو پوخي خپرنيز مرکز وو (DOD) په ۱۹۶۷ م کال کې A C M د کمپیوټري ماشینري مؤسسه د امریکا په متحده ایالتونو کې یا د A R P A دفتر و، یوکو چنی ماشین یې جوړ کړ چې له یو کمپیوټر خخه بل کمپیوټر ته معلومات انتقال کړي. له یوه کمپیوټر خخه بل کمپیوټر ته د پیغام انتقال په دې پوري اړه لري چې لوړۍ دغه پیغام د Interface Massage Process (IMP) په واسطه په کمپیوټر کې دا خل شي.

د کلېفورنيا او لاس انجلس پوهنتونونو وکولی شول چې د انټرنېت په واسطه دیوتا Utah له پوهنتون سره اړیکې جورې کړي. د انټرنېت پروګرام په ۱۹۹۰ ميلادي کال کې د نړۍ په سطح په کارپيل وکړ په کایناټو کې او سنې فضایي پروګرامونه خپرې او د رازونو د کشفولو لپاره د انټرنېت په واسطه په دېره آسانی له یوه ځای خخه بل ځای ته لېردول کېږي.

په جغرافیه کې د انټرنېت نقش د جغرافیاې حقایقو موندل دي. په دې ډول د قطبونو د ځنګلونو، د ځمکې د کړي د تودو خې، د اوژون د طبقي نازک کېدل او د انرژۍ د سرچښو د موندلو لکه: نفت، ګاز او داسي نورو، طبیعي سرحدونو، په سمندر کې د کبانو د استوګنې د ځای د معلومولو، د ځنګلونو د ساتنې، د آب و هوا و راندونه، د تودو خې او سرو د درجې تاکنه، د خاورې پېژندنه او

داسې نورو برخو کې ورڅخه کار اخیستل کېږي چې خبر ورکونونکو په وېب سایت کې اچولي دي او وروسته د انټرنېټ، په مرسته هغه اخلي. له انټرنېټ خخه معلومات د دوه تنو، يا دوه دولتي يا شخصي مؤسسو ترمنځ تبادله کېږي په دې شرط چې د هنځه بل لوري د ايمېل کود ورته معلوم وي. د مثال په ډول [.http://www.google.com](http://www.google.com)

د انټرنېټ د سپورډمکيو او نوري فايير سره اړپکې زیاتره پیغامونه او کرنيز، اقتصادي معلومات او داسې نور په دقیق ډول له څمکې خخه اخلي او دوهم څل پې خپل اړوند مرکز ته مخابره کوي. ايمېل Electronic Mail هم نوي ټکنالوژۍ شمېرل کېږي چې د سوداګریزو، صنعتي، سیاسي، دودي او انفرادي پیغامونو په لېړلو کې دېږي سترې دندې سرته رسوي او د همدي ماشین په مرسته سملاسي دلري او نژدي واتېن ترمنځ ډپر ژر ارتباطات تامينېږي. لپاڼې پې ايمېل (e-mail) دي.

ایمېل پیغامونه د رادیوېي څو په مرسته اخلي او لېږي چې د ايمېل د یوې دستگاه له مرکز خخه د بلې دستگاه په آدرس پیغام استول کېږي او په خو ثانیوکې اړونده آدرس ته رسپېري.

په تولگي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په مناسبو چلو ووبشل شي او هره چله دې د انټرنېټ او د هغه د استعمال په هکله په خپلو منځو کې بحث وکړي د بحث پایلې دې خپلو تولګيوالو ته وواي.

پونستني:

لنډ څواب ورکړئ:

۱- د ډیجیټل ماشین اختراع د کومو لویو تحولا تو سبب شوه؟

۲- د کمپیوټر په واسطه پیغامونه په خه ډول استول کېږي؟

۳- ايمېل خه ته واي؟ تعریف یې کړئ

. جمله بشپړه کړئ:

۴- انټرنېټ په لومړي خل په) (په کار پېل وکړ.

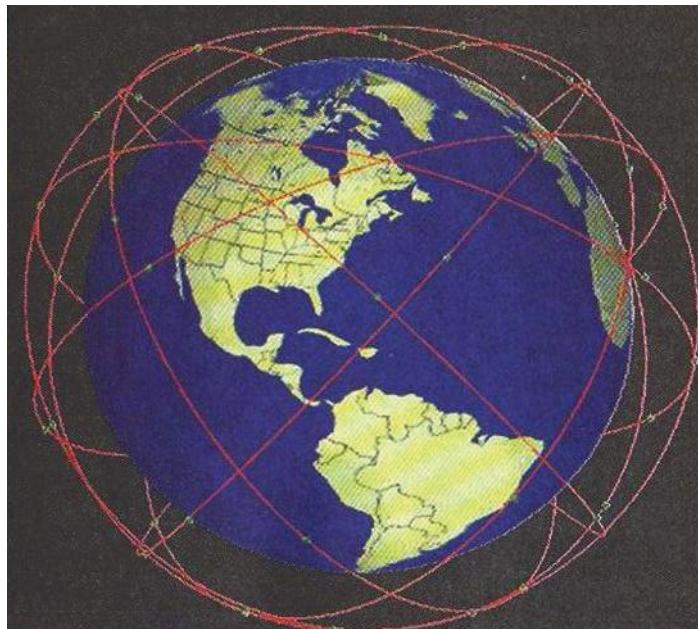
له تولگي خخه بهر فعالیت:

له کمپیوټر خخه د ګڼې اخيستنې خرنګوالي ولیکړ او د جغرافيې د مضمون په ساعت کې یې په تولګي کې بيان کړئ.

۲-۷ د سپورډمکيو شبکه

د نړیوالو سپورډمکيو د اړیکو سیستم

ایا د مصنوعی سپورډمکي په باره کې معلومات لري؟

مصنوعی سپورډمکي او ریموت سنسنگ *Remote Sensing* د نوي تکنالوژۍ ډېره عصری وسیله د جغرافیه پوهان یې د دې ورکړي چې د جغرافیې اوونده مسایل د څمکې په کړي او فضا کې چې تر اوسه نه دي کشف شوي، کشف کړي او انسان وکولی شي هغه رازونه وېټنې چې تر اوسي نه دې کشف شوي.

د مصنوعی سپورډمکيو شبکې Satellite Network د څمکې او فضا په هکله معلومات زیات کړي دي. د هغو رول په جغرافیه کې خرګند دي لکه: د کرنې، کانونو، طبیعی زبرمو په هکله څېړنې، د آب و هوا وړاندوينه، د څنګلونو شتون، د کبانود بنکار سیمې د بېړيو لارښونه د سوداګریزو مالونو انتقال او داسې نور. همدارنګه د کیهان نوردانو (ستور مزلو) لپاره یې د فضایي مسافت شرایط برابر کړي دي چې د سپورډمکيو په مرسته فضا ته سفرو کړي.

د سپورمکی مخباراتي سیستم د کمپیوتور او تپلگون په مرسته سرته رسپری چې د سیولولر تپلگون cell یا cellular phone په نوم یادېږي. د سپورمکی مخباراتي سیستم د نوې ټکنالوژۍ پېچلی سیستم دی چې له فضا خخه څمکې ته اطلاعات لېږي د Down Link او هغه پیغام چې له څمکې خخه فضا ته لېږي د up Link په نوم یادېږي. سپورمکی په فضا کې د استوا په کربنې، عمود، مایل یا موازی په ټاکلو مدارونو کې د څمکې په شاوخوا څای پر څای شوي دي. څینې مصنوعې سپورمکی له څمکې خخه په یوه واتن کې ثابتې ساتلي کېږي چې دا حالت د جیو سټیشنري Geo Stationary په اصطلاح یادېږي.

انسانان کولای شي چې د سپورمکیو په مرسته د لمريزنظام او دهげه اړوندہ سیارو او دهفو خخه د څمکې به برخه کې زيات معلومات حاصل کړي لکه: د څمکې لوري برخې، د څمکې پر منځ روانې اویه، د اورښت اندازه او داسې نور. تازه خپنو بنودلې ده چې سپورمکیو انسان ته د دې وس ورکړي دی چې د طبیعت څینې رازونه پیدا کړي او د زیاتو معلوماتو لپاره دغه ډول خیرنې په چېکۍ دوام لري. هغه هپوادونه چې سپورمکی لري، دا دي: د امریکا متحده ايالتونه، روسیه، چین، هند او داسې نور. څینې نور هپوادونه هم غواړي چې دغه نوې ټکنالوژۍ ولري.

زياتره مخباراتي مسایل د سپورمکيو له لاري تنظيمېږي لکه: راډيو، تلویزیون او داسي نور. زياتې سپورمکي په فضاکې د پیغامونو د لېړلو او راډيوسي څو لپاره فعالیت کوي او ټولې نړۍ ته د راډيو څانګړې څېږي لپردوی. په ځینو نورو مخباراتي برخو لکه: نظامي، استخباراتي او داسې نورو کې هم فعالیت کوي.

يادونه:

سپورمکي په فضاکې د فعالیت پر وخت د دوه وزرو په واسطه چې په دواړو خواو کې بې دي، خپله د اړتیا وړ انژي له لمړخنه اخلي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو ووښئ او په جغرافیه کې دي د مصنوعې سپورمکيو د اهمیت (د آب و هوا د وړاندوبنې، د اقتصادي، کربنیزو او پوځۍ موضوعاتو) په هکله بحث وکړي او د بحث پایلې دې د هري ډلي مشر خپلو ټولګيوالو ته بيان کړي.

پوښتني:

لند څواب ورکړي

- ۱ - جيو سټيشنري Geo Stationary کوم حالت ته ويل کېږي؟
 - ۲ - Satelit Network په جغرافیه کې کوم خدمتونه سرته رسوي؟
- لاندې جمله بشپړه کړي:

۳- هغه پیغامونه چې له مصنوعي سپورمکۍ خخه ئمکې ته رسپری او هغه پیغامونه چې له ئمکې خخه مصنوعي سپورمکۍ ته استول کېږي په نوم یادېږي.

له ټولګي خخه بهر فعالیت:

د مصنوعي سپورمکیو د ډولونو او د هغه لپاره د اړتیا وړ انرژي په باره کې مقاله ولیکی او د جغرافیې د مضیمون په راتلونکی ساعت کې یې خپلو ټولګیو والو ته واورووئ.

اتم خپرکي

د ژوندانه د چاپېريال نړیوالې ستونزې

۱-۸ د سون د موادو لوګي او ګازونه

په هغه څای کې چې او سېږئ، د کومې دستگاه لوګي او ګاز تاسې رېروي؟

د بدن سلامتي او روغتيا د انسان لپاره د ژوندانه اصلني اړتیاوې ګنبل کېږي. هر هغه لامل چې د انسان سلامتيا او روغتيا ته تاوان اړوي، مضر دي. نوله همدي امله باید د انسان د ژوندانه څای له هر ډول ککرتیا او مضر او موادو خخه پاک وي. له دې پرته به زموږ د ژوندانه چاپېريال متضرر وي، باید هغه بنه وېپېژنو او د حل لاره ورته ولټوو. طبیعت په فطري ډول پاک دي او د خښتن تعالی له تحفو خخه دي نوله همدي امله د چاپېريال پېژندنه چې د جغرافيې لويه برخه ده، باید په بشپړ ډول وېپېژنو.

د ژوندانه چاپېريال د ژوندانه د ټولو پدیدو یوه ټولګه Complex د چې انسان، حیوان او نبات لپاره یې د ژوندانه شرایط برابر کړي دي. مهمې برخې یې ځمکه، د استوګنې څای، خاوره، اویه، نباتي پونښن، حیوانات او اتمو سفیر دي.

د وخت په تېریدو سره انسانان په دې پوهېدلې چې همدغه چاپيریال کولای شي چې زموږ ټولې اړتیاوې پوره کړي نو په چېټکي له خپل چاپيریال سره اړیکې ټینګې کړي. په دې برخه کې یې زیاتې تجربې لاس ته را ورلې، د طبیعت له بنکلا او ستونزو سره بلد شول او د هغه له گواښونو سره یې مقابله وکړه.

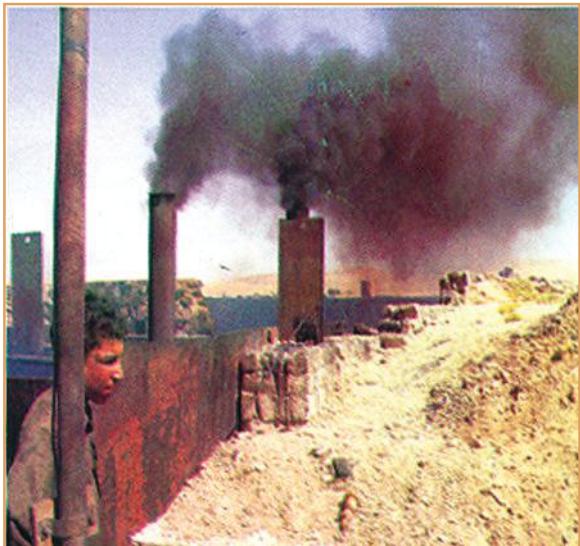
انسانانو پوهه حاصل کړه چې هر چاپيریال کې باید له طبیعت سره اړیکې ټینګې کړو چې د هغه له امکاناتو خخه ګته واخلو. تودې او وچې سیمې د کرنې او د خورو د برابرولو لپاره مناسبې نه وي. هغه شنبې سیمې چې د سیندونو او جهیلونو په غاروکې پرتې وي ټول شرایط یې د ژوندانه لپاره برابر کړي وو. نو د همدي سیندونو په غاروکې لوی تمدنو نه رامنځته شول.

په هر ظای کې انسانان هڅه کوي چې د طبیعي چاپيریال شرایط و پېژني او خپل ژوند له هغو سره برابر کړي او یا چاپيریال ته د خپلو اړتیا وو له مخې بدلون ورکړي.

هغه چاپيریال چې مورډ په کې ژوند کوو ځانګړې نظم او قانون لري چې د خدای(ج) له خوا تنظیم شوي دي، د باران اوږيدل، د باد لګيدل، د نباتو وده، ټول دیوه ټاکلې قانون دښسته له مخې فعالیت کړي. مورډ باید طبیعي قوانین و پېژنو او دهغور عایت وکړو او خپل چاپيریال پاک وساتو له هغه پرته زموږ طبیعي ژوند اغیزمن او د ټولو موجوداتو لپاره ژوند ستونزمن وي.

له بلده مرغه له صنعتي تاسیساتو، فابریکو، په ځمکې باندې صنعتي پاتې شونو او ګلخانه یې مضرو ګازونو پورته کېدل د ځمکې اتموسفیر کړو وي او د انسان، حیوان او نبات ژوند له خطر سره مخامنځ کوي. د هوا د ککړتیا په باره کې باید دیوه ځای د آب و هوا په باره کې مستند او دقیق معلومات ولرو. اتموسفیر د انسانانو، حیواناتو، او نباتاتو لپاره د ژوندانه یوه مهمه پدیده ده. نو له همدي امله دغې حیاتي سرچېنې ته باید پوره پاملننه وشي اوله دې سرچېنې خخه باید په بنه توګه ګته و اخیستل شي. هغه لوګي او ګازونه چې دسون له مواد و خخه پورته کېږي په ټوله نړۍ کې یې هوا ککړه کېډه. ککړه فضاء د انسان اونورو حیواناتو پر تنفسی سیستم په مستقیم ډول ناوره اغېزه کوي او د کارین ډای اکساید او کاریو مونو اکساید، د متان غاز، کلور و فلوروکارین او د نایتروجن اکساید تعاملات د وينې په دوران، او تنفسی جهاز او نورو باندې روغتیا په ناوره اغېزه لري د ځمکې پر مخ د ګازونو او دودونو سرچېنې د

پېرو سکاره، نفت اور لگيلنې او صنعتي کارخانو خخه عبارت دی.

د کابل د بناري فضاء د حمل و نقل د
وسيلو او د نفوسود زياتوالي او د بناري
کړټيا پواسط غير صحبي او کړه
شوپده چې زموږ د بناري نو په روغتنيابي
نا وړه اغیزه کړي ده. هجه ټول مواد چې
د هواد کړټيا سبب ګرځي په لاندې
ډول دي:

۱. زهری مواد
۲. کيمياوي مواد
۳. دغرونو خپريدل
۴. د اضافي غير صحبي مواد
۵. د مصنوعي او اتممي موادو پاتې شوني
۶. د مضرو اجسامو له را ټولېدل
۷. سوڅېدنې
۸. د مناسب کانا ليزيسيون نه شتون او داسي نور.

په تولګي کې فعالیت:

ز ده کوونکي په د لو ووبشي. د مضرو ګازونو په باره کې دې چې زموږ په روغتنيا ناوره اغیزه کوي
بحث وکړي او د هغه پايلې دې د هري ډلي استازۍ خپلو ټولګيوا لو ته بيان کړي.

پونستني:

لنډ څواب ورکړئ:

١. د ژوند چاپېریال تعريف کړئ
٢. کوم مواد د ژوند چاپېریال ککړوي؟
سمه جمله په نښه کړئ
٣. په فضا کې مضر ګازونه د ونې پر دوران او تنفسی سیستېمونو باندې مستقیم اغېزه لري. ()
٤. د مضرو لوګيو او ګازونو اصلی سرچینه د ځمکې پر مخ اور لڳدنې دی. ()

له ټولگي څخه بهر فعالیت:

ز ده کوونکي دې د کابل بنار د هوا د ککړتیا او د هېڅي د ضرر په باره کې معلومات راتول کړي او په ټولگې کې دې ورباندي خبرې وکړي.

الف- د حمل و نقل (ورلو، راولو او لپيد رالپيد) وسيلي:

د ژوند پر چاپېریال باندي د نقلېه وسایلو گازونه او لوگي خه منفي اغېزې لري؟

نقلېه وسایل د انسانانو له ارتیاوو خخه گفل کېږي چې د کالیو او خلکو په انتقال کې ډېرې اسانتساوې برابروي. خو دلته نقلېه وسایل په بنارونو کې د هوا د ککرتیا (Pollution) د لامل په توګه څېړل کېږي.

نقلېه وسایل په فضاء، ئمکه او اویو کې د انتقال لپاره کارول کېږي. انتقالاتي شبکې په توله نړۍ کې د حمل و نقل ستونزې حلوي، خود دې ترڅنګ د لوگي او گازونو خپرول د ژوند چاپېریال ککړوی او د انسانانو، حيوانانو او نباتاتو لپاره تنفسی ستونزې رامنځ ته کوي.

د نقلېه وسایلو مضر لوگي او گازونه هوا ککړوی او د ټولو ژونديو موجوداتو د روغتیا لپاره ناوړه هوا رامنځته کوي. د هوا د ککرتیا گازونه لکه: لوگي، کاربن ڈاي اکساید، نایتروجن اوکساید، سلفر، سرب او داسې نور دي.

د نفوسو له زیاتوالی سره نقلېه وسیلو ته اړتیا زیاتېږي. د دې وسایلو ککړوونکي مواد د هوا د ککرتیا سبب ګرځي.

د وروسته پاتې هېوادونو د ژوند چاپېریال په شاري او صحې معیارونو سمبال نه دي. پرمختللي هېوادونه په دې توانېدلې دې چې تریوې اندازې پوري د نقلېه وسیلو د مضرو موادو مخه ونیسي، څکه چې په دې هېوادونو کې نوي تکنالوژۍ او د نقلېه وسیلې د دې سبب شوي دي چې د مضرو گازونو مخه ونیول شي. هغه نقلېه وسیلې چې د لوگي او گازونو لامل کېږي، په بنارونو کې د تګ راتګ اجازه نه ورکول کېږي.

په دې وروستيو کلو کې زموږ ګران هېواد افغانستان د زیاتو نقلیه وسیلو په لرلو په تېره بیا د کابل بنار چاپېریال د ککرتیا له مخې له ډپرو ستونزو سره مخامنځ دی. د کابل د بنار بنکلې فضا مضرو ګازونو او د زړو موټرو لوګیو او د دې کیفیته تېلو په استعمال سره چې په هوا کې د سلفرو او سریو د زیاتوالی سبب کېږي، خرابه کړي ده. کولی شو د نقلیه وسیلو ککرتیا په ځمکني، سمندری او هوایي برخو ډلندي او مطالعه کړو چې هرې برخې په خپل وار سره ځمکه، سمندر او فضا ککړه کړي ده. طبیعتاً صافه او طبیعي هوا ککړه نه وي خو دا انسانان دی چې د نوي ټکنالوژۍ خخه په ګته اخیستنې سره په ډپرو منطقو کې چاپېریال ککړو.

په ټولګي کې فعالیت:

ټولګي په خو ډلو ووبشی او هره ډ له دې د هوا د ککرتیا Pollution د لاملونو په اړه یو له بل سره بحث وکړي او د بحث پایله دې د ډلي استازې خپلو ټولګیو والو ته وړاندې کړي.

پونتنې:

لندې څواب ورکړئ:

۱. پر مختللو هېوادونو خرنګه د هوا د ککرتیا مخه نیولې ده؟
۲. د نقلیه وسایلو د افرازاتو ککرتیا په هوا کې د کومو ستونزو لامل گرځي؟

جملې بشپړې کړئ:

۳. نقلیه وسیلې د ککرتیا لامل گرځي.
۴. د انسان روغتیا مستقیماً له سره اړیکې لري.
۵. هغه لاملونه چې د ککرتیا سبب گرځي په نوم یادېږي.

د سم څواب انتخاب کړئ:

۶. کوم ګازونه د هوا د ککرتیا سبب گرځي:

الف: اوکسیجن ب: نایتروجن اکساید ج: کاربن مونو اکساید د: ب او ج سم دي.

له ټولګي خخه بهر فعالیت:

د نقلیه وسیلو په هکله فکر وکړئ چې ولې چاپېریال ککړو. په دې هکله مقاله ولیکې او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې بې خپلو ټولګیو والو ته بیان کړئ.

ب: د ژوند په چاپېریال باندي د کارخانو اغښې:

کله صنعتي فابريکي ته تللي ياست؟ کوم ډول مضر ګازونه له فابريکي خخه خارجېري او د ژوندانه چاپېریال ککروي؟

د ژوندانه چاپېریال په مجموعي ډول د جغرافيه پوهانو پام خانته را اړولي ده.
او سنۍ خېږنې بنېي چې د کارخانو جورول د هوا، د ځمکې د روanon او د ځمکې لاندې او ټو د ککرولو لامل گرئي.

صنعتي انقلاب له اروپا خخه پيل شو چې اصلې زانګو یې د انګلستان هېواد دی او له هغه ځایه خخه نړۍ ته خپور شو او په شمالی امریکا، په تېره بیا د امریکا په متحده ایالتونو کې یې په پراخه پیمانه پراختیا و موندہ او د موټر جورولو، بېړۍ جورولو، الټکو جورولو او په نورو برخوکې سلګونو فابريکو په کار پيل وکړ.

د آسيا د لوپې وچې هېوادونو لکه جاپان، چين، هند او داسې نورو هم د بېلاښلو کارخانو

په جورولو پيل وکړ او نورو زیاتر و افریقایی هپوادونو او استرالیا کې هم په خانګرو برخو کې لوې فابریکې جورې کړي. د غو ټولو تاسیسیاتو په بېلاپلوا خانګو کې د ژوندانه د چاپېریاں په کړولو کې زیاتې ستونزې رامنځته کړي، لکه: د کاربن ډای اکساید₂، د میتان₄، CO₂، کلوروفلوروکاربن غاز CFC، نایتروجن ډای اکساید زهرجن گازونه، د اوبو براسونه او د اتومی ذرو آیونونه او داسې نور په هوا کې دا خلېږي چې د هوا فزیکي او کیماوي خواص تغیروي.

په ټولیزه توګه مضر گازونه له فابریکو خخه خارجېږي. خېنې ېې ډېر پورته ئې او هوا کړو. د مثال په ډول د کلوروفلوروکاربن (C.F.C) گاز له فابریکو او سرونونکو وسایلوا خخه خارجېږي چې د هوا په لوروا پورېو کې د اوژون په قشر کې کیماوي ترکیبونو سره تعامل کوي. د اوژون قشر ویجاړوی او په پای کې د ځمکې د تودېدو سبب ګرځي.

مضر گازونه په ټولیز ډول د هوا د کړتیا لامل ګرځي او ژوند له خطر سره مخامخوی چې په پای کې د بېلاپلوا ناروغیو سبب کېږي لکه: د زړه، سربو، تنفسی، جلدی او داسې نورو. په همدي ډول اتومي کارخانې راديو اکتیف Radio Active waster پاتې شونې د لاندینيو ستونزو لامل ګرځي.

- اتومي ورځانګې تشعشعات د یو کیلومتر مربع په ساحه کې تخریبات کوي.
- په کرنه، کښت او کار منفي اغېز لري.
- فضا ته دا خلېږي.
- حیوانات، انسانان او نباتات په مرګ ګوابنې.
- د چرنوبیل اتومي چاودنې چې پراخه ساحه یې له منځه یوره، د دې مطلب بنه بېلګه ده.
- د کاربن ډای اکساید د گاز د تولید سبب ګرځي.
- د پوستکې سرطان رامنځته کوي.

• د خورو موادو تاسیسات اغېزمن کوي.

د کارخانو ناوره اغېزې، نه يوازې په ځمکه بلکې په فضا او سمندر کې هم د احساس وردي.

د فابريکو ناوره اغېزې د ځمکې اتموسفير هم ککروي.

هغه سيندونه چې د فابريکو ترڅنگ بهېږي، د فابريکو د اضافي موادو په واسط اغېزمن کېږي.

اتومي اضافي موادو هم د سمندر اویه کړې کړي دي. د نفتوله بېړيو څخه په سمندر کې د نفتو توییدلو هم د سمندر اویه او سمندری ژوندې په متأثر کړي دي.

په ټولګي کې فعالیت:

ټولګي په مساوي ډلو ووپشی او هره ډله دي د فابريکو د ضرر په باره کې فکر وکړي او د اتومي دستګاواو ناوره اغېزې دي توضیح کړي. او د هري ډلي استازى دي په وار سره د خپلې ډلي خرګندونې نورو ته واوروسي.

پوښتنې:

سم څوایونه انتخاب کړئ:

۱. له لاند نیو هپوادونو څخه یو هپواد د صنعتي انقلاب زانګو وه.

الف: جرمني ب: انگلستان ج: فرانسه د: ایطالیا

۲. چرنوبيل د برپیننا د تولید اتومي دستګاه په کوم یو لاندنی هپواد پوري اړه لري:

الف: اوکراین ب: قراقستان ج: ترکمنستان د: ارمنستان

۳. مصر ګازونه کومې منفي اغېزې لري؟

الف: د اوژون طبقه ويچاروی ب: د ژوندانه لپاره ګټور دي

ج: د تنفس لپاره گټور دي د: يوازي د نباتاتو لپاره گټور دي
لنه څواب ورکړئ:

۱. کوم ګازونه د ژوندانه چاپېریال ککړوي؟
۲. د فابریکو مضر ګازونه د کومو ناروغیو لامل گرخي؟
۳. د اتومي فابریکو تاسیسات کومې ستونزې رامنځته کوي؟

له ټولکۍ خخه بهر فعالیت:

د هغو مضر ګازونو لست ولیکی که په پخلنځی کې شتون ولري او د انسانانو په ژوندانه باندي
ناوره اغږي کوي.

۲-۸ د صنعتي موادو پاتې شونې

د چاپېریال د ککرتیا په هکله مو فکر کړي دی او د صنعتي پاتې شونو په زیان پوهېږي؟

د ژوندانه چاپېریال هغه ځای دی چې انسان په کې ژوند کوي او ټول صنایع او فابريکې د انسانو د اړتیاوو د پوره کولو لپاره دي. خود هغه تر خنګ روغتیا او پاکي اساسی اړتیا ده چې د ژوندانه چاپېریال په ټوله کې پاک وساتونو له همدې امله هغه صنعتي پاتې شونې چې کارخانې او صنایع یې تولیدوي د هغه د زیان مخنېوی وشي چې چاپېریال ککرې نشي. پاتې شونې په لاندې برخو وېشل شوي دي.

۱. فزيکي پاتې شونې Physical Wastes: لاندې برخې لري: د کورونو پاتې شونې، ناولې او به او داسي نور.

۲. کيميايي پاتې شونې لکه: کاربن، کاربن ډاي اکسайд، نايتروجن اکسайд، عضوي مالګې او نور

۳. خدماتي سكتورونه: چې څمکنې، هوائي او سمندری نقلیه و سېلې دي.

٤. د خورو پاتې شونې : د ډوجۍ او پخلنځي پاتې شونې.

۵. بناري پاتې شونې چې معمولاً د ورستو مواد و پاتې شونې د میتان ګاز تولیدوي.

۶. اتومي تولیدي منابع : د هوا د اتومي ايونونو د ترکیب کړکتیا.

۷- صنعتي تولیدات : چې د کلوروفلورو کاربن C.F.C ګاز ورڅخه تولیدېږي.

پاتې شونې معمولاً د کيمياوي او فزيکي تعاملاتو په واسطه د چاپېریال اصلی خواصو ته تغیر ورکوي او دغه تغیرات په وچه، اوبيو او هوا ناوره اغزې لري چې په فضا کې د اوزون طبقه ويچاروی او په سبب ېې له بنفش خخه اخواته وړانګې مستقیماً په ځمکه لګپوري چې د انسانانو او نورو ژونديو موجوداتو په روغتیا او په همدي ډول د ځمکې د کري د آب و هوا پر تغیر منفي اغزې کوي. د پاتې شونو شتون د انسانانو لپاره ستره ستونزه جوره کړې د چې د تولو ژونديو ژوند تهدیدوي. اوس وخت د انسان د ژوندانه چاپېریال غيرصحې شوي او د زياتو ستونزو د رامنځته کولو لامل ګرځدلی دي. له بله پلوه صنعتي پاتې شونو سمندرونه کړ کړي دي او هغه حيوانات چې په سمندرونو او سيندونو کې ژوند کوي، متضرر کړي ېې دي. لکه: په اروپا کې تایمز او راین سیندونه. دا سیندونه د هغو صنعتي او کيمياوي فابریکو په سبب چې د دې سیندونو په غارو کې جورې شوي دي او د هغو اضافي مواد سیندونو ته څي او د حيواناتو

د الاسکا په سواحلو کې د نفتی ککرتیاوو پاکول

د ژوندانه چاپریال ککروي.

سمندرونه د اتومي او نفتني موادو په واسطه هم ککري چې د سمندردي حيواناتو د له منځه تللو

سبب ګرئي. انسانان د نفتني موادو په واسطه د سمندرونو د زیاتو ککرتیاوه شاهدان دي چې یوازې د امریکا په متحله ايالتونو کې ۷۰۰۰ پېښې يې ثبت شوي دي.

همدارنګه په ډپرو نورو سیمو کې هم د نفتو بارورنکې بېړي د تخنیکي ستونزویه سبب په سمندر کې د نفتو د انتقال پر وخت سمندرونه ککروي. د سمندرو له تل خخه د نفتو رايستني هم د هغدو اویو ککرتیا دېره کړي ده. نو له همدي امله د څمکې په کره

باندې صنعتي پرمختګونه که له یوې خوا د انسان د اړتیاوه د پوره کولو په

برخه کې ګټور وو، په هغه اندازه پې څمکه، سمندر او هوا ککره کړي هم د چې مهمې نمونې مو مخکې وړاندې کړي، یعنې د انساني فعالیت پاتې شونو په توله نېټ کې ستونزې رامنځته کړي دي چې تر اوسيه پوري مور له دې ستونزو سره لاس او ګربوان يو.

په تولگي کې فعالیت:

ز ده کوونکي په مناسبو ډلو ووبشی او د فابریکو د تاسیساتو او د ژوندانه په چاپېریال باندې د هغود ضررونو په هکله دې بحث وکړي او د بحث پایله دې د هرې ډلې استازی په وار سره خپلو ټولګیوالو ته واورووي.

پونستني:

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱. صنعتي پاتې شونې په نړۍ کې د انسا نانو لپاره ډېر لوی دی.
سم خواب انتخاب کړئ:

۲. د اروپا کوم سیندونه ډېر کړر دی:

الف: راین ب: تایمز ج: دنیوب د: الف او ب سم دی
لنډ خواب ورکړئ

۱. ولې په بنار کې د ننه د فابریکو شتون ضرر لري؟

۲. پاتې شونې خه ته ولېي؟

۳. په کوم هېواد کې صنعتي پاتې شونې زیات دی؟

۴. د سمندری حیواناتو د ژوندانه چاپېریال کوم ډول پاتې شونې تهدیدوی؟

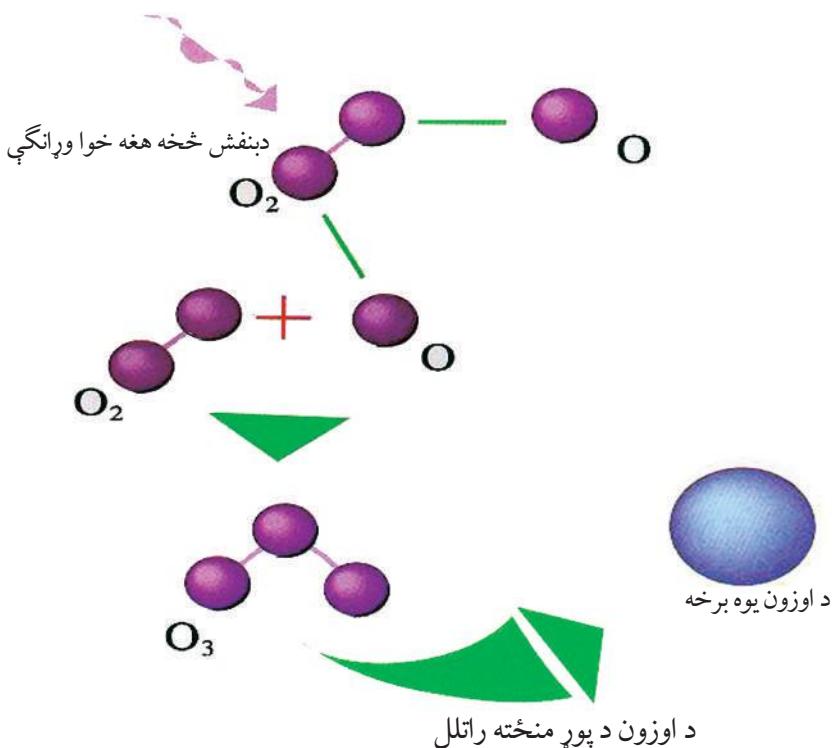
له تولگي خخه بهر فعالیت:

د ژوندانه د چاپېریال په باره کې معلومات ورکړئ او د مضرو پاتې شونو لاملونه وليکئ او په تولگي کې يې وړاندې کړئ.

۳-۸. د اوزون د طبقي د نري کېدلو خطرونه:

ایا پخوا مو د اوزون د طبقي اصطلاح اور بدلې ووه؟

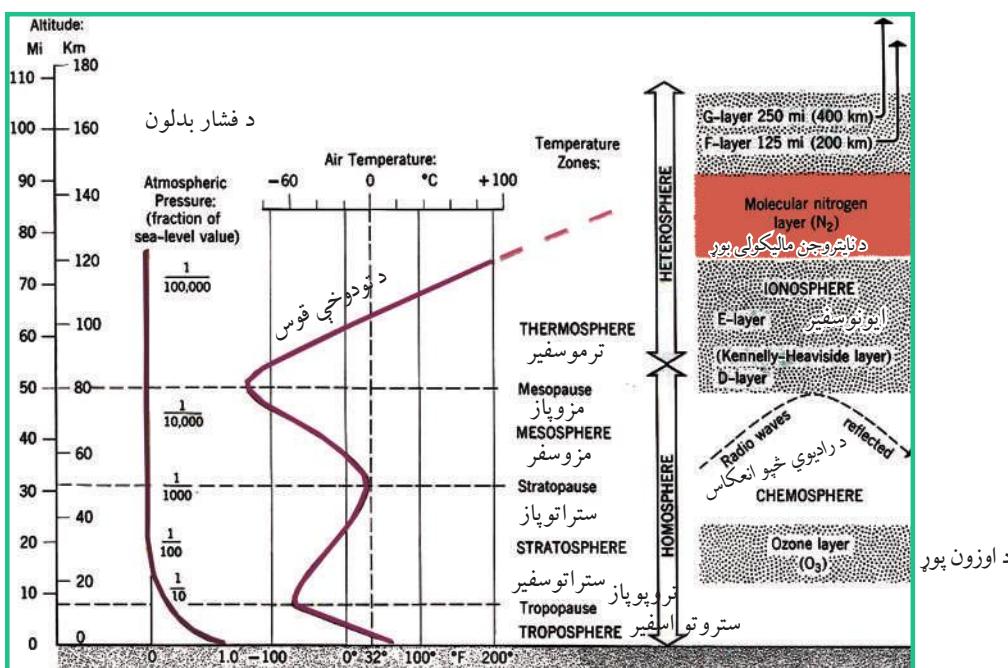
د اوژون O_3 طبقي د تروپوسفیر د طبقي له پاسه د سمندر له سطحې خخه د ۱۵ کيلومترو په لوروالي د بنسټ خخه اخواته د وړانګو Layer ultra violet يا UL په وړاندي د ډيو خنه په توګه عمل کوي. دغه وړانګې بنائي د پوستکي د سرطان، د سترګو د عدسيې د خرابېدو او همدارنګه د کرنيزو محسولاتو او د سمندر د کبانو د له منځه تللو او په نباتاتو کې د نوري ترکیب یا فوتوسنتر د عملې د کمښت سبب وګرځي. له بنسټ خخه هغه خوا وړانګې په درې دوله دي:

1. له بنسټ خخه اخواته هغه وړانګې (UV-C) چې د څيو اور دوالۍ یې له ۲۰۰ - ۲۸۰ نانو متراه وي. یو مایکرون متر له زړو نانومترو سره او یو میليون نانومتره د یو ملي مترو سره

مساوي دی. دا ورانگه زياته انژي لري او زيان اپونکې ده، خود اوزون پور د دي ورانگې خنډ گرخې.

۲. له بنفس خخه هغه خواته ورانگې (UV-A) چې د خچو اوبردوالى يې ۲۸۰ - ۳۲۰ نانو متراه د. هعې ته فعالې ورانگې هم وايې چې د تل لپاره د وخت په تېرېدو سره ژوند تخريسي يعنې د ځمکې د اوسبدونکو لپاره خطرناکې وي. اغېزې يې سملاسي نه وي، خود وخت په تېرېدو د هېي منفي اغېزې په ژوند باندي خطرناکې دي.

۳. له بنفس خخه هغه خواته ورانگې (UV-B) چې د خچو اوبردوالى يې له ۳۲۰ - ۴۰۰ نانو متراه دې.

د ټولو اوسبدونکو لپاره زيان لري. د انسان او د ځمکې د نورو حيواناتو ژوند په مرګ ګوابني. لکه چې مخکې مویادونه وکړه د ستړګو د پنديدو او د پوستکي د سرطان سبب گرخې.

خمکه د کور په توګه د ټولو ژونديو موجوداتو د استوګنې څای دی. باید له ټولو کړي تاواو خخه وسائل شي. د تروپوسفير په طبقه کې د اوizon گټور گاز چې ۱۱ کيلومتره پېروالي لري د خمکې کره را چاپرہ کړي ده.

د نایتروجن او اکسیجن گازونه په ژوند باندې مستقیمي اغېزې لري. په دې سربېره د هغو ټولیزه ترکیب د تروپوسفير طبقه د بنفش خخه اخواته وړانګو خخه ساتي.

د اوizon طبقه O_3 د لمرد وړانګو او د خمکې د تروپوسفير Troposphere د هوایي طبې ترمنځ یوه حایله طبقه ده چې د انسانانو، حیواناتو او نباتاتو د ژوند لپاره د هر ډول فعالیت زمينه برابروي او د خمکې حیاتي کره یا بایوسفير Biosphere تمیلوي.

نو له همدي امله د اوizon د طبې نري کېدل او یا تخرب او له منځه تلل، د خمکې پر مخ ژوند له ګوابن سره مخامنځ کوي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو ووبشئ چې په لاندې موضوعانو دې په خپل منځ کې بحث وکړي او د بحث پایله دې د هرې ډلي مشر خپلو ټولګيوالو ته واوروسي.

۱. د اوizon طبقه خه حیاتي ارزښت لري؟
۲. له بنفش خخه اخواته UV-C وړانګې خه زیان لري؟
۳. له بنفش خخه اخواته UV-B وړانګې خه ځانګړي تاواو لري؟
۴. له بنفش خخه اخواته UV-A وړانګو ضرر توضیح کړي.

پونستي:

لنده خواب ورکړئ

۱. له بنفش خخه اخوا ته کومې وړانګې د پوستکي د سرطان او د سترګو د پنډېلو لامل گرځی؟

۲. بایو سفیر خه معنا لري؟

له خلورو څوابونو خخه سم خواب په نښه کړئ:

۱. له بنفش خخه اخوا ته $UV-C$ د وړانګو ځانګړتیاوی خه دي.

الف: د ژونديو ژوند تامينوي ب: د ځمکې په مخ په ژوند باندي ناوړه اغېزه لري.

ج: هېڅ ډول اغېزه لري. د: د پوستکي د سرطان لامل گرځي.

۲. له بنفش خخه اخوا ته $UV-B$ وړانګې:

الف: د ځمکې د مخ ګټوري وړانګې دي ب: هېڅ اغېزه نه لري

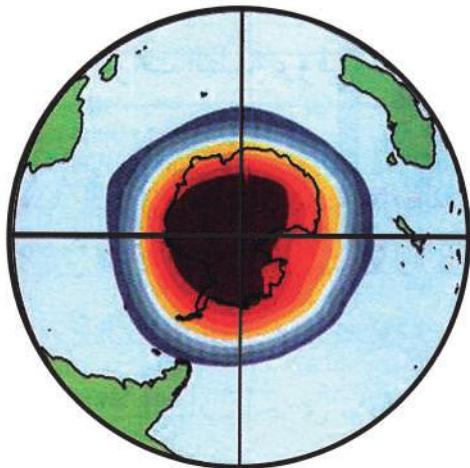
ج: منفي اغېزې نه لري د: د ځمکې پرمخ د ژوند لپاره ضرر لري.

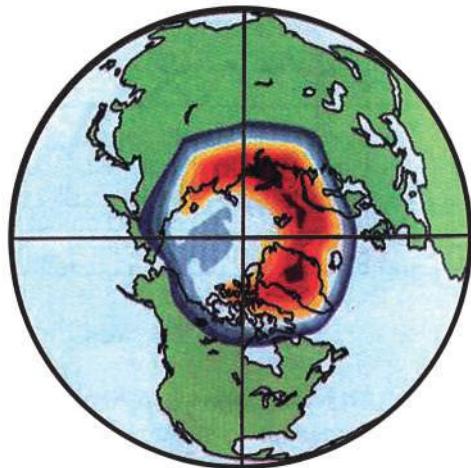
له ټولګي خخه بهر فعالیت:

له کتابتون او انټرنېټ خخه په ګټې اخیستې سره د اوژون د طبې د اهمیت تر سرليک لاندې معلومات راټیول کړئ او د جغرافيې په راتلونکي ساعت کې بې خپلو ټولګیوالو ته واوروئ.

د اوزون د طبقي زيانمن کېدل.

سویلی قطب

شمالي قطب

د اوزون طبقة د ځمکې په کره کې د ژوند د دوام لپاره خه ارزښت لري؟

فضا او د هوا طبقاتو په باره کې نوي مطالعات د ريمونټ سنسنګ Remote sensing په واسط سرته رسپدلي دي. جغرافيه پوهانو موئنده چې د ځمکې د مخ د سانټې قشر د ګلخانه يي او C.F.C ګازونو د زياتوالی په واسط په جنوبي قطب کې زيانمنه شوې ده. د اوزون طبقة انسان له هغو وړانګو خخه چې له بنفس خخه اخواته دي، ساتي او د هغو شتون لازم او اړين ده.

لكه چې په تېر لوست کې ورباندي بحث وشو، د اوزون طبقة د اتموسفير Atmosphere د طبقي ساتونکي قشر دي چې ژوندي موجودات د لمړ له هغو وړانګو خخه چې له بنفس خخه د هغه خواته وړانګو په نوم یادېږي، ساتي. په ۱۹۴۷ ميلادي کال کې ځينو پوهانو و موئنده چې ګلخانه يي ګازونه لکه: کاربن ڈاى اکسайд، ميتان ګازونه او د نايتروجن اکسайд او د کلورو فلورو کاربن ګاز چې د اوزون د ګاز د طبقي د زيانمن کېدلو سبب گرخي. د ګازونه له سروونکو دستګاوو Air condition لکه: یخچالونه، اپرکنډېشن، سروونکي ماشینونو او

داسې نورو خخه راوخي چې په پوره اندازه د فلوروکلورو کاربن گازونه خارجوي او هوا ته پورته کېږي. دغه گاز د اتموسفير په تیټه طبقة کې له درندو گازونو سره تعامل نه کوي. کله چې د اوزون طبقي ته ورسپېري، کيميايي تعامل کوي او د اوزون د طبقي د تخریب سبب گرخي. همدا رنګه پوهانو په ۱۹۸۷ ميلادي کال کې مومنله چې د جنوبي قطب ۵۰ سلنډ د اوزون طبقة زيانمنه يا Deplete شوي ده يا له منځه تللې ده او پېروالي يې لړ شوي دي چې پوهانو هېڅکله په دې اندازه د اوزون د طبقي د زيانمن کېدلو فکر نه کاوه. نوله همدي امله پوهانو په ۱۹۹۵ ميلادي کال کې د کانادا په مونتریال بنارکې راټول شول چې د اوزون د طبقي د لازيات زيان مخه ونيسي او همدغه موضوع د نړيوالو غوره ورسوي. نوله همدي امله په دې لویه علمي غونډه کې پربکره وشهو چې د جنوب قطب د اوزون طبقي د نور لازيات زيانمن کېدلو مخنوی وکړي او هغه ترميم کړي او د کلوروفلورو کاربن د گاز د لازيات تولید مخه ونيسي. خو متاسفانه ټول ګډون کونکي هپوادونه د مونتریال پربکړي ته ژمن پاتې نه شول.

په پاي کې د نړۍ د ۱۲۴ هپوادونو استازي د لنډن په بنارکې راټول شول او د کلوروفلورو کاربن د زيات خطر او د تولید په باره کې يې بحث وکړ او به قاطع ډول يې پربکره وکړه چې د مونتریال د غونډې په پيروي، په لنډن کې د ګلخانه یې گازونو او په جدي توګه د کلورو فلورو کاربن گاز د تولید مخه ونيسي. په ۱۹۹۸ ميلادي کال کې وښوول شوه چې د جنوبي قطب په اوزون طبقة کې لوی سوری منځته راغلی دي چې پراخوالی يې ۲۶ ميليونه کيلومتر مربع دي چې دغه پراخوالی د شمالی امريكا له پراخوالی سره مساوی دي. Van Alan چينائي پوه د نوموري سورې په کشفولو بریالي شو.

له ۱۹۹۹ خخه تر ۲۰۰۱ ميلادي کال پوري د امريكا د متحده ایالتونو پوهانو د NOAA او NASA ټولنو د فضائي خپنو په مرکز کې مومنله چې د وان الن کشفيات په واقعي ډول صحیح دي. په ۲۰۰۳ ميلادي کال کې د اوزون د طبقي د زيانمن کېدلو اندازه ۲۸ ميليون کيلومتره مربعو پراخوالی ته ورسپدې.

پوهان په دې لته کې شول چې په بېرنې ډول د O_3 د تخریب مخه ونيسي. په پاي کې په دې

بریالی شول چې په جنوبي قطب کې د اوزون د طبقي د زيانمن کېدلو مخه ونيسي څکه چې د اوزون د طبقي تخریب په ځمکه کې د لاندليو زيانونو سبب گرخي:

- په ځمکه کې د يخچالونو ويلى کېدل.
- د سمندرونو د اویو د سطحې لورېدل.
- د وچکالي رامنځته کېدل او په ځمکه کې د کرنیزو محصولاتو کمنست.
- له مخکينيو کلونو خخه د تودونځي د درجې زياتېدل.

.....

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو ووبشي چې د ځمکې پر مخ د ژونديو اجسامو لپاره د اوزون د قشر د ارزښت او کله چې د اوزون طبقه تخریب شي د هغې ناوړه راتلونکي پایلې دې د ځمکې په کره کې تر بحث لاندې ونيسي او د بحث پایلې دې د ډېلې مشر خپلو ټولګيوا لو ته بیان کري. بنوونکي دې د بحث پایله له خپلو معلوماتو سره یو ځای کري او زده کوونکوو ته دې وړاندې کري.

پوشتنې:

لنډ څواب ورکړئ:

۱. د اوزون د طبقي په باره کې لنډ معلومات وړاندې کړئ.
۲. د کلورو فلورو کاربن C.F.C ګاز په کومو صنایعو کې کارول کېږي او د اوزون د طبقي لپاره خه ضرر لري؟
۳. ولې د اوزون طبقه تخریبېږي؟

٤. گلخانه يې گازونه کومو گازونو ته ويل کېرى او ولې په دې نوم يادېرى؟

لاندې جملې بشپړې کړئ:

۱- د لندن د ۱۹۹۵ ميلادي کال په غونډه کې پربکره وشه چې د گازونو

مخنيوي دې وشي.

۲. په ۱۹۹۸ ميلادي کال کې يو چینايي پوه چې نومېرى ومودله چې د اوژون د طبقي زيانمن کېدل کيلو مترو مریع ته رسپدلی ۵۰.

له ټولګي خخه بهر فعالیت:

د بنوونځي له کتابتون، مجلو او نورو منابعو خخه د گلخانه يې گازونو او هغه لاملونو په هکله چې له هغو خخه يې سرچنه نېولې ده، خوکربنې ولیکئ او د جغرافيې د مضمون په راتلونکي ساعت کې يې خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړئ.

۴-۸ د ځنګلونو پړی کول:

ایا پوهېږئ چې د ځنګلونو پړی کول د ژونديو موجوداتو لپاره خه تاوان لري؟

ځنګلونه او د هغه طبیعی وده د خدای ﷺ نعمتونو خخه ګنل کېږي چې انسانو ته یې ورځښلي دي. ځنګلونو د ځمکې کړي ته سکلا، صحې او اقلیمي رونق ورکړي دي. ځکه چې د ځنګلونو شته والی د هوا په چابولوکې چې مورډې تنفس کوو، ځانګړۍ نقش لوبوی، مضر ګازونه لکه: کاربن ډای اکساید جنبوی او اکسیجن یوه حیاتي ماده ده چې مورډې تنفس کوو.

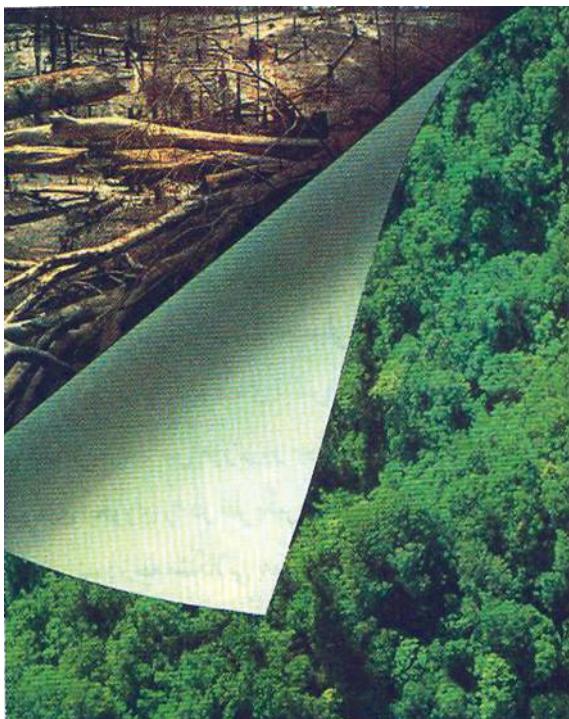
ځنګلونه د طبیعت د نظم په برابرولو، د ژوندانه د بنو شرایطو په ساتلو او د ځمکې دکړي د تودونځې د زیاتولي د مخنيوي لپاره، ډېر اهمیت لري. په همدي دول ځنګلونه د فوتوسنتز photosynthesis په عملې کې چې نباتات د ریښو په واسطه له ځمکې خخه او به او مالګې جنبوی او پابو ته یې انتقالوي، پانې کاربن ډای اکساید له هوا جنبوی او د لمد دروبنیا په شتون کې کاربوهایدریت تولیدوي او د ورځې اوکسیجن ازادوي چې د ژونديو موجوداتو د تنفس لپاره حیاتي ارزښت لري او بر عکس د شپې له خوا کاربن ډای اکساید خارجوي او اوکسیجن اخلي یعنې د کاربن او اوکسیجن د ګازونو توازن تنظیموي.

د ځنګلونو موجودیت د انسان لپاره لاندې ګټې لري:

- د میوو او نباتاتو رېښې د ځینو انسانانو خواړه جوړ وي.
- د ونو لرګي په ودانیو، د کور د سامانونو او کاغذ په جوړولو کې استعمالېږي.
- د ونو سیوري انسان له ډېږي تودونځې څخه ساتې.
- ځنګلونه د سېلابونو مخه نیسي ځکه چې باران د ونو په پاڼو او خانګو لګېږي او چټکتیا یې کموي.
- د ځنګلونو خاوره په وښو، بناخونو او پاڼو پوبنې پې وي چې او به جذبوی او له اوږو څخه ډې ویالې جوړوي.
- د ځنګلونو له حاصلاتو څخه د ځینو درملو د تولید لپاره ګټه اخیستل کېږي.
- ځنګلونه د تفريج او ساعت تېرى لپاره مناسب ځای ګډل کېږي.
- وني د موټرو، فابریکو او الټکو غردونه کموي.
- د وحشی ژوو د ژوند چاپېریال جوړوي.

د نړۍ په زیاترو سیمومو کې د خورو، د کوروونو د سامانو نو او سون توکو او نورو اړتیاوو د پوره کولو لپاره ځنګلونه پرې کېږي د ۱۹۸۰ میلادی کال په لسیزه کې د نړۍ په زیاترو سیمومو کې د ځنګلونو

دېپکولو شاهديو. د احصائي له مخې یوازې د ځمکې په تودو استوائي سیمومو کې، هر کال د ۱۰۵ میلونو هکتارو په اندازه ځمکه له ځنګلونو څخه پاکېږي. د ځنګلونو پرې کول د ځمکې په کره کې د ګټې پر ځای دېر توان لري او اقلیم ګډوډوي. ځکه چې د نفوسو زیاتوالي او د صنعت زیات پرمختګ او فابریکو په اروپا، امریکا، افریقا، آسیا او اوقيانوسیه کې ځنګلونه محدود کړي. په دې وروستیو کلونو کې د ملګرو ملتونو شين سازمان جور شو. د دې خوڅښت پلویان د دې ځنګلونو د پرې کولو مخه نیسي، خو تر اوسه بریالي شوي نه دي.

د ځنګلونو له منځه ورل د ژوند له منځه ورل دي

د ځنګلونو پرې کول په شمالی او سویلی دواړو کرو کې یو شانته روان دی. د ځنګلونو پرې کول د نړۍ په زیاترو هپوادونو کې لیدل کېږي چې د اور لګولو او صنایعو لپاره پرې کېږي او د طبیعی زبرمو یوه برخه له لاسه ورکوي په پایله کې صحرایي سیمې په چېکۍ پراخېږي.
لاندي لاملونه د ځنګلونو له منځه وړلو کې زیاته برخه لري:

۱. د کوروونو جو پول او په نړۍ کې صنعتي پرمختیا.

۲. په کرنېزه څمکه د ځنګلی سیمو تبدیلول.

۳- اور لګښې.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي په مناسبو ډلو ووپشئ. یوه ډله دي د ځنګلونو د موجودیت په ګټو او بله ډله دي د ځنګلونو د پرې کولو په ضررونو یو له بل سره بحث وکړي او نتیجه دي د هرې ډلي استازی خپلو ټولګیوالو ته بیان کړي.

پوښتنې:

لند خواب ورکړئ:

۱. د فوتوستیز عملیه د هوا په پاکوالی کې خه اغېزې لري؟

۲. له ځنګلونو خخه کومه اقتصادي ګهه اخپستل کېږي؟

۳- د ځنګلونو له منځه تلل د ژوندانه په چاپېږیال خه اغېز لري؟

سم خوابونه د (س) په توري او ناسم خوابونه د (غ) په توري په نښه کړئ:

۱. ځنګلونه د اتموسفیر دورې او خاورې له منځه ورې.

۲. د اوکسیجن او کاربن توازن په هوا کې تنظیمو.

۳. د ځنګلونو پرې کول زموږ د اقتصادي اړتیاو د لري کولو لپاره ګټور دي.

۴. د ځنګلونو تخریب په شمالی او جنوبی نیم کړه کې یو ډول دي.

له ټولګي خخه بهر فعالیت:

په ډېرڅير سره د ځنګلونو د پرې کولو اغېزې د انسانانو د ژوند په اړه وڅېړئ او پایله یې په کتابچو کې ولیکئ او د جغرافیې په راتلونکي ساعت کې په ټولګي کې ولولۍ

اصطلاحات

- ۱- اتموسفیر Atmosphere: هغه هوا چې څمکه یې چاپره کړي ده. اتموسفیر بېلاپلې طبقي ګازونه او مواد لري. د اتموسفیر عناصر O_2 , N , He , Co_2 , H يلوم، ميتان CH_4 او کريتون Kr دی.
- تروبيوسفیر پور Troposphere له ۱۲-۰ کيلو مترو پوري دی.
- ستراتوسفیر پور Stratosphere ۴۸-۱۲ کيلو مترو پوري دی.
- ميوزوفير پور Mesosphere ۴۸-۹۸ کيلو مترو پوري دی.
- ترموسفيير پور Thermosphere ۶۸۹-۹۸ کيلو مترو پوري دی.
- اگروسفيير پور Exosphere ۶۸۹ کيلو مترو خخه زيات
- ۲- اجباري مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه چې په خپله خوبنه او رضا نه کېږي لکه: د جګرو او طبيعي افتونو په سبب مهاجرت کول.
- ۳- استرونومي Astronomy: د لمړ، ستورو، سيارو او نورو آسماني اجرامو تحقيقی علم دی.
- ۴- اسناد Document: تحقيقی رسمي او داسي نور اسناد.
- ۵- انټرنېټ Internet: تنظيم شوي سیستم دی چې د تجاري، صنعتي، رسمي او تحقيقی اطلاعاتو او پيغامونو په چېکو لېږدولو کې ورڅخه کار اخیستل کېږي او د اطلاعاتو د انتقال نوي سیستم ګفل کېږي.
- ۶- اقلیم Climate: په یوه اورده موده کې (له ۳۰ خخه تر ۴۰ کلونو کې) د څمکې د آب و هوا منځني حالت تکرار ته ويل کېږي.
- ۷- اقتصادي فعاله نفوس: د یوه هېواد هغه نفوس ته ويل کېږي چې په تولیدي او غير تولیدي اقتصادي ساحو کې بوخت دي. (د ۱۸ خخه تر ۶۵ کلوني پوري)
- ۸- اکسیجن (O_2): کيميايي ګاز دی چې د ژونديو موجوداتو لپاره ګټور دی.
- ۹- ايکولوژي Ecology: چې له طبيعي چاپریال سره د انسانانو نباتاتو او حيواناتو اړیکې مطالعه کوي.
- ۱۰- ايميل E-mail يا برپيناليک: یو تنظيم شوي سیستم دی چې په او سنۍ تکنالوژۍ کې ديوې بنې سرچينې په توګه په چېکي د اطلاعاتو او پيغامونو په انتقال کې کارول کېږي.
- ۱۱- بهرني مهاجرتونه: هغه مهاجرتونو ته ويل کېږي چې خلک له یوه هېواد خخه بل هېواد ته مهاجرت کوي چې د هغه هېواد د بنو شرایطو يا د نظر وړ هېواد د ټولنیزو او نورو مختلفو برخو د فعالیتونو خخه ګټه واخلي.
- ۱۲- تېرانزېټ: د Traitus کلمې خخه اخېستل شوي ده چې معنا پې تېربىدل دي یعنې د هېوادونو ترمنځ د یوه سټيشن خخه بل سټيشن ته د مالونو او مسافرینو انتقاليدل دي.
- ۱۳- پوست Post: د ليکونو او پارسلونو د لېږلو سیستم دی.
- ۱۴- پاتې شوني Waster: د فابريکو او صناعيو پاتې شوي توکي.

۱۵- جبې: هغه تېيە سيمه چې زيات لنده بل ولري او معمول او بيز بوتي او وابنه په کې شنه شوي وي او د ډنډونو برخلاف په اويو نه وي پوبنل شوي.

۶- خورپي slope: هغه سطحه چې مایله ده او نشیب ولري.

۷- زېړيدنې Birth Rate: په يوه تولنه، بنار، سيمه او هېواد کې په يوه کال کې د زېړيدنو شمېر په هرو زرو تنوکې تاکل کېږي.

$$\frac{\text{زوکره په کال کې}}{\text{په هرو زرو تنوکې}} = \frac{\text{د زوکړې شمېر}}{\text{زوکړې په کال کې}}$$

۸- ګازونه: د مادي یو حالت دی چې په طبیعت کې لیدل کېږي لکه: اویه د جامد په حالت کې د ګنګل په خبر، د مایع په حالت د اویو په شکل او براس حالت د ګاز په خبر لیدل کېږي.

۹- د اوژون قشر₃(O₃): د ځمکې محافظوی قشر دی چې تروپوسفیر د طبقې د پاسه موقعیت لري او ځمکه له بنفش خخه هغه خوا وړانګو خخه ساتي.

۱۰- د اویو دوران Hydro cycle: د سمندر اویه د تبخیر په واسطه په بخار بدليږي او هواته پورته کېږي او د سوروالې په سبب بیا د باران په شکل ځمکې ته راخي او د سیندونو په واسطه سمندر ته خي.

۱۱- نقلیه وسیلې Transportation: هغه وسیلې چې د تجارتی کالیو او خلکو د انتقال لپاره کارول کېږي.

۱۲- د نفوسو ګنوالي: په يوه تاکلې ساحه کې د هغه او سېلدنوکو ته ويل کېږي د یوې سيمې ټول نفوس

$$\frac{\text{د یوې سيمې د نفوسو منځي ګنوالي}}{\text{د سيمې پر ټول پراخواли}} =$$

۱۳- د نفوسو طبیعي وده: د زېړيدنو او مړنې دواړو لاملونو پورې اوه لري په يوه هېواد يا يوه سيمه کې د نفوسو د طبیعي ودي د شمېرنې لپاره باید د پام وړ کال کې د زېړيدنو د ودي او د مړنې اندازه و شمېرل شي او پایله يې په سلنو اعلان شي.

د زېړيدنو شمېر - د مړنې شمېر

$$\frac{\text{نفوسو طبیعي وده}}{\text{په ټول نفوس}} =$$

په هغه صورت کې چې د زېړيدنو شمېر له مړنې خخه زيات وي د نفوسو طبیعي وده شتون لري.

۱۴- د نفوسو میخانیکي حرکت: هغه مهاجرتونه چې سیاسي، اقتصادي او مذهبی او نورو لاملونو په سبب له هېواد خخه بهر ته کېږي نفوسو د مخانیکي حرکت دي. د ننني مهاجرتونو د نفوسو د دوهم خلی خای پر خای کېډنې سبب کېږي د نفوسو په شمېر اغېزه نه لري. خو بهرني مهاجرتونه د

نفوسو په شمیر مهمه اغیزه لري. که مهاجرتونه هپواد ته د بهر خخه نسبت هغو مهاجرتونو ته چې د هپواد خخه بهر ته کېږي ډېر وي، د نفوسو میخانیکي وده منځته راغلې ده.

۲۵- د نفوسو چاودېدنه: د نفوسو د شمېر چټک زیاتولي په وروسته پاتې هپوادونو کې د مرینې د

سطحې راتیتیدل او د زېړیلنو شمېر په لوره سطحه ساتلو ته د لويدېچ پوهان د نفوسو چاودېدنه وايي.

۶- دایمي مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه دي چې مهاجرين بي خپل لومرني پاڼويي ته د بېرته راتللو نيت ونه لري.

۷- کورني مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه چې په دایمي يا موقتي (موسمي) توګه د هپواد په دنننه کې عملی کېږي.

۸- دیموگرافی: د یونانی کلمې دموس Demos (خلك) او ګراف Graph (ترسیم) خخه ترکیب شوې چې د نفوسود طبیعی زیاتولي، هجرت، جنس، عمر، کسب او کار او نورو څانګړتیاوو د مطالعې ته ويل کېږي.

۹- ډله یېزې اړیکې يا Telecommunication لکه رadio، تېلگون، موبایل، انټرنېټ، د سپورډکيو سیستم او داسې نور.

۱۰- ګلورو فلورو کاربن مخفف C. F. C. دي.

۱۱- ککرتیا Pollution: هغه پروسه ده چې په مستقیم يا غير مستقیم دول د هغې په واسطه د چاپېریال یوه برخه د ژوند لپاره نا مساعده کېږي يا خطرناکه ګرځي. ککرتیا په چاپېریال کې د یوه یا خو عناصرو، لکه: لوګي او ګازونه په هواکې او یا په سمندر کې د نفتی مواد و زیاتولي د نفت ورونکو ټانکرونو د سوری کېدلو په واسطه ککرتیا، تیزابی بارانونه او داسې نور.

۱۲- ګنګلونه: دیخ ټوټې چې د غرونو په لورو برخو او قطبينو کې شته.

۱۳- لوې لارې High way: د ځمکنی ټرانسپورت عمومي سرکونه.

۱۴- NASA: د امریکا د متحده ایالتونو د فضایي تحقیقاتو مؤسسه مرینه: په زرو تنو کې د مرینې اندازې ته ويل کېږي . د مرو شمېر

$$\frac{\text{په یوه کال کې مرینه}}{\text{په هرو زرو تنو کې}} =$$

۱۵- مهاجرت immigration د استوګنې د خای بدلون له یوې سیمې خخه بلې سیمې ته مهاجرت ويل کېږي که دا مهاجرت د هپواد په دننه کې وي د Internal Displacement نوم او که د یوه هپواد خخه بل هپواد ته وي د immigration په نوم یادېږي.

۱۶- ميديا Media یا ډله یېزې اړیکې چې ټلويزيون، رadio او چاپ شوي مطبوعات او داسې نور احتوا کوي.

۱۷- مصنوعي سپورډکي Satellite: د نوي ټکنالوژۍ ډېره عصری وسیله ده چې څمکه او

سیارې مطالعه کوي.

۳۸- مگنتوسفیر Magnetosphere: د ځمکې به شاوخواکې د مقنا طیسي کرده

۳۹- نړیوال توب Globalization

۴۰- موقعی مهاجرتونه: هغه مهاجرتونه دی چې مهاجرين خپل لوړنې ټاټوېي ته بېرته د راتګ نیت لري. لکه: د کوچیانو موسمی مهاجرتونه

۴۱- سلولر Cellular: د مخابرې نوې وسیله ده چې کوچنۍ او لوېي سیمې د مخابرې تر پوشېښن لاندې راولي.

۴۲- فکس Fax: میخانیکي جوړښت دی چې د هغه په واسطه اطلاعات او اسناد لکه: اقتصادي، تجارتی، دفتری او تحقیقي لري او نزدې واتېن ته په لبر وخت کې له یوه خایه بل خای ته لېږدو.

۴۳- هایدروسفیر Hydrosphere: اوبلنې کړي ته ولې کېږي. څمکه د سمندرونو او نورو او بلنو عناصرو په واسطه چاپېره شوې ۵۰.

۴۴- د اوسنې وخت عصری ټکنالوژي د چې له لري واتېن خخه معلومات ورکوي. Remote Sensing

۴۵- Interface Message Processor (I M P) : له یو کمپیوټر خخه بل کمپیوټر ته د پیغامونو لېږدول دی

۴۶- Global posthirning system (G.P.S) (په نړۍ کې د موقعیتونو د ټاکلو سیستم دی.